

ఉప వేదాలు

ఆరోగ్యం

ఆయుర్వేదం ఆధునిక శాస్త్రీయ వికాసము

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కృష్ణ మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శిక్షవృక్ష

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాఠి

గురు గోరక్ష ముద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠ్యహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి పరమహంస

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు త్రిలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు హాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమార్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

నన్ను “నేను” చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010001522

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది ఐలిప్పులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

ఆయుర్వేదము

ఆధునిక శాస్త్రీయ వికాసము

(Ayurveda - Modern Scientific
interpretation & integration)

1957-58 సం॥రమునకు మదరాసు తెలుగుభాషాసమితి

వారిచే పోటీరచనలో నుత్తమగ్రంథముగా

ప్రకటించబడి, బహూకరించ బడినది.

కర్త : ఆర్య సోమయాజుల సుబ్బారావు L. M. P

ఓ రిజిష్టర్డ్ ఆయుర్వేదీష్టు, ఎలమంచిలి (విశాఖజిల్లా)

(1936 మొదలు 1948 వరకు ప్రాకృత్తిమ వైద్యకళాశాలాధ్యక్షులును
ప్రస్తుతము శ్రీరామమోహనాయుర్వేద కళాశాల, ఉపాధ్యక్షులు, గుంటూరు

All rights
reserved }

1959

{ వెల రు 5/-
ప్రొఫెజి గాక

థెరకం ప్రెస్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్ వారిచే ముద్రింప బడినది,

- 4 వద్రససిద్ధాంతము - వద్రసములు పాంచభౌతిక ద్రవ్యములు
(74) — వద్రసములే త్రిదోషములను పోషించుచున్నవి
(75 - 78) ద్రవ్యమందలిరస, గుణ, వీర్య, విపాకముల ననుస
రించి కార్యములు జరుగుచుండును (79 - 81)

IIIవ (మూడవ) భాగము

- 1 అధ్యాయము :- ఆయుర్వేదాంతర్గత శారీరవిజ్ఞానము
(82 - 145).

శరీరశబ్ద నిర్వచనము (84) ఆత్మవిచారము (85) - శరీర
తత్త్వములు (85 - 89) - శరీర ప్రకృతులు (89 - 91) —
ఇంద్రియములు (91)

- 2 అధ్యాయము :- దేహవిచయజ్ఞానము (anatomy 94)

సస్తత్వక్కులు (94 - 97) - కోష్ఠాంగములు (98 - 109)
— (1) యక్ష్మస్థిహములు (98) ఘ్రుసములు (99), ఉండు
కము (99), ఆంత్రములు (99) గుదము, వస్తి (99), బిహ్వ,
మాంసకండరములు వృక్కలు (adrenal glands
and not kidneys (100) - వృషణములు (101),
క్లోమము (Pancreas) (101 - 102), హృదయము
(Heart) 103-109 హృదయవ్యాపారముయొక్క బాగ్రత,
స్వసంతృప్తి వ్యాఖ్యానము (106 - 107), నాభిశబ్దమునకు
వ్యాఖ్యానము (109) ఆశయములు (110 - 111) ప్రోతో
రంద్రములు (111), జాలములు, వేళీలు, తూర్పులు, సేవములు,
అస్థిసంఘాతములు (111 - 112), అస్థులు, అస్థిసంఘటన (112)
మర్మస్థానములు (Vitalparts) (114 - 116) — సిరా
ధమనీప్రోతో వ్యాకరణము (116 - 125) సిరలు (blood
vessels) (ధమనులు (Nerves) (119), ప్రోతోమాల
ములు (Sympathetic nerves) 122 - 125

3 అధ్యాయము - గర్భావక్రాంతిశాస్త్రము (126 - 137)

శ్రీపురుష జననకారణము (Chromosome theory as expounded in ayurveda) (128 - 131) —

అంగప్రత్యంగము లావిర్భావము (132 - 134), తీవుడు గర్భములో నెప్పుడు ప్రవేశించుచున్నాడు (134) — ఆయుర్వేదములో ప్రాణశబ్ద నిర్వచనము (136 — 137)

4వ అధ్యాయము - శారీరవ్యాపార తంత్రము - Physiology in ayurveda (138 — 145)

వాతముయొక్క 96½ కార్యములను పంచవాతములకు మోడరన్ ఫిజియాలజీ ప్రకారము పది సిస్టములకు పంచులు (139 - 140) — పద్మక్రమములను పంచవాతములకు స్థానము మలుగా చెప్పట (141), సప్తధాతు పరిణామపద్ధతి (141 - 144), ఉపధాతువులు, మలములు (145)

1V వ భాగము - నిదానము (146)

1వ అధ్యాయము :- యూనానీ వైద్యనిదాన పద్ధతులు (146 - 148)

హోమియో వైద్యసిద్ధాంతము - చికిత్సాసూత్రములు 149 - 150
అధునిక ఆల్లోపతి వైద్యనిదాన సిద్ధాంతములు (151 - 154)
సూక్ష్మక్రిములకు హోగహేతుకత్వము (155 - 156) బయోకెమిస్ట్రీ, ఎంజైమ్స్, సోషియాలజీ, 157 - 158 వైకోలక్ సిద్ధాంతము (158 - 161), హిరణ్యవిద్య (161)

2వ అధ్యాయము :- ఆయుర్వేద నిదానపద్ధతులు (Diagnostic methods in ayurveda

పంచలక్షణ నిదానము (161 - 169), అష్టస్థావరీక్షలు (169) — నాడీపరీక్ష (Pulse examination in

ayurveda) (176 - 182), మాత్రముపైన తైలబిందువు
యొక్క పరివర్తనములు - వానిఫలితములు (177), తైలబిందు
పరివర్తనములకు అధునిక శాస్త్రమురీత్యా హేతువుల నిరూ
పించుట (179 - 182).

3వ అధ్యాయము :- ఆధునిక వైద్యములో నిదానపద్ధతులు
(182 - 207), ఇన్ స్పెక్షన్, పేల్చేపన మొదలైన అప్తవిధ పరీ
క్షలు (184 - 188) ఆధునిక వైద్యములో రోగనిదానమునకు
సామాన్యముగా నుపయోగించే యంత్రములు (188 - 189),
స్విగ్నోగ్రాఫ్ యంత్రముగీచిన గీతలను త్రిదోషబద్ధముగా
సమన్వయించుట (189 - 190), డాక్టరు బ్రాడ్ బెంటు గారి
అభిప్రాయములు (191 - 193)

4 వ అధ్యాయము:- త్రిదోషములకు రోగహేతుక సూక్ష్మ
క్రిములకు సంబంధము (194-196)

V వ భాగము - వైషజ్ఞానకము 197-2

Pharmacy and pharmacology

1 వ అధ్యాయము:- 197-201
ఆధర్వణీయ, దివ్యభేషజద్రవ్యములతో చికిత్స (హిరణ్యవిద్య)
(201-204)

2 వ అధ్యాయము:- ఆయుర్వేద ఔషధ గుణ నిశ్చయము.
Pharmacognocoy in Ayurveda (208-214)

3 వ అధ్యాయము:- pharmacy in Ayurveda ఔషధ
కల్పనలు (215-222)

4 వ అధ్యాయము:- ఔషధప్రయోగ పద్ధతులు (223-23)
ఆయుర్వేదములో ఇంజెక్షను పద్ధతి - (224-225) — రస

మధ కల్పకల ప్రాశస్త్యము (227) - మకరధ్వజము గురించిన
విమర్శ (229-231), మోడరన్ వైద్యములో ఔషధకల్పము
(232-235)

VI భాగము. ఆయుర్వేద చికిత్సలు.

Fundamentals of Ayurvedic treatment.

- 1 అధ్యాయం:- హేతువు ననుసరించి రోగ విభజనం (235)
ఆయుర్వేదమండలి త్రివిధ చికిత్సలు (238-245)
- 2 అధ్యాయం:- Principles and methods of treatment (246-251)
స్నేహ స్వేద సంస్కారక్రియలు (251-52) శోధన క్రియలు. (253)
- 3 అధ్యాయం:- మోడరన్ మెడిసిన్లో చికిత్సా సూత్రములు (257) - వివిధ చికిత్సోపాయములు తేక సాధనములు (258-260)
- 4 అధ్యాయం:- జ్వరము (fever) (261-)
జ్వరనిదాన సంప్రాప్తులు (261-62) జ్వరసంప్రాప్తి — (Pathology of fever in Ayurveda) పారాణిక గాధ (263-64), జ్వరోత్పత్తి అంధాయుర్వేదముల సమన్వయము (265-66), ఆయుర్వేదములో జ్వరచికిత్స (267-69), ఆధునిక వైద్యశాస్త్ర ప్రకారము జ్వరచికిత్సలు (269-271)
- 5 వ అధ్యాయము:- అతీసార, గ్రహణి, విషూచి, కలరాలకు ఆధునిక వైద్యచికిత్స (272-75)
- 6 వ అధ్యాయము:- అజీర్ణ, అగ్నిమాంద్య, పరిణామశూల కడుపులో పుండు (276-79)

- 7 వ అధ్యాయం:- ప్రమేహరోగములు (280-291)
- 8 వ అధ్యాయం:- మధుమేహము (291-292)
ఆమవాత కీళ్ళనొప్పలు (293), రక్తపుపోటు Blood pressure (293-98)
- 9 వ అధ్యాయం:- రక్తవ్యాధులు (anemias) (299)
రక్త పిత్తవ్యాధి (Hoemophelia) (301)
- 10 వ అధ్యాయం:- యకృత్ప్రసృతములు (302)
- 11 వ అధ్యాయం:- సుఖవ్యాధులు (305)

VII భాగము - శల్యతంత్రం Surgery 307

- 1 వ అధ్యాయం:- శస్త్రచికిత్స (307)
ఆయుర్వేద శస్త్రచికిత్స పద్ధతులు (307)
- 2 వ అధ్యాయం:- యస్త్రశస్త్రములు (310-315)
- 3 వ అధ్యాయం:- బంధనములు (316-317)
అస్థిభగ్నరకములు (317-318), అగంతుక వ్రణములు (318-319), విద్రధి శస్త్రక్రియావిధానము (319-320), శస్త్రకర్మా సంఠర యుపచారవిధి (321-323), ముఖతుడు చేసిన పెద్ద అపరేషనులు (323-24), ఆయుర్వేదవైద్యులు, అల్లోపతి వైద్యులు పరస్పరము తెలిసికొందగిన విశిష్ట విషయములు (325-326)
- 4 అధ్యాయం:- ఆయుర్వేదములో సూక్ష్మక్రిమి జ్ఞానము (327-333)
- 5 అధ్యాయం:- అల్లోపతి శస్త్రచికిత్సాపద్ధతి-చరిత్ర (333-335)
ఆయుర్వేదవైద్యులు పరిగ్రహించదగిన ఆధునిక పద్ధతులు.

VIII భాగము

ప్రసవశాస్త్రము, స్త్రీ బాల రోగచికిత్సలు (334-344)

IX భాగము - ఆరోగ్యశాస్త్రము 345

అన్యశాస్త్ర గ్రంథములలోని శౌచసూత్రములు (349)

ఆయుర్వేదములో స్వాస్థ్యరక్షణకొఱకు ఋతువుల ననుసరించి
చెప్పిన పథ్యాహారపద్ధతి (352-355) సాంక్రామిక వ్యాధులు
ప్రబలియున్న గోజాలలో ప్రభుత్వము, ప్రజలు పాటించవల
సిన విధులు. (355-359)

X భాగము

ఆయుర్వేదమునకు సంబంధించిన అన్యశాస్త్రములు (360-368)

1 వ అధ్యాయం - జ్యోతిశ్శాస్త్రము-ఆయుర్వేదం 365-318

2 వ అధ్యాయం:- నేటి ఆయుర్వేద భివక్కు లాచరించు
చున్న పద్ధతులు (368)

ఆయుర్వేదము - ఆధునిక శాస్త్రీయ పద్ధతిని దాని వికాసము

మొదటి భాగము

1వ అధ్యాయము - నిర్వచనము.

ఆయుః + వేదః = ఆయుర్వేదః, అనగా, ఆయువును గుఱించి బోధించు శాస్త్ర మాయుర్వేదము. 'దేహేంద్రియ సత్త్వాత్మ సంయోగో ఆయుః' అని ఆయుర్వేదాచార్యులు ఆయుశ్శబ్దమును నిర్వచించిరిగాన ఆయుర్వేదశాస్త్రమును 'ది పై నున్ ఆఫ్ లైఫ్' అని యింగ్లీషుభాషలో వ్యవహరించుట కలిగినది. దీర్ఘాయువు, సుఖజీవనము, ఆరోగ్యరక్షణము యీ శాస్త్రముయొక్క ముఖ్యోద్దేశములు. కాన ప్రతివారు సత్య వసరముగా తెలియదగినశాస్త్రము. ఈ పై నిర్వచనము ననుసరించి ప్రపంచమందలి అన్ని వైద్యశాస్త్రములు నాయు రక్షణోపాయమునకు నుపచరించునవిగాన వీనినిగూడ నాయు ర్వేదము అని చెప్పవచ్చును. నిజమును పరికించుచో భారతీయ మగు నాయుర్వేదశాస్త్రము గంగా పవాహము వంటిది. అతి ప్రాచీనమయినది. మొదట వెలసినది. నదిలోకి యనేక యువనదులు కలియుచుండును. నదిలోనుండి కొన్ని శాఖలు చీలి, స్వతంత్ర మార్గములబట్టి, తుదకు సముద్రములో కలి

N. B. విస్తారయతి శ్లోక్తం, సంక్షిప్తత్యతి విస్తరం

సంస్కృతానుగతే తింత్రిం పురాణంచ పునర్నవం||

ఇదియే యీ గ్రంథము యుక్త యుద్దేశము. (చరికి సిద్ధిస్థానం)

యును, ఇట్లే ప్రాపంచిక వైద్యశాస్త్రము లన్నిటికి భారతీయులచే మొదట నిర్మించబడిన ఆయుర్వేదమే తల్లియని చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. స్వతంత్రముగా కనిపెట్టబడిన నూతన వైద్యశాస్త్రములన్నియు నాయుర్వేదములో నిముడ గలవు.

మోడరన్ మెడిసిన్ అను పేరుతో వ్యవహరింపబడుచున్న అల్లోపతి వైద్యశాస్త్రము వాళ్ళాత్య దేశములలో ఖుట్టి ప్రస్తుతము ప్రపంచమందలి యన్ని దేశములలో వ్యాప్తి చెందియున్నది. క్రిమిసిద్ధాంతముపై నెక్కువగా నాధార పడినది. దీనిచరిత్రను పరికించినవారికి క్రిమిసిద్ధాంతము కనిపెట్టకముందు ఆయుర్వేదపద్ధతినే రోగనిదాన చికిత్సలు సాగుచుండెడివని తెలియగలదు. భారత వైద్యశాస్త్రమును మొదట గ్రీకు లభ్యసించిరి. రోగములకు, ఆరోగ్యమునకు ప్రధానములని చెప్పబడిన త్రిదోషములను సరిగా వారు గ్రహించజాలక వీనిని 'హ్యూమర్స్' అను పేరుతో వ్యవహరించిరి. గ్రీకు దేశమునుండి ఐరోపియనులు యీ వైద్య శాస్త్రము నభ్యసించునప్పుడు యీ హ్యూమర్స్ సిద్ధాంతము మరింత అయోమయముగాతోచి, దీనిని విడనాడి, కేవలము ప్రత్యక్షమున భవములతో వారు ప్రకృత్యాధారములై గాలి, నీరు, ఆహార విహారములందలి వ్యత్యాసములే రోగకారణము లని కొంతకాలమువరకు నమ్ముచువచ్చిరి. 17 వ శతాబ్దమున సూక్ష్మక్రిమి సిద్ధాంతము కనిపెట్టబడిన నాటినుండి క్రిమి సిద్ధాంతముపై నాధారపడి అల్లోపతి వైద్యశాస్త్రము వృద్ధియైనది. దృక్పథము మారినంతమాత్రమున నిది ఆయుర్వేదము కాకపోదు. ఫలయన దానిలక్ష్యముకూడ రోగనివార

ణము, రోగనిరోధము, ఆరోగ్యరక్షణము, ఆయుర్వృద్ధి యను టకు సందేహములేదు. ఆయుర్విజ్ఞాన ప్రవాహములోనుండి వేరుపడిన శాఖ పెడదారులత్రోక్కి తిరిగి యిప్పుడు మాతృ సంస్థను సమీపించుచున్నది. కొలదికాలములో ఆయుర్వేద ములో విలీనమగు శుభసూచకములు కన్పించుచున్నవి.

ఇక యూనానీ వైద్యశాస్త్రము నూటికి నూరుపాళ్లు ఆయుర్వేదమనియే చెప్పవచ్చును. ఏలయనగా నాయుర్వేద ములో జెప్పిన వాణీకరణ, రసాయన ఔషధ చికిత్సలనే యూనానీవైద్యులు వాడుచున్నారుగాని అదియొక ప్రత్యేక ముగా శాస్త్రముకాదు. యూనాన్ దేశములో నాచరించ బడిన ఆయుర్వేదమే ఆదేశముపేరుతో యూనానీ అని వ్యవహరించబడినది.

హోమియో వైద్యశాస్త్ర సిద్ధాంతములను స్వతంత్ర ముగా డాక్టరు హెనీమన్ గారు సృష్టించిరని చెప్పినను యివి ఆయుర్వేదమునకు కొత్తగావు. సారూప్యపథ సూత్రము (సిమిలియా సిమిలిబస్ క్యూరేంటర్ = Similia similibus Curantor) ఆయుర్వేద చికిత్సాపద్ధతులలో వ్యాధి, హేతు, హేతువ్యాధి విపరీతార్థకారి చికిత్సలలో చేరుచున్నది.

ఇంకను మిగిలినచికిత్సా సూత్రములు అనగా రోగి యొక్క శారీర మానసిక పరిస్థితులను గుర్తించుట (individuality of each case), ఔషధములకు మగ్ధనాది సంస్కారములద్వారా రోగ హరశక్తి నభివృద్ధిచేయుట (dynamisation of medicine), యేకవస్తు ప్రయోగము (Single drug application) ఆయుర్వేదములో నాచరించ బడుచున్నవే గనుక హోమియోవైద్య మాయుర్వేదమునకు

భిన్నముకాదు. ఆయుర్వేదములోనుండి చీలినశాఖయని చెప్పవచ్చును.

ఇక 'నేచురోపతి' అని న్యవహరించుచున్న ప్రకృతి వైద్య మెన్నటికి నాయుర్వేదముకంటె భిన్నశాస్త్రముగా పరిగణించలేము. ఔషధములను తినిపించుట యటుమకా వచ్చునుగాని ప్రకృతివైద్య లవలంభించుచున్న స్వస్థవృత్త పద్ధతులు, అహారపద్ధతులు, ఉపచారక్రియలు, లంఘన, స్వేద, జలచికిత్సలు, మట్టిపూతలు ఆయుర్వేదీయములే యగును.

మరియు మర్ధన నావన చికిత్సక్రియలు (Machano-therapy = మేకేనోథిరపి) సరముల నొత్తుట, లాగుట (స్పాండిలోథిరపి = Spondilo - therapy), వర్ణచికిత్సలు, (Colour treatment or chromo - therapy), కిరణప్రాసారచికిత్సలు (light therapy), వ్యాయామ చికిత్సలు (Physical exercises), మొదలైన వివిధచికిత్సలు ఆయుర్వేదములో చెప్పబడినవే. పలువురు విదేశీయులచే స్వతంత్రముగా వృద్ధిచేయబడినంత మాత్రమున యివి ఆయుర్వేదీయ శాఖలుకాకపోవు. ఈచికిత్సలు సమగ్రములుకావు. సర్వులకు అన్నిరోగములను కుదర్చజాలవు. ఆయుర్వేద మట్లుకాదు. ఇది సర్వసంపూర్ణమయిన శాస్త్రము. సర్వుల కుపయుక్తముగానున్నది. సర్వచికిత్సా పూర్ణమయ్యను నూతనవిషయములను చేర్చుకొని విలీనము చేసికొనుట కవకాశముకలిగి యున్నది. చరకాచార్యుడు 'తదేవయుక్తం భైషజ్యంయదాంగోగ్యాయ కల్పతే' అని చెప్పియున్నాడు. చికిత్సాద్రవ్యజ్ఞానమును పామరులయ్యను కొండజాతివారు, పశుకాపరుల నుండికూడ గ్రహించదగునని చెప్పినాడు. కనుక అన్ని

వైద్యశాస్త్రములు గౌరవింపదగినవే. వాటిని నిష్పక్షపాత దృష్టితో పరిశీలించదగును. అన్యవైద్యముల నభ్యసించువారి నందఱిని సోదర వైద్యులుగా మన్నించవలెను. “స్వతంత్రః కుశలోవైద్యోఽన్య శాస్త్రేష్వ బహిష్కృతః” అని చరకుని ఆదేశము. అన్ని వైద్యశాస్త్రములు లోకహితార్థము వెలసినవేగనుక నన్నింటియందు సమబుద్ధియుంచుటవసరము.

ఆయుర్వేద శబ్దమును నిర్వచించుచూ, 1934 సం॥ రమున జరిగిన అఖిల కర్ణాట కాయుర్వేద మహాసభాధ్యక్షులు డాక్టరు ఎస్. ఆర్. గోశే L. M. S. గారు యీ క్రింది విధముగా చెప్పిరి.

1 “ప్రాచీన హైందవ ఋషులు చెప్పిన దొక్కటియే ఆయుర్వేదము కాదు. ఇందులో విదేశీయులు చెప్పిన విజ్ఞానము మానవులారోగ్యస్థితులను చక్కదిద్ది, రోగుల సంఖ్యను తగ్గించి, రోగులకు స్వస్థతను చేకూర్చిన దంతయు చేరగలదు.”

పైన వివరించిన విధముగా ఆయుర్వేదమున కింతటి విశాల వ్యాప్తి యున్నప్పటికిని వ్యవహారములో భారతదేశములో బుట్టి, భారతీయులదరాభిమానములఁ జూరగొనుచు, భారతదేశమం దాచరించఁ బడుచున్న అతి ప్రాచీన వైద్య శాస్త్రమునకే ఆయుర్వేద శబ్దము సార్థకముగా నున్నది.

1 “I would include in it not only what is given by the Seers of old ancient India, but all knowledge that is likely to help in improving health, lessening disease and giving comfort to suffering mankind.”

Dr. S. R. Gore, L. M. S.

ప్రస్తుతకాలమున మన దేశములో నాచరించబడుచున్న నవీన వైద్యశాస్త్రముల నుంచి ప్రత్యేకించుటకుగాను దేశీయ వైద్యము, ఇండియన్ మెడిసిన్, ఇండిజినిస్ మెడిసిన్, నేటివ్ మెడిసిన్ అని ఆధునికులు పిలుచుచున్నారు.

ఆయుర్వేదముయొక్క ప్రయోజనము స్వాస్థ్యరక్షణము రోగశమనముల ద్వారా దీర్ఘాయు సంప్రాప్తి యని తెలియుచున్నది. ప్రతి వారు సుఖప్రదమయిన దీర్ఘాయువును కోరుచుందురు. దీర్ఘాయువును కోరుట యెందులకనిన ధర్మాగ్రకామ మోక్షములను సాధించుకొనుటకే యని హైందవుల యభిప్రాయము గాని ఆనందముగా సుఖ జీవనము సాగించుట కొనుట కాదు. ఆరోగ్యముగా చిరకాలము జీవించియుండిన తపశ్చర్యాది ధర్మముల నాచరించ వచ్చును. కృషిచేసి ధనమును సంపాదించవచ్చును. యశస్సుకోరి పరుల కుపచరించునటుల జీవించవచ్చును. ధర్మాన్ని త విత్తముతో న్యాయ మార్గ ప్రవర్తియైన పరోపకార జీవితమునకు మోక్షము తనంత నది చేకూరును. ఇతర వైద్యశాస్త్రము లారోగ్యరక్షణ, దీర్ఘాయువులను ప్రసాదించగలవు గాని మోక్షదాయకములు కావు. ఆయుర్వేద మొక్కటియే యిందుల కెక్కువగా తోడ్పడగలదు. అన్య వైద్యశాస్త్రములు కర్మజ వ్యాధులను గుర్తించలేదు. ఆయుర్వేదము మానవ ధర్మశాస్త్ర మందలి కర్మ సిద్ధాంతము నంగీకరించి, (ప్రారబ్ధ) పూర్వజన్మ కృత కర్మలవలన వచ్చిన రోగముల నయముజేసికొనుటకును, ఆ కర్మల నశింపజేసికొనుటకు తప, జప దానాద్యపాయముల బోధించును. ఆత్మనాత్మా వివేకమును కలిగించి జ్ఞాన వైరాగ్యములను పుట్టించును. వీని ద్వారా జీవునకు మోక్ష

ప్రాప్తి నిస్సందేహముగా కలుగుచున్నది. ఇదియే ఆయుర్వేదము యొక్క విశిష్టత.

2 వ అధ్యాయము

ఆయుర్వేదముయొక్క ప్రాచీనత.

ప్రాచీనాయుర్వేద గ్రంథములలో - అనగా క్రీస్తు శకమునకు 4 వేల ఏండ్ల క్రిందట వ్రాసిన అగ్నివేళతంత్ర మనెడు చరక సంహితలోను, క్రీస్తు పూర్వము సుమారు రెండు వేల సంవత్సరముల క్రిందట వ్రాయబడిన సుశ్రుత సంహితలోను, క్రీస్తు పుట్టిన తరువాత 14 వ శతాబ్దమున వ్రాయబడిన వాగ్భటకృత మయిన అష్టాంగ హృదయ గ్రంథములోను ఆయుర్వేదము యొక్క పుట్టుకను గుఱించి యుంచుమించుగా నొకే విధమయిన వింతగాధ చెప్పబడినది. అదేమనగా-తొలుతను బ్రహ్మ సృష్ట్యాదిని ఆయుర్వేదమును దక్షప్రజాపతికిని, దక్షప్రజాపతి దేవవైద్యులైన అశ్వినులకును, అశ్వినులు ఇంద్రునకు బోధించిరి. ఈ విషయమును తెలిసికొని భూలోకములో జరామరణ వీడితులగుచున్న మహర్షులు హిమవత్సర్వత ప్రాంతమున సభ చేసి లోకహితార్థము ఇంద్రునివద్ద నీ విద్య నేర్చి రమ్మని భరద్వాజుని పంపిరి. భరద్వాజు డాయుర్వేదము నేర్చి భూలోకమునకు వచ్చి పలువురు శిష్యులకు పదేశించెను. నా టినుండి పరంపరగా నీవిద్య వ్యాప్తి నొందెను. ఈ ఋషుల పరంపరలో ముఖ్యుడు అత్రికుమారుడు, పునర్వసు ఆత్రేయుడు లేక కృష్ణ ఆత్రేయుడు. ఈతనియొద్ద అగ్నివేళుడు పలువురు సహాధ్యాయులతో కలిసి ఆయుర్వేదము నభ్యసించెను. అగ్నివేళుడు

వ్రాసిన గ్రంథమే యిప్పుడు చరకసంహిత యను పేరుతో వ్యవహరించబడుచున్నది. మిగిలిన శిష్యులు కూడను ఆయుర్వేద సంహితలను వ్రాసిరి గాని వాటిలో భేలసంహిత యొక్కటి మాత్రమే మనకిప్పుడు లభించినది. సుశ్రుత వచనానుసారము భరద్వాజ సాంప్రదాయమునకు భిన్నముగా కాశీ రాజగు దివోదాసు నామాంతరము గలిగిన ధన్వంతరి ఇంద్రునియొద్దనుండి ఆయుర్వేదమును గ్రహించి సుశ్రుతాది పలువుర శిష్యులకు బోధించెనని యున్నది. అష్టాంగ హృదయము (వాగ్భట గ్రంథము)లో భరద్వాజ పరంపరకు బదులు ఆత్రేయుడు మొదలైనవారు ఇంద్రుని శిష్యులే యని కన్పించును. అష్టాంగ సంగ్రహమును గ్రంథములో సుశ్రుతుడు అగ్ని వేళుని సహాధ్యాయుగా చెప్పబడినది. భావప్రకాశ మను వైద్యగ్రంథములో ఆత్రేయుని పిమ్మట భరద్వాజుని పేరు యున్నది.

దేవలోకమునుండి భరద్వాజునిచే నీవిద్య భూలోకము నకు తీసికొని రాబడుటయును, పరంపరావ్యాప్తిలో భేదములును చారిత్రకాంశములు కానందున విమర్శించి నిశ్చయించుటకు వీలుకాదు. బహుశా ఆయుర్వేద శాస్త్రముయొక్క అతిప్రాచీనతను నిరూపించుటకొరకును, యీశాస్త్రమున కెక్కువ గౌరవ మాపాదించుటకును ఆయా సంహితా రచయితలు ఆయుర్వేదముయొక్క పుట్టుక బ్రహ్మ సృష్టితో నారంభించి ద్యులోకవాసులైన దక్ష, ఇంద్ర యశ్వినులుతో సంబంధమును కల్పించియుందురు. భూలోకములో దాని పరంపరా వ్యాప్తి విషయము కూడ విమర్శించుటకు చారిత్రకాధారములు లేవు.

ప్రపంచ మందలి యితర వైద్యశాస్త్రముల పుట్టుక, యభివృద్ధులను చారిత్రక దృష్టితో పరిశీలించిన వారికి యివ న్నియు క్రమ క్రమముగా మానవుల బుద్ధి వికాసము ననుస రించి వృద్ధియగుచూ వచ్చుచున్నవని తెలియగలదు. ఒక్క మనుష్యులలోనే గాక ప్రాణికోటు లన్నిటిలోను తమ యభి వృద్ధికి అంతరాయము కలిగి నప్పుడు ప్రతీకారముగా నుపా యము లన్వేషించుచుండుటను మనము గమనించవచ్చును. ఇట్టి కోరిక ప్రకృతిసిద్ధము. నూతన విషయములను తడవుట యవసరమునుబట్టి కలుగుచుండును, (Necessity is mother of invention and discovery is the child of know- ledge gained by abservation). సృష్టిలో నీ ప్రకృతి వైచిత్ర్యమును గమనించవచ్చును. సూర్యరశ్మి వైపునకే చెల్లు తమ యాకులను విప్పకొని తిరుగుచుండుటయు, భూమిలో నీరుండిన దిక్కునకే వేళ్లు సాగుచుండుటయు, మరియు నీరు ఎద్దడి కలుగుచున్న ప్రదేశములలో చెల్లు పుష్కలముగా నీరు లభించిన రోజులలో తమకు కావలసిన దానికంటె నెక్కువగా గ్రహించి ప్రతకాండములలో దాచు కొని నీటికి కరువు వచ్చిన దినములలో జీవించుచుండుటను చూచుచున్నాము. వేసవిలో తాము దాచుకొన్న నీరు చాల తక్కువగా నావిరియగుచుండుట కొఱకు వసంతకాలము లోనే ఆకుల నన్నిటిని రాల్చివేయును. పక్షులు, జంతువులు, మనుష్యులు ఎక్కువ చలిశాధ కలిగినప్పుడు వెచ్చదనమును కోరి యుపాయముల నన్వేషించుచుండుట సహజము. ఎండ తాపమును భరించలేక చల్లని వాతావరణములను నిర్మించు కొందురు. ఊత్పిపాసలు సర్వప్రాణులకు సహజ వ్యాధులుగా

నున్నవి. వీని నివారణకు ఆహార పానీయము లవుసరమగు చున్నవి. అజీర్తి రోగమునకు లంఘనము పరమకాషధమని జంతు పక్షులకు సహితము తెలియును. అజీర్ణ పదార్థము బాధించుచున్నప్పుడ ద్దానిని వెడలించుటకు పిల్లి, కుక్క గడ్డి చివుళ్ళు కొఱికి వాంతి చేసికొనుచుండును. ఈ విధమయిన ఆపన్నివాగణోపాయములు ప్రతిక్రియలుగా తోచుట ప్రకృతిలో సహజము. ఇట్టి సహజ జ్ఞానమునకు 'యిన్ స్టింక్టు' (Instincts) అనిపేరు. ఉపాయాన్వేషణకు యిన్ ట్యూషన్ (intusion) అందురు. ఈ రెండును కలిసిన సాధించరాని పని యేముండును. మనుష్యుల బుద్ధి పరిశీలనము అనుభవము లతో వికసించును.

పరిశీలనద్వారా విజ్ఞానము వృద్ధికాగా దీనికితోడుగా వారి అనుభవములనుకూడ చేర్చుకొనుచుండిన యీవిజ్ఞానానుభవ సముదాయమే యొకశాస్త్రముగా పరిణమించగలదు. ప్రపంచములో పన్నిరకముల శాస్త్రము లీవిధముగా పలువుర తీవ్రపరిశీలనానుభవములను పురస్కరించుకొని వెలసినవే. కనుక నాయుర్వేద శాస్త్రముకూడ నీవిధముగా వృద్ధియైనదని మనమూహించుట పొరబాటుకాదు.

ఆయుర్వేదము బ్రహ్మముఖమునుండి వెలువడిన వేదముల కుపవేదముగా భావింపబడుచున్నది అనగా నీవిజ్ఞానము వేదములలోనుంచి సంగ్రహింపబడినందున ఆయుర్వేదకర్త బ్రహ్మయనిచెప్పట సమంజసమే యగును. ఋక్ యజుర్వేదాంతర్గతమైన విజ్ఞానము విస్తరించబడి అధర్వణవేదముగా వెలసినది. అధర్వణవేదములో నాయుర్వేద విషయములు చాలయున్నవి. ఈవిజ్ఞానమంతను గ్రోడీకరించి విస్తరించి

ఆయుర్వేద గ్రంథకర్తలు సంహితలుగా వ్రాసిరి. మరియు వేదములు బ్రహ్మనిర్మితములని చాలమంది సమ్మతముగా నివి పౌరుషేయములను యొక వాదముకూడ బయలుదేరెను. నిజమును పరిశీలించగా నుభయవాదములు సరియైవేయుని తోచును అదెట్లునగా విద్ = తెలిసికొనుట అనుభాతువు నుండి వేత్తియితివేదః, విద్యతేయితివేదః, విందతి యితివేదః అని మూడువిధములయిన నిర్వచములు కనిపించును. సర్వ మానవులు తమ విజ్ఞానోపార్జనకొరకు వేదములను తెలియ దగినవిలేక పరిశీలించదగును అనెడి కారణమున ఋషులు వేదద్రష్టలై నారు. ఋషులు వేదములను చూచిరనుటలో నర్థమేమన ప్రాపంచిక సృష్టియంతయు బ్రహ్మనిర్మితము. ఈ సృష్టి పరిశీలనమే బుద్ధిమంతులగు ఋషులు గావించిరని భావము. ఇక వేదములు పౌరుషేయమునుటలో ఋషులు ప్రకృతిపరిశీలనా విషయములను స్మరించి వాఙ్మయముగా సృష్టించిరి. గనుక అసలువేదపదార్థము బ్రహ్మసృష్టితము వాఙ్మయరూపక వేదములు పౌరుషేయములని సమర్థించుకో వచ్చును. వేదములకు శృతులని యింకొకపేరుగలదు. ఓంకారనాద ప్రణవమును ఋషులు వినినారని యర్థము. ఇందువలన వారికికలిగిన జ్ఞానము స్మృతిజ్ఞానము, పురాణము లను స్మృతులందురు.

మొదట ఋక్, యజుస్సామములనెడు త్రయీవేద ములే వెలసినవి. ఈమూటియందలి తొలిక విజ్ఞాన విషయము లను క్రోడీకరించి, విస్తరించి, అధర్వణవేదమును ఋషులు దరిమిలాను సృష్టించినారు. ఇందులో నాయుర్వేద విషయము లెన్నియోగలవు. అనేకములైన ఓషధుల గుణములు,

రాజయత్న, కుష్టు, యత్న, తక్కువరాదుల వివరములు, రోగ హేతువులుగానున్న సూక్ష్మక్రిముల జాతులు, పేష్టు మొదలైన ఆయుర్వేద విషయములు అధర్వణవేదములలో నుంచియే గ్రహింపబడినవి. ఈశాస్త్ర నిర్మాణమునకు పునాది యనదగిన త్రిదోష సిద్ధాంతమునకు *ప్రతిపాదికను ఋగ్వేదమునుండి గ్రహించియుండవచ్చును, ఇంకను యజుర్వేదమునకు ఛేదించునప్పుడు చెప్పిన శ్రోతమంత్రములలో అస్థులపేష్టు అంగప్రత్యంగముల వివరములు కన్పించును. ఉపనిషత్తులలో గర్భోపనిషత్తు ప్రత్యేకముగా రచింపబడినది. ఈవిధముగా పలుసందర్భములలో నేదజల్లియున్న ఆయుర్విజ్ఞానమంతను క్రోడీకరించి ఆయుర్వేద తంత్రాకర్తలు ఆయుర్వేద శాస్త్రమును నిర్మించిరి.

అగ్నివేళ తంత్రము (చరకసంగీత) నకు పూర్వ గ్రంథములున్నటుల కన్పించదు. ఇది క్రీస్తుశకమునకుముందు నాలుగువేల యేండ్లక్రిందట వ్రాయబడియుండ వచ్చునని

---

*“త్రీక్షో అశ్వినా ధివ్యాని భేషజాతిః పాక్షిణాని త్రివిద త్రివిద్యైః ఓమానం శం యోర్మమ కాయసూనవే త్రిధాతుశర్మ వహతం కుభిస్సన్.”
ఋగ్వేదం 1-7-4-6 మంత్రం.

ఈమంత్రమునకు శాయనాచార్యులువారు—“త్రిధాతు వాతపిత్త క్లేష్మధాతు త్రయోప సమానవిషయం సుఖ వహతం” అని వ్యాఖ్యానించినారు అనగా మనశశరీరమందలి వాతపిత్త కఫములనెడు త్రిధాతువులు సౌమ్యముగా వ్యవహరించునంతవరకు సుఖముగా నుందుము. ఇని వైషమ్యము పొందినప్పుడు రోగజనకము లగుచున్నవని భావము. ఈస్థితిలో త్రిదోషము లనబడును.

చరిత్రకారు లభిప్రాయ పడుచున్నారు. అనగా ద్వారముగము చివరిభాగమున వ్రాయబడినదన్నమాట. (about 4000 B. C) అగ్నివేశ తంత్రము భారద్వాజ సాంప్రదాయము ననుసరించి కాయచికిత్సా ప్రధానముగా రచింపబడినది. పిమ్మట 2500 B. C కాలమున కాశీరాజగు దివోదాస నామాంకితుడయిన ధన్వంతరి శిష్యులలో ప్రథముడు సుశ్రుతుడు శల్యతంత్ర ప్రధానముగా సుశ్రుత సంహితను రచించెను. క్షిప్రశకము 8 వ శతాబ్దమున వాగ్భటాచార్యుని అష్టాంగ హృదయమును ఆయుర్వేద గ్రంథము వ్రాయబడినది. ఇందులో కాయచికిత్స, శల్యచికిత్స, శాలాక్యవిషయములు, దంష్ట్రచికిత్సలు, కౌమార భృత్యము, భూతవిద్య, జరా, వృష్యములు అనేడు ఆయుర్వేదముయొక్క అష్టభాగములు క్రోడీకరించబడినవి. ఇంతకుముందు 7 వ శతాబ్దము A. D లో వృద్ధ వాగ్భటునిచే అష్టాంగ సంగ్రహమును గ్రంథము వ్రాయబడినది. ఈశతాబ్దములోనే మాధవనిదాన గ్రంథముకూడ వ్రాయబడినది. మాధవకరు డుదహరించిన పూర్వగ్రంథములు మనకు లభించలేదు. ఇటీవల భావప్రకాశము, శార్ఙ్గధరసంహిత, చక్రదత్తాది గ్రంథములలో విదేశములనుండి సంక్రమించుచున్న క్రొత్తరోగముల వివరములు, విదేశీయములయిన మందుదినుసులను చేర్చుకొనుటను గమనించవచ్చును.

పశు వైద్యశాస్త్రముకూడ సతి ప్రాచీనమైనది. మొగధ్ధ సీసు మన దేశమునకు వచ్చినప్పుడు ఏనుగులకు, గుఱ్ఱములకు చికిత్సలు జరుగుచున్నవని వ్రాసెను. అశోకుని సామ్రాజ్య

ములో (B. C 3 వ శతాబ్దము) పశు చికిత్సాశాల లున్నటుల శిలా శాసనములు లభించినవి. B C 4 శతాబ్దమున సింహళ ప్రభువు బుద్ధదత్తుని కాలమున మనుష్యులకు పశువులకు చికిత్సించుటకు ఆస్పత్రులు నెలకొల్పెను. పశు వైద్య శాస్త్రము 1030 A D లో టిబెట్టు, అరబ్బీ భాషలలోకి అనువదింపబడెను. 14 వ శతాబ్దములో గుజ్జముల చికిత్స పర్యాయభాషలోకిని, 17 శతాబ్దములో ఏనుగులకు చికిత్సా గ్రంథములను అనువదించిరి. వీనిని ఎర్లిస్ అను నతడు 1788 సం॥రంలో నాంగ్లమున కలకత్తాలో ప్రచురించెను. పశు చికిత్సా గ్రంథములలో నతి ప్రాచీనములు (1) పాలకాప్య సంహిత (ఏనుగులకు చికిత్స - అచ్చు పడినది, (2) జయ దత్త విరచితమయిన అశ్వవైద్యక లేక శాలిహాత్రశాస్త్రము. (3) నకుల ప్రణీతమయిన అశ్వచికిత్సాశాస్త్రము. ఇంకను 14, 15 శతాబ్దములలో వ్రాయబడిన అశ్వచికిత్సా గ్రంథములు నేపాలభాషలో నముద్రితములై యున్నవి. వృత్తాయు ర్వేదము కూడను అతి ప్రాచీన కాలము నుండి మన దేశమందాచరణలో నున్నది.

3 వ అధ్యాయము

ఆయుర్వేద మందలి ప్రామాణిక గ్రంథములు.

1. ఆయుర్వేద శాస్త్రమును సంహితారూపముగా వ్రాసిన మొదటి ప్రామాణికగ్రంథము అగ్నివేళతంత్రము. క్రీస్తు సమకాలికుడని చెప్పదగిన చరకునిచే సంస్కరింపబడుట వలన చరకసంహిత యని వ్యవహరించబడుచున్నది. ఇది కాయచికిత్సా ప్రధానముగా నున్నది.

కీస్సుశకము 11 వ శతాబ్దములో చక్రదత్త లేక చక్ర పాణిదత్తుడు చరకసంహితకు నిర్దుష్టమయిన వ్యాఖ్యానమును వ్రాసి దానికి ఆయుర్వేద దీపిక లేక చరక తత్పరియాతిక మని వ్యవహరించెను. ఇంతకు ముందు హరి చంద్రుని వ్యాఖ్యానగ్రంథ ముండెనని చక్రదత్తుడు వ్రాసెను గాని అది యిప్పుడు మనకు లభించలేదు. చరక సంస్కృత సంహిత చాలవరకు శిథిలము కాగా పంజాబీయు డయిన దృఢబాలుడను నతడు చివరి రెండు స్థానములను పూర్తిగాను, 5వ స్థానములో 41 అధ్యాయములును స్వతంత్రముగా వ్రాసి గ్రంథమును పూర్తి చేసెను.

చరక సంహితలో నీ దిగువ విషయములున్నవి:-

(1) సూత్రస్థానము:- ఇందులో ఔషధకల్పనలు, ఆహార విషయములు, రోగ వివరములు, చికిత్సా పద్ధతులు, సద్వైద్యకు వైద్యలక్షణములు, శారీర విజ్ఞానము, అథ్యాత్మికాది వివరములున్నవి.

(2) నిదానస్థానము:- ఎనిమిది ముఖ్యవ్యాధులు వివరింపబడినవి.

(3) విమానస్థానము:- షడ్రసములు, పౌష్టికాహార ద్రవ్యములు రోగనిదాన విషయములు, వైద్యునికి కావలసిన పరిజ్ఞానమున్నది.

(4) శారీరస్థానము:- ఇందులో శారీర తత్త్వములు మానసికతత్త్వములు, ఆత్మలక్షణము, ఇంద్రియ వివరములు, గర్భ వివరము లున్నవి.

(5) ఇంద్రియస్థానము:- ఇందులో రోగ నిశ్చయ పద్ధతులు, రోగ సాధ్యాసాధ్యములు, అరిష్టలక్షణములు పేర్కొనబడినవి.

(6) చికిత్సాస్థానము:- శారీరిక మానసిక రోగములన్నిటికి నిదానలక్షణములు, చికిత్సలు చెప్పబడినవి.

(7) కల్పస్థానము:- చికిత్సా ద్రవ్యములను రోగానుకూలముగా తయారుచేసి ప్రయోగించు పద్ధతులున్నవి.

(8) సిద్ధిస్థానము:- పంచశోధన కర్మల ప్రయోగ వివరములు చెప్పబడినవి.

2. సుశ్రుతసంహిత:- సుశ్రుతుడు ధన్వంతరీ యువనామకుడైన కాశీరాజు దివోదాసుని శిష్యుడనని తన గ్రంథములో వ్రాసికొనెను. ఈతని కాలమును నిరూపించుటలో చాల చిక్కులున్నవి. విశ్వామిత్రుని కుమారుడని ప్రతీతి యున్నది. పురాణకాలపు విశ్వామిత్రుడో లేక విశ్వామిత్ర నాయకుడింకొక డుండెనో తెలియదు. మహాభారతములో సుశ్రుతుని పేరు కన్పించుచున్నది. సుశ్రుతుడు కాంభోజరాజు కాలమున (889-910 బి. సి) సుప్రసిద్ధ వైద్యుడుగా నుండినటుల ఆ రాజశాసనము వలన తెలియుచున్నది. 900 బి సి నాడు అరబ్బీదేశ వైద్యుడైన రాజీ (Razi) లేక రేజెస్ (Rhazes) అను నతడు అనువదించిన వైద్యగ్రంథములో సుశ్రుతుని ప్రశంస కన్పించుచున్నది. విష చికిత్సల గుఱించిన గ్రంథమును సిర్కా (circa) అనెడు పేరుతో బి. సి 910-20 ప్రాంతమున ననాక్ అను నతడు సుశ్రుతుని

ప్రమాణముగా నుదహరించెను. 805 B. C నాడు బౌద్ధమతావలంబకుడైన ఒకరాజు సుశ్రుత సంహిత ననువదించుటకు ప్రయత్నించెను. బి. సి 7 వ శతాబ్దమున సుశ్రుత సంహిత కనువాద గ్రంథమొకటి కనిపించినటుల వై నాదేశీయుడైన యాత్రికుడు వ్రాసినాడు. బవర్ గారి వ్రాతలలో సుశ్రుతుడు బి. సి 5 వ శతాబ్దవాడని యున్నదిగాని వైనచెప్పిన విషయములనుబట్టి క్రీస్తుముందు 1000 సంవత్సరముల కింకను పూర్వముననే యుండవచ్చును. భారతగ్రంథ ప్రశంసనుబట్టి బి. సి. 2500/- నాటివాడై యుండవచ్చుననికూడ తోచుచున్నది

సుశ్రుత సంహితకు వ్రాయబడిన వ్యాఖ్యాన గ్రంథములలో ముఖ్యములు (1) చక్రదత్తుని భానుమతి 11 ఎ. డి. (2) 12 ఎ డిలో డల్హణ ప్రణీతమయిన నిబంధ సంగ్రహము. చక్రదత్త డల్హణులకు పూర్వీకుడు జయ్యాతుడు. ఈతని వ్రాతలనుబట్టి చంద్రాతుడను నతడు సుశ్రుత సంహితను సంస్కరించినటుల కనిపించును. అనేకస్థలములందు క్రొత్త పాఠములను చేర్చెను. ఉత్తరస్థానము పూర్తిగా నీతని కల్పితమేయగును. అసలు సుశ్రుత ప్రతిలో పాదరసముయొక్క ప్రయోగములేదు. చంద్రాతుని ప్రతిలో పాదరస యోగములు చేర్చబడినవి.

సుశ్రుత సంహితశైల్య తంత్ర శలాక్యతంత్ర ప్రధానముగా రచింపబడినది. నేటికాలమున చేయబడుచున్న పెద్ద ఆపరేషను లన్నియు సుశ్రుత సంహితలో వర్ణింపబడినవి. ఈ సంహితలో నీ దిగువచూపిన విషయములు కానవచ్చును.

(1) సూత్రస్థానము:- ఇందులో నాయుర్వేదావతరణము, వైద్యునకు గురువుయొద్ద శిక్షణపొందవలసిన యావశ్యకత, ఔషధద్రవ్య గుణములు, పథ్యాహారములు, ఆపరేషనులు చేయుటకు సామాన్య వినరములున్నవి.

(2) నిదానస్థానము:- రోగిని, రోగములను పరీక్షించవలసిన పద్ధతులు, ఆపరేషను చేయవలసిన రోగములయొక్క నిదాన లక్షణములున్నవి.

(3) శారీరస్థానము:- పంచభూతోత్పత్తి, దేహేంద్రియాదుల తత్త్వములు వివరించబడినవి.

(4) చికిత్సాస్థానము:- పలురకములగు వ్యాధులకు సామాన్యచికిత్సలు, ఆపరేషనులు విపులముగా చెప్పబడినవి.

(5) కల్పస్థానము:- ఇందు విషచికిత్సలు చెప్పబడెను.

(6) ఉత్తరస్థానము:- నేత్రరోగ చికిత్సలు, ఆరోగ్య సూత్రములు, కాయచికిత్సలు గలవు.

3. అష్టాంగ సంగ్రహము:- కర్త - సింహాగ్రుని కుమారుడైన వాగ్భటుడు. ఈతని తాతగారి పేరుకూడ వాగ్భటుడనియే పేర్కొనెను. 7 వ శతాబ్దమువాడని తెలియుచున్నది. ఈతనిని వృద్ధవాగ్భటుడని వ్యవహరింతుము. అష్టాంగ సంగ్రహకర్త బౌద్ధమతమునకు చెందిన గురువుయొద్ద విద్య నభ్యసించెనట. అందువలన గ్రంథాదిని బుద్ధభగవానునిగూర్చి మంగళాచరణ మొనర్చెను.

4. అష్టాంగహృదయము:- ఈగ్రంథకర్త పేరుకూడ వాగ్భటుడే. ఈగ్రంథరచనకు వృద్ధవాగ్భటుని అష్టాంగ సంగ్రహమే మూలమని గ్రంథకర్త వ్రాసికొనెను.

పూర్తిగా చరకము ననుసరించిది. అచ్చటచ్చట సుశ్రుత భేల, నిమి, కాశ్యప సంహితలగూడ నుదహరించెను. ధన్వంతరీయమును గ్రంథమునుకూడ పేర్కొనెను. ఈగ్రంథము 120 అధ్యాయములతోకూడి పూర్తియైన ఆయుర్వేద సంహితగా పరిగణింప బడుచున్నది.

టిబెట్టుదేశములో లభించిన సాత్యములనుబట్టి హూత్ పండితుడు (Huth) అష్టాంగహృదయ రచనము క్రీస్తుశకము 8 వ శతాబ్దమునాటిదని నిర్ణయించెను. ఈకాలమునాటిదేయైన 'అష్టాంకార్' అనెడు అరబ్బీగ్రంథము అష్టాంగహృదయమునే యనుసరించినది. నల్లమందు వాడుక, పాదరసము, లోహముల యుపయోగము 9 వ శతాబ్దమువరకు వైద్యగ్రంథములలోనికి రాలేదు. ఇవి అష్టాంగ హృదయములో కన్పించవుకనుక 9 వ శతాబ్దమునకు పూర్వమే యీగ్రంథము రచింపబడినది. ఈ కర్తకూడ బౌద్ధమతావలంబకుడని గ్రంథాదిని మంగళాచరణ వాక్యమువలన తెలియుచున్నది.

అష్టాంగ హృదయమునకు 13 వ శతాబ్దములో హేమాద్రిపండితుడు. ఆయుర్వేద రసాయనమును, 15 వ శతాబ్దములో అరుణదత్తుడు సర్వాంగసుందరమును వ్యాఖ్యాన గ్రంథములను వ్రాసిరి. సర్వాంగసుందరము సుప్రసిద్ధమైనది.

4. సిద్ధయోగములేక బృందమాధనము:- ఈ వైద్యగ్రంథము శ్రీ కంఠదత్తుని వ్యాఖ్యతో 1894 సం॥రమున పూనాలో ముద్రించబడినది. చక్రదత్తుని గ్రంథము కంట కనీసముక శతాబ్దమునకుముందు వ్రాయబడియుండవచ్చును. ఏలయనగా చక్రదత్తుడు, హేమాద్రి, శార్ఙ్గధరుడు బృందమాధనమును ఎక్కువ ప్రమాణ

గ్రంథముగా కైకొనుటవల్లనున్న, శ్రీ కంఠదత్తుని వ్యాఖ్యానము 19 వ శతాబ్దమున వ్రాయబడినందునను బృందమాధవుడు పిరందటికిని పూర్వీకుడని నమ్మవలసి యున్నది. వాగ్భటుని యుదహరించుటవలన బృంద మాధవుడు వాగ్భటునికి తరువాతవాడని స్పష్టమగు చున్నది. ఈగ్రంథములో పాసకములు (Elxirs), వాజీకరణౌషధములు, బృంహణ, స్వేదన, విరేచనాది కర్మములు, అరిష్టలక్షణములు, స్వస్థానాధికరణ ప్రకరణ ములో నారోగ్యవిధులు, మిశ్రకాధికార ప్రకరణములో వైద్యులు, రోగులు, తూకములు, కొలతలు, ఘానములు మొదలైనవి వివరింపబడినవి. చక్షదత్తుడు పాదరస ముతో తయారగుచున్న యౌషధము లనేకములను వివరించగా బృందమాధవుడు తనగ్రంథములో పాదరస మును కొన్నిమూలికారసములతో కలిపి తలలోనిపేళ్లు, యీనులను చంపునని ఒక్క-విషయమును మాత్రమే సూచించెను.

5. మాధవ నిదానగ్రంథము:- కర్త - ఇంతు కరుని పుత్రు డైన మాధవకరుడు. ఇది ప్రత్యేకముగా నిదాన గ్రంథము. చాల సుప్రసిద్ధమైనది. బృందమాధవునకు వంగసేనునకు, భావప్రకాశునకు, నేటి వరకు సర్వులకు ప్రమాణగ్రంథముగా నున్నది. ఈ గ్రంథకర్త చిరక, సుశ్రుత వాక్యములనే యధాతథముగా వాడుకొనెను. సుశ్రుతుడు మసూరికావ్యాధిని ట్ట్ర వ్యాధులలో సంగ్రహించి చెప్పగా మాధవకరుడు ప్రత్యేక మొక యధ్యాయముగా వివరించెను. మాధవకరుడు 7 వ

శతాబ్దము వాడని చెప్పటకు ప్రబల సాక్ష్యము - అరబ్బీయు లీతని గ్రంథమును 'బదన్ యదస్' (నిదానము) అను పేరుతో సరబ్బీఖాషలోనికి తర్జుమా చేసియుండిరి. సర్వులకు ప్రమాణముగానున్న యీ గ్రంథమును 8 వ శతాబ్దము వాడైన బాగ్బటుడేల యుదహరించితేదో తెలియకున్నది. ఈ సుప్రసిద్ధ నిదానగ్రంథమునకు విజయ రక్షితుడు మధుకోశ మను వ్యాఖ్యానమును, శీకంఠదత్తుడు యింకొక వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిరి. విజయ రక్షితుని మధుకోశ వ్యాఖ్య ప్రశస్తమైనవి.

3. వంగసేన కృత చికిత్సా సార సంగ్రహము:- ఇది ప్రధానముగా చికిత్సలను బోధించుచున్నది. ఇంకను రోగ నిదాన లక్షణములు, పథ్యాపథ్యములు, ఔషధకల్పనలు, పంచకర్మలు, వివరింపబడినవి. అశ్వరీ నిదాన చికిత్సలు లోహాదుల భస్మీకరణ పద్ధతులు, త్రివిధ అయలోహములు రోమక సహితముగా (Romaka Steel) ఆరు రకముల ఉక్కులను వివరించెను. మరియు పాదరసమును శుద్ధిచేయుట, రసపర్పటి తయారుచేయుట, యింగిలీకముతోనుంచి పాదరసమును విడదీయుట వివరింపబడినవి. నాడిపరీక్ష, నల్లమందు ప్రయోజనము లిందులో కన్పించవు. వంగసేనుని కాల నిర్ణయము కష్టముగానే యున్నది. అతి ప్రాచీన వ్రాత ప్రతి యొకటి ఎ. డి. 1276 సం॥ రములో వ్రాయబడినది, 1320 ఎ. డి లో వ్రాయబడిన మరియొక్క ప్రతి మాత్రము లభించుచున్నవి. వ్రాత ప్రతులనుబట్టి వంగ సేనుడు గదాధర పుత్రుడనియు కాంజిక నివాసియనియు,

వంగ దేశీయుడనియు, సేనురాజ వంశీకుల వాడనియు తెలియుచున్నది. వంగసేనుని చికిత్సా సార సంగ్రహము వివిధ వైద్య గ్రంథములను క్రోడీకరించుకొని వ్రాసిన సారాంశ గ్రంథమేకాని స్వతంత్రరచన కాదు. అయిన నిది వైద్యులకు మిగుల యుపయుక్తముగా నున్నది.

7. చక్రదత్త వైద్యసారము:- చక్రదత్తుడు లేక చక్రపాణి దత్తుడు బంగాళదేశీయుడు. నయపాల భూపాలుని కమాత్యుడుగాను, రసవత్సధికారిగాను నుండిన నారాయణునకు కనిష్ఠపుత్రుడు. ఈ నారాయణుడు 1060 ఎ. డి ప్రాంతమువాడు. ఈ గ్రంథమునకు మాత్రుక బృంద మాధవ రచిత సిద్ధయోగము. చక్రదత్త గ్రంథమునకు శివదాససేనుడు వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను. చక్రపాణి దత్తుడు ద్రవ్యగుణ సంగ్రహము, సర్వసార సంగ్రహము, శబ్దచంద్రిక యను (Pharmacy and botanical & technical terms) గ్రంథముల వ్రాసెను. ఈరెండు నికను యముద్రితములుగానే యున్నవి. శివదాససేను వ్యాఖ్యసహిత చక్రదత్తము ముద్రించబడినది.

చక్రపాణిదత్తుడు చరక సంహితకును, సుశ్రుత సంహితకును వ్యాఖ్యానములు వ్రాసెను.

8. శార్దూధర సంహిత:- ఇందులో నల్లమందు (Opium) ప్రయోగము, లోహ భస్మీకరణ పద్ధతులు వివరింపబడుటచేత సి గ్రంథకర్త మహమ్మదీయకాలపు వాడని సి. దత్తుగారు నిర్ణయించిరి. గ్రంథ ప్రకాశకుడు శ్రీ

జీవన్ రాయ్ గారు శార్ఙ్గధరుని భావప్రకాశుడుదహరించుటచే 16 వ శతాబ్దమువాడని యూహించవచ్చును. ఈతడు బృందమాధవుని ప్రమాణముగా గైకొనుటవల్ల 10-16 శతాబ్దముల మధ్యకాలమున నుండెనని తెలియుచున్నది. గ్రియర్సన్ గారి యభిప్రాయము ప్రకారము 15 వ శతాబ్దమువాడని స్పష్టమగుచున్నది. కాని వోపదేవుడు శార్ఙ్గధర సంహితకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసి యుండుటవలన 13 వ శతాబ్దమునకు పూర్వమందుండెననుట నిశ్చయము. ఈ సంహిత మూడు కాండలు, 32 అధ్యాయములుగా రచింపబడినది. వైద్యునకు కావలసిన సర్వ విషయము లిందు పొందుపరచబడియున్నవి. రసాక్షయములను తయారుచేయుట వివరింపబడినది. పంచశోధన కర్మలు, నాడీపరీక్ష విపులముగా చర్చింపబడినవి. గ్రంథ రచనలో చరక, సుశ్రుత మాధవ నిదాన, బృందమాధవ, చక్రదత్తుల గ్రంథముల ననుసరించెను. కొన్ని సంరంభములను స్వతంత్రించి నూతన విషయముల బోధించెను. శార్ఙ్గధర సంహితా వ్యాఖ్యాన కర్త వోపదేవుడు. వయ్యాకరణి, బీరారీదేశములో మిగుల ఘనత వహించిన వైద్యశిఖామణి. కేశవ వైద్యుని పుత్రుడు. 1260 నుండి 1309 వరకు దేవగిరి ప్రభువునకు మంత్రిగా నుండిన హేమాద్రికి కేశవ వైద్యుడు సమకాలికుడుగా నుండెను. వైద్యశతశ్లోకి గ్రంథ ముద్రోహదేవుడు రచించినదే. ఇంకను చాల వైద్య గ్రంథములను రచించినట్లు కనబడుచున్నది.

9. భావప్రకాశము:- కర్త - కాశీ నివాసియు సుప్రసిద్ధ

వైద్యుడునైన భావమిశ్రుడు. ఈ గ్రంథము సర్వులకు ప్రమాణగ్రంథముగా నున్నది. జీవానంద విద్యాసాగరులచే నతి ప్రాచీన టూలిన్ షెన్ వ్రాత ప్రతిని సరిచూచి యీ గ్రంథము ప్రకటింపబడినది. టూలిన్ షెన్ గారి వ్రాతప్రతి 1558 సం॥రములో వ్రాయబడినది కనుక భావప్రకాశ గ్రంథ మింతకు పూర్వమే వ్రాసినదై యుండవలెను. పోర్చుగీసువారీచే మనదేశమునకు సంక్రమించిన సిఫిలిస్ అనెడు ఫిరంగి రోగమునకు సుప్రసిద్ధాపధము 'కొబాసిని' అనెడు ద్రవ్యమును భావమిశ్రు డుదహరించినాడు. ఈ ద్రవ్యము 1558 సం॥రములో మనదేశమునకు క్రొత్తగా దిగువతి యైనదని చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. కనుక భావప్రకాశ గ్రంథ మింతకు పూర్వము రచించినదే యగును. ఇది వైద్యులకు విజ్ఞానకోశము. చరక, సుశ్రుతాది పూర్వగ్రంథ విషయములతో నూతన విషయము లిందు చేర్చబడి నందున ముగుల నుపయుక్తముగా నున్నది.

10. పదమూడు, పదునాల్గవ శతాబ్దములలో రసాయన శాస్త్రము ఖిక్కిలిగా వృద్ధిచెందినది. ఈరెండు శతాబ్దములలోను లోహోదుల భస్మమొనర్చి మందులుగా వాడుట, పాదరసయోగము నుపయోగించుట సంభవించినది. అనేకములైన రసతంత్ర గ్రంథములు వెలసినవి, అతి ప్రాచీన రస వైద్యగ్రంథములు.

(1) కంకాలయకృత రసాధ్యాయము. దీనికి 1386 లో మేరుతుంగ నామధేయుడైన జైనుడు వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను.

(2) సర్వధర్మ సార సంగ్రహము 14 వ శతాబ్దము నాటిది,

ఇందులో రసార్ణవ, రసరహస్య, రసేశ్వర సిద్ధాంతములు ప్రతిపాదించబడినవి. ఇంకను (3) రసప్రదీపము (4) రసామృతము (5) రసేంద్ర చింతామణి (6) రస చింతామణి (7) రస దర్శనము (8) రస రత్నప్రదీపము (9) రస రత్నావలి (10) రస రాజహంస (11) రససింధు (12) రసాలంకారము (13) రసాపతారము మొదలైన రసశాస్త్ర గ్రంథములు 16 శతాబ్దము నాటికే సుప్రసిద్ధములై వెలసినవి.

(14) రసరత్న సముచ్చయ గ్రంథము పైన చెప్పినవాని కన్నిటికంటె నతి ప్రాచీన మయినదని చెప్పుదురు.

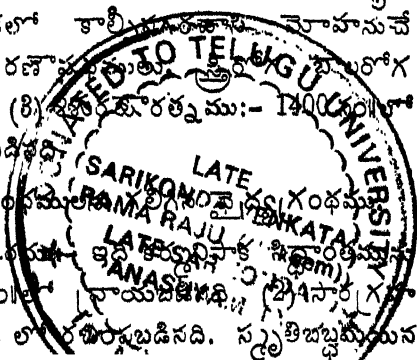
11. ప్రత్యేక విషయ ప్రధానముగా వ్రాయబడిన వైద్య గ్రంథములు (monographs)

(1) జ్వరతిమిర భాస్కరము :- కర్త - కాయస్థచాముండ

(2) మోహనవిలాసము:- 1411 సం॥ 1459 సం॥ మధ్యను మహమ్మద్ షా పాలనలో కాలిక్యూట్లో మోహనుచే వ్రాయబడినది. వాణికరణాధికారులు ప్రకారము భారతములు వివరింపబడినవి. (8) జ్వరమోరత్నము:- 1400 సం॥ పృథ్వీమల్లుచే రచింపబడినది.

12. అన్యశాస్త్ర సంబంధములైన గ్రంథములు

(1) జ్ఞానభాస్కరము :- ఇది కర్మవివాక సిద్ధాంతమున బోధించును. 1500 సం॥ వ్రాయబడినది. (2) సార్వభౌమ కర్మవివాకము:- 1384 లో రచింపబడినది. స్మృతిబద్ధమైన

ధర్మశాస్త్రము: (3) వీరసింహవలోకము :- కర్తవీసింహుడు. 1375 సం॥లో గ్వాలియర్ సంస్థానాధిపతిగా నుండెను; 1483 లో సిగంథమును వ్రాసెను. ధర్మశాస్త్ర, జ్యోతిష, వైద్యవిషయములను మేళవించెను. (4) చిక్లిత్సాకలిక:- కర్త. తిసతాచార్యులు 11 వ శతాబ్దమునకు పూర్వమే వ్రాయబడి యుండవచ్చును. తిసతాచార్యుని పుత్రుడు చంద్రాద్రుడు దీనికి వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను.

13. పదహారు మొదలు 18 వ శతాబ్దము మధ్యలో వ్రాయబడిన వైద్యగ్రంథములు:- (1) భావప్రకాశ గ్రంథము (2) భావమిత్ర విరచిత గుణరత్నమాల (3) ఆయుర్వేద సాంఖ్యము:- ఇది తోడరానంద గ్రంథములో నొక భాగము. అక్బర్ చక్రవర్తి మంత్రియైన తోడర్ మాలని ప్రోత్సహముచే వ్రాయబడిన గ్రంథము. (4) యోగచింతామణి వైద్య సార సంగ్రహము:- వైద్యయోగముల సంపుటి. జైనమతస్థుడైన హర్షకీర్తి సూరిచే వ్రాయబడినది. 1668 లేక 1666 సం॥లో వ్రాయబడెను. ఇందులో ఫిరంగి రోగమునకు కొపాసిని, నల్లమందు, పాదరసయోగములు చెప్పబడినవి.

14. పదిహేడవ శతాబ్దములో సుమారు ఏడు సుప్రసిద్ధ వైద్య గ్రంథములు వెలసినవి.

(1) లాలంబ రాజీయము లేక వైద్యజీవనము:- తెలుగు పద్యకావ్యము. చిక్లిత్సాప్రధానముగా 1633 లో వ్రాయబడినది.

(2) యోగరత్నాకరము:- కర్తపేరు తెలియదు.

1611 నాటి నిర్ణయసింధు, భావప్రకాశలు నుదహరించుట చేతను దీని వ్రాతప్రతి 1776 సం॥రం నాటి దగుటచేతను యీ గ్రంథము 1646 ప్రాంతమున వ్రాసినదై యుండ వచ్చును.

(3) 1616 సం॥రంలో జగన్నాథ పండితునిచే యోగ సంగ్రహము వ్రాయబడెను.

(4) 1641 లో మణిరాం మిశ్రుడు 'వృత్తరత్నావళి' వ్రాసెను.

(5) 1661 లో చికిత్సా రత్నావళి గ్రంథమును కవి చంద్రుడను నతడు వ్రాసెను. ఇది మాధవ నిదానము ననుకరించుచు చికిత్సలతో విరాజిల్లుచున్నది.

(6) వైద్యరహస్యము:- కర్త విద్యావతి 1682 లేక 1692

(7) రఘునాథ పండితుని వైద్య విలాసము 1697
18 వ శతాబ్ది వైద్యగ్రంథములు:-

(1) 1702 లో వైద్యరాజు వ్రాసిన సుఖబోధ.

(2) వైద్యామృతము:- నారాయణ మొదలైనవారు

(3) ప్రయోగామృతము - కర్త - వైద్యచింతామణి.

(4) రాజ వల్లభీయ ద్రవ్యగుణము (1706)

(5) భైషజ్య రత్నావళి - కర్త - గోవిందదాస.

(6) యోగ తరంగిణి - కర్త - తిరుమర్ల యాచార్య

(7) ఆయుర్వేదప్రకాశ - మాధవ ప్రణీతము 1713

(8) ఆతంక తిమిరభాస్కరము - కర్త కాశీ నివాసి

బలరాం పండితుడు. దీనిలో టీ యొక్క ప్రసంశ యున్నందున 19 వ శతాబ్దముదే కావచ్చును.

19, 20 శతాబ్దములలో వ్రాయబడిన ఆయుర్వేదగ్రంథములు:-

(1) వినోదలాల్ సేన్ గారి ఆయుర్వేద విజ్ఞానము 1887

(2) వైద్యక శబ్దసింధు (1895) కర్త - ఉమేశ చంద్ర గుప్త

(3) ఆయుర్వేదీయ ద్రవ్యాభిధానము - కర్త కె. బి. లాల్ సేనుగుప్త (1875)

(4) నిఘంటు రత్నాకరము - కర్త - కె. కె. ప్రసన్న విటూసర్కార్ అండ్ బోల్ నాద్ శర్మ (1876)

(5) బృహన్నిఘంటు రత్నాకరము - కర్త దత్తారాం చౌదీ (1891)

(6) ది మెటీరియా మెడికా ఆఫ్ ది హిందూస్ - శ్రీ ఉమేశచంద్రునిచే రచింపబడినది.

(7) ఎ షార్టు హిస్టరీ ఆఫ్ ఆర్యన్ మెడికల్ సైన్సు - కర్త - సర్ భగత్ సింహజీ.

(8) అవినాశ చంద్ర కవరత్నగారి చరక సంహితకు యింగ్లీషు తర్జుమా గ్రంథము (1896)

(9) కవరాజ సగేంద్రనాద్ సేన్ గారి ఆయుర్వేదిక్ సిస్టమ్ ఆఫ్ మెడిసిన్ (యింగ్లీషు భాషలో) 3 వాల్క్యూమ్లు

10. సస్లి మెంటు టు ది సార్మకోపియా ఆఫ్ ఇండియా - ది మెడ్రాస్ మెటీరియా మెడికా - ఈ రెండును 1886 లో డాక్టరు మెహియుద్దీన్ మెరిఫోఖాన్ గారిచే వ్రాయబడినవి.

11. శ్రీ గణనాథసేన్ గారి ప్రత్యక్ష శారీరము, ప్రత్యక్ష నిదాన గ్రంథములు, ఆంగ్లాయుర్వేద వైద్యముల సమీకరణములో సంస్కృతమున వ్రాయబడినవి.

ఇంకను పూర్వాయుర్వేద గ్రంథములు వివిధ దేశ భాషలలోని కనువడింపబడినవి లెక్కకు మించియున్నవి. అముద్రిత వ్రాత ప్రతు లెన్నియో మిగిలియున్నవి. వీని నచ్చొత్తించినచో నూతన విషయములు బయల్పడవచ్చును. తెలుగునాటను ముగ్ధోటి తెలుగువారి కుపయుక్తముగ ప్రాచీనాయుర్వేద గ్రంథముల ననుసరించి వ్రాయబడిన స్వతంత్ర వైద్యగ్రంథములు:-

1. వైద్యచింతామణి:- కర్త - ఇంద్రకంటి వల్లభా చార్యులు

2. బసవ రాజీయము:- కర్త - నీలకంఠం బసవరాజు. పూర్వాయుర్వేద గ్రంథములను యథాతథముగా తెలుగు లిపిలోను వాటికి తెలుగు టీక వ్యాఖ్యానములతోను వ్రాసి యచ్చొత్తించిన వాటిలో ముఖ్యములు:-

- 1) చరక సంహితను శ్రీ కార్వేటివారు, శ్రీపాద కృష్ణ మూర్తి శాస్త్రిగారు, వావిళ్ళవారు నచ్చొత్తించిరి.
- 2) సుశ్రుత సంహిత - సూత్రస్థానమును మాత్రము శ్రీ చేవలి రామమూర్తి శాస్త్రిగారు.
- 3) వావిళ్ళవారు-చరక, సుశ్రుత సంహితను, చక్రదత్త, అస్తాంగ హృదయాది చాల వైద్యగ్రంథములను ప్రకటించిరి.
- 4) మాధవ నిదాన గ్రంథమును పండిత డి. గోపాలా చార్యులుగారు వ్యాఖ్యానముతో ప్రకటించిరి.

రెండవ భాగము

1 వ అధ్యాయము

ఆయుర్వేదగ్రంథములలో

నేటి శాస్త్రీయపద్ధతు లెంతవరకు గలవు?

‘ఆయుర్వేదగ్రంథములలో నేటి శాస్త్రీయపద్ధతులెంత వరకు గలవు?’ అనెడు ప్రశ్న చాల విచిత్రముగా నున్నది. కొన్ని వేల సంవత్సరముల క్రిందట పుట్టి, నాటినుండి ఎదుగు పొదుగులు లేకుండ నేటివరకు నిలిచియున్న ఆయుర్వేదము నకును, మూడు లేక నాలుగు శతాబ్దముల క్రిందట పుట్టి, దిన దిన వర్తమానము లగుచున్న నేటి పాశ్చాత్యుల వివిధ శాస్త్ర జ్ఞానములకును, ముఖ్యముగా అల్లోపతి యని చెప్పబడు మోడరన్ వైద్యశాస్త్రము నకును సామ్యమేకకడ. అయినను ఆయుర్వేద యల్లోపతి వైద్యశాస్త్రములు రెండును ప్రజారోగ్య రక్షణము నుద్దేశించిన శాస్త్రములే గనుక నుభయములు సత్యబద్ధమయిన సిద్ధాంతములతో కూడినవి యని చెప్పక తప్పదు. అయితే యీ రెండు శాస్త్రముల నిర్మించిన కర్తలయొక్క దృక్పథములు వేర్వేరుగా నుండినందున వాగు నిర్మించుకొన్న సిద్ధాంతములు, ఆచరణ పద్ధతులు వేర్వేరుగా కన్పించును. కొన్ని విషయములందు సమానముగానుండును. కొన్ని సందర్భములు భిన్నములుగా కూడ తోచవచ్చును. ఈ సాదృశ్య వైదృశ్యములను చూపించుటయే పై ప్రశ్నకు సమాధానము కాగలదు. ఇంకను విరుద్ధములుగా కనిపించిన విషయములను సమన్వయపరచ గలిగినచో నొక క్రొత్త వెలుగు రెండు శాస్త్రములకు ప్రసరించినట్లగును. అప్పుడు

మోడరన్ వైద్యము, ఆయుర్వేదములు కలియుట కవకాశ మేర్పడి 'సమన్విత వైద్యశాస్త్ర మొకటి (Synthetic medicine) నూతనముగా సృష్టించబడగలదు. ఈ వై యుద్ధే శములతో నీ గ్రంథమును వ్రాయబూనితిని.

నేడు మన భారతదేశములో మిగుల వ్యాప్తిచెంది ఆచరించబడుచున్న వైద్యశాస్త్రములలో ముఖ్యములు:-

1. ఆయుర్వేదము 2. అల్లోపతి లేక మోడరన్ వైద్యము 3. యూనానీ వైద్యము 4. హోమియోపతి వైద్యము. వీనిలో నాయుర్వేద యూనానీ వైద్యము లొక్కటే యని యిదివరలో చెప్పితిమి. హోమియోవైద్య సిద్ధాంతములుకూడ నాయుర్వేదములో గలవని చెప్పి యుంటిమి. ఈ వైద్యశాస్త్రమును సృష్టించిన హెనీమన్ ఫండితుడు మొదటలో నల్లోపతి వైద్యశాస్త్రజ్ఞుడు. మోడరన్ వైద్యమందలి సిజ్యూలజీ, సైకోలజీ, పేథాలజీ విజ్ఞానముల ననుసరించి అల్లోపతి వైద్యశాస్త్ర నిర్మాతలవలెనే డాక్టరు హెనీమన్ గాగు ఔషధ ద్రవ్యములను జంతువులకు పక్షులకు, మనుష్యులకు చాల చిన్న మోతాదులలోను, విష మోతాదులలోను యిచ్చి అనేక పరిశోధనలుచేసి హోమియో సిద్ధాంతములను కనిపెట్టెను. అవి యవ్వి యనగా:-

1. Similia similibus Curantor అనగానేద్రవ్యమును పెద్దమోతాదులో నారోగ్యవంతునికి తినిపించిన నేలక్షణములు పుట్టినచో రోగములలో నదేలక్షణములకు ఆద్రవ్యమునే చిన్నమోతాదులలో తినిపించినచో నావ్యాధి నయము కలుగలదు. ఈరకముచికిత్స ఆయుర్వేదములో హేతు,

వ్యాధి విపరీతార్థకారి చికిత్సలు కాగలదు.

2. Infinitesimal dose - సూక్ష్మమోతాదుల నిచ్చుట వసరము. ఆయుర్వేదములోను సూక్ష్మమోతాదు లిచ్చుచున్నారు.

3. Dynamization of the drug :- ద్రవ్యమునకు అణు విభజనద్వారా దాని రోగహరణశక్తిని నృద్ధిచేయుట. ఈవిషయమును ఆయుర్వేద మిదివరకే గుర్తించినది. ఇందులకే భావన, మర్దన, పుటములబెట్టుట మొదలైన సంస్కారములు చేయుదురు.

4. Study of individual Constitutions. రోగి యొక్క శారీర మానసిక ప్రకృతులను తెలిసి అనుకూలమయినమందు, దాని మోతాదు నిర్ణయించవలెను. ఈ సిద్ధాంతమునుకూడ నాయుర్వేదములో ననుసరించుచునే యున్నారు.

గనుక హోమియోపాథ్య మాయుర్వేదమునకు విరుద్ధమయినదికాదు. ఈసిద్ధాంతములన్నిటి నిదివరకే ఆయుర్వేద మిముడ్చుకొని యున్నది. ఈసిద్ధాంతములను విస్తరింపజేసి, ఆచరణలోకి దెచ్చిన హెనీమన్ ప్రభుత్వలక్ష్యి. మెచ్చదగిన విషయము.

ఇక మోడరన్ మెడిసిన్ అని వ్యవహరించబడుచున్న అల్లోపతి వైద్యశాస్త్రము నేడు సూక్ష్మకృమి సిద్ధాంతము ననుసరించుచుండినను దీని పూర్వచరిత్రను గమనించినప్పుడు ఔంద్రులనుండి గ్రహించిన ఆయుర్వేదమునే గ్రీకులభ్య శించుచుండిరిని తెలియగలదు. గ్రీకులకు పంచభూత సిద్ధాం

తము అర్థముకాక విడనాడిరి. త్రిదోషములను సరిగా ప్రహించు లేక వాటిని 'హూమరుస్' అను పేరుతో వ్యవహరించిరి. ఈ మార్పులతోకూడిన గ్రీకువైద్యమును ఐరోపియనులు నేర్చుకొని హ్యూమరుస్ బొత్తిగా నర్థముకాకపోవుటచేతను వాటిని దిగనాడి వారి యనుభవములో కన్పించుచున్న గాలి, నీరు, ఆహార విహారములే రోగహేతువులని నమ్ముచు ఓషధులనే చికిత్సాద్రవ్యముగా వాడుకొనుచుండిరి. అనగా నాయుర్వేద ముందలి మూలసిద్ధాంతములను విడిచిపెట్టి కేవలము చికిత్సల ననుభవించుచుండిరిని తెలియుచున్నది. కాలక్రమమున అన్య శాస్త్ర పరిజ్ఞాన మభివృద్ధియైన కొలది పలువురు బుద్ధిమంతులు శారీర విచయ మొనర్చి (Dissection of the dead and living bodies) అంగ ప్రత్యంగముల స్వరూపములను వ్యాపారములను గ్రహించ మొదలిడిరి.

డాక్టరు హార్వే పండితుడు రక్తచంక్రమణమును ప్రదర్శించెను. 1675 సం॥రంలో మైక్రోస్కోపుయంత్రమును కనుగొనిరి. దీనిసాయమున పండితుడు దేహాణువుల స్వరూపము, వాటి వ్యాపారమును బోధించెను. రోగములలో నీ దేహాణువులందలి మార్పులను గుర్తించ మొదలిడిరి. ఈ దూష్య పరిజ్ఞానమునకు పేథాలజీఅనిపేరు. పిమ్మట రోగహేతువుల విషయమై పరిశోధకులు తమదృష్టిని మరల్చిరి. గ్రీకువైద్యమున చెప్పిన హ్యూమరల్ సిద్ధాంతమువారికి నచ్చలేదు. గాలి, నీరు, ఆహారాభ్యాసములు రోగహేతువులనిన సంతృప్తి కలుగలేదు. 1687 సం॥ రములో డాక్టరు పేస్టూర్ అను ఫ్రెంచి వైజ్ఞానికుడు అప్పటికి లభించుచున్న సూక్ష్మదర్శిని యంత్రసాయమున పాలు, ద్రాక్షరసము పులియులకు

'యీస్టు' అనే పేరుగల యొకవిధమైన సూక్ష్మక్రిమి (yeast fungus) కారణమని కనుగొనెను. సదార్థము కుల్లినప్పు డందులో నతిసూక్ష్మజీవ జంతువులు కనుపించినది. ఈతని కాలములోనే గొట్టెలమందలో ఏంత్రాకుస్ అనెడు సాంక్రా మిక రోగము ప్రవేశించి వేలాదిగా గొట్టెలు చనిపోవు చుండెను. డాక్టరు పేస్ట్యూర్ ఆలోచించి తెవులు తగిలిన వాటిని వేరుచేసి మిగతావాటిని రక్షించెను. తెవులుతగిలిన జంతురక్తములను భూతయద్ధముతో (మైక్రోస్కోపుతో) పరీక్షించి ఏంత్రాకుస్రోగ క్రిమిని కనిపెట్టెను. ఈవిషయము లను వినిన డాక్టరు కాక్ (Koch) గారు బెర్లిన్ పట్టణ క్షయ రోగుల ఆస్పత్రిలో రోగుల కళ్లలో క్షయక్రిములను చూడ గలిగెను. ఈ రోగక్రిములను వేరుచేసి, వృద్ధిచేసి అనేకజంతు పక్షులపై పరిశోధనలుజరిపి కొన్నిసిద్ధాంతములను చేసెను. కాక్ సిద్ధాంతములు నేటికిని (Koch's Postulates) శాస్త్ర పరిశోధకులకు శిరోధార్యములుగా నున్నవి. అటుపిమ్మట వరుసగా ప్రతిరోగమునకు సూక్ష్మక్రిమి కారణమును వెదుక జొచ్చిరి. ఇప్పటికి చాలరోగములు సూక్ష్మక్రిముల కారణ ముగ సంభవించుచున్నవని నిశ్చయించడమయినది. ఈ సూక్ష్మక్రిమి సిద్ధాంతము అదివర కాచరణలోనున్న చికిత్సా శాస్త్రమునంతను తారుమారొనర్చినది. రోగహేతువు తెలియ కుండ వ్యాధి నయముచేయుట కిచ్చిన చికిత్సకు (అనుభవ చికిత్సకు) ఎంపెరికల్ ట్రీట్ మెంటు అందురు. ఇట్టిచికిత్సా ద్రవ్యముల నన్నిటిని యనుమానదృష్టితో చూచుచు వాటి యందలి క్రిమి సంహరణశక్తి పరిశోధన పూర్వకముగా ఋజువైనగాని రోగులకిచ్చుట అశాస్త్రీయముగా నెంచ

బడెను. క్రిమి సంహారకశక్తి నిరూపించబడిన ద్రవ్యములను ప్రయోగించుటకు రేషనల్ లేక సైన్ టిఫిక్ ట్రీట్ మెంటు (Rational or scientific treatment) శాస్త్రీయచికిత్స యందురు. రోగనిదానము, దూష్యజ్ఞానము, దోషహరణ చికిత్సలతో కూడిన నిశ్చితజ్ఞానముతో చేయబడునదిగాన అల్లోపతి వైద్యమును సైన్ టిఫిక్ మెడిసిన్ అనికూడా యందురు. సూక్ష్మక్రిమి సంహారణోపాయములను కనుగొన్న పిమ్మటనే 1687 సం॥లో లార్డులిస్టరు 'ది ఏంటిసెప్టిక్ సర్జరీ' విధానమును నిర్మించెను. క్రిమి నాశనోపాయములతో జరిగించిన కాన్పులలో బాలింతల మరణసంఖ్య అత్యద్భుతముగా తగ్గిపోయెను. ఒకటిన్నర శతాబ్దములు నిండని సూక్ష్మక్రిమి సిద్ధాంతముతో వృద్ధియైన అల్లోపతివైద్యమే యిప్పుడు ప్రపంచమందలి యన్ని దేశములవారిచే నాదరించబడుచున్నది.

అల్లోపతి వైద్యశాస్త్ర మభివృద్ధి జెందుట కన్య శాస్త్రము లెక్కువగా తోడ్పడినవి. అవి యివ్వి యనగా:-
 1. భౌతికపదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రము (Physics), రసాయన శాస్త్రము (Chemistry), జీవ విజ్ఞానశాస్త్రము (Biology & Biochemistry), శారీర విజ్ఞానశాస్త్రములు (Anatomy and Physiology), మానసికతత్వశాస్త్రము (Psychology) వృక్షశాస్త్రము (Botany) మొదలైనవి. వైద్య విద్యార్థులకు ముందుగా నీ శాస్త్రములందు పరిచయముండి తీరవలెను గనుక వీనికి పూనాదిశాస్త్రము అనిపేరు. (Basic sciences for the student of medicine) ఈ శాస్త్రములలో నుత్తీర్ణులైన వారిని మాత్రమే వైద్య కళాశాలలో చేర్చు

కొందురు, ఇంకను మోడరన్ మెడిసిన్ వృద్ధిచెందుటకు యీ శతాబ్దములో కనిపెట్టబడిన సూక్ష్మవస్తుదర్శిని, ఎక్స్రే యంత్రములు, ఎలెక్ట్రిసిటీ పరికరములు మొదలైనవి యోడ్పడినవి. నేటి పాశ్చాత్యుల భౌతికశాస్త్రము లన్నియు శరవేగమున సూతనాంశములను చేర్చుకొనుచు ముందుకు సాగిపోవుచున్నవి. ఇవి ఎన్నటికి పూర్ణవంతము లగునో ఎవ్వరును చెప్పజాలరు. లోపవంతము లగుటనే సందేహ విషయముల నిశ్చయించుటకు పరిశోధనలు చేయుటయును, అంగీకృత విషయములను చేర్చుకొనుటయును నిరంతరముగా జరిగిచున్నవి. ఈ విధమగు కృషికి (Progress in Science) శాస్త్రాభివృద్ధి యందురు. నాలుగువేల యేండ్లు క్రిందట అగ్నివేశమహర్షి చేత నిర్మించబడిన ఆయుర్వేదశాస్త్రము నేటికిని యదే స్థితిలో నిలిచియున్నది. ఈలోపున బుద్ధిమంతులెవ్వరును యందలి లోపములను గుర్తించి తొలగించుటకాని క్రొత్త సిద్ధాంతములను బ్రవేశపెట్టుటకాని సంభవించలేదు. దీనికి కారణమేమి? దేశములో అగ్నివేసుని కాలమునుండి నేటిదనుక సంతటి బుద్ధిమంతులు జనించలేదా? యనిన ఆయుర్వేదశాస్త్రము స్థిర పునాదులపై నిర్మించబడి సత్య సిద్ధాంతములతోకూడి సమగ్రమును, సర్వ సంపూర్ణమునై యున్నదని సమాధానము చెప్పగలము. సిద్ధాంతముల విషయమున నెవ్వరికిని సందేహము లేదు గాని నానిని సరిగా నర్థము చేసికొని గ్రహించవలసియున్నది. ఇందుల కన్య శాస్త్ర పరిజ్ఞానము (పట్టర్కపరిజ్ఞాన) ముఖ్యసరము. ఆయుర్వేద నిదానము ననుసరించి చేయవలసిన చికిత్సల గురించి సందేహించ నవసరములేదు. అయినను చాలి యనుభవమే ప్రాశ

స్థానమును ఋజువు చేయగలడు. కాన ఆయుర్వేదము యధి
వృద్ధి చెందకుండ పుట్టినది పుట్టినట్లుగా నిలిచిపోయినది, గాన
నుపేక్షించదగినది యని చెప్పట సాహసమే యగును.
చికిత్సాద్రవ్యములలో కాలానుగుణముగా లభించిన క్రొత్త
వాటిని చేర్చుకొనుచునే యున్నది. ఇట్లే అన్య వైద్య
శాస్త్రములోని చికిత్సా ప్రక్రియలను, యంత్ర పరికరముల
యుపయోగమును, చికిత్సాద్రవ్యములను వాడుకొనుటకును
ఎట్టి యభ్యంతరము లేదు. కాని ఆ ప్రక్రియలు, చికిత్సా
ద్రవ్య గుణములు త్రిగోపాను బద్ధములుగా నుండునట్లు
చూచుకొని మరియు వాడవలెను.

నేటి పాశ్చాత్యుల భౌతిక విజ్ఞానశాస్త్రము లన్నియు
నింకను అసంపూర్ణములుగా నున్నవని చెప్పిన పాశ్చాత్యుల
వైద్యశాస్త్ర విషయము వేరుగా చెప్పవలెనా? ఇట్టి అసం
పూర్ణ శాస్త్రములతో పూర్ణవంతమయిన యాయుర్వేదము
నకు పొత్తుకలిపి (తారతమ్యములను) సాదృశ్య వైద్యశ్యము
లను పరిశీలించుట హాస్యాస్పదమే యగును. అసంపూర్ణము
లయ్యును యిప్పటికున్న పాశ్చాత్యుల శాస్త్రవిజ్ఞాన విషయ
ములతో నాయుర్వేద విషయములను సరిచూడమని
యందురా, దానికెట్టి యభ్యంతరము లేదు. కాని రెండు
వైద్యశాస్త్రములందును కనిపించిన సమాన విషయములను
మాత్రము శాస్త్రీయములని పరిగ్రహించి, నేటి పాశ్చాత్య
విజ్ఞాన విషయములకు కొంచెము విరుద్ధముగా కనిపించిన
వాటిని, పాశ్చాత్యులకు అసలు తెలియని క్రొత్త విషయము
లను అశాస్త్రీయములని విడిచిపెట్టుట చాల పొరబాటు.
పాశ్చాత్య విజ్ఞాతల కందరాని విషయములను ఆయుర్వేద

సాంప్రదాయాను సారముగా తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించవలెను. పరస్పర విరోధములుగా కన్పించిన వాటిని బుద్ధిమంతులు సమన్వయము చేయుటకు యత్నించవలెను.

శాస్త్ర నిర్మాణ పద్ధతులు (Scientific Methods) పాశ్చాత్యుల భౌతికశాస్త్రము లన్నియు పలువురు మేధావంతుల పరిశీలన (observation) పరిశోధనలతో (experiments) నిర్మింప బడినవి. ప్రకృతి కార్యములను పరిశీలించునప్పుడు కొన్ని సందేహములు పుట్టుచుండును. నూతనముగా వింత యాలోచనలు కలుగవచ్చును. తమకు పుట్టిన యాలోచనలు సందేహములు పరిశోధనలు చేయుటకు హేతువులుగ నుండును. కొన్ని సందర్భములలో జన వాక్యములు (traditions and beliefs) బుద్ధిమంతులచే పరిశోధనలు చేయించుటకు పురికొల్పుట కలదు. ఒకరు పరిశోధన పూర్వకముగా కనిపెట్టిన క్రొత్త విషయము నింకొక పరిశోధకుడు పునఃపరిశీలించుట కూడ గలదు. శాస్త్రకారుల సత్యాన్వేషణ బుద్ధియే (Spirit of discovery of truth) పాశ్చాత్యుల విజ్ఞాన శాస్త్రము లభివృద్ధి చెందుటకు కారణమయినది. సత్యవిషయములతో కూడినది శాస్త్రము. పాశ్చాత్య దేశస్థులు మొదట గ్రీకులనుండి నైద్యశాస్త్ర జ్ఞానమును సంపాదించినప్పుడు పునాదులుగా నుండిన సిద్ధాంత భాగములు బుద్ధిమంతులవి. ఈ నైద్యజ్ఞానము ప్రజలలో వ్యాపించిన పిమ్మట నందులో వారి మత, యాచార, మూఢ నమ్మకములు ప్రవేశించి దొడగినవి. 16 వ శతాబ్దమున అన్య శాస్త్ర జ్ఞాన మభివృద్ధి చెందగానే శాస్త్రదృష్టిగల బుద్ధిమంతులు అప్పటికి వ్యాప్తిలో నుండిన నైద్యశాస్త్రమును

సంస్కరించుటకు మొదలిడిరి. పరిశోధనలకు నిలిచి సత్యవిషయములని ఋజువైన వాటిని మాత్రము గ్రహించుచు మతావేళ, దుష్టాచార, మూఢ విషయములను శాస్త్రములో నుండి తొలగించిరి.

సత్యాన్వేషణకొఱకు సరిశీలన పరిశోధనక్రియ లాచరించుచు ప్రత్యక్ష ప్రమాణముపై నాధారపడుచుండిరి. అనుమాన ప్రమాణము, యుక్తి లేక తర్క (logic) ప్రమాణమునుకూడ కొంతవర కంగీకరించిరి. ఆప్తవాక్యములను ప్రమాణముగా సంగీకరించలేదు. సత్యవిషయమును నిర్ధారణ చేయుటకు పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు మూడురకముల పద్ధతుల ననుసరించుదు.

(1) సాదృశ్యములను చర్చించుట = Analogical reasoning అనగా సమానపోలికలను గుర్తించి నిర్ధారణ చేయుట

(2) వేర్వేరు విషయములందలి సామాన్యత్వమును నిరూపించుట. Induction reasoning.

(3) ఏకత్వములోనుండి భిన్నత్వమును నిరూపించుట Deduction reasoning (విశేషత్వము) చివరి రెండుపద్ధతులు పరిశోధకులకు ముఖ్యములు

ఒకడు ఊహించిన విషయమందలి (hypothesis) సత్యమును నిరూపించుటకుగాను చేసిన పరిశోధనలో తాననుకొన్న ఫలితము సరిగావచ్చిన మొదట తనకుకలిగినయూహయే యిప్పుడు సిద్ధాంతముగా ప్రకటించబడుచున్నది. అది సత్యసిద్ధాంత మనుటకు వీలుకాదు. తాత్కాలిక సత్యముగా

నుండును. ఇటువ్రుకు పరిశోధకుల య కుభవము లొకేవిధముగా నుండినప్పుడే యది సత్యసిద్ధాంతము కాగలదు *నేటి పాశ్చాత్య శాస్త్రములన్నియు సత్యసిద్ధాంతములని చెప్పటకు వీలుకాదు. అన్నివిషయములందును కూలంకషముగా సిద్ధాంతమొనర్చి రనుటకు వీలుకాదు కాననీశాస్త్రముల సంపూర్ణములని చెప్పవలెను. అందుచేతనే నూతనవిషయములను పరిశోధనలుచేయుచు, సత్యముని కమ్మినవాటిని చేర్చుకొనుచునే యున్నారు.

హైందవ శాస్త్ర నిర్మాతలు సత్యజ్ఞానము సంపాదించుట కవలంబించిన పద్ధతులు:- (The Hindu Scientific method to get a Correct Knowledge of a thing.)

హైందవ ఋషులు విషయ నిర్ధారణ కొఱకు ఆగు రకముల ప్రమాణములను వైకొనిరి.

(1) ప్రత్యక్ష ప్రమాణము - Direct observation and Perception.

(2) అనుమాన ప్రమాణము - Logical inference by the methods of induction and deduction.

(3) శబ్ద ప్రమాణము - This is ఆప్తవాక్య ప్రమాణము. from a reliable Source, be it from a man or ancient scriptures ie Vedas.

*"No one claims perfection for the Western science of Medicine. I can even conceive that it will never reach perfection. Of all the sciences, Medicine is the most defective".

Dr. S. R. Gore

- (4) ఉపమాన ప్రమాణము - Analogical inference.
 (5) అర్థాపత్తి - Perception.
 (6) అభావము - Privation.

సాంఖ్యులకు మొదటి మూడును చాల ముఖ్యములు న్యాయశాస్త్రకారులు నాల్గవ ప్రమాణమును చేర్చిరి. చివరి రెండు ప్రమాణములును మీమాంస దర్శన శాస్త్రజ్ఞులు గ్రహించిరి. ఆయుర్వేద శాస్త్రజ్ఞులు సాంఖ్య న్యాయమతము లంగీకరించిరి గాన ప్రత్యక్షోనుమాన శబ్ద ప్రమాణముల ననుసరించి విషయ నిర్ధారణము గావించుచు వచ్చిరి. వీనిలో పూర్వ పూర్వప్రమాణముల కంటె ఉత్తరోత్తరా ప్రమాణములు బలవత్తరములుగా నెన్నబడెను. కనుక శబ్ద ప్రమాణము హిందువులకు చాల ముఖ్యమైనది. ఇచ్చట శబ్ద మనగా వేదములు, ఒక విషయము వేదములలో నున్నదన గానే దానిని ఆ పై వాక్యముగా పరిగణింతురు. ప్రత్యక్షము కాని విషయములను అనుమాన ప్రమాణము ద్వారా నిశ్చయింతురు. ఇట్టి విషయమును వేదములు కూడ నిరూపించి నచో నది సందేహ రహిత మగును. ప్రత్యక్ష విషయములు సత్యములే కావచ్చును. *ఒకప్పుడు ప్రజ్ఞాలోపము వలన నీ విధముగా లభించిన జ్ఞానము సందేహస్పదము కూడ కావచ్చును. ఏల యన ప్రజ్ఞకు మేరలేదు, కాన కేవలము ప్రజ్ఞ మీద నాధారపడిన ప్రత్యక్షోనుభవ జ్ఞానము నిలుకడ గలిగిన సత్యమని చెప్పజాలము. 1 కనుక సత్య విషయములను

* "Logical inferincial reasoning in both its aspects (indentive aad deductive) can never get rid of doubt as to the absolute truth and soundnese of its conclusions" Lord Belfor's (Defence of philosophical doubt).

నిరూపించుటకై పాశ్చాత్యులవలంబించిన మూడు రకముల పద్ధతులు లోప భూయిష్ఠము లగుట వలన తద్వారా నిశ్చయ మొనర్చిన విషయములు నిత్య సత్యములుగా పరిగణించ వీలులేదు సందేహములతో కూడినవిగనే యుండును. కనుకనే పునః పునః పరిశీలన మవసరము లగుటయు వాటిని సరిదిద్దు కొనుటయు సంభవించుచున్నది.

ఆయుర్వేద తంత్ర కర్తలు వైన వివరించిన నాలుగు ప్రమాణముల ననుసరించి విషయ నిర్ధారణ గావించియుండిరి.

పాశ్చాత్యవైద్యవిద్యార్థులకు ప్రవేశార్హతగా పునాది శాస్త్రజ్ఞానము (బేసిక్ సైన్సు) మవునరమని చెప్పినట్లు ఆయుర్వేద విద్యార్థికి ప్రవేశార్హతగా షడ్వర్ణజ్ఞాన మత్యవసరమని మనవారు విధించిరి. షడ్వర్ణ శాస్త్రములు పదార్థ విజ్ఞానమును బోధించుచున్నవి. అవి యవ్యయనగా 1. న్యాయ శాస్త్రము. 2. వైశేషికశాస్త్రము 3. సాంఖ్యశాస్త్రము 4. తర్కశాస్త్రము 5. పూర్వమిమాంస 6. ఉత్తరమిమాంసశాస్త్రములు. ఆయుర్వేద విద్యార్థికి న్యాయ, సాంఖ్య, తర్కశాస్త్రములు ముఖ్యములు. మిమాంస శాస్త్రము వేదాంతుల కవసరమగును. వైశేషికశాస్త్రము న్యాయశాస్త్రమునకు విరుద్ధముకాదు. దానిని మరింత విస్తరించును. చరక సుశ్రుతులు న్యాయ, సాంఖ్యశాస్త్రములను, తర్కనాదము ననుసరించి విషయములను వ్రాసిరి. మరియు హిందు, జైన, బౌద్ధ, చార్వాక మతసాంప్రదాయములనుకూడ గ్రహించిరి. వేదాంతమతమునకు భిన్నముగా జీవుడు అసర్వగతుడు, గుణుడు, కర్త, భోక్త, అని చెప్పి స్వతంత్ర విశిష్టమార్గమును బోధించిరి. 1. Though

perhaps in arts like singing and painting national taint may be excusable, it cannot be maintained in Sciences which have a practical bearing"—*Dr. S. R. Gore* అని చెప్పిన గోరే గారి అభిప్రాయముతో నేకీభించజాలము. ఏలయనగా ఆయుర్వేదమును శాస్త్ర మనుటయే కాదు ఆర్టు (Art) కళ యని కూడ చెప్పవలెను. ఈ కళలో ప్రజాభిమతములు, అభిరుచులు కూడ ప్రవేశించినవి, ఇంకను జ్యోతిశ్శాస్త్ర విషయములు, మంత్రశాస్త్రము, యోగ వ్యాయామ శాస్త్రములతో సంబంధమును కలిగియున్నది.

ఇక నాయుర్వేద శాస్త్రములో ప్రతిపాదించబడి మనకు విమర్శనాంశములుగా నున్న విషయము లెవ్వి యన:

1. ఆయుర్వేద మూల సిద్ధాంతములు=fundamental Principles of Ayurvedic science.

2. శారీరవిజ్ఞానము=Anatomy, Physiology and embryology.

3. రోగనిదానము=etiology, Pathology, signs and symptoms and diagnosis.

4. చికిత్సా ద్రవ్య విజ్ఞానము=Materia Medica.

5. చికిత్సా పద్ధతులు=Principles and methods of treatment of diseases.

ఈ చెప్పిన విషయముల నొక్కొక్కటిగా విమర్శించి ఆధునిక శాస్త్రములతో నెంత వరకు నొప్పుచున్నవో తెలిసికొండము.

ఆయుర్వేదమందలి మూలసిద్ధాంతములు

2. అధ్యాయము - పంచభూత సిద్ధాంతము.

పాశ్చాత్యుల భౌతికద్రవ్య విజ్ఞానము సృష్టిద్రవ్యములతో నారంభమయినది. సృష్టిపదార్థమును మేటర్ అందురు. కొన్నియణువుల సంధానముతో ద్రవ్య మేర్పడుచున్నది. ద్రవ్యాణువును ఎలిమెంటు (element) అని చెప్పుదురు. ప్రపంచములో కన్పించిన యన్నిరకముల యణువులను లెక్కించగా (on the basis of similarity) నేటికి 104 ఎలిమెంటు కన్పించుచున్నవి. 50 సం॥రముల క్రిందట సుమారు 80 ఎలిమెంటు మాత్రమున్నవని చెప్పిరి. క్రొత్త ఎలిమెంటును కనుగొనినప్పుడెల్ల నీజాబితాకు చేర్చుచునేయున్నారు. ఈ సంఖ్య యింతెంతవరకు పెరుగగలదో ఎవ్వరు చెప్పగలరు? ఈ 104 ఎలిమెంటులోను 1 ఆక్సిజన్ 2 హైడ్రోజన్ 3 నైట్రోజన్ 4 కార్బన్ 5 ఈథర్, యీ అయిదును జాంతనపదార్థముల సృష్టికి తోడ్పడుచున్నవి. వృక్ష మనుష్య దేహములలోకూడ నితర ఎలిమెంటుతో కలిసియున్నవి. గనుక నింతముఖ్యములైన అయిదు ఎలిమెంటును పంచభూతములని మనవారు కొందఱు తప్పుమాచేసియున్నారు. 1 ఈథర్ను ఆకాశభూతమనియు, 2 నైట్రోజన్ను వాయుభూతమనియు, 3 ఆక్సిజన్ను తేజోభూతము లేక యగ్నిభూతమనియు, 4 హైడ్రోజన్ను అపభూతమనియు, 5 కార్బన్ను పృథీవీభూతమనియు తేలికగా చెప్పినారు. కాని యిది సరియగునాయని నాసందేహము

ఎలిమెంటును అణువుఅని చెప్పవచ్చును. అణుభాగము.

నకు ఏటమేయందురు. ఇదియే పరమాణువు. ద్రవ్యము మొదలుకొని, అణువు పరమాణువు వరకును పాంచభౌతిక ద్రవ్యమని యొప్పుకోవచ్చును. పరమాణువును ఏటమే అని వ్యవహరింతురు. ఏటంలోని భాగములనుకూడ కనిపెట్టి వాటి గుణధర్మములను నేటిశాస్త్ర పరిశోధకులు వర్ణించుచున్నారు. పంచభూతములు కంటిద్వారగాని మరే యింద్రియసాయమున గాని తెలియరాని స్థితిలో నున్నవి. అయిదు భూతములు కలిసికొనినప్పుడే పదార్థమేర్పడి ఆకారమునుకలిగి కనిపించుచున్నది. పంచభూతములు వేర్వేరుగా నున్నప్పుడవి మనకు గోచరములుకావు ఒకద్రవ్యములో చేరియుండిన పంచభూతములయొక్క గుణములను మన పంచజ్ఞానేంద్రియములు గ్రహించగలుగును. ఈగుణ పరిమితులనుబట్టి ద్రవ్యమందలి పంచభూత పరిమితులను నిశ్చయించి సృష్టిద్రవ్యములన్నియు పాంచభౌతికములని సిద్ధాంతమొనర్చబడినది. గనుక పాశ్చాత్యులు చెప్పిన ఎలిమెంటుస్ ద్రవ్యాణువులు, పరమాణువులు (ఎటము), ఏటమేలోని అంశలుగాని పంచభూతములనుటకు పీలుకాదు. ఇవి అన్నియు పాంచభౌతిక ద్రవ్యములే యగును. ఇక ఈథర్, ఆక్సిజన్, హైడ్రోజన్, నైట్రోజన్, కార్బనులను పాంచభౌతిక ద్రవ్యము లనవలెనేగాని యివే పంచభూతములనుటయు సరికాదు. సాంఖ్యశాస్త్రము అవ్యక్త స్థితిలో నుండిన మూల ప్రకృతిలోనుంచి పంచభూతములు పరిణమించిన విధమును బోధించుచున్నది. నేటి అణు నిర్మాణ పరిశోధకుల పరమలక్ష్యము అవ్యక్తస్థితిలోనుండిన పంచభూతములను గుర్తించుటయే యగును.

ద్రవ్యము = Matter.

50 సం॥రముల క్రిందట ద్రవ్యమును నిర్వచించు నప్పుడు “రూపము, స్థలాకృత్యము, సాంద్రత, గురుత మొదలైన లక్షణములు గలది” ద్రవ్యమని అని చెప్పిరి. నేడు * “ ఇంద్రియముల ద్వారా ననుభవించగల విషయ సంపత్తి గలిగిన ప్రతి పదార్థము ద్రవ్యమగును. పదార్థ విజ్ఞానము అనుకూల స్థితిలోనున్న ప్రతి వారికి అనగా విషయ గ్రహణ సామర్థ్యమున్న ప్రతివారికి కలుగుచున్నది” అని సర్ జేమ్సు జీన్సుగారు చెప్పినారు. ఈ ఆధునిక ద్రవ్య నిర్వచనము హైందవుల ద్రవ్య నిర్వచనమునకు సమీపముగా నున్నది. ద్రవ్యమున కిదివరలో ఘనత్వ, ద్రవత్వ, వాయు రూపక స్థితులు మూడింటిని మాత్రమే పేర్కొనిరి. ఇప్పుడు జీన్ గారి ద్రవ్య నిర్వచనము ననుసరించి పంచేంద్రియములకు అనుకూలముగా పంచ స్థితు లున్నవని నిశ్చయించినారు. చేర్చి - ఘనత్వము, ద్రవత్వము, వాయుత్వ స్థితులకు మరి రెండు స్థితులు అనగా భాసత్వము (గేడియంబుస్టేట్) ఆకాశత్వము (ఈథరిక్ స్టేట్) అని పేర్కొనెడిరి.

సృష్టిలో ద్రవ్యములు చాలవాటికి ఆకారములున్నవి. కొన్నిటికి రూపములేకుండ తమగుణధర్మములను ప్రకటించుట ద్వారా వాటియునికిని యొప్పుకొనుచున్నాము. ఏలేక్ట్రిసిటీ

* Matter may be defined as that which is capable of originating objective sensations which can be perceived by any one who is suitably conditioned to receive them-as for instance by sending rays of light into our eyes”.

(Sir James Jean)

(విద్యుత్) చుంబనశక్తి (grasirty & magnetism = ఆకర్షణములను ద్రవ్యములనియే చెప్పవలెనుగాని గుణములను టకు వీలుకాదు. ఇట్లే వెలుతురు; కాలము, దిక్కులు ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి, ఆత్మ, పంచభూతములను ద్రవ్యములనియే చెప్పవలసియున్నదిగాన హైందవ శాస్త్రజ్ఞులు ప్రాపంచిక ద్రవ్యములన్నిటిని యిముడ్చుకొనునటుల ద్రవ్యశబ్దమును నిర్వచించి యున్నారు. అదేమనగా-“యత్రాశ్రితాః కర్మగుణాః కారణం సమవాయయత్ తద్ద్రవ్యం. (చరకసంహిత) ఈ నిర్వచనము ప్రకారము ప్రాపంచిక ద్రవ్యములన్నిటి సృష్టికి మూలద్రవ్యములు తొమ్మిదిమాత్రమేయని చెప్పిరి. అవేమనగా:-

“పృథివ్యాప్రస్తేజో వాయురాకాశః కాలోదిగాత్మా మనఃకలి ద్రవ్యాణి” (వై శేషికదర్శనం 1 ఆధ్యా, 1 ఆహ్నిక 5 సూ.) 2 షీత్యప్రస్తేజోమరుత్ వ్యోమకాలదిగ్దే హినోమనః, ద్రవ్యాణి” (కారికావళి)

3 “తత్రద్రవ్యాణి పృథివ్యప్రస్తేజో వాయ్వాకాశకాలదిగాత్మా మనాంసినవైవ” (తర్కసంగ్రహం) ఈ తొమ్మిది మూలద్రవ్యములలో ఆత్మ, మనస్సు, దిక్కుకాలమునకు అణు విభాగములేదు. ఇవి భావనాద్రవ్యములు. మిగిలిన ప్రాపంచిక ద్రవ్యములన్నియు పాంచ భౌతికాణువులయొక్క-

---

* “A paramanu is a type of atoms corresponding to each Bhuta class, and includ one and the same kind of paramanu may comprehend atoms of different masses, if only they agree in their structural type”.

సంధానమువలన ఏర్పడినవి. గనుక పాశ్చాత్యులు గణించిన
 104 ద్రవ్యాణువులు పరమాణువులు, పీటియంశలు యంత్ర
 సాయముతో చూడగలిగినంతవరకు పాంచభౌతిక ద్రవ్యములే
 యగును. పాశ్చాత్యులు గుణసారూప్యము ననుసరించియు
 (Basing on Dissimilarity) మనవారు గుణవిభిన్నత్వ
 పద్ధతిని, ద్రవ్యఋగణనము చేసిరి.

---

3 వ అధ్యాయము

త్రిదోష నిర్దంతము

1. సూ॥ దోషభాతుమలమూలమ్ హి శరీరమ్॥

సుశృత. సూత్ర 1 అధ్య 13 సూ.

2. సూ॥ వాతపిత్త క్షేష్ణాణ ఏవదేహ సంభవహేతవః॥

తైరేవ ఆవ్యాపనై రధోమధ్యర్థ్వ సన్నివిష్టైః

శరీరమిదం ధార్యతే ఆగారమివస్థూణాభి

స్సిస్పృభిర తశ్చత్రి స్థూణమాహురేకే॥

సుశృత. సూత్ర 1 అ 3 సూ.

శ్లో॥ నర్తదేహః కఫాదస్త్రిన పితౄన్నచ మారుతాత్

శోణితాదపి వానిత్యం దేహతై వస్తుధార్యతే॥

సుశృత. సూత్ర 21 అ. 4 శ్లో.

శ్లో॥ వాయుః పిత్తం కఫశ్చేతిత్రయోదోషా స్సమాసతః

వికృతావికృతాదేహం ఘ్నంతితేవర్తయంతిచ॥

తేవ్యాపి నోపి హృన్నాభ్యోరధోమధ్యోర్థ్వ సంశ్రయః

అష్టాంగహృదయసూత్ర

శ్లో॥ వాయుః పిత్తం కఫశ్చేతి త్రయోదోషా స్సమాసతః

పాదాది నాభిపర్యంతం వాయునాశ్రయతే సదా॥

నాభ్యాది హృదయాంతంతు పిత్తస్థానం విశేషతః

హృదాది శిరసాంతంచ కఫస్థాన మిహోత్తరం॥

ఆయుర్వేద శాస్త్రము వాతపిత్త కఫములనెడు మూడు ద్రవ్యముల నాధారముగా చేసికొని నిర్మింప బడినది. సర్వ ప్రాణుల దేహములను ధరించి శరీరపోషణము గావించుచున్న

వాతపితృకఫములు, రసరక్తమాంసమే దోఁసినవిజ్ఞానములైన సప్తధాతువులతో కలసి దశధాతువు లగుచున్నవి. అన్నపచనము గావించి, యారసమునుండి రక్తాది ధాతువుల నిర్మించి, వాటిని పోషించుచు, దేహేంద్రియములయొక్క సర్వవ్యాపారములను సక్రమముగా జరిపించునవి వాతపితృకఫములు. ఈసామ్యావస్థలో వీనిని త్రి ధాతువులని యందురు. కొన్ని బాహ్యభ్యంతర కారణములవల్ల నివి దూషితమై తమ సౌజన్యమును కోల్పోయి రసరక్తాది ధాతువులనుచెఱచి బాధలను కలిగించుచున్నవి. ఈదూషితావస్థలో నాత్రిధాతువులనే త్రిదోషములని వ్యవహరించు చున్నాము. కనుక నాయుర్వేద శాస్త్రములో వాతపితృకఫములు శరీరపోషణకును వ్యాధులను పుట్టించుటకును కూడ చాల ప్రధానములుగా నున్నవి. గ్రీకుదేశము నుండి గ్రహించిన ఐరోపియనులు గ్రీకుల హ్యూమరల్ సిద్ధాంతమును గ్రహించలేక వీనిని విడిచి వాతాదులు దూషింపబడుటకు ప్రత్యక్షములుగా కనబడుచున్న బాహ్యభ్యంతర కారణములే రోగములు కలుగుటకు ప్రధాన హేతువులని నమ్ముచున్నారు. మరియు కొన్ని సాంక్రామిక వ్యాధుల విషయమున 1645 సం॥ రములో సూక్ష్మక్రిములను కనుగొన్న పిమ్మట 1687 లో క్రిమిసిద్ధాంత వాదము స్థిరపడినది. నేడు మనుష్యులకు లభించు రోగములలో నూటికి 80 వంతు రోగములకు కొన్ని సూక్ష్మక్రిములే ప్రధాన కారణములుగా నెన్నబడు చున్నవి. రోగుల శరీరములలో కొన్ని సూక్ష్మజీవులను హైందవులు కూడ కనిపెట్టియే యున్నారు. ప్రేగులందలి స్థూల క్రిములనే గాక రక్తము, కల్లే, మలమూత్రములు చమటలో స్పృశింపున

సూక్ష్మక్రిములను కూడ ఆయుర్వేద కర్తలు వర్ణించి యున్నారు. ఇవి రోగుల శరీరములో పుట్టుచున్నవే గాని రోగములను పుట్టించుటకు ప్రధాన కారణములుకావు అని మనవారి సమ్మతము. అధర్వణవేదములో కుష్ఠు, క్షయ, తక్ష్మజ్వరములకు సంబంధించిన సూక్ష్మక్రిములు, యింకను గాలి, నీరు మట్టిలో కనిపించు సూక్ష్మక్రిములను వివరించిరి. ఈసూక్ష్మక్రిముల విజ్ఞానము శౌచవిధి నాచరించుటకు తోడ్పడునేగాని ఆయుర్వేద చికిత్సావిధానమునకు పనికిరాదు. కనుక సీక్రిమి సిద్ధాంతమునకు ప్రాముఖ్య మియ్యక విడిచిపెట్టి, ఆయుర్వేద కర్తలు త్రిదోష విజ్ఞానానుసారముగా రోగ నిదాన చికిత్సలు నిర్మించుకొనిరి. కనుక నాయుర్వేద వైద్యునకు త్రిదోషములు ప్రధానములైనవి.

మోడరన్ మెడిసిన్ చదివిన అల్లోపతి డాక్టర్లు వాత పితృ కఫములు ద్రవ్యములా? శక్తులా? ద్రవ్యములైనయడల శవచ్ఛేదనలోగాని, జీవశరీరములను కోసినప్పుడుగాని కన్పించునా? వాటి భౌతిక రసాయన ధర్మములను గుర్తించగలమా? అని ప్రశ్నలను వేయుచుందురు. పంచభూతముల జ్ఞానములేనివారు యివి పాంచ భౌతిక ద్రవ్యములని చెప్పిన గ్రహించుటెట్లు? సృష్టిలో ద్రవ్యములు స్థూలములు (యింద్రియములకు గోచరించునవి) సూక్ష్మములు (యింద్రియముల కగోచరములు) ఉన్నవను విషయమును నమ్ముదురా? హైందవుల ద్రవ్యనిర్వచనము పాశ్చాత్యులు చేసినదానికి భిన్నముగా నున్నదని తెలిసికొని హైందవదృష్టితో వాతాదులను విమర్శించునప్పుడుగా వాటిని గుఱించిన జ్ఞానమును వారు గ్రహించగలుగుదురు.

ఆయుర్వేద గ్రంథములలో నొక్క-చోట త్రిదోష విజ్ఞానము చర్చింపబడలేదు. ఈవిజ్ఞానము సందర్భానుసారముగా చర్చింపబడినది. దానినంతను త్రోడికరించి సాకల్యముగా చర్చించుటవసరమే యగును. ఈవిధముగా కృషిచేసిన పాశ్చాత్య వైద్యప్రవీణులైన కవిరాజగణనాథసేను, డాక్టరు థీరేంద్రనాథ్ రె, డాక్టరు డి. ఎన్. బెనర్జీ పండితుల యభిప్రాయములు మనకు చాల ముఖ్యములు.

త్రిదోషములు పాంచభౌతిక ద్రవ్యములు

శక్తి, గుణములు ద్రవ్యము నాశ్రయించుకొనియున్న ధర్మములు. ప్రత్యేకముగా వానికి యునికి లేదు. వాతపిత్త కఫములకు కొన్ని గుణలక్షణములు చెప్పబడుటచే నివి తప్పక పాంచభౌతిక ద్రవ్యములే యగును. ఆయుర్వేద వైద్యునికి యీవిషయమున సందేహములేదు. పాశ్చాత్య వైద్యము నవలంబించిన సోదరుల సందేహనివృత్తి కొఱకు యథాశక్తిగా ప్రయత్నింతము.

1. వాతము

కొన్నిరకముల నాడి తంతువులద్వారా సంచరించుచు కండలను చలింపజేయుచు సర్వకార్యములను చేయించుచున్న ఎలక్ట్రిసిటీ వంటి ద్రవ్యమని స్థూలముగా చెప్పిన కొంతవరకు బోధపడగలదు. దీనిని నెర్వస్ ఫోర్సు లేక నెర్వస్ ఎసెన్స్ యని చెప్పుదురు. కాని చరకుడు వాతమును అభ్యంతరవాయువని చెప్పెను. అనగా శరీరములోపల సంచరించుచున్న గాలి యని యర్థము. కాని బాహ్యవాయువు కంటెను భిన్నమయి

విశేష శక్తులతోకూడి గాలిని బోలిన ద్రవ్యమని చెప్పవలెను. ఇది పాంచభౌతికము. పాంచభౌతిక శారీరధాతువులన్నియు పాంచభౌతికాహారాంశల చేతను పోషింపబడుచున్నటుల శరీరగత వాయుధాతువుయొక్క నిర్మాణమునకు ఆహారమందలి పంచభూతములే తోడ్పడుచున్నవి. *అందును ముఖ్యముగా వాయ్వాకాశభూతాంశ లధికముగా చేరుటవలన సూక్ష్మద్రవ్యముగా నుండును. అనగా కంటికి కనిపించునది కాదు. గాలివలెనే తానుచలించుచు నితరవస్తువులను చలింపజేయ శక్తివంతమై దేహేంద్రియ వ్యాపారములను చేయించుచున్నది.

*వాతముయొక్క భౌతికలక్షణములను రూక్ష, లఘు విశద, శీత, ఖర, సూక్ష్మ, చల గుణములు అని చెప్పిరి. ఇది యోగవాహి- అనగా నుష్ణశీత గుణములను వహించుచుండును. వాయు భూతాంశలతోనే పుట్టి వాయురూపము గలది. అని నర్ణించిరి.

1. *వాయుః శరీరాంభశేష పంచేష భూతేష యద్విత్తీయంభూతం, తత్ పరిణామ విశేషః సస్వనివ

(చరక. సూత్ర 1.1.35)

2. తత్రవాయురాత్మై వాత్మా పి త్తమాగ్నేయం శ్లేష్మసౌమ్యవితి |
(నుశ్చుత. సూత్ర. 40)

3. వాయ్వాకాశ ధాతుభ్యాం వాయుః! అగ్నేయం పి త్తం! అంభ పృథివీభ్యాం శ్లేష్మా |

ఆప్తాంగసంగ్రహ. సూత్ర. 20 అధ్యాయం.

4. తత్ర 'వా' గతి గంధసయోరితి ధాతుః! 'తప' సంతాపే, 'శ్లిష' అలింగనే |

నుశ్చుత. సూత్ర. 27 అధ్యాయం

ఆహారపదార్థములందలి కటుతిక్త కసాయరసములు జఠరాగ్నిసంయోగమున కటువిపాకమును చెందగా పెద్ద ప్రేగులలోకి వచ్చిన కటువిపాక ద్రవ్యములనుంచి వాతము పుట్టుచున్నది. ఇచ్చటనుండి సర్వశరీరభాగములకు వ్యాపించి నియమితముగా ప్రత్యేక కార్యములను చేయుచున్నందున ఆయాప్రాంతములందలి వాతమునకు ప్రత్యేకనామము లియ్యబడినవి. ఒకేవ్యక్తి వివిధప్రాంతములలో వివిధ హోదాలలో పనులను నిర్వహించునప్పుడతనికి వివిధహోదాల పేర్లు కలిగినట్లే వాతమున కయిదు ప్రదేశములలో నది చేయుచున్న కృత్యములనుబట్టి అయిదు విధములగు పేర్లను కల్పించిరి. అనేమనగా—

1. ప్రాణవాతము:- హృదయస్థానమందుండి వక్షము శిరస్సులలోకి సంచరించుచు గుండె కొట్టుకొనుట, ఉచ్ఛ్వాస నిస్వాసలు, ఉన్మేషసమేపములు, ఆహారపానీయములను మ్రొంగుట, ఇంద్రియములు, బుద్ధికి చురుకునిచ్చుట మొదలగు కార్యములను చేయించుచున్నది.

2. అపానవాతము:- ఇది పెద్దప్రేగులలో గుదము

1 కాక్ష్యం లాఘవం వైశద్యం శీతం గతి రిమూర్తత్వం చేతివాయో రాత్మ రూపాణి భవంతి।

చరక. సూత్ర. 10 అధ్య. 12 సూ.

2 తత్ర రూక్షోలఘుశ్శీతః ఖర స్సూక్ష్మశ్చల్లానిలః।

చేహతత్వ విచారము.

3 యోగవాహః పగం వాయుః సంయోగా దుభయాన్ధకృత్। దాహ కృత్తేజసా యు క్తః శీతకృత్ సోమ సంశ్రగ్మాత్।

చరక-చికిత్స 3 అధ్య. 38 సూత్రం

నాశ్రయించియుండి పురీషమూత్రములను, ప్రేగులలో చేరిన దుష్టవాయువును, శుక్రము, రజస్సును, వెడలించి గర్భిణీ స్త్రీలకు ప్రసవ సమయమున బిడ్డను బయటికి త్రోసివేయును.

3. వ్యానవాతము:- ఇది సర్వశరీరమందును సంచరించుచు రస, రక్తాది ధాతువులను సర్వశరీరభాగములకు ప్రవహింపజేయుచున్నది. స్పర్శజ్ఞానమును కలిగించుచున్నది. చమట బట్టించును.

4. ఉదానవాతము:- ఇది కంఠప్రదేశ మందుండి మాట్లాడుట, దగ్గు, తుమ్ము మొదలైన కార్యముల జేయుచున్నది.

5. సమానవాతము:- నాభి ప్రదేశమందుండి జఠరాగ్నికి తోడ్పడుచు ఆహారమును సారక్లిష్టములుగా విభజించుచున్నది.

N. B:- ఇచ్చట చెప్పిన ప్రాణవాతమును ఆక్సిజన్ అని తర్జుమా చేయకూడదు. ఆక్సిజన్ వాయువునకు ప్రాణవాతమునకున్న క్రియాశక్తులు లేవు. ఆక్సిజన్ వాయువు తేజోభూతప్రధానమయిన పాంచభౌతిక వాయువగుటవలన లోహాది కఠిన పదార్థములను భస్మీకరణ మొనర్చును.

ఇట్లే అపానవాయువు శుద్ధమయినది మనకుపయోగించునదిగా నున్నది అజీర్తిచేసినప్పుడు ప్రేగులలోపుట్టి గుదము ద్వారా వెడలుచున్న గాలినికూడ అపానవాయువనిచెప్పుదుము.

1 హృదిప్రాణో గుదేపానః సమానోనాభి సంస్థితః ఉదానః కంఠదేశస్థః, వ్యానః సర్వశరీరగః॥

శార్వధరనంహత.

ఇది దుర్వాసనతో కూడిన దుష్టవాయువు. $\text{C}_{10}\text{H}_8\text{N}_2 + \text{SO}_2 + \text{Indol}$ మొదలైన వాయువులయొక్క మిశ్రమము. దీనిని గుడముద్వాదా పెడలించు కృత్యము పంచవిధ వాయువులలో అచానవాతమునకు చెందినది.

పాశ్చాత్యుల శారీరశాస్త్రము (Anatomy and Physiology) లో చెప్పిన నెర్వుసు వాతమును వహించు నాడులుగా (Nervecs) నున్నవి. ఈనాడులలోపల ప్రవహించుచున్న నెర్వుస్ ఎనర్జీయే ఆయుర్వేదములో చెప్పిన వాతము. పెద్దనెర్వుసును వాటి శాఖలను ప్రాంతీయ నామములతో వ్యవహరించుచున్నారు. వాటి వ్యాపార స్వభావముల ననుసరించి నెర్వు లన్నిటిని ఇచ్ఛాధీనములు (Voluntary nerves) స్వాతంత్ర్యములు (involuntary nerves) అని రెండు తెగలుగా విభజించవచ్చును. అటు పిమ్మట నవి చేయుచున్న పనినిబట్టి చలననాడులు (Motor nerves) జ్ఞానవహనాడులు (Sensory nerves) అనియు, కండలను ముడుచుకొనునట్లు చేయునాడులను (flexor or Contrictor nerves), కండలను సాగుట కుపయోగించువాటిని (dilator nerves), ఒక క్రియ కనుగుణముగా ప్రతీకారక్రియలను సలుపువాటికి రిప్లేక్సార్ నెర్వు లేక సింపెటిక్ నెర్వుసు అనియు విభజన మొనర్చిరి. ఇన్నిటిలో పరువెత్తుచున్న నెర్వు ఎనర్జీయొక్కటే అయినను దేశ మాత్రముగా వాటికి పేర్లు కల్పించలేదు.

ఆయుర్వేదములో చెప్పిన పంచవాతములును పాశ్చాత్య శారీరశాస్త్ర దృష్ట్యా ఏయే నెర్వులలో ప్రవహించునో విను

స్థితిము. పంచవాయువులయొక్క- సౌమ్యవ్యాపార లక్షణములును, దూషింపబడిన యనస్థలో వాటి లక్షణములను గణుతింపగా మొత్తము ౩1౩ లక్షణములు కన్పించినవి. ఈ లక్షణములను 9 వర్గముల క్రింద విభజించవచ్చును.

1. మానసిక లక్షణములు (Mental symptoms)
2. జ్ఞానేంద్రియములకు సంబంధించినవి (symptoms of special sensory organs)
3. రక్తచంక్రమణము, శ్వాసలు, మ్రింగుటకు సంబంధించిన లక్షణములు (Blood circulation, Respiration and act of deglutition)
4. మలబహిష్కరణమునకు సంబంధించినవి (excretory function).
5. అన్న జీర్ణమునకు సంబంధించినవి (Digestive function)
6. రక్తపోషణ కార్యమునకు సంబంధించినవి (Vasomotor function)
7. స్పర్శకు సంబంధించినవి (Cutaneous sensation)
8. చలన వ్యాపారములకు సంబంధించినవి (Motor functions)
9. మాట్లాడుటకు సంబంధించినవి (Speech functions)

ఇక నీ వర్గములకు చెందిన లక్షణములను పంచవిధ వాయువులకు నీదిగువ ప్రకారము పంచివెట్టవలసియున్నది.

(1) ప్రాణవాయువునకు మొదటి మూడువర్గములకు చెందిన వ్యాపారములు అనగా మానసిక వ్యాపారములు, రక్తచంక్రమణము, శ్వసనము, మ్రింగుట మొదలైనవి.

(2) అపానవాయువునకు 4వ వర్గమున చెందిన బహిష్కరణ వ్యాపారములు.

(3) వ్యానవాయువునకు 6, 7, 8 వర్గములకు చెందిన దేహపోషణ, స్పర్శేంద్రియ, చలనకార్యములు.

(4) సమానవాయుకృత్యము అనగా 9వ వర్గమునకు చెందిన అన్నజీర్ణకార్యకలాపము.

(5) ఉదానవాయువుకృత్యము 9వ వర్గమునకు చెందిన మాట్లాడుపని.

2. పిత్తము

ఆయుర్వేద శాస్త్రములో చెప్పిన పిత్తము పాంచభౌతికద్రవ్యము 'ఆగ్నేయం పిత్తం' అని అష్టాంగసంగ్రహ కర్తయును, "ద్రవతేజస్సుముదాయాత్మ కస్యాపి పిత్తస్య తేజోభాగోఽగ్నిః" మధుకోశవ్యాఖ్య అగ్నిపిత్తములకు భేదమును నిరూపించియు రెండునొక ద్రవ్యరూపముగా కలసియున్నవని చెప్పెను. "పిత్తమాగ్నేయ"మని చరకసుశ్రుత వచనములు కనిపించును. దీని భౌతిక లక్షణములను వర్ణించునప్పుడు సుశ్రుతుడు —

"పిత్తం ద్రవం తీక్ష్ణం పూతిసీలం పీతం తథైవచ|

ఉష్ణం కటురసంచైవ విదగ్ధంచాన్లుమేవచ||

అని చెప్పెను. దీనినిబట్టి పిత్తము తీక్ష్ణ, ఉష్ణగుణములుకలిగిన

ద్రవపదార్థమని తెలియుచున్నది. ఈరసము: పీతవర్ణముగాను పూతిసీలవర్ణముగా నుండును. కటురసప్రధానము. అపక్వస్థితిలో పుల్లగానుండును. ఈపిత్తరసము శరీరములో, నేభాగమందున్నది, జీవశరీరములోను, శవపరీక్షలోను చూచి బయటికి తీసి శోధించవచ్చునా? పాశ్చాత్య ఫిజియాలజీలోనే జీర్ణరసముగా పరిగణించవలసి యుండును? అనుప్రశ్నలకు నిదానముగా నాలోచించి సమాధాన మియ్యవలసి యున్నది. ఏయొక్క జీర్ణరసముతోను పోల్చుటకు వీలుకాదు.

చరకుడు “అమాశయములో పిత్తము పుట్టుచున్నదని చెప్పెను. సుశ్రుతుడు ‘పక్వామాశయ మధ్యం పిత్తస్య’ అని చెప్పి, “పిత్తధరాకలాగ్రహణీపరికీర్తితా,” అనికూడ చెప్పెను. సుశ్రుతవచనాను సారముగా పక్వాశయము (ప్రేగులు) అమాశయము (Stomach) లమధ్య నున్న గ్రహణీభాగములో పిత్తము ఉండునని గ్రహించవలసియున్నది. ఈభాగమును యింగ్లిషులో డియోడినం (Deodenum) అందురు. ఇచ్చట అన్నిరకముల జీర్ణరసములు వచ్చి కలిసికొనును. ఈమిశ్రమద్రవము అన్ని యాహారాంశలను జీర్ణముచేయుటకు శక్తివంతమయినది. కనుక గ్రహణీభాగమే పిత్తమునకు స్థానమని యంగీకరించవచ్చును. చరకుడు ఆమాశయములో క్లేష్మము, పిత్తముకూడ పుట్టుచున్నవనెనుగదా యిదెట్లు సంభవమగును? యనిన చక్రపాణిదత్తుడు ‘నాభి సనాంతరంజనోరామాశయ ఇతి స్మృతః’ అనియున్న చరకవచనమును బట్టి నాభిస్తనముల మధ్య ప్రదేశమునంతను చరకుడు ఆమాశయముగా పరిగణించినాడు. కనుక నిచ్చటనే క్లేష్మ పిత్తములు రెండు నున్నవని చెప్పినందున “పిత్తస్థానే ఆమాశయ

యితే ఆమాశయస్య అధో భాగః, శ్లేష్మస్థానే హ్యమాశయ
 ఆమాశయోర్ధ్వభాగతః” అని యుపాయమును చెప్పినాడు.
 ఈతని వ్యాఖ్యానము ప్రకారము చరక ఉదాహరణ అమాశయ
 ప్రదేశమును చెందు భాగములుగా విభాగించుకొన్నచో
 నూర్ధ్వభాగము అనగా (ఆమాశయము=Stomach) లో
 శ్లేష్మము, దిగువభాగములో గ్రహణి=deodenum) లో
 పిత్తము యున్నవని స్పష్టమగుచున్నది. అందువల్ల చరక
 సుశ్రుత వచనముల భావ మొక్కటే యగును. గ్రహణిలో
 కనిపించుచున్న అన్నజీర్ణమున కుపయుక్తమయిన పాచకాంశ
 లతో కూడిన పిత్తరసమునకు పాచకపిత్తమని యందుము.
 అన్నములోని అస్లురస. లవణరసములందలి యగ్నిజలాంశలు
 ప్రధానములుగా కలిసికొని క్రొత్తగా పిత్తము పుట్టుచునే
 యున్నది. ఇందలి పాచకాంశలు, ఉష్ణాంశలు కలిసి రక్త
 ముతో కలిసి సర్వశరీరభాగములందు సంచరించునప్పుడు
 పాచకాంశలు లాలాజలగ్రంథులు, జాతరగ్రంథులు, యకృత్
 పేంక్రియాస్ గ్రంథులలోకివచ్చి నిలిచియుండును. అన్న
 మును భుజించిన వెంటనే యీపాచకాంశలు లాలాజలము
 (Saliva) జాతరరసము (Gastric juice), పైత్తరసము
 (Bile from liver) పేంక్రియాటిక్ జ్యూస్లతో కలిసివచ్చి
 అన్నమును పచనము చేయుచున్నవి. ఈ పైరసములలో
 నుండిన పాచకాంశలు వరుసగా టయిలిన్ (Ptyalin)
 హైడ్రోక్లోరిక్ ఏసిడ్ అండు పెప్సిన్ (Hydrochloric acid
 and pepsin) ట్రైప్సిన్, ట్రైప్సిన్, లైపేజ్
 (Amylase, trypsin and lipase) అన్నిటిని పాచకపిత్త
 ములని చెప్పవలెను. వీనికి ఎంజైముస్, (Enzymes) అని

అందురు. ఇంకను ధాత్యణువు లన్నిటిలోను ఆహారాంశలను కాల్చివేసి యందలి యష్ణశక్తులను బయలుదీయుటకు (Heat energy) సెల్ ఎంజైముస్ (ధాత్యగ్ను లున్నవి). ఇవియు పాచకాగ్ని యంశలనియే చెప్పవలెను.

ఆయుర్వేదము పిత్తమునుకూడ పంచవిభాగ మొనర్చినది. 1. పాచకాగ్ని లేక పాచకపిత్తము 2. రంజకపిత్తము 3. సాధకపిత్తము 4. అలోచకపిత్తము 5. భ్రాజకపిత్తములని వ్యవహరించి వీనికి వేర్వేరు స్థానములను, కార్యములను నిరూపించుచున్నది.

(1) పాచకపిత్తము - స్థానము గ్రహణి, అన్నపచన కార్యము. (2) రంజకపిత్తము - యకృత్ లోనున్నది. రక్తమునకు ఎరుపురంగు నిచ్చును. (3) సాధకపిత్తము - హృదయ మందున్నది. అతిసూక్ష్మమయినది. తమస్సు లేక జడత్వము (మాంద్యమును) తొలగించి బుద్ధి, యింద్రియములకు చురుకు పుట్టించును. (4) అలోచకపిత్తము - కనుగ్రండ్డు లోపల నున్నది. మంచిదృష్టిని ప్రసాదించును. (5) భ్రాజకపిత్తము - ఇది సర్వశరీరగతము - చర్మమునకు ప్రకాశము, వర్ణముల నొసంగును. మర్దనచేసిన తైలలేపములను జీర్ణముగావించి శరీరములోకి బ్రవేశపెట్టును. వీనిలో ఒక్క పాచకపిత్తము వినా మిగిలినవన్నియు నతి సూక్ష్మములు. ఈసూక్ష్మపిత్తములను పాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ ననుసరించి యేవిధముగా గుర్తించవలెను? ఇందుకు మొదట పిత్తప్రకోప లక్షణములన్నిటిని (సుమారు 40) చరక సూత్ర 20 అ. 16 సూ. తీసికొని 6 వర్ణములుగా కూర్చుదము. అప్పుడు 1వ వర్ణము-

తాపము, చమట, 2వ వర్గము — చీముపట్టు పరిస్థితి, వాసూ, 3వ వర్గము — జీర్ణకోశలక్షణములు, 4వ వర్గము — రక్తస్రావములు, కామిడ్లు, మచ్చలు, 5వ వర్గము — దృష్టికి సంబంధించిన లక్షణములు, 6వ వర్గము మానసిక లక్షణములు. వీనిని తిరిగి పంచపితృముల కీ దిగువ చూసిన ప్రకారము పంచిపెట్టవచ్చును.

1. సాచకపితృమునకు - 3వ వర్గ వ్యాపారములు.

2. రంజకపితృమునకు - 4వర్గ లోని కార్యములు, రంగులు.

3. సాధకపితృము - 5వ వర్గలో చెప్పిన మానసిక కార్యములు.

4. అలోచకపితృము - 6వ వర్గము - దృష్టి ప్రసాద కార్యము.

5. భ్రాజకపితృము - 1, 2 వర్గములకు చెందిన తాపము చమట, చీముపట్టుట మొదలైనవి.

ఇట్లుపైని పంచపితృముల వ్యాపారములను సాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ విషయములతో సంబంధించి చర్చింతము. 1వ వర్గలో చెప్పిన విషయములు రెండుమాత్రమే. (1) శరీరోష్ణము (2) చమటపట్టుట. ఈకార్యములు భ్రాజకపితృకార్యములుగా పేర్కొంటిమి. మన శరీరములో సంతతము వేడిపుట్టుచునే యుండును. వెనువెంటనే కొంత రోమకూపములద్వారా వెడలిపోవు చుండును. స్వస్థునకు కొంతవేడి ఎల్లవేళల నొకేపరిమితిలో (నార్మల్ టెంపరేచర్ 98.4°) నిలిచియున్నది. సర్వమానవుల శరీరమందు స్థిరముగా నిలిచి

యున్న యీయగ్నికి వైశ్వానరాగ్ని యనిపేరు (విశ్వ+నగ+అగ్ని 1. శ్రీకృష్ణభగవానుడు అర్జునకుతానే వైశ్వానరాగ్ని రూపముతో దేహములందుండి చతుర్విధాన్నములను పచనము చేయుచున్నటుల చెప్పెను.

ఈయగ్ని మన శరీరములో నెట్లు పుట్టుచున్నది? ఏవిధముగా బయటికి పోవుచున్నది? జ్వరతాపము కలుగుటకు కారణమేమి? యని యాలోచించినప్పుడు పాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ మనము భుజించిన యాహారము వివిధ జీర్ణరసములతో కలిసి సూక్ష్మరాంశలుగా విడిచి పిమ్మట రక్తముతో కలిసి యీ యాహారాంశలు ధాత్వణువులలోకి ప్రవేశించగా రక్తముతో కలిసి వచ్చిన ఆక్సిజన్ వాయువుకూడ ధాత్వణువులలో ప్రవేశించి ధాత్వగ్నికి సాయము చేయగా నాహారాంశలు దగ్ధమయిపోవుచున్నవి. ఆహారాంశలులోనుండి ఉష్ణము (body heat) శరీరశక్తి (body energy=సత్తువ) కలుగుచున్నవి. ఇట్లు పుట్టుచున్న వేడియంతయు శరీరములో నిలిచిపోవుచుండిన నాతాపమును భరించలేము. కనుక చమటపుట్టి అది ఆవిరియగుటకు కొంత వేడి ఖర్చుయగుచుండగా మరికొంతవేడి శ్వాసలతో బయటికి వెడలిపోవుచుండును. జ్వరము శరీరమందధికవేడి పుట్టుచుండుటవల్లనే కలుగనపునరము లేదు. చమటబట్టకొండుటయు, వేడి చర్మగత సూక్ష్మరంధ్రముల ద్వారా బయటికి పోవుట కభ్యంతరము కలుగుటవల్లను రావచ్చును.

శ్లో॥ అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహ మాశ్రితిః॥

ప్రాణాపాన సహాయక్తం పచామృత్యుం చతుర్విధం॥ భగవద్గీత.॥

పాశ్చాత్యుల ఆహార విజ్ఞానము ననుసరించి ఆహారాంశాలు త్రివిధములు (1) స్టార్చి, పిండిపదార్థము (2) ప్రోటీన్సు (మాంసవర్ధకములు) (3) చమురు (fats and oils.)

ఇవి ధాత్యణువుల లోపలనున్న ధాత్యగ్ని ప్రాణ వాయువు (oxygen) సహాయముచేత కాలిపోవు నప్పుడు వేడి, శక్తి కలిగి బాగ్గుపులుసుగాలి (కార్బన్ డైఆక్సైడ్ గేస్) నీరు పుట్టుచున్నవి. ఒక గ్రాము యీ పదార్థములలో నుంచి ఎంత పరిమితి వేడి, నీరు, అంగార వాయువులు పుట్టుచున్నవో యీక్రింది పట్టికవలన తెలియవచ్చును.

ద్రవ్యము	శరీరవేడి కెలరీలు	అంగార వాయువు గ్రాములు	నీరు గ్రాములు
గ్లూకోజు (చక్కెర)	4.1	1.467	0.600
ప్రోటీను దిలుసులు	4.1	1.522	0.895
చమురులు	9.3	2.805	1.071

స్వస్థునకు విశ్రాంతి సమయమున 24 గంటలకు 1600-1700 కెలరీలు వేడి కావలసియున్నది. పనిపాటులు చేయు వారికి మరింత ఎక్కువ కావలెను. సగటున ప్రతివారికి గంటకు 100 కెలరీలు వేడి, పాటుపడువారికి గంట 1కి 800 కెలరీలు, మరీ కష్టజీవులకు గంట 1కి 600 కెలరీలు వేడి కావలసివచ్చును. శరీరోష్ణమును పుట్టించే కార్యము పిత్తమునకు చెందినదని తెలిసికొంటిమి. ఇక చమటబట్టుట, తాపగుణములు పిత్తకార్యములే యగుచున్నవి. కోపము వచ్చినప్పుడు మఃఖము ఎర్రబారి తల వేడియొక్కట, కాళ్లుచేతులు మంటలు ప్రకోపపిత్తకార్యములే యగును. ఇక రెండవ

వర్గమునకు చెందిన చీముపట్టు వ్యాపారము పిత్తబలముపై నాధారపడినది. చర్మపు పొరలలో సెబేషన్ గ్రాండ్లున్నవి. ఇవి స్నేహన గ్రంధులు. వీనిలోనుంచి యూరుచున్న సీబమ్ అనెడు స్నిగ్ధద్రవము పిత్తముయొక్క ఒకరూపము. ఇది సక్రమముగా నున్నంతకాలము నాస్థలమున చీము చేరుకొనుటకు వీలుకాదు. ఈస్నిగ్ధపిత్త ద్రవమువల్ల చర్మమునకు మృదుత్వము, కాంతి కలుగుచున్నవి.

౩వ వర్గములో చేర్చిన అన్నజీర్ణకార్యకలాపమంతయు పాచకపిత్తము వలన నిర్వహించ బడుచున్నది. వివిధ జీర్ణరసములందలి ఎంజైముస్, సెల్ ఎంజైము కలిసి (పాచకాంశలు) పాచకపిత్తములని నిర్మయించ వచ్చును.

4వ వర్గమునకు చెందిన రక్తస్రావములు, రక్తపిత్త లక్షణములు ప్రకుపిత రంజకపిత్తమునకు చెందినవి. రంజకపిత్తము సౌమ్యముగా వ్యవహరించినప్పుడు రక్తమునకు ఎరుపురంగు నిచ్చుచున్నది. దీనికి స్థానము యకృత్ స్లీహములని ఆయుర్వేదము చెప్పుచున్నది పాశ్చాత్య ఫిజియాలజీ శాస్త్రముకూడ రక్తమునకు ఎరుపురంగు ఎఱ్ఱకణములందలి హిమోగ్లోబిన్ పదార్థమువల్ల కలుగుచున్నదనియు, నీపదార్థము యకృత్ లో తియారగుచున్నదనియు, దీనిని తయారుచేయు శక్తిద్రవ్యము యకృత్ అణువులలో నున్నదనియు చెప్పును. యీద్రవ్యమునకు హిమోపయటిక్ ఎంజైము అని పేరుంచిరి. ఇదియే రంజకపిత్తము. దీని వికారఫలితమే పాండు, కామిర్లు, రక్తస్రావములు, పొడలు మొదలైనవి. పైత్యరసము (Bile) రంజకపిత్తముతో కలిసి రక్తములోనుంచి పుట్టిన మలము.

ఇక రీవ వద్దలో, చెప్పిన మానసిక వ్యాపారములు మన శరీరమందలి కొన్ని అంతర్వాహినీ రసగ్రంథులతో (Ductless glands or glands of internal secretions) నెక్కువ సంబంధమును కలిగియున్నవని ఆధునిక సాంశ్వాస్య శారీరవేత్త లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఎడ్రినల్ గ్రంథలో నూరుచున్నరసము, గ్రంథీ యంచులదరిని యున్నది క్రోధము నకును, మధ్యభాగమునయున్న రసము భయమునకును కారణములుగా నున్నవి. ప్రజననేంద్రియ గ్రంథులు (గోనాడ్ గ్రూప్ ఆఫ్ గ్లాండ్సు) అనగా పిట్ట్యూటరీ, ఎడ్రినల్, టెస్టి కల్సు (వృషణగ్రంథులు) ఓవరీస్ (స్త్రీలలో అండాశయ గ్రంథులు) థైరాయిడ్, పైరయములకు, కామేచ్ఛకు హేతువులుగా నున్నవి. వృషణ గ్రంథులను తీసి వేయబడినవారు పిరికివారగు చున్నారు. కాన యీపైన వివరించిన ఆంగీరస గ్రంథుల సారమే (gland hormones) సాధకపిత్తమనిమనమూహించ వచ్చును.

రీవ వద్దమునకు చెందిన దృష్టిప్రసాదము అలోచక పిత్తమునకు చెందుచున్నది. కనుగ్రంథు లోపల వెనుకభాగమున నేత్రేంద్రియములతో సంబంధించిన నాడికి చుట్టును కనిపించుచు, దృష్టిప్రసాదకముగానున్న రొడాప్సిన్ అను పదార్థము రెటీనా యనెడు పొరనంటుకొని యున్నది. దీనికి విషయలో పర్పుల్ Purple Visual అనిపేరు. ఇది ఆలోచన పిత్తము కావచ్చును. లేదా నేత్రేంద్రియనాడి (optic nerve) కనుగ్రంథుతో నెతుకుకొనిన స్థలమునకు కొంచెము ప్రక్కగా దృష్టి కేంద్రీకరణ స్థానము పసుపుపచ్చగా కనిపించును, (yellow spot) వస్తువుయొక్క ఆకారము సరిగా

నీస్థలమున పడినప్పుడు వస్తుగోచరము సంభవించుచున్నది కనుక నీ పచ్చనిస్థలమును అలోచకపిత్తముని కూడ తలంచ వలసి యుండును. కన్నీటిగ్రంథులును (Lacrymal glands) దృష్టి నిచ్చుటకు తోడ్పడుచున్నవి. గనుక రెటీనాపార, కన్నీటిగ్రంథులు అలోచకపిత్తమునకు స్థానములని చెప్పదము.

3. కఫము

కఫము ద్రవమని ఆయుర్వేదము స్పష్టముగా చెప్పినది. కంటికి కన్పించును. జల, పృథివ్యాంశల కూడికతో నేర్పడిన పాంచభౌతికద్రవ్యము. చరక. సూ. 12 అ. 12-16 సూ, సుశ్రుత సూ. 15 అ. 4-15, 2 అధ్యాయ. 12-14 సూత్రములలో కఫమును గురించిన పూర్తి వివరములు కన్పించును. కఫము లేక శ్లేష్మము శరీరమును ధరించి, పోషించుచు నుపకారిగానున్న స్నిగ్ధద్రవముగాని దగ్గినప్పుడు ఉమియబడిన జిగురుపదార్థము (కల్లే=Bronchial and throat secretion that is expectorated or expelled out) కాదు. మనము భుజించిన యాహారపదార్థములందలి జల పృథివ్యాంశలు శరీరములో కఫధాతువుగా నిర్మింపబడుచున్నవి. కఫముయొక్క భౌతికలక్షణము లెవ్వి యనగా— తెల్లనిజిడ్డు, జిగురుద్రవము, బరువుగానుండును. చల్లదనము నిచ్చును. అపక్వమయిన కఫము ఉప్పగాను, పక్వస్థితిలో తియ్యగాను కన్పించును. ఇది అమాశయము (Stomach) లో పుట్టుచున్నదని చర్మక సుశ్రుతులు ఏకాభిప్రాయమును వెల్లడించిరి. ఇచ్చటనుండి ఉరస్సు (Heart and lungs), శిరస్సు,

సంధులు (joints) అమాశయము, మేడిస్సులలోకి చేరుకొని అచ్చట నియమిత కార్యములను చేయుచుండును. తన యందలి ద్రవ, శీతగుణములచేత శరీరభూతువులను బోషించి, బలము నిచ్చును. అగ్నితాపమునండి కాపాడుచున్నది. వాయువుయొక్క రూక్షగుణము నడచి పట్టి కీళ్ళను రక్షించుచున్నది. దేహ విభాగములను సంధానముచేయున్నది. ఆయుర్వేదశాస్త్రము కఫమును కూడ పంచవిధములుగా భాగించి వాటికి స్థానములను కార్యములను వివరించినది. చ. సూ. 20/18 సూత్రములో కఫ ప్రకోపలక్షణములు యిట్లు వివరింపబడినవి. చరక సూ. 12/16 లో చెప్పినట్లు యీ లక్షణము లన్నిటిని 6 వర్గములుగా విభజించవచ్చును. ఎట్లనగా:-

(1) స్థూల్యం కార్యం=General or local edematous Condition of the body or the reverse) అందులోకి 4, 5, 14 మొదలు 16, 18 మొదలు 20 లక్షణములు చేరును.

(2) ఉత్సాహ, ఆలస్య, కృశతా, స్థిబతా, శూన, అశూన, వృద్ధి, మేహ (Physical and mental fitness or the reverse) ఇందులో 2, 3, 6, 11 లక్షణములు చేరును,

(3) క్లేదన =(Lubrication). ఇందులో 1, 9, 10, 12, 13, 17 లక్షణములు చేరుచున్నవి.

1 క్లేదనశ్చో గురుః స్నిగ్ధ పిప్పలః కఠి వివచ. మధురస్త్య విదగ్ధః స్యాద్విదగ్ధో లవణ స్పృతిః॥

(సుశ్రుత. సుత్ర. 1 అధ్య. 21-2 సూత్రం)

(4) రసమ్ లేక బోధకమ్ = quality of ascertaining taste. ఇందులోకి 7, 8, లక్షణములు కలియును.

(5) దార్ద్య లేక శిథిల = uniting or discomecting the different elements of the body giving it the firmness or relaxation.

(6) స్నేహన లేక తపన = cooling qualities.

ఈపైన చెప్పిన వర్గములలో మొదటి రెండింటినోకే వర్గములోకి పరిగణించగా మిగిలిన అయిదు వర్గములకు చెందిన కృత్యములు పంచవిధకళములకు చెందుచున్నవి. అవి యవ్వి యనగా:-

(1) అవలంబక కళము : అవలంబనం = Supporting. This regulates general or local edematous condition of the body or the reverse. ఒంటికి మృదుత్వము, నిగారింపు నిచ్చును. మానసికోత్సాహము, శక్తి నిచ్చును.

(2) క్లేదకకళము - కీళ్లు అరిగిపోకుండ కాపాడును.

(3) రసక లేక బోధకకళము = రుచులనుబోధించును.

(4) స్లేషకకళము - దేహాణువులను సంధానము చేయును.

(5) తర్పకకళము- దేహమును పుష్టివంతముగా చేయును.

ఈపంచవిధ కళములను, వాటి సౌమ్యవ్యాపారములను నేటి పాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ విషయములతో సమన్వయ పరచెదముగాక.

1. ఆవలంబకకఫము :- ఇది మన దేహములోనున్న జలరూపక ద్రవ్యము. సర్వశరీరవ్యాప్తమై ప్రతిదేహాణువు లోపలను వెలుపలనుకూడ నున్నది. మనుష్యుని తూకములో నూటికి 70 వంతులు కఫద్రవముయొక్క బరువే. రక్తములో నూటికి 5 పాళ్లు, దేహ అణువులలోపల 50 పాళ్లు, దేహాణువుల మధ్యనున్న ద్రవము (interstitial fluid) 45 పాళ్లుగా నున్నవి. మనదేహములోకి నీరు మూడు విధములుగా చేరుచున్నది. (1) త్రాగిననీరు (2) ఆహార పదార్థములలోనుండిన నీరు (3) ఆహారాంశలు ధాన్యశుణులలోపల కాలిపోయినప్పుడేర్పడిన నీరు. ఈనీటి యంశ శరీరములో నిలిచిపోయినప్పుడు ఒళ్లు నీరుపట్టును. నిరుత్సాహము, ఒళ్లు బరువు, అధిక నిద్ర కలుగును.

2. క్లేదకకఫము :- ఇది చమురువంటి జిడ్డుద్రవము. దీనిలో మ్యూకస్ అను జిగురుపదార్థము కలిసియుండును గనుక శ్వాసనాళముల లోపలనుండి, శ్వసనకార్యమునకు తోడ్పడుచున్నది. అన్నకోశములో(stomach) అన్నమును మెత్తబరచి జీర్ణమగుకొఱకు పాచకాగ్ని కందించుచున్నది. మలాశయములోనున్న కఫము మలమును జార్చుచున్నది.

3. రసక లేక బోధకకఫము :- జింహ్వామూలముండి వివిధ రుచులను బోధించును.

4. స్లేషక కఫము:- అస్థిసంఘల లోపలనుండి, కీళ్ళు అరిగిపోకుండ కాపాడును. ఇది సైనోవియల్ ఫ్లూయిడ్ అని స్పష్టమగుచున్నది. (Synovial fluid) కండలు, స్నాయువులు ఎముకలతో సంధానించు స్థలములందును, చర్మము

క్రిందను (Sebaceous fluid) కూడ కనిపించుచున్నది.

5. తర్పక కఫము:- మెదడుపైన పొరలమధ్యను, మెదడు మధ్యభాగమునుండి వెన్నునాళములోకిని వ్యాపించి యున్న సెరిబ్రోస్పైనల్ ఫ్లూయిడ్ (Cerebro-spinal fluid) కాగలదు. ఇంకను కనుగ్రుడ్డులోఁగలి (Humorous fluid) ద్రవమును, హృత్కోశ పరివేష్టిత (Pericardial fluid) ద్రవమును, పుఘసరివేష్టిత ద్రవమును (Pluceral fluid) ఆయాభాగములను సంతతము తడుపుచు పోషించుచున్నవి.

అధ్యాయోప సంహారము.

మనశరీరము నొక మోటార్ కార్ తో పోల్చవచ్చును. వాత పిత్త కఫములు శరీరయంత్రమును సరియైన మార్గమున నడిపించు సాధనములు. నీవిలో వాతమును “తత్రతంత్రయంత్రధారి” అని చరకుడు చెప్పినదానికి చక్రపాణివాక్యము ననుసరించి ‘తంత్రం శరీరం తదేవ యంత్రం’ అనినట్లు* మన శరీర యంత్రమును నడిపించుచున్నది. కాన వాతము మోటారు డ్రైవరని చెప్పవచ్చును. మరియు శార్లధరుడు పిత్తకఫములను, రస, రక్తములను, మలములను, అన్నజీర్ణ రసములను, మల, స్వేద మూత్రములను స్థలాంతరములకు కదలించి సర్వకార్యములను చేయించునది వాతము అని చెప్పెను. వాతమును ప్రాణమనికూడ చెప్పుచుము. ఈ డ్రైవరు చేసేపనులు ముఖ్యముగా అయిదు విధములుగ నున్నవి.

శ్లో|| పిత్తిగళుగు కఫః పుగుః పం వోనుల ధాతివః| వాయునామత్ర
నీకుంతే తత్ర గచ్ఛంతి మేఘవత్|| (శార్లధరసంహిత)

(1) మొదట బేటరీ లేక మేగ్నోటోనును కడలించ వలెను. ఇది ప్రాణవాత కృత్యము. అనగా నాహారము గ్రహించుట.

(2) పెట్రోలు కాలినప్పుడు వచ్చిన శక్తిని సక్రమముగా నడపించుట. మన దేహాయంత్రమునకు ఆహారము పెట్రోలు వంటిది.

(3) ఆహారపదార్థములను జీర్ణముగావించి కాల్చినది పిత్తము. 'ఈవిధముగా లభించిన వేడిని, శక్తిని సక్రమముగా నుపయోగించుకొనునది వ్యాసవాతము.

(4) డ్రైవరు Exhaust pipe, silencer ద్వారా పొగను గాలిని విడిచిపెట్టుచుండవలెను. ఇదే కార్యములను మనదేహములో అపానవాతము చేయుచున్నది.

(5) దారికడ్డము లేకుండ ప్రజలను హెచ్చరించుటకు డ్రైవరు హోర్ను యూదించును. మన శరీరములోని ఉదాన వాతము మాట్లాడించుచున్నది. డ్రైవరు కారు వేగమును తన యధీనములో నుంచుకొనును. ఈపని వ్యాసవాతము కృత్యముగానున్నది. ఇక వాతమును డ్రైవరుగాను, ఆహారమును శక్తిగా మార్చగల పిత్తమును పెట్రోల్ గాను, యింజను, యిరుసులు వేడిఎక్కుకుండ బండి (కారు) చక్కగా నడచుటకు సాయపడుచున్న మోబైల్ ఆగ్నిలో, నీరు కళముగాను పోల్చి శరీరమును యంత్రమును చూచుము.

కారు సరిగా నడవకుండుటకు ముఖ్యముగా మూడు కారణములుండును. (1) తెలివితక్కువ డ్రైవరు (2) పెట్రోలు దోషము (3) మోబైల్ అయిల్, నీరులోషము. మన దేహ

యంత్రముకూడ వాతపిత్తకఫములు దూష్యమొందినప్పుడే చెడిపోయి రోగములు సంభవించును.

శరీరమునంతనుగాని వానిభాగములను, దేహాణువులను చలింపజేసి వివిధ కార్యాచరణములకు కారణమయినది వాతము (Nervous energy). మెదడు, సుషుమ్ననాడీ తంతువులు, మరియు స్వతంత్రనాడీ మండలములు (Sympathetic ganglia) వాతము నిలిచియుండే స్థానములు. నెర్వుసు వాతసంచార మార్గములు.

వివిధరసోత్పత్తి గ్రంథులు పంచవిధ పిత్తములకు స్థానములుగా నున్నవి. వీటికార్యములు:-శరీరోష్ఠమును అనుకూల స్థితిలో నుంచుట, అన్నపచనము, ధాతుపోషణములు, కఫము:-శరీరమందలి జలభాగము. దేహాణువులను, శరీరభాగములను సంధానపరచి, వాతపిత్తములు క్రూరతజేందకుండ వాటిని అదుపులోనుంచి సుఖమునిచ్చుట. ఈవిధముగా మన దేహాయంత్ర పాలనము వాతపిత్తకఫముల సమిష్టి సహకారముల యధీనములో నున్నది.

4. షడ్రస సిద్ధాంతము.

శ్రీ దోషములతో వీనిసంబంధము

ఔషధాహారపదార్థములన్నియు పాంచభౌతిక ద్రవ్యములు. వీని నాశ్రయించుకొని మధుర, అమృత, లవణ, కటు, తిక్త, కషాయములనెఱుఁగుచులున్నవి. ప్రతిపదార్థమందు 6 రసములున్నప్పటికి యధికాంశరసము లేక రసములను మాత్రము నాలుక గ్రహించును. స్వల్పరసములను

గ్రహించలేదు. వడ్రసములు పదార్థముయొక్క గుణములని వ్యవహరించుచుండినను, ఆయుర్వేదశాస్త్రము వీటిని ద్రవ్యములుగా నిశ్చయించి యందలి పంచభూత విభాగములను కూడ వివరించినది. అదెట్లునగా:-

(1) మధురరసము (Sweetness) = పృథ్వి + జల

(2) ఆమ్లరసము = (acidity) = అగ్ని+భూమి

(3) లవణరసము = (Saltiness) = అగ్ని+జల

(4) కటురసము = (Pungent) = వాయు+అగ్ని

(5) తిక్తరసము = (Bitterness) = వాయు+ఆకాశ

(6) కషాయరసము (astringent) = వాయు+పృథ్వి

వడ్రసయుక్త ఆహారపదార్థములను భుజించినప్పుడు ఆహారపదార్థములు పాచకాగ్నిచేతను పచనమై పంచభూతాంశలుగా విడిపోయి, వీనితో రసాది సప్తధాతువులను నిర్మించుచున్నవి.

ఇక వడ్రసములుగల యాహారపదార్థములు జఠరాగ్ని సంయోగమున త్రివిధ విపాకములజెంది, ఆవిపాకద్రవ్యభూతాంశలతో ఛాతము, పిత్తము, కఫములు ఘట్టుచున్నవి. అదెట్లునగా:- మధురరసము మధురవిపాకమునే జెందును. ఆమ్లరస మామ్లవిపాకము పొందుచున్నది. లవణరస మామ్లముతో కలిసి ఆమ్లమునే వృద్ధిచేయును. మధురామ్లలవణ సంయోగములో మధురవిపాకము సంభవించును కటురసము అగ్నియంశలు ప్రధానమగుటవలన పిత్తమును వృద్ధిచేయును. తిక్తరసము పిత్తహరముగా నుండును. కషాయరసము వాతమును వృద్ధిచేయును. కటుతిక్త కషాయరసములు కలిసి కటు

విపాకముచేంది వాతమును వృద్ధిపరచుచున్నది. ఈకార్యము తెల్లు జరుగుచున్నవో విమర్శించవలసియున్నది. *సమాన భూతాంశలుగల రెండు ద్రవ్యములు కలిసినప్పుడు ద్రవ్యము వృద్ధియగుచున్నది. విరుద్ధగుణ భూతాంశలుగల ద్రవ్యములు కలిసికొన్నప్పుడు, ఆద్రవ్యము తగ్గిపోవుచున్నదని ప్రకృతి సూత్రమున్నది. దీని ప్రకారము వాతాదులు వృద్ధిచేందు టకు సమానగుణ భూతాంశలుగల రసములేవి? విరోధగుణ భూతాంశలు గలిగిన రసములేవి? వాతాదులందలి భూతాంశ లేవి? యను విషయమును తెలిసికోవలసి యుండును. వాతము=వాయు+ఆకాశ, పిత్తము=జల+అగ్ని, కఫము=జల+పృథ్వి. ఇక వాతమునకు రూక్ష, లఘు గుణములు ప్రధానములుగా నున్నవి. పిత్తమునకు ఉష్ణగుణము ప్రధానము, కఫము శీత, స్నిగ్ధగుణములు కలది. ఇట్లే పంచభూత గుణములను తెలిసికొని వాటిలో పరస్పర మిత్రత్వ శత్రుత్వ ములను గ్రహింతుము.

1. ఆకాశభూతము శబ్దగుణముకలది. సర్వగుణప్రధానము- సూక్ష్మ, విశద, లఘు గుణములు గలది. వీటికివిరుద్ధములైన స్థూల, పిచ్చిల, గురు గుణములతో విరోధించును.

*1 సర్వదా సర్వభావానాం సామాన్యం వృద్ధి కారణం, ప్రాసహేతుర్విశేషశ్చ ప్రవృత్తి రుభయస్యతు।

(చరక సంహిత)

2 “వృద్ధి ససమానైః సర్వేషాం విపరీతైర్విపర్యయః”

తలుగ్గి వికల్పవిద్యాభిదా

3 రస దోష సన్నిపాతేతు యేరసాన్యైర్విరోధాంతయతాః సమాన గుణభూయిష్టేవా భవంతి ఏతా సభివర్ధయంతి

తమిళ సూక్తి సాహిత్యం T-71

2. వాయుభూతము- రజోగుణప్రధానమై యాక్ష, లఘు గుణములను కలిగినందున వీటికి విరుద్ధములైన స్నిగ్ధ, గురు గుణములు కలిగిన జల భూతగుణములతో విరోధించును.

3. అగ్నిభూతము కేవలము ఉష్ణగుణ ప్రధానమగుట వలన దీనికి విరుద్ధమయిన శీతగుణముగల జలభూతముతో విరోధమేర్పడుచున్నది. వాయుభూత మగ్నికి ఘోషపడి మరింత ప్రబల్లింపజేసి అగ్నిగుణముక్కు యుష్ణగుణమును వహించుట కలదు.

4. అప్ భూతము- తనయందలి స్నిగ్ధ, శీత గుణముల చేతను వాయుగుణములతో విరోధించును.

5. పృథ్వీభూతముయొక్క గురు, స్థిర, కఠిన గుణములు వాయువు, ఆకాశ, అప్ భూతగుణములతో వ్యతిరేకించును.

ఈవరుసను రసములు దోషములు కలిసికొన్నప్పుడు, రెండిటియందలి భూతగుణాంశాలు సమానముగా నుండినచో నాదోషమునకు వృద్ధికలుగుచున్నది. నాటియందలి గుణాంశాలు విరోధించునవిగా నుండిన యాదోషము హరించగలదు. ఉదాహరణమునకు మధురపదార్థములను తినినప్పుడు కఫ వృద్ధి యగుచున్నది. ఏలయన రెండిటియందలి భూతాంశాలు వాటిగుణములు సమానముగా నున్నవి. ఇట్లే ఆమ్లలవణ రసమును పిత్తము వృద్ధిపరచును. కటుతిక్తికషాయ రసములు మూడింటిలోను వాయుసూతాంశలే యధికముగా నున్నందున తప్పక వాతము వృద్ధియగుచుండును.

* ఇక మూడేసిరసముల నొక్కసారిగా కలిపి భుజించి నప్పుడు వేర్వేరు విపాకముల జెందుచుండుటవలన నీమిశ్రమ ద్రవ్యముల కార్యములుకూడ వేరుగనే యుండునని ఆయుర్వేద శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. ఎట్లనగా:—

1. మధురాష్లు లవణములు కఫమును వృద్ధిచేయును. మధురవిపాకము చెందును.

2. కట్వస్థులవణసంయోగము ఆమ్లవిపాకమునుపొంది పిత్తమును వృద్ధిపరచుచున్నది.

3. కటుతిక్త కపాయరసములు మూడును కటువిపాకమును పొంది వాతమును వృద్ధిచేయుచున్నవి.

ఈపైన చెప్పిన విషయములు యదార్థములని అనుభవముచేతను గ్రహించగలము. కాని శాస్త్రరీత్యా నాకార్యమెట్లు సంభవమగుచున్నదో తెలిసికొనుటకూడ అవసరమగును.

1. మధుర+ఆమ్ల+లవణ = ఏకోషవృద్ధి, ఏదోషము శమించును? = (జ+పృ) + (భూ+అగ్ని) + (జ+అగ్ని) = 2 జ+2పృథ్వి+2అగ్ని

ఇక ద్రవ్యనిర్ధారణకు జలాంశలు ప్రధానములు. ఈ కూటములో అన్నియంశలు సమానములుగనే యున్నవి. పృథ్వివ్యగులు వాటి యందలి గుణవైషమ్యముచేతను జల భూతాంశలకు విరోధులుగానే యున్నవి. అయినను కార్యసాధనకు జలాంశలు తక్కువ విరోధముగల పృథ్వివ్యాంశల

* శ్లో|| స్వాదస్థులవణంకఫం | కట్వస్థు లవణంపిత్తం|
కటుతిక్త సాయంచ కోపయంతి సమీరణం||

తోనే కలిసి, (జ+ప్ర), కఫమేర్పడి, కఫవృద్ధి జగుగుచున్నది. కఫబల మధికమగుటవలన యందలి శీతగుణము అగ్నిని చల్లార్చివేయును. కఫవృద్ధివల్ల అగ్నిచూంద్యము. ఒడలు బరువు, చల్లదనము కలుగుచున్నవి. కఫవృద్ధి జరిగినప్పుడు తనయందలి స్నిగ్ధ, గురుగుణముల చేతను, విరుద్ధగుణములుగల, రూక్ష, లఘు గుణములుగల వాతము యొక్క బలమును అణచిపెట్టును. ఇట్లే వాతబలము హెచ్చినచో కఫము నార్చివేయగలదు. ఈకార్యమునుకూడ నీదిగున లెక్కమాదిరిగా చూపడమయినది.

$$\frac{\text{కఫవృద్ధి}}{\text{వాతము}} = \frac{\text{జ+ప్ర}}{\text{వా+అకాశ}} = \frac{\text{స్నిగ్ధ+గురు}}{\text{రూక్ష+లఘు}} = \text{వాతహరము}$$

ఇచ్చట కఫముయొక్క బలనర్థగ గుణములైన స్నిగ్ధగుణముచేత వాతమందలి అల్పరూక్షగుణమును, గురుత్వముచేత లఘుత్వము నశించుచున్నది. కాన వాతబలము తగ్గినదని చెప్పదుమా. ఇదే విధముగా మిగిలిన రస సంయోగముల ఫలితములను నిశ్చయించవచ్చును.

ఈప్రకారము ఒక్క ద్రవ్యరసముతోనే ద్రవ్యగుణ నిశ్చయమగుచున్నదికదా. దీనికితోడు అనుభవముకూడ నుండిన ద్రవ్యగుణ విషయమున సంజేహముండదు. ద్రవ్యగుణమును నిశ్చయించుటకు యింత చక్కలి సుభూతైన యుపాయము పాశ్చాత్యులకున్నదా? పదార్థములందలి వివిధ రుచులనుబోధించుటకు జిహ్వేంద్రియము వినా రసాయన పరికరములుగాని యంత్రములుగాని తోడ్పడగలవా? అసలు రుచులను ద్రవ్యముల నాశ్రయించుకొనియున్న గుణములు

(qualities) అని చెప్పుదురుగాని అవి ద్రవ్యములని యంగీకరించరు. నూతన ద్రవ్యముల గుణములను నిశ్చయించుటకు పరిశోధకుడు స్వయముగా నద్దానిని తిని దాని ఫలము లనుభవించి చాటవలెను. ఇంకొకరి యభిప్రాయముల సంగీకరించరు గదా. ఒకడు ఎన్ని ద్రవ్యములను తిని వాటి గుణముల నిశ్చయించగలడు. కొన్ని తీవ్రవిషయముల సందర్భము తన ప్రాణములనే పోగొట్టుకొనవలసివచ్చును. జంతు పరిశోధనలలో ద్రవ్యకార్యము ప్రస్తుతమగుచున్నదేకాని అందలి రుచిని తెలిసికొనుటెట్లు? జంతువులలో కనిపించిన కార్యము మనుష్యులలో ముఖ్యముగా రోగావస్థలో నదేవిధముగా నుండుననుటకు వీలుకాదు. ఏలయన నాడీయంత్ర నిర్మాణము (Nervous mechanism) వేరేరుగా నున్నది. ఇంతివరకు పాశ్చాత్యులకు తెలిసిన దొక్క తీక్తరసము మాత్రమే. అనుభవము ద్వారా నిది ఆకలి పుట్టించును. ఆహార జీర్ణమునకు తోడ్పడుచున్నది. జ్వరతాపము గగ్గించగలదని చెప్పినారేగాని యీ కార్యము తెట్లు సంభవమగుచున్నవో వివరించలేకున్నారు. హోమియోపతి వైద్యశాస్త్ర నిర్మాతలు కొన్ని వందల ద్రవ్య గుణములను అనుభవ పూర్వకముగానే కనిపెట్టినారు. ఆయుర్వేదజ్ఞులు పంచభూత, త్రిదోష, షడ్రస సిద్ధాంతముల ననుసరించి జీవేంద్రియ సాయముతోనే యవగించిత ద్రవ్య గుణమును యవలీలగా చెప్పగలరు.

మరియు ద్రవ్యకార్యము షడార్థములయొక్క రస, గుణ, వీర్య, విపాక, ప్రభావము లనెడు అన్నియు విషయములను పురస్కరించుకొని జనుగుచుండును. రసము (రుచి) ను గుఱించి త్రిదోషముల సంబంధమును విపులముగా చర్చించి

తిమి. ఇక మిగిలిన వాటికి త్రిదోషములకు సంబంధమును తెలిసికొందము.

*గుణము:- ప్రతి ద్రవ్యమును సత్వ, రజ, తమో గుణము లాశ్రయించుకొనియున్నవి. ప్రకృతికి సంబంధించిన నీ గుణములు ప్రకృతి పరిణామములైన పంచభూతముల ననుసరించి ద్రవ్యములో ప్రవేశించుచున్నవి.

ఈవరుసను మనకు త్రివిధ ఆహారపదార్థములు లభించుచున్నవి. నిత్యముగా సాత్వికాహారములు భుజించుచుండిన సత్త్వగుణము, రాజసాహారమును తినుచుండిన రాజసగుణము, తామసాహార భుక్కులకు తమోగుణములు వృద్ధిచెందుచుండుట విశేషమని చెప్పవలెను. ఈవిజ్ఞానము పాశ్చాత్యుల షధ్యశాస్త్రములో (dietology) లేదు. ఆహారము శరీరమున గాక మనస్సును గూడ పోషించుచున్నదను విషయము పరిచితముగానే యున్నది. ఈ త్రిగుణములకు ద్రిదోషములకు సంబంధ మెట్టిదనిన సాత్వికాహారము త్రిదోషములను సమస్థితిలో నుంచును. రాజసాహారము వాతపిత్త వృద్ధిచేయును. తామసాహారము కఫమును వృద్ధిచేయుచున్నది.

వీర్యము:- ఆహారపదార్థములలో కొన్ని శుక్లవీర్య ప్రధానములుగాను, మరికొన్ని శీతవీర్య ప్రధానములుగానున్నవి. వీర్యనిశ్చయము అనుభవముద్వారా తెలియవలసి

* శ్లో॥ త్రి సత్వి బహుళ మౌకాశం రజో బహుళో వాయుః సత్వి రజో గుణ బహుళోఽగ్నిః సత్వితమోగుణ బహుళో అపః తమో బహుళో పృథివీతి॥ (నుశ్చుత. శరీర 1౪. 110శ్లో)

యున్నది. ఉష్ణవీర్య ద్రవ్యములు పిత్తమును, శీతవీర్య ద్రవ్యములు కఫమును వృద్ధిపరచును.

విపాకము:- విపాకమనగా మధురాదిరస ద్రవ్యములు జఠరాగ్నిచేతను పక్వముకాగా నాపదార్థములకు క్రొత్త రుచులు పుట్టును. ఈమార్పునకు విపాకమని పేరు. ఈవిధముగా మద్రాసయుక్తద్రవ్యములు మూడువిధములైన విపాకముల జెందుచున్నవి (1) మధురవిపాకము ఆమాశయములో జరుగును. ఇందులోనుంచి కఫము పుట్టుచున్నది. (2) ఆమ్ల విపాకము గ్రహిణిలో జరుగుచున్నది. ఈద్రవ్యములోనుంచి పిత్తముపుట్టును. (3) కటువిపాకము సన్నప్రేగులలో జరుగుచున్నది. ఇది పెద్దప్రేగులలోకి చేరగా నందుండి వాతము పుట్టుచున్నది.

ప్రభావము:- ద్రవ్యప్రభావము వర్ణనాతీతము. దీనిని గ్రహించుట కేయిపాయములు లేవు. అనుభవము చేతనే కొన్ని ద్రవ్యముల ప్రభావములు నిశ్చయింపబడినవి. ద్రవ్యమందలి రస, గుణ, వీర్య, విపాకముల ననుసరించిమాత్రమే కాక ద్రవ్యములోనుండిన యద్భుతప్రభావముచేతను ప్రకోపించిన దోషములుశమించి స్వస్థత చేకూర్చునట్టి ద్రవ్యకార్యమును ప్రభావమందుము.

పాశ్చాత్యుల ఔషధద్రవ్య నిఘంటువులలో (మెటీరియామెడికా) శరీరములోకి అవి ప్రవేశించినపిదప వివిధ శరీరాంగములమీద వాటి ప్రభావ మెవ్విధముగా ప్రసరించి వాటి కార్యములందెట్టి మార్పులను కలిగించుచున్నవో వివరింతురు. ఇంతుపరిశోధనలు వారికి ముఖ్యాధారములు.

పిమ్మట అనుభవజ్ఞానముకూడ తోడ్పడును. నిశ్చితజ్ఞానముతో చేసిన చికిత్సాప్రయోగమునకు రేషనల్ లేక సైంటిఫిక్ ట్రీట్ మెంటు అందుగు ఇట్టి కార్యవిజ్ఞానములేకుండ అనుభవముద్వారా రోగము శమించుట కిచ్చిన చికిత్సకు ఎంపిరికల్ ట్రీట్ మెంటు అనిపేరు. ఇట్టిమందుల నింకను వారు పాడుచునే యున్నారు.

శివ భా గ ము

1వ అధ్యాయము - ఆయుర్వేదాంతర్గత శారీర

విజ్ఞానము.

ఆయుర్వేదములో శారీరవిజ్ఞానమంతయు నొక్కచోట కనిపించదు. సందర్భానుసారముగా సీతాశ్రువిషయములు చర్చించబడినవి. శారీరస్థానమనుపేరుతో సుశ్రుత చరక సంహితలలో వివరించిన విషయములు చాల స్వల్పముగాను సంగ్రహముగా నున్నవి. పాశ్చాత్యులమోడరన్ వైద్యశాస్త్రములో (1) ఎనాటమి (Anatomy) శరీర రచనావర్ణన (2) ఫిజియాలజీ (Physiology) = శారీర యంత్ర వ్యాపారము (3) ఎంబ్రియాలజీ (Embryology) గర్భోత్పత్తి, గర్భవృద్ధిని వివరించుభాగము (4) హిస్టాలజీ (Histology) అనుదర్శిని యంత్రసాయముతో ధాత్వణువులను, కోష్ఠాంగములకు సంబంధించిన యణువులను వర్ణించిన శాస్త్రభాగము (5) పేథాలజీ (Pathology) అనగా రోగఫలితముగా దేహభాగములందు కలిగిన మార్పులను వివరించు శాస్త్రము. ఇవి వేర్వేరుగా నొక్కొక్క గ్రంథరూపముగా వెలువడినవి. ఈ

చివరి రెండుభాగములకు చెందిన విజ్ఞానమాయుర్వేద శాస్త్రములోలేదు. త్రిదోషములు ఒక్కొక్కవిధమయిన శరీరభాతువులను చేఱచి వ్యాధులను కలిగించుచున్నవని సూచించినారుగాని యీసంగ్రహవిషయములకు పాశ్చాత్యుల పెథాలజీ శాస్త్రము వ్యాఖ్యానము కాగలదు. కనుక నీవిజ్ఞాన విషయములను ఆయుర్వేద వైద్యులు నేర్చుకొన్నచో వారివిజ్ఞానము మరింత వికసించగలగు.

సుశ్రుత శారీరస్థానములోని విషయములు మిగుల ప్రశ్నములుగా నున్నవి. ఇందులో పేర్కొనిన శరీరాంగప్రత్యంగ విభాగములను పాశ్చాత్యుల ఎనాటమీలోని పేర్లతో సమన్వయించుకొని చదువుట మంచిపద్ధతి. ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు శారీరశాస్త్రములో ప్రత్యక్షవిషయములను (Physical and metaphysical) చేర్చి వివరించిరి. ఫిజియాలజీ విషయములు శారీరస్థానములో సంగ్రహముగాను రోగనిదాన, చికిత్సాస్థానములలో వాటిసందర్భములు వచ్చినప్పుడు విస్తరించి వ్రాసియున్నారు. వాటి రచనాపద్ధతి ఆయుర్వేద సాంప్రదాయానుబద్ధమై త్రిదోషముల సౌమ్య వ్యాపారములుగా కనిపించును. ఆవివరములను నేటి మోడరన్ ఫిజియాలజీ విషయములతో సమన్వయపరచుటవసరమగును. గర్భశాస్త్రవివరములను పరికించిన వారికి పాశ్చాత్యులు వర్ణించినంతగా లేకపోయినప్పటికిని, యున్నసంగ్రహ విషయములలో కొన్ని పాశ్చాత్య పండితులను ముగ్ధులను గాజేయుచున్నది.

సుశ్రుతుడు శవపరీక్షచేసియే ప్రత్యక్షవిషయములను

అంగప్రత్యంగములను పేర్కొనెను. శవశరీరవిధానమిందు చెప్పబడినది. వేదవాదుల యభిప్రాయములను సంగ్రహించి సాంఖ్యన్యాయాది దర్శన శాస్త్రములననుసరించెను. యోగ శాస్త్రము నిముడ్చుకొని యుపనిషదభిప్రాయముల గ్రహించెను. ఒక్కహిందూమతమునేగాక జైన బౌద్ధ చార్వాక మతములకు చెందిన యభిప్రాయములనుకూడ పొందుపఱచెను కనుక నొక్కొక్క విషయమును చర్చింతము.

1. శరీరశబ్దనిర్వచనము : పాశ్చాత్యులు శరీరము లేక దేహమును మాత్రమే గ్రహించి ప్రత్యక్షవిషయములను మాత్రమే యతి విఫలముగా వర్ణించిరి, ఆయుర్వేదశాస్త్రములో శరీరమనగా జీవశరీరముకాదు. కళేబరములేకశవము మాత్రమే కాదు. ఆత్మేంద్రియములతోకూడిన పాంచబౌతిక దేహమును శరీరమని నిర్వచించినారు. ఆత్మ వినా మిగిలిన యింద్రియ సహితదేహము ప్రకృతిజన్యము. “శీర్ష”యితి శరీరః అని శబ్దోత్పత్తి. అనగా ఊణఊణమునను నాశనమగు చున్నదిదేహము. అనగా నాశనము ప్రకృతిసంబంధమయిన దేహమునకే గాని యాత్మకుకాదు. దీనివలన దేహాణువులలో నిత్యము మార్పులు జరుగుచుండుననిభావము.

P. 86 “The correllation between matter, senses and mind, is however, not developed in Modern sciences to the extent and in the manner developed in the wisdom of ancient seers of India where it serves to bring the knowledge of the physical, physiological and psychological sciences into close relationship with one another as parts of one integrated whole - that fundamental oneness where there is unity of all knowledge”. (The New Back-ground of science, 1943, page 13)

2. ఆత్మవిజ్ఞానము: అద్వైతమత సిద్ధాంతము. పరమాత్మయొక్క ప్రతిబింబము లనేకములుగా కన్పించుచున్న జీవాత్మలని ఆయుర్వేదతంత్రకర్తల యభిప్రాయము. జీవాత్మను పురుషవాచ్యముగా నుడహరించిరి. జీవుడు యింద్రియములకు గోచరించక ప్రకృతి సంబంధమయిన దేహము యింద్రియములతో సంబంధమును కలిగి వాటిని చేతనావంతములుగా చేయుచున్నాడని చెప్పిరి. వేదాంతుల మతమునకు భిన్నముగా జీవాత్మ అస్వతంత్రగతుడనియు, కర్తయు, భోక్తయు, సాక్షియు తానే యగుటవలన నీకర్మపురుషుడు చికిత్సలను పొందుట కర్హుడని చెప్పిరి.

3. శరీరతత్వములు (constituents of the body-elements) 1. ఆత్మపదార్థము 2. అనాత్మపదార్థము. అనాత్మపదార్థమును ప్రకృతియందురు. ఈ ఆత్మానాత్మవివేకము ఒక్క వైద్యునకేగాక యోగాభ్యాసకులకును, వేదాంతులకు కూడ నవసరమై యున్నది. ప్రపంచమందలి సృష్టిపదార్థము లన్నియు పాంచభౌతికములు గనుక అవ్యక్తమని చెప్పబడుచున్న మూలప్రకృతి, సత్త్వరజస్తమో గుణములతోకూడి నదై పురుషసంబంధముచేతను చైతన్యవంతమై ఏకాదశేంద్రియములుగాను, పంచభూతములుగాను పరిణమించినది. కనుక వైద్యునికి పంచభూతోత్పత్తిక్రమము, వానిలక్షణములు,

P. 86 "The scope of science is to ascertain truth in every possible branch of knowledge; there is no sphere of inquiry which lie outside the legitimate field of science. To draw a distinction between science and philosophy is obscurantism". (Grammar of science, third edition, Vol 1 page 37)

యింద్రియముల లక్షణములను తెలియవలసి యున్నది. ఇందు వలన భౌతిక, శారీరక, మానసిక శాస్త్రములు పరస్పర మాలింగన మొనర్చుకొని యివన్నియు నొకే మూలాధారము నుండి పుట్టిన శాఖలా యనిపించును. కనుక హైందవుల యొక్క ఏయొక్క శాస్త్రము నందుకొన్నను అది మూలాధార స్థానమునకు గొనిపోవును. ద్రవ్యము, యింద్రియములు, మనస్సులయొక్క సంబంధము ఆధునిక శాస్త్రములలో ప్రాచీన హైందవవిజ్ఞాతల బుద్ధిమేరకు యింకను వృద్ధికాలేదు. అన్యశాస్త్రవిషయముల నాయుద్వేదములో నిఱికించుట తంత్ర మర్యాద కాదనువారికి *కార్లుపియర్సన్ గారి ప్రవచనములు — మానవవిజ్ఞానమునకు తోడ్పడును. సత్యవిషయములను నిరూపించుటయే శాస్త్రముయొక్క ప్రయోజనము. శాస్త్ర చర్చలోకి రాకుండ యేయొక్క విషయము మిగిలియుండదు. కనుక శాస్త్రమునకు వేదాంతము, మతవిషయములను విభేద ములు కల్పించుట తెలివితక్కువ - అని చెప్పిన దానిని గమనించమని కొరుచున్నాము.

---

*“Modern science has made some of its leading lights to recognise that it is not possible to keep physics, metaphysics and philosophy in water-tight compartments as they did before and to intersperse or conclude their contributions and books on the physical and Biological sciences with open and direct references to metaphysical, philosophical and religious topics.”

అవ్యక్తం లేక త్రిగుణాత్మక

మూలప్రకృతి+పురుష

మహత్ (బుద్ధితత్వం)

అహంకారం

స్వాతికాహంకారం రాజసాహంకారం తామసాహంకారం

ఏకాదశేంద్రియములు.

5 జ్ఞానేంద్రియములు

5 కర్మేంద్రియములు

1 మనస్సు

11

శబ్ద.

స్పర్శ

రూప

రస

గంధ

{ తత్త్వాత్రయము
(గుణములు)
భూతములు

అకాశ

వాయు

తేజ

అప

పృథివి

మనశరీరము, ఆత్మను మినహాయించగా, 24 తత్త్వములతో కూడినది. అవి ఎన్నియనగా: - 11 ఇంద్రియములు

పంచభూతములు, అవ్యక్తం, మహత్, అహంకారం, పంచ తన్మాత్రాలు. ఈ చివరివిమిదిన్ని అష్టప్రకృతులనబడును. పంచభూతములు, ఏకాదశేంద్రియములు కలిసి షోడశవికార ములనబడును. మొత్తము 24 తత్త్వములు. ఆత్మతో కలిసి 25 తత్త్వము లగుచున్నవి. కొంతమంది ప్రకృతి సంబంధమయిన త్రిగుణములను చేర్చి 28 తత్త్వములనుచున్నారు. ఆత్మను మినహాయించి మిగిలిన 27 తత్త్వములను ఆయుర్వేద తంత్ర కారులు పౌరాణిక గాథలలో దక్షప్రజాపతి కూతుళ్లుగా చిత్రించి, చంద్రునికివివాహమొనర్చిననిచెప్పిన విషయమును కూడ ఊయరోగ సంప్రాప్తి సందర్భమున నుదహరించినారు. ఈకథను శారీరదృష్టితో మన మన్వయించుకొన్నప్పుడు, మన శరీరమును దక్షునిగాను, 27 తత్త్వములను దక్షునికూతుళ్లుగాను, యీతత్త్వములన్నిటిని సమముగా పోషించుచున్న సోమగుణ ప్రధానమయిన ఓజస్సును చంద్రునిగాను భావించవలసి యున్నది. అహంకారతత్త్వమును రోహిణికన్యగా భావించు కొనినచో దీనితో అనగా అహంకారజన్యములైన రాగాదులు వల్ల దుష్టమైన వేడిపుట్టి, సోమగుణముకలిగిన ఓజస్సు 'క్షీణించగా శరీరధాతువులు క్షీణించును. ఇదియే ఊయరోగ కారణ మని చెప్పిరి. ఈవిధముగా పౌరాణికగాథను తత్త్వపరంగాను, ఆయుర్వేదశాస్త్ర పరంగాను అన్వయించవచ్చును. ఆప్పుడీ మూడింటికి పరస్పర సంబంధము కలిగి సత్యవిషయము నిర్దారణ చేయబడును. ఇదే విధముగా జ్వరసంప్రాప్తి విషయ మున చెప్పిన రుద్రకోపము. జ్వరమగుటనుకూడ బోధించ వచ్చును. ఇట్లే నేటి అణుపరిశోధకులు చెప్పుచున్న న్యూక్లియర్ ఏటమ్ నందలి నెగెటివ్ ఎలెక్ట్రానులు కేంద్రమందున్న

పోజిటివ్ ఎలెక్ట్రానుల చుట్టును పరిభ్రమించు దృశ్యమును మన పూర్వజీవితానికి తెలిసికొని సామర రంజితముగా నుండు నటుల రాసక్రీడలను సృష్టించియుందురు. అహల్యగాధను వ్యవసాయాత్మక దృష్టితో కొందఱును, అధ్యాత్మపరముగా మఱి కొంతమంది బుద్ధిమంతులును అన్వయించుచుందురు.

4. శరీరప్రకృతులు : మనశరీరములోకి వాతపితృకఫములు రెండు విధములుగా చేరుచున్నవి. 1. గర్భోత్పత్తి కాలమున తల్లిదండ్రుల వాతపితృకఫాంశలు యాభీజములతో కలిసివచ్చి గర్భములో ప్రవేశించును. 2. ఆహారపదార్థముల లోనుంచి క్రొత్తగా ఎప్పటికప్పుడు వాతాదులు పుట్టుచు, క్షీణించుచు, మళ్లీయన్నము భుజించి నప్పుడు పుట్టుచునే యండును. మొదటివిధముగా చేరిన వాతాదులు సుస్థిరములు, ఎక్కువతక్కువలుగా నుండినను శరీరమును బాధించవు ఆహారజనితదోషములే సమముగా వ్యవహరించినంతకాల మారోగ్యముగా నుండుము. మిథ్యాహారవిహారముల చేతను దూష్యమందినప్పు డివి రోగ హేతువులగును. సుస్థిరములుగా నుండి పైతృకసంబంధమైన వాతాదులనే ప్రకృతులందుము. వాటిలో నంశభేదములనుసరించి సప్తవిధప్రకృతులకు చెందిన వారున్నారు. (1) వాతాధికప్రకృతి (2) పితృప్రకృతి (3) కఫప్రకృతి (4) వాతపితృ (5) వాతకఫ (6) పితృకఫ (7) మూడును సమముగా నుండినచో సన్నిచిత ప్రకృతి యందుము. రోగనిదాన చికిత్సలకు వైద్యునకు రోగియొక్క ప్రకృతి నిర్ణయ మవసరమగుచున్నది. రోగియొక్క శారీర మానసికలక్షణములనుబట్టి రోగి ఏప్రకృతికి చెందినవాడో తెలిసికోవచ్చును.

ఇంకను మనశరీరములోకి ఆహార పానీయములద్వారా ప్రవేశించుచున్న పంచభూతములయొక్క పరిమితులలోని తారతమ్యమువలనకూడ పంచవిధ ప్రకృతు లేర్పడుచున్నవి. (1) నాభసప్రకృతి (2) వాయుభూతప్రకృతి (3) తేజోభూత ప్రకృతి (4) అపేభూత ప్రకృతి (5) పాఞ్చవప్రకృతులను వారి శరీరాకార చేష్టలనుబట్టి గ్రహించవచ్చును.

మరియు సత్త్వరజస్తమోగుణాంశ భేదముల చేతను 7గురు సాత్విక ప్రకృతులు, 6గురు రాజసప్రకృతులు 3గురు తామసప్రకృతులు గలవారుగా జనించుచున్నారు. ప్రపంచములోని మనుష్యులందఱిని యీ 16 ప్రకృతులు గలవారిగా గుర్తించుచు వచ్చిరి. ఈ 16 ప్రకృతుల మనుష్యులకు సాదృశ్యము ననుసరించి ప్రత్యేక నామము లియ్యబడినవి ఆపేరుల తోనే వారి గుణములను గ్రహించగలము.

శరీరమానసిక ప్రకృతుల గ్రహించుటకు ది స్టడీ ఆఫ్ కాన్స్టిట్యూషన్స్ (study of constitutions) అని పేరు. మోడరన్ వైద్యశాస్త్రములోకంటె హోమియోపాథివైద్యులు రోగులయొక్క ప్రకృతిని కనిపెట్టుటకు ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపుచున్నారు. దీనికి వారు ఇండివిడ్యులైజేషన్ ఆఫ్ పేషెంటు (individulisation of patient) అందురు. పాశ్చాత్య వైద్యులు (Modern Medicine Practioner) ఇప్పుడిప్పుడే రోగచికిత్సకొరకు రోగియొక్క ప్రకృతిని నిశ్చయించుటవసరమని గుర్తించుచున్నారు. అంతర్వాహినిగ్రంథులలో నూరుచున్న వివిధరసములు (Hormone secretions from ductless glands) శారీర, మానసిక, జీవకార్యములకు

చాల ప్రధానములుగా నున్నటుల చెప్పుచున్నారు. రక్తపు పోలికల ననుసరించిన వర్గీకరణము రక్తములో కనుపించిన కొన్ని హార్మోన్ ద్రవములను బట్టి నిధారణ గావించు చున్నారు. ఈమధ్యను కొత్తగా కనిపెట్టబడిన ఆర్ హెచ్ ఫేక్టరు (Rh factor) లా ఆఫ్ జెనిటిక్స్ ప్రకారము వైత్తకలక్షణముగా భావించు చున్నారు. పుట్టుకతోనే కొందఱికి హార్మోన్ గ్రంధులు విపరీతమయిన చురుకుతో పని చేయుచుండును. ఇట్టివారికి ఆయాగ్రంధులకు చెందిన ప్రకృతి గలవారందుము. ఈవరుసను (1) పిట్యూటరీ గ్రంధిప్రకృతి (2) థైరాయిడ్ గ్రంధిప్రకృతి (3) ఎడ్రినల్ గ్రంధిప్రకృతి (4) మిశ్రమ గ్రంధుల ప్రకృతి అని అయిదు రకముల ప్రకృతులను గుర్తించినారు. ఇట్టివారి మానసిక ప్రవృత్తులనుబట్టి మూడురకముల తెంపరమెంటు (Temperaments) గల వారిగా విభజించిరి. వారిని (1) నెర్వస్ తెంపరమెంటు (వాత ప్రకృతి) (2) బిలియస్ తెంపరమెంటు (పిత్తప్రకృతి) (3) ఫ్లేగ్మేటిక్ తెంపరమెంటు (శ్లేష్మప్రకృతి) వారుగా మనము పోల్చవచ్చును.

5. ఇంద్రియములు

ఇంద్రియముల సంఖ్య పదకొండు. 5 జ్ఞానేంద్రియములు, 5 కర్మేంద్రియములు, 1 మనస్సు. త్వక్చక్షుశ్రోత జిహ్వఃస్పర్శాణములు పంచజ్ఞానేంద్రియములు. వాక్పాదపాణి పాయుష్ఫలు పంచకర్మేంద్రియములునై యున్నవి. శబ్దస్పర్శ రూప రసగంధములు జ్ఞానేంద్రియములకు విషయములు. వచనాదానగమన విసర్గానందములు కర్మేంద్రియ క్రియలునై

యున్నవి. మనస్సంబంధము లేకుండ యింద్రియములు స్వతంత్రముగా పనులు చేయజాలవు. కనుక మనస్సును ఉభయేంద్రియ మని చెప్పుదుము. మనస్సు ఒకసారి యొకే యింద్రియముతో సంయోగించి కార్యముల జేయించును. ఏకకాలములో బహుయింద్రియములతో నేకీభవించజాలదు. మనస్సు జ్ఞానేంద్రియములద్వారా నిషయముల ననుభవించి యాత్మకు నివేదించగా నావిషయము లాత్మానుభవమునకు వచ్చును. ఆత్మ ప్రబోధితములను మనస్సు గ్రహించి కర్మేంద్రియముల కాజ్ఞాపించగా కార్యాచరణమగుచుండును. మనస్సుయొక్క ప్రధానకార్యము సంకల్పము. సంకల్పిత విషయములయొక్క మంచిచెడ్డలను బుద్ధి నిశ్చయించును. బుద్ధి మనస్సుల నొకే ద్రవ్యముగా పరిగణించుటకలదు. ప్రత్యేక విశిష్ట కార్యక్తులననుసరించి యొకే దానికి రెండుపేర్లు వాడబడుచున్నవని కొందఱి యభిప్రాయము. సాంఖ్యమతస్థులు బుద్ధి మనస్సులను వేర్వేరు ద్రవ్యములుగా పరిగణించిరి. ఇందుకు వారు అయిదు కారణములను చెప్పుచున్నారు.

మనస్సు

బుద్ధి

1. మనస్సు యింద్రియములకు పంచభూతసంబంధమున్నది.	1. బుద్ధికి యాత్మసంబంధమున్నది.
2. మనస్సునకధిష్ఠాత-చంద్రుడు	2. బ్రహ్మయధిష్ఠానదేవత.
3. సాత్వికాహంకారమునుండి మనస్సు యింద్రియములు పుట్టినవి.	3. మహత్తత్త్వ రూపమే బుద్ధి యనబడుచున్నది. సత్త్వగుణముకలది.

4. మనస్సు కార్యములు-సంకల్పము, ప్రయత్నము, కోరికలు. 4. బుద్ధి కార్యము-విషయ వివేచనము.
5. ధారణాదిశక్తులులేవు. విషయములను గ్రహించుట మాత్రమే. 5. విషయములను గ్రహించి ధరించుకొనును. సమయానుకూలముగా స్మృతికి దెచ్చును.

అత్మ, బుద్ధి, మనస్సుల స్థానములు.

ఈమూడు ద్రవ్యము లతిసూక్ష్మద్రవ్యములు. మన యింద్రియములకు గోచరించునవిగావు. గాని మనస్సుచేతనే గ్రహించవలసియుండును. కనుక మనస్సును దివ్యచక్షువని యందురు. ఆత్మయొక్క స్థానం హృదయమని సామాన్యులు తమ చేతిని తొమ్ముపైనుంచి 'యిది నాయాత్మప్రబోధము' నాయాత్మ సాక్షిగా, అని ప్రదర్శింతురు. ఇచ్చటనున్న యాత్మను సంవిత్ హృదయమని కొందఱు చెప్పుదురు. సుశ్శుతుడు హృదయము (Heart) చేతనాస్థానమని చెప్పెను. జీవాత్మ లేక ప్రత్యగాత్మ, పరమాత్మ లొక్కటేయని చెప్పినను జీవాత్మకు ప్రకృతితో సంబంధమున్నది. పరమాత్మకు లేదు. పరమాత్మ చేతనారూపము. నిర్గుణుడు. జీవాత్మ చేతనాయుతుడయ్యును త్రిగుణములతో కలిసియుండును. చేతనాపదార్థము యింద్రియముల కగోచరము. దాని కార్యములను యింద్రియములు గ్రహించును. “పద్మకోశ ప్రతీ కాశగ్ం” హృదయం చాప్యధోముఖం.....” అని చెప్పిన శృతిపాఠములో హృదయకోశము చివరభాగమందున్న సన్న

రంధ్రములో “నీవారశూక” ప్రమాణమున పీతాభమయిన జ్యోతిమధ్యను నీలవర్ణముతో ప్రకాశించునది యాత్మయని దివ్యచక్షువుతో చూచి చెప్పిన విషయము, ఆత్మబుద్ధి మన స్సంధానములో బుద్ధి మనస్సులు నశించినను ఆహారము ద్వారా శరీరమును పోషించుచుండిన జీవించవచ్చును. దేహమునుండి జీవాత్మయొక్క వియోగమే మరణము. ఇది దేహములోకి శుక్రబీజముతో కలిసి ప్రవేశించును. నాల్గవ మాసమున ఆత్మ మనఃకార్యములు ప్రస్ఫుటమగుచుండుట వలన గర్భమునందు నాల్గవమాసమున బ్రవేశించునని తలంచుట కలదు.

ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞులు ఆత్మబుద్ధిమనస్సులు ప్రతి యొక్క దేహాణువులోనున్నవని పరిశోధనల పూర్వకముగా ఋజువుచేసినారు. గనుక ఆత్మ సర్వాంతర్యామి యనబడును. వీరి ఫిజియాలజీ గ్రంథములలో శిరస్సులోపల మెదడు పార్శ్వములందు జ్ఞానేంద్రియ, కర్మేంద్రియ కేంద్రములున్నవని నిరూపించిరి. (Motor and sensory centres)

2 వ అధ్యాయము

దేహవిచయ జ్ఞానము (ఎనాటమి Anatomy)

1. సప్తత్వకులు:- (Layers of the skin) చర్మము కొన్నిపొరలతో నిర్మింపబడినదని నాలుగువేల రోండ్లక్రిందట సుశ్మతుడు వానిపేర్లను, ఒక్కొక్కదాని దళసరియున్ను, యేపొరలోనుంచి యేయేరోగములు పుట్టుచున్నవో వివరించి నాడు. ఈవిజ్ఞానము ఆధునికులను చకితులనుగా చేయక

మానడు. ఏలయనగా సాశ్చాత్యదేశములలో శారీరపరిశోధకులకు అణుదర్శినియంత్ర (మైక్రోస్కోపు) సాయము లభించిన పిమ్మట చర్మపు పొరల గురించిన జ్ఞానము లభించినది.

2. సప్తకలలు:-కలాశబ్దమునకు సన్నని పొరలని యర్థము. ఇవి శరీరములోపల ధాత్వాశయములమధ్య కన్పించును. ఈపొరలు లెక్కకుమించి కన్పించుచున్నను, వాని నన్నిటిని ఏడు వర్గములుగా విభజించుట సుశుభ్రత శారీరములో చూడవచ్చును.

ఈసప్తకలలను గుర్తించి అధునికుల శారీరగ్రంథస్థ విషయములతో సరిచూచుట విద్యార్థుల కవసరమగును.

(1) మాంసధరాకల:- మాంసకండరములకు వెలుపలను, దానిలోపల మాంసరేసుల చుట్టును కన్పించుచున్న సన్ననిపొరలు. దీనిని మస్క్యులర్ ఎపానిరోసిస్ (Muscular aponirosis) అని వ్యవహరించురు.

(2) రక్తధరాకల:-రక్తపు గొట్టములకు వెలుపల, లోపల భాగముల, సన్నపొరలు కనిపించును. ఈరెండు పొర గొట్టముల మధ్యను మాంసపుపొర యంగరములుగా నిమిడియున్నది. వెలుపలి పొరగొట్టమునకు ట్యూనికా ఎక్స్టెర్నా (Tunica externa) అనియు, లోపలిపొర గొట్టమునకు ట్యూనికా ఇంటెర్నా (Tunica interna, అనియు నందురు. ఈలోపలిపొర గొట్టమునే రక్తధరాకల యని చెప్పవలెను. దీని ననుసరించి రక్తము ప్రవహించుచున్నది. ఈపొర తెగిన గాని రక్తము బయటికి ప్రవించదు.

(3) శ్లేష్మధరాకల:- ఈ సన్నపొరలు అస్థినంధులచుట్టు నావరణగానున్నవి. వీనిలోనుంచి చమురువంటి ద్రవ మూరుచు ఎముకలు అరిగిపోకుండ కాపాడుచున్నది. ఈసంధి పొరలకు సైనోవియల్ మొంబ్రేన్సు యందురు. ఆద్రవము సైనోవియల్ ఫ్లూయిడ్, ఇంకను మాంసకండ్లు ఎముకల నతుకుకొనుచున్న స్థలములందు నిట్టిద్రవము కనిపించును. సదా చలించుచుండు భాగములందెట్టి పొరలున్నవి. ఆభాగములు సుళువుగా చలించుటకుగాను నీపొరలలోనుండి జగురు ద్రవము లూరుచుండును. ఈవిధముగా ప్రాంతీయ నామములతో వ్యవహరించబడిన పొరలన్నిటిని శ్లేష్మధరాకలలుగా భావించవచ్చును. అందులో ముఖ్యమైనవి:- మస్తిష్కపొరలు (Cerebral meningeal membranes), ఊపిరితిత్తుల చుట్టునున్నపొరలు (ప్లూరా Plura) హృదయకోశము చుట్టునున్న పొరసంచి (పెరికార్డియం), ఉదరములోపల సంతటను ఆవరణపొరగానున్న పెద్దపొర దీనికి పెరిటోనియం (Peritoniam) అనిపేరు. యకృత్ప్రేహములు, ఆమాశయము, ప్రేగులు యీపొరయొక్క యావరణలోనున్నవి. మూత్రపిండములు, మూత్రసంచి గర్భాశయ యంత్రభాగములు యీపొరకు వెలుపలనున్నవి.

(4) పురీషధరాకల :- ఇది పెద్దప్రేగులలోపలి భాగమందున్న సన్నపొర, అన్నమలము ద్రవరూపముగా నిచ్చుటకు వచ్చినపిమ్మట యిందలిపొర, నీటినంతను పీల్చుకొని మలమును గట్టిపరచుచున్నది.

(5) పిత్తధరాకల :- పిత్తస్థానము గ్రహణీభాగము

(Duodenum) ఇచ్చట లోపలిపొరలలో నుంచి ఎంటెరోకినేస్ (enterokinase) అనేది ప్రవముపుట్టి దూతకార్యము సల్పుచు పేంక్రియాస్ గ్రంథిలోనుంచి అన్నజీర్ణరసమును తీసికొని వచ్చును. పాచకపిత్తాంశలను గొనివచ్చుటకు సాధనముగానున్న యీపొరయే పిత్తధరాకల కాగలదు.

(6) మేదోధరాకల:- మేదస్సు అనగా క్రొవ్వు, చమురులు. జీర్ణాంతమున క్రొవ్వుగా తయారై శరీరములో కొన్ని పొరల నాశ్రయించి గ్రంథిరూపములుగా నిలవయుండును. లంఘన సమయమున నిది కాలిపోయి శరీరమునకు వలయు చేడిని శక్తిని యిచ్చుచుండును. చర్మముక్రిందను, మాంసము లోపలను, పెద్దఎముకల లోపలను కూడ నిలవయుండును. ఉదరము లోపల పేగులను కప్పి వ్రేలాడుచు క్రొవ్వుపొర కనిపించును. దీనికి జల్లిపొర లేక ఢిల్లిపొర యందురు. యింగ్లీషున ఒమెంటమ్ (greater and lesser omentum) అనిపేరు.

(7) శుక్రధరాకల:- శుక్రము (ధాతువు) రక్తముతో కలిసి సర్వశరీర భాగములందును పిల్లలకు పెద్దలకు స్త్రీలకు కూడా సంచరించుచుండును. కాన నీశుక్రధరాకలను వివరించుట కష్టము. సూక్ష్మరూపముగా సంచరించుచున్న శుక్రధాతువులోనుంచి పురుషులలో యుక్తవయస్సు వచ్చిన పిమ్మట వృషణగ్రంథులలోపల స్థూలశుక్రద్రవ మూరుచున్నది. కనుక నీ బీజముల లోపలి సన్నపొరలను శుక్రధరాకలయని చెప్పవచ్చును. పురుషులలో శుక్రప్రవర్తకనాడుల వర్ణనము ప్రత్యక్ష శారీర విషయమునకు సరిపోవుచున్నది.

3. కోష్ఠాంగములు (Visceral or gans):- (సుశృత శారీరము).

(1) యకృత్ స్లీహములు (Liver and Spleen)
యకృత్ కుడిడొక్క ప్రదేశములో (Right hypochondriac region) ఊపిరితిత్తులకు దిగువను దిగువ 6 ప్రక్క ఎముకలు (Ribs) చాటున యున్నది. స్లీహము ఎడమవైపున కొంచెము వెనుకతట్టున 9,10,11,12 ప్రక్క ఎముకలచే కప్పబడి యున్నది. ఈ రెండును రక్తాశయములని ఆయుర్వేదము పేర్కొనినది. వీనిలో రంజకపిత్తమున్నదని చెప్పినారు. నిజమే. పాశ్చాత్య శారీరశాస్త్రముకూడ రక్తకణములు యకృత్ స్లీహములలో పుట్టుచున్నవనియు, యకృత్ రక్తమునకు ఎరుపురంగు నిచ్చుచున్న హిమోగ్లోబిన్ పదార్థమును తయారుచేయుచున్నదనియు చెప్పిరి. ఇంకను యకృతునకు సుమారు 20 పనులున్నటుల ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. వాటిలో ముఖ్యమైనవి:-

(ఎ) పిత్తరసమూరుట (Bile secretion).

(బి) గ్లైకోజనిక్ ఫంక్షన్ (Glycogenic function)
అనగా నాహారమందలి స్టార్చి యంశలు ప్రేగులలో జీర్ణరసములతో కలిసి గ్లూకోజుగా తయారై యకృత్ లోనికి పోయి నప్పుడు దానిని యకృత్ గ్లైకోజన్ గా మార్చి నిలవ యుంచును. తిరిగి దానిని కావలసినప్పుడు కొంచెము కొంచెముగా గ్లూకోజుగా మార్చి ధాత్వణువుల కందించును.

(సి) చమురుపదార్థములను క్రొవ్వుగా మార్చి వేయుట.

(డి) ప్రొటీను సంబంధమయిన కిట్టపదార్థములను

బహిష్కరించుటకు వాటిని మూత్రకాలవణములుగా మార్చుట.

(౩) విషపదార్థములను నిర్విషములుగా మార్చి వేయుట.

ఈవిషయము లన్నిటి నాయుర్వేదవిద్యార్థి తెలియవలసి యున్నది.

(2) పుష్పసములు:- (Lungs) వీని నిర్మాణ వివరము లను పాశ్చాత్య శారీరగ్రంథములనుండి తెలిసి, శ్వసనకార్య ప్రయోజనమును విద్యార్థులు గ్రహించుటవసరమగును. ఈవివరము లాయుర్వేద గ్రంథములలో కన్పించవు.

(3) ఉండుకము:- ఉదరములో నాభికి దిగువను కుడి పొత్తికడుపులో సన్నప్రేగుతో పెద్దప్రేగు కలియుచున్న సంధిస్థలమున కన్పించుచున్న స్థూలాంతరంధమునకు సీకమ్ (Caecum) అనిపేరు. ఇదియే ఉండుకము కావచ్చును. దీనిని గుర్తించవలసిన యపుసర మేమనిన ఉండుకము చివరను శి అంగుళముల పొడవున మొండిగొట్టము (appendix) ప్రవేశించుచున్నది. ఇది ఎప్పుడైన వాచి ప్రాణాపాయము కలిగించగలదు. దీని వాపునకు ఎపెండిసైటిస్ (appendicitis) అనిపేరు.

(4) ఆంత్రములనగా ప్రేగులు (intestines)

(5) గుదము=రెక్టమ్ (Rectum)

(6) వస్త్రీ=మూత్రసంచి యని (Urinary bladder) వ్యవహరింతురు. కాని చరకుడు వస్త్రీశబ్దముచేతను, మూత్ర

పిండములు సహితముగా వాని ననుసరించిన గొట్టములను, మూత్రపుసంచినికూడ కలిపి వాడినట్లు కన్పించును. మూత్ర పిండముల (kidneys) యొక్క ప్రసక్తి ఆయుర్వేదగ్రంథములలో నెచ్చటను కన్పించదు. మనవారు కిడ్నీసుని (మూత్ర పిండములను) వృక్కలుగా నర్థముచేసికొనుట పొరబాటు. (చూడు యీపుస్తకములో వృక్కవిచారణము).

(7) జిహ్వ=నాలుక (Tongue).

(8) మాంసకండరములు (big muscles) పేళ్ళీలు (ligaments) స్నాయువులు (Small and long muscles) స్నాయురజ్జులు (muscle tendons)

(9) వృక్కలు అనగా ఎడ్రినల్ గ్రంథులు (Adrenal glands) ఇవి మేదోధాతువుతో సంబంధించినవి. 'వృక్కో మేదశ్చ' అని చెప్పిన వేదపాఠమును సుశ్రుతుడు గ్రహించి వృక్కమర్మకభిఘాతలక్షణములను వివరించునప్పుడును, వృక్కవిద్రధి లక్షణముల బేర్కొనినప్పుడును స్థూల్యాదిలక్షణములను చెప్పి, మూత్రవికారముండునని చెప్పలేదు. ఆధునిక పరిశోధకులు జంతుదేహములలో గురదాలు (kidney) పై నున్న చిన్నగ్రంథులను (adrenalin glands) కొన్నిటి కిని, గురదాలను మరికొన్ని జంతువులకును తీసి చూడగా గురదాలు తొలగించబడిన జంతువులు 24 గంటలలో మూత్రికావ్యాధి లక్షణములతో (Urinary Coma and Convulsions) చచ్చిపోయినవి. వృక్కలు తీసివేయబడిన జంతువులు చనిపోలేదు. మరింత స్థూలముగా బలిసినవి. ఎడ్రినల్ గ్రంథుల వ్యాపారమునకు చురుకు హెచ్చినచో

(hyper activity of adrenals) చిక్కిపోవుదురు. గనుక మేగోధాతు పరిణామముతో సంబంధమును కలిగిన ఎండ్రినల్ గ్రంధులనే వృక్కలనవలెను. గురదాలను చరకుడు వస్త్ర శిరస్సులని వ్యవహరించెను. ఇవియే కిడ్నీసు యనబడు మూత్రకారి గ్రంధులు.

(9) వృషణములు:- (టెస్టికిల్స్ Testicles) పురుషులలో శుక్రోత్పత్తిచేయు గ్రంధులు. ఇంకొకరకము హార్మోనుడ్రవ్యముకూడా పుట్టుచున్నదని ఆధునిక ఫిజియాలజిశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. దీనికి స్పెర్మిన్ అనిపేరు. దీని వలన దేహమునకు పుష్టి, మనస్సునకు ప్రశాంతత, ధైర్యము ఓరిమి, నిదానములు కలుగుచున్నవి.

(10) స్లోమము:- ఈశబ్ద మాయుర్వేదములోను వేద వాక్యములలోను తఱచుగా కన్పించును. జలాశ్రయభాగము పిపాసకు స్థానమని చెప్పుటతప్ప మిగిలిన స్వరూపస్థానవివరములు చెప్పియుండకపోవుటచేతను మన శరీరములో నేభాగముగా గుర్తించవచ్చునా? యని ఆధునికాయుర్వేద పండితులు, పాశ్చాత్యశారీర పరిజ్ఞాతలు కూడ వివాదపడుచునే యున్నారు. ఎవరు వాదించుటకైనను సుశ్శుతవాక్యములే ప్రమాణములుగా నున్నవి. అదేమన:- “ఉదకవహేద్వే, తయోర్మూలం తాలు స్లోమచ” అని ప్రోతో వివరణ వాక్యమున్ను, స్థల నిర్దేశమును వివరించుటలో తత్ర విద్ధప్రపిపాసా శ్యావాస్యతా సద్యోమరణం”, “తస్యాథో వామతః స్త్రీహా పుష్పసశ్చ దక్షిణతో యక్ష్మల్లోమచ” (సు.శా.4ల). నేటి పండితులకు వాదములనువిడిచి సమరసభావముతో సుశ్శు

తాభిప్రాయమును గ్రహించితిమేని 'హృదయమునకు కుడి ప్రక్కను యూపిరితిత్తికి దిగువను యకృత్తున్ను, క్లోమము లున్నవి' యని తెలియగలదు. అనగా యకృత్ దిగువను ఆమాశయముచేతను కప్పబడిన పేంక్రియాన్ గ్రంథి కన్పించును. పాశ్చాత్య ఫిజియాలజీ పేంక్రియాన్ గ్రంథిలోనుంచి అన్నజీర్ణ కార్యమున కుపకరించు రసమొక్కటియేగాక నిందులో "ఇన్ స్యూలిన్" అనెడు హార్మోనుద్రవముకూడ పుట్టుచున్నదని చెప్పుచున్నది. ఇది పుట్టిన వెంటనే రక్తముతో కలిసి ధాత్యగులకు సాయపడుచున్నది. గ్లూకోజు అంశలను కాలిచ్చేయు ఫలితముగా నా కార్బోహైడ్రేట్లు అణువులందలి ఉదజని, ప్రాణవాయువులు (Hydrogen and oxypgen) కలిసికొని నీరు (H_2O) ఏర్పడుచున్నది. మన రక్తములో నెప్పుడు కొంత పరిమితి నీరుండును, ఏకారణముచేనైన యీసీటి పరిమితి తగ్గినప్పుడు దప్పిక (thirst) పుట్టుచున్నది. ఇది స్వాభావికము. నీరు త్రాగిన వెంటనే తృప్తి తీరుచున్నది. నిరంతరమయిన పిపాసవ్యాధి డయాబిటీసు మెలిటన్ (మధుమేహము)లో కలుగును. ఈరోగులకు ఏకారణముచేతనో పేంక్రియాన్ గ్రంథిలోని ఇన్ స్యూలిన్ హార్మోనుద్రవమును పుట్టించుచున్న అణువుల సముదాయము (Islands of langerhan) శుష్కించి యీద్రవ్యమును పుట్టించలేకున్నవని శాస్త్రపరిశోధకులు కనిపెట్టినారు. నాటి నుండి జంతుశరీరములలోనుంచి ఇన్ స్యూలిన్ ద్రవమును మధుమేహరోగులకు తాత్కాలికముగా తుప్పిపుప్పి నిచ్చు కొరకు వాడుచున్నారు. కనుక పిపాసా నివారకమయిన ఇన్ స్యూలిన్ పుట్టుటకు స్థానముగా నుండిన పేంక్రియాన్

గ్రంథియే క్లోమమని చెప్పట సమంజసము.

12. హృదయము (Heart)

ఆయుర్వేదతంత్రకర్తలు దేహము, మనస్సు, ఆత్మ యీ మూడింటిని చేర్చి శరీరమని వ్యవహరించుచు వాటి స్వరూప వ్యాపారములను వేర్వేరుగాను పరస్పర సంబంధములతోను చర్చించినారు. పాశ్చాత్య శారీరశాస్త్రములు అతిముఖ్యమైన ఆత్మ మనస్సులను విడిచిపెట్టి, మాంసాస్థి జాలముతోకూడిన భౌతికదేహమును మాత్రము అతి సూక్ష్మైంతలతోకూడ వివరించినారు. ఇందులో వైద్యునకు పయ్య క్తవిషయములు చాలతక్కువ. ఆత్మ మనస్సులకు సంబంధించిన విజ్ఞానము వేదాంత మానసికశాస్త్రములకు సంబంధించినదని తలచి దానిని శారీరశాస్త్రముతో నమయిన్వయించకుండ దూరముగా వెలిబెట్టుట తమ యవజ్ఞతను చాటుచున్నది. ఈమధ్యను పాశ్చాత్యులు శారీరవిజ్ఞానముతో బాటు ఆత్మమనోవిజ్ఞానముల పరస్పర సంబంధములను గుర్తించుచుండుట ముదావహము.

నేడు ఆయుర్వేదపాఠశాలలో చదువుచున్న వైద్య విద్యార్థి ఒక్క సుశృత శారీరగ్రంథమును చదివి మనవారికి హృదయమును గురించిని, రక్తభ్రమణమును గురించిన జ్ఞానము లేదని తలంచుచున్నాడు. కనుక హృదయకోశమును వర్ణించిన భాగములను కొన్నిటి నిచ్చట క్రోడీకరించడమయినది.

I హృదయాకారము.

1. “పద్మకోశ సంకాశం నుషీర మధోముఖమ్”

(అష్టాంగసంగ్ర)

2. కృతి:- పద్మకోశ | పతీకాశం హదయం చాప్యథోమఖమ్ |
అథోనిష్ఠ్యా వితస్త్వాం తే నాభ్యా ముపరితిష్ఠతి |
*హృదయం తద్విజానీయాత్ విశ్వస్థాయ తనం మహాత్
తస్యాంతే నుషిరగ్ం నూత్నం తస్మిన్ సర్వం ప్రతిస్థితమ్ |
3. శ్లో|| కథగ క్త ప్రసాదాత్ స్వాద్వైదయం స్థానమోజనః
చేతనానుగ భావానాం పరమం చింతి తస్యచ | మాంస
శేతీచయోరక్త పద్మాకార మథోమఖమ్:-
(ఆరుణదత్త సర్వాంగసుందరం శా. 3 అ. 12 సూ.)

II హృదయస్థానము

1. శ్లోప్త పక్షసోః స్వయోశ్చ మధ్యే
సత్స్వరజ స్తయోధిస్థాన మామాశయ ద్వారం హృదయం |
(అష్టాంగ సంగ్రహ శా. 7 అ.)
2. ...ద్వారమామాశయస్యచ | సత్వాది ధామ హృదయం
స్తనోరః శ్లోప్తమధ్యగమ్ | (అష్టాంగహృదయం శా. 1 అ. 13 సూ.)
3. స్వయోర్మధ్యయధిస్థా యోర స్వామాశయ ద్వారం సత్స్వరజ
స్తమసా మధిస్థానం హృదయం నామ తత్ర సద్య ఏవమరణం ||
(సు. శా. మర్మస్థానం. 26 సూ.)

III హృదయవ్యాపారములు

1. సూ|| తస్యోప ఘాతాత్ మూర్ఛయా | భేదా స్మరణ మృచ్ఛతి |
యద్దితత్ స్వర్గ విజ్ఞానం ధారయత్తత్ర సంక్రితమ్ తత్
పరిస్యోజనః స్థానం తత్ర చైతన్యసంగ్రహః | హృగయం మహా
దర్శశ్చ తస్మాదుక్తం చికిత్సకైః || (చరక. సూత్ర 30 అ. 5-6 సూ.)
2. సూ|| షడంగ మంగం విజ్ఞాన మింద్రియాణ్యగ్ధ పంచకమ్ |
అత్మాచ సగుణశ్చేతః చింత్యం చహృది సంక్రితమ్ ||
(చరక. సూ. 30 అ. 4 సూ.)

* జ్వాల మాలాకులం భాతి (పాతాంషరం)

హృదయనాడులు

1. నూ|| లేనమూ లేన మహతా మహామూలా మతాదళ

ఓ.జో వహశ్శరీరేస్మిన్ విధమ్యంతే సమంతతః

(చరక. సూ. 30^వఅ. 4 సూ.)

IV హృదయకోశము - సిరావ్యాకరణం - రసభ్రమణము

(గ్గేలసంహిత అష్టే దశమూలీయాధ్యాయము 20 అధ్యాయం)

1. శ్లో|| అగ్ధ యిత్యాః హృదయం తస్మిన్ ధమనోద్దళః ఊర్ధ్వంచ
తస్మాద్ ద్వితీయకోశః చతస్రశ్శాస్త్రధః క్రమాత్||
2. నూ|| తాభ్యో మూల సిరాస్తీర్న గ్విద్యంతే నైకధాసిరః తస్మా
త్తదగ్ధం విజ్ఞానం స్మృతీయోగంచ మానసః||
3. శ్లో|| హృదోరసో నిస్సరతి తస్మాదేవం చ సర్వతః సిరాభి
ష్టృదయం నేన్ద్రితస్మాత్తత్ ప్రభవా సిరాః||
4. హృది ప్రాణశ్చ చక్రస్థః విమానే కర్ణికా యథా మర్మా
భిఘాతం తేనాత్ర సమాతే హృదయేనతు||
5. పుండరీకస్య సంస్థానం *కుంభికాయాః ఫలస్యచ ఏతయో
రేవ వర్ణంచ భిభర్తి హృదయం నృణాం||
6. యథాహి సంవృతం పద్మం రాత్రౌ చాహని పువ్యతి హృత్తదా
సంవృతం స్వప్నే వివృతం జాగ్రతః స్మృతం||

Heart=హృదయము. హృదయమునకు అర్ధ, మహత్ అను
నవి పర్యాయపదములుగానున్నవి. హృదయశబ్దమును అనేక
సందర్భములలో హస్తపరముగాను, వక్షమందలి ఊపిరితిత్తిల
నుద్దేశించియు, శిరస్సులోని మెదడును సూచించుటకును,
మనస్సు, బుద్ధి, జీవాత్మలకును వర్తించునటుల మనవారు
ప్రయోగించినారు. సందర్భములనుబట్టి ఆ యా భాగముల

* కుంభికాయాః ఫలం=రామాఫలం

నర్థముచేసికోవలసియున్నది. ఇట్లే 'సిరా' పదము రక్తనాళములకును, నెర్వులకును వర్తించును. సిరా, ధమనీస్రోతస్సులను ఈరెండింటికి పర్యాయపదములుగా వాడినట్లే కనిపించును. హృదయశబ్దమును గన రక్తభ్రమణ సందర్భమున హృద్భుజ అనియును, నెర్వులతో సంబంధించిన హృదయమును మెదడు (Brain) గాను, కఠినహృదయమని చెప్పినప్పుడు మనస్సు అనియును, వేదాంతగ్రంథములలో ఆత్మపరముగాను ఆర్థము చేసికోవలెను.

ఇక సుశ్రుతశారీర విషయము లెంతవరకు హృదయకోశమును గురించి బోధించునో తెలిసికొందము.

“తద్ధృదయం విశేషేణ చేతనాస్థాన మతస్త స్థింత మసావృతే సర్వే ప్రాణిన స్వపంతి” (సు. శా. 4 అ. 24సూ) అనగా హృదయము విశేషముగా చేతనాస్థానమని చెప్పినందున యిచ్చుట హృదయమనగా మనస్సు అని గ్రహించవలెను. ఈ పై వాక్యమునకు దిగువనే హృదయకోశ వర్ణనము, దాని వ్యాపారము సంగ్రహముగా నీశ్లోకములలో బోధించబడినవి. అదేమన:- “శ్లో॥ పుండరీకేన సదృశం హృదయం స్యాదధోముఖమ్॥ జాగ్రతస్త ద్వికసతి స్వపతశ్చ నిమిలతి॥ ఇచ్చుట పుండరీక సదృశహృదయము హృద్భుజాగలదు. ‘కుంభికాయాః ఫలస్యచ’, అని భేలసంహిత చెప్పును. దివ్యదృష్టి ప్రభాసంపన్నులైన ఋషులు సూక్ష్మహృదయమని చెప్పబడు మనస్సును కూడ పద్మముతోనే పోల్చిరి. గనుక—మనః పుండరీకమని చెప్పుదురు.

సుశ్రుత శ్లోకములలోని రెండవపాదము హృదయము

తన జాగ్రదవస్థలో వికసించుచుండుననియు, దాని స్వపనా వస్థలో ముడుచుకొనుచుండుననియు చెప్పుచున్నది. ఇది హృదయవ్యాపార మగును, అయితే జాగ్రదవస్థ, స్వపనా వస్థలు మనస్సునకు చెందినవిగదా హోర్టున కున్నటుల చెప్పి నేమి కారణమని సందేహము కలుగవచ్చును. మనస్సు హృదయము (Heart) లకవినాభావ సంబంధమున్నదని తంత్రకర్తల యభిప్రాయము. సత్వరజస్తమో గుణావృత కారణముగ మనస్సునకు జాగ్రదవస్థ స్వపనావస్థలు ఒకదాని వెనుక నొకటి నిరంతరము సంభవించుచుండును. సత్వరజో గుణముతో కూడినది చేతనము. తమస్సు నిశ్చేష్టితము. మనస్సుయొక్క యవస్థల ననుసరించుచు స్థూలహృదయమని చెప్పబడు మాంసపిండము (హోర్టు) నకు వర్తించుచుండట జేసి దీనికి సుభయావస్థలు కలుగుచున్నవి. పాశ్చాత్య పిజి యాలజీలోకూడ హోర్టు మనస్సు ననుసరించి స్పందించునని యొప్పుకొనిరి. హృత్పిండముకొసను బండిల్ ఆఫ్ హిజ్ (Bundle of Heiss) అను పేరుతో నొక నాడులతోకూడిన గ్రంథి కన్పించును. ఇదియే 'తద్భృదయం విశేషేణ చేతనా స్థానం' అని చెప్పిన భావార్థము. హృదయకోశముయొక్క సంకోచ వ్యాకోచములే (Contraction and relaxation) దానికి జాగ్రదవస్థ స్వపనావస్థలు. వీని కింగ్లిషున 'సిస్టలి, డయాస్టలి' (Systole and diastole) అని తర్జుమా చేయ వచ్చును. హృత్కోశాంతర్భాగములను ఆయుర్వేదతంత్ర కర్తలు వర్ణించినటుల ఎచ్చటను కన్పించదు. కాని వావి శృవా రచొత్తించిన సుశుత శారీరగ్రంథములో పైన చెప్పిన శ్లోకమునకు త్రాసిన టీకలో నీ దిగువ వాక్యములను

సంగ్రహించినటుల వ్రాసిరి. “చతుః ప్రళోమం హృదయం
హమదక్షిణభాగతః, తేషాం ద్వా దక్షిణోక్తౌ గృహీత్వా
శుద్ధ శోణితమ్, మనాకస్య శోధ్య విస్మజ్జే త్సగయా ఘృణ
సేఽనిశమ్, తతః శుద్ధం వ్రజేత్కోష్ఠే వామోచతదసంతరిమ్,
తస్మాత్పతం శరీరంచ జీవయే ద్బృంహ యేచ్ఛత్. అని
చెప్పిన పాఠము ఆయుర్వేదగ్రంథములలోనిది కాదు.
బహుశా శ్రీ గణనాథసేనుగారో, శ్రీ వినోదలాల్ సేను
గుప్తగారో పాశ్చాత్య శారీర విషయమును సంస్కృత
భాషలో వ్రాసియుందురు. ఇట్టి కృషివలన ఆయుర్వేదలోక
మున కెంతయో మేలు కలుగును. రక్తచక్రమణము:-
(Blood circulation) 1647 సం॥రంలో డాక్టరు హార్వీషండి
తుడు రక్తభ్రమణ వృత్తాంతమును కొత్తగా కనుగొని
పాశ్చాత్య దేశములలో ప్రకటించెను. కొన్నివేల సంవత్సర
ములకు పూర్వమే హైందువులకిట్టి విజ్ఞానమున్నదని చెప్ప
టకు ఆయుర్వేదగ్రంథములే సాక్ష్యములు.

1. సూ॥ దశమూల సిరాః హృదయ ప్రతిబద్ధాః సర్వాంగ
ప్రత్యంగాన్యోజోనయంతి. తత్ ప్రతిబద్ధాహి శరీరచేష్టాః
(అ. సంర)
- 2 దశమూల సిరా హృత్ స్థాస్తా సర్వం సర్వతోవపుః।
రసాత్మకం వహంత్యోజస్తన్నిబద్ధం హి చేష్టితం।
(అ. హృ. శా. 13 అ. 18 మా.)
3. “చతుర్వింశతి ధమన్యో నాభిప్రభవా అభిహితాః”
మరియు “తస్మాత్తుఖలు నాభి ప్రభవాణాం ధమనీనాం
ఊర్ధ్వగాదశ, దశచాధోగామిన్యః చతస్రస్త్రిన్యః॥
(మ. శా. 8 అ.)

4. “సప్త సిరాశతాని భవంతి, యాభిరిదం శరీరమారామ ఇనజలహారిణీభిః కేదారఇవచ కుల్యాభిః॥”

(సుశుత. శారీర 7 అధ్యాయం)

N. B:- ఇచ్చట సిరాశబ్దమును రక్తవాహినులుగా (Blood vessels) గ్రహించిన సందర్భములో నాభిస్థనిబద్ధ అనుచోట నాభిశబ్దమునకు హస్త అనియు గ్రహించవలెను. ధమనులను (నెయ్యిగా) గ్రహించిన సందర్భముచెప్పిన ‘నాభి ప్రభవా’ యను దానికి నాభి యనగా మెదడు, సుషుమ్నలని గాని (Brain spinal cord) లేక ఉదరములోపల నాభికేదురుగా మెన్నునంటుకొనియున్న మణిపూరచక్రము (Semi-lunar ganglia) అనిగాని గ్రహించవలసియున్నది. రక్తము సర్వ శరీరభాగములకు భ్రమించుచున్నదనుటకు ప్రమాణవాక్యములను జూపి యింతటితో నీ విషయమునకు స్వస్తి చెప్పదము.

1. “స్వాశిరాః సంచర ద్దక్తమ్” (సు. శా. 7-13 సూ.)

2. “ధాతునాం పూరణం”

3. “సంధి బంధన కారిణ్య దోషధాతువ హిస్సిరాః”

(శార్దూల 5 అ. 39 సూ.)

4. శ్లో॥ నహివాతం సిరాకాశ్చిన్నపిత్తం కేవలంతథా |
స్తేష్మాణం వావహస్త్యేతా అతస్సర్వ వహ స్మృతాః॥

(సు. శా. 7 అ. 14)

5. “సాక్ష్యాత్ సర్వగతాశ్చేతే దేహం గచ్ఛన్ సిరా యునైః

(చరక సంహిత)

11 ఆశయవివరణములు.

పురుషులకు సప్తాశయములున్ను, స్త్రీలకు గర్భాశయముతో కలిపి ఎనిమిది ఆశయములున్నవని చెప్పిరి. వాటి వివరము లెవ్వియన:-

(1) వాతాశయము:- వాతము సర్వశరీరభాగముల కెల్లప్పుడు సంచరించుచుండినను, దాని జన్మస్థానమైన పురీషాధానమును అనగా పెద్దప్రేగులను (Large intestines) వాతాశయ మనవచ్చును.

(2) పిత్తాశయము:- అన్నసంచిలోనుంచి జారిన అన్నము దిగువప్రేగు భాగములోకి (Duodenum) రాగానే ఇచ్చట పిత్తరసము ప్రేంక్రియాటిక్ రసములతో కలిసి చతుర్విధాన్నములు పచనమగుచున్నవి. కనుక నీభాగమును పిత్తస్థాన మందుము. దీనికి గ్రహణి యని ఆయుర్వేదములో పేరున్నది.

(3) శ్లేష్మాశయము:- శ్లేష్మము ఆమాశయములో అన్నము ఉమ్మిసీటితో కలిసి పక్వమగుచున్న సమయములో పుట్టుచున్నదిగాన ఆమాశయమే (Stomach) శ్లేష్మాశయము కాగలదు.

(4) రక్తాశయము:- యకృత్ప్రసృతములు (liver and spleen) రక్తాశయములని ఆయుర్వేదములో చెప్పిరి. పాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ కూడ నీ విషయ మంగీకరించును.

(5) ఆమాశయము:- సగమువరకు జీర్ణమయిన అన్నమును ఆమమందురు. అన్నసంచిలో (Stomach) లో

అన్నము సగమువరకే జీర్ణమగుచున్నది. గాన స్వమక్ (అన్నసంచిని ఆమాశయ మందుము.

(6) పక్వాశయము:- అనగా పూర్తిగా జీర్ణరసము లతో కలిసి పాకము చెంది, అన్నరసమును కలిగిన సన్న ప్రేగులు. దీనిలోనుండి అన్నమందలి సారభాగము (రస ధాతువు) రక్తిముతో కలియుచున్నది. గనుక పక్వాహార మును ధరించిన సన్నప్రేగులు పక్వాశయము (Small intestines) అనబడును.

(7) మూత్రాశయము:- అనగా మూత్రసంచి. దీనిని వస్తి యనికూడ నందురు. ఇంగ్లీషున (Urinary bladder) అనిపేరు.

(8) స్త్రీలకు గర్భాశయ మధికముగా నున్నది. స్త్రీల పొత్తికడుపులో దిగువ భాగమున మూత్రపు సంచికిని, మల ముండు ప్రేగునకును (Rectum) మధ్యను పిడికిలి ప్రమాణ మున దశసరికండలతో నిర్మింపబడిన గర్భసంచి యున్నది. దీనికి యూటరస్ (uterus) అనిపేరు. సామాన్య యింగ్లీషు పదము వూంబ్ (womb), దీని ననుసరించి యిరుపార్శ్వము లను రెండు అండవహస్రోతస్సులు, వీటి చివరను అండా శయము లనెడు గ్రంధులున్నవి. ఈగ్రంధులకు ఓవరీస్ అని పేరు. ఈగర్భయంత్రమున కంతకు గర్భాశయమని వ్యవహరించవచ్చును.

12 ప్రోతోరంధ్రములు. (External openings)

(13) జాలములు (Plexuses of blood vessels and nerves and small muscles and small bones)

(14) కేళీలు:- అస్థిలకు అవయవభాగములను బంధించి యున్న త్రాళ్ళనంటి మాంసపుపొరలు. వీనికి (ligaments) గలి మెంట్సు అనిపేరు. సుమారు 500 ఉన్నవి.

(15) కూర్చులు (interosseous ligaments) 6 మాత్రమే యున్నవి. (2) భుజకీళ్ళలోపలను (2) మణి-కీళ్ళు (Hip Joints) లోపలను (1) మెడసంధిలోను, (1) శిశ్నమును ఎముకకు బంధించియున్నవి.

(16) సప్తసేవనులు:- అనగా నుభయపార్శ్వములు కలియుచున్న సంధిస్థలములు. 5 శిరస్సు లోపలనే యుండును. వీనిలో నొకటి మీది అంగుడున గీతవలె కన్పించును. యింకొకటి నాలుకచివర యడుగున నాలుకనెత్తిన పొరవలె కన్పడును. మరియొకటి శిశ్నము దిగువను గుదరంధ్రమువరకు వ్యాపించియున్నది. దీనికి మీడియన్ రేఫీ యందురు.

(17) అస్థిసంఘాతములు (Big joints) గుల్ఫు, జాను, వంక్షణ, మణిబంధ, కూర్పర, కక్షధరసంఘలు రెండేసి చొప్పున 12నూ, గ్రీవ, త్రిక (Sacral Joints) సంఘలు కలిసి 14. వీనికి చుట్టును ఆవరించిన శ్లేష్మపు పొరలకు సీమంతములు (Synovial membranes) అందురు.

18. అస్థులు (Bones)

అస్థులసంఖ్య 360 అని వేదములోను 300 అని శల్య తంత్రకారులును చెప్పిరి. పాశ్చాత్య శారీర తంత్రకారులలో కూడ నిట్టి మతభేదము కన్పించుచున్నది. దీనికి కారణ మేమనగా- కొందరు దంతములకూడ అస్థులుగా పరిగణింపును.

చిన్నతనములో మేల్తగా నుండిన కొన్ని భాగములు వయసు ముదిరినకొలదిని క్రమముగా గట్టిపడుచుండును. అస్థి పూర్వ స్థితి భాగములకు కార్టిలేజి (cartilage) అనిపేరు.

ఆకారములను బట్టి అస్థులను 5 వర్గములుగా విభజించిరి. (1) కపాలాస్థులు (flat bones) (2) రుచకాస్థులు (దంతములు Teeth) (3) తరుణాస్థులు (cartilages) (4) వలయాస్థులు (round and long bones) (5) నలకాస్థులు (irregular bones)

19. అస్థిసంధులు- వర్గీకరణము, సంఖ్య.

మనశరీరములో చిన్న పెద్ద కీళ్లు అన్నియు కలసి 210 అని ఆయుర్వేదము చెప్పుచున్నది. ఇది పాశ్చాత్యుల లెక్కకు సరిపోవుచున్నది. వాటి చలనాది కృత్యము ననుసరించి 1. చేష్టావంతములు (movable joints) 2. స్థిర సంధులు (fixed joints) అని విభజించిరి.

ఆకారస్వభావములను బట్టి 8 రకములని చెప్పిరి.

1. కోరసంధులు (Hinge joints) = మడతబందు కీళ్లు. ఒకేవైపునకు ముడుచుకొను వ్రేళ్ళ కీళ్లు, మోకాలు, మోచెయ్యికీలు.

2. ఉదూఖల సంధులు (Ball and socket joints) అనగా బంతిగిన్నె కీళ్లు ఉదా:- భుజకీలు, మకకీలు.

3. సామద్రములు (slightly movable joints) జారు ఉక్కిళ్లు. ఉదా: అసంఫలకము (scapula), గుదము, భగము.

4. ప్రతగసంధులు ('gliding joints') ముందుకు, వెనుకకు, ప్రక్కకు వంగు కీళ్లు, ఉదా : మెడ, నెన్నెముక సంధులు.

5. తున్న సేవనలు (fixed joints) కదలిక లేకుండా గట్టిగా బిగుసుకొన్న అస్థిసంధులు, ఇవి దంతములు, కపాల సంధులు.

6. వాయుసతుండములు (crow-beak joints) కాకి ముక్కువలె క్రిందికి మీదికి యాడుచున్న దౌడ సంధులు.

7. మండలసంధులు = గుంతలో బంతి తిరుగుచున్న మాదిరిగా కనుగుడ్డు కన్ను గుంతలో తిరుగుచుండును.

8. శంఖావర్తములు, చెవి సంధులు, శృంగాటక సంధులు.

20. మర్మస్థానములు (Vital centres)

ఆయుర్వేద శాస్త్రములో 107 మర్మస్థానములను వివరించిరి. ప్రాణములు సంచరించు స్థలములు గనుక సీస్థలములందు కోసినను లేక అభిఘాతము కలిగినను (దెబ్బలు, ప్రణామములు, శత్రుములు, గ్రుచ్చుకొనుట) ఎక్కవ బాధను కలిగించి, అంగమైన కల్యణమును, మూర్ఛ, మగణమును కలిగించును. కనుక సీస్థలములకు ఘాతతగులకుండ రక్షించుకోవలెను. ఆషరేషను చేసేటప్పుడు యీస్థలములను జాగ్రత్తగా తప్పించవలెను లేదా ముందుగా తగిన శ్రద్ధలు తీసికోవలెను;

1. స్థలనిర్దేశము ననుసరించిన వర్గీకరణము, సంఖ్య

(1) కాళ్ళలో	22
(2) చేతులలో	22
(3) ఉదరము, తొమ్ము	12
(4) మెడమీదకు పై భాగమున	37
(5) వీపుమీదను	14

107

2. ధాతుస్వరూపము ననుసరించిన వర్గీకరణము

(1) మాంసమర్మములు	11	(Muscular structures)
(2) సిరామర్మములు	41	(blood vessels, nerves, nerve plexesses)
(3) స్నాయు మర్మములు	27	(Tendons)
(4) అస్థిమర్మములు	8	(Bony joints)
(5) సంధిమర్మములు	20	(muscular attachments to bones)

107

3. అభిఘాత ఫలితము ననుసరించి చేసిన విభాగము.

(1) సద్యః ప్రాణహరములు	19	(cause immediate death)
(2) కాలాంతరప్రాణహరములు	33	(cause death in 15 to 30 days)
(3) విశల్యఘ్నమర్మములు	3	(death follows removal of the foreign body or weapon)

- (4) వైకల్యకరమర్మలు 44 (deformity results
(5) రుజాకరమర్మలు 8 (cause suffering
for a long time)

107

ఈ 107 మర్మలకు పేర్లు, స్థాన నిరూపణము, అభిసూత ఫలితములు సుశ్రుత శారీరము ఆరవ అధ్యాయములో విపులముగా వర్ణించబడినవి. కీర్తిశేషులు, డాక్టరు పి. వి. క్రిష్ణారావు B. A; M. B. C. M. F. I. M., మదరాసు దేశీయ వైద్యశాల ప్రిన్సిపాల్ గారు యీ 107 మర్మలను చిత్రపటములతో సహా ఇంగ్లీషు పేర్లతో చికిత్సాసహితముగా వ్రాసియున్నారు, (comparative study of the Marmas in Ayurveda).

21. సిరా, ధమనీ, ప్రోతో వ్యాకరణము

(Blood vessels and nerves)

చరకవంహితలో నీ మూడు శబ్దములను సమాన వాచ్యములుగా రక్తనాళములకును (Blood vessels), వాత వహనాడులు (Nerves) కును, రసవహస్రోతస్సులకును, మలములను బహిష్కరించుచున్న గొట్టములకు యధేచ్ఛగా వాడినట్లు గమనించ వచ్చును.

సుశ్రుతుడు 7వ అధ్యాయములో వివరించిన 700 సిరలు కంటికి కన్పించుతు, లెక్కింపదగిన రక్తగొట్టములు, వీనిశాఖలు, అని చెప్పనచ్చును, నీనికి మూలములు 40 అని చెప్పుచు నన్నిటిలోను వాత, పిత్త, కఫ, రక్తములు కలిసి సంచరించినను ద్రవ్యప్రధానముగా సౌకర్యము కొఱకు

ఒక్కొక్క రకమునకు పడేసి చొప్పున యున్నటుల చెప్పెను. అదే అధ్యాయములో సిరలకు సర్వవహాణ్యము చెప్పబడినది. వాత మధికముగా నుండిన రక్తగొట్టములు అరుణ వర్ణముగాను, పితృధిక్య రక్తసిరలు నీలిరంగుతోను, కఫ మెక్కువగానుండిన గొట్టములు మందప్రవాహము గలవిగాను కన్పించును. ఇవి ఆర్టరీస్, వైన్సు, కెపిలరీసు (arteries, veins, and capillaries) కాగలవు. 'సిరా భిరావృతా నాభిశ్చక్ర నాభిరివారకైః' అనుటనలన ఒండి చక్రమునకు తేకులు సలుదేశలనుండి నాభి అనగా కుండతో కలియుచున్న విధముగా సర్వ సిరలకు కేంద్రస్థానమైన నాభితో (హృద్) బంధింపబడినవని గ్రహించగలము. పాశ్చాత్యుల శారీర గ్రంథములలో హృద్లోనుంచి అయోర్టాయనెడు పెద్ద రక్తగొట్టము ఎడమ గదిలోనుంచి బయలుదేరి దాని శాఖోపశాఖలు ద్వారా సర్వశరీర భాగములకు రక్తమును గొంపోవును. ఏయొక్క చిన్న శాఖను పరిశీలించినను అది అనంతములైన శాఖోపశాఖలుగా చీలిపోయి ఆఖరున తలవెంట్రుకలంత చిన్న గొట్టములుగా తయారై ధాత్వణువులను పరివేష్టించి, తిరిగి యీ సూక్ష్మ నలికలన్నియు కలిసికొనుచు క్రమక్రమముగా పెద్ద, నీలి, సిరలుగా తయారై, సర్వ శరీరభాగములందలి పెద్ద సిరలన్నియు కలిసికొని చివరకు రెండు పెద్దసిరలుగావచ్చి హృద్మొక్క కుడివైపు మీది గదిలోకి చేరుచున్నవి. ఈ ప్రకారము రక్తగతిని గమనించి సచో చక్రగతిని, బయలుదేరుచున్న కేంద్రస్థలము (హృద్) నకే వచ్చి చేరుచుండుట గమనించగలము. సిరా భాగములను తెల్పుటకు (arteries) శుద్ధ సిరలనియును, వైన్సు (veins)

అనగా నీలి సిరలనియు విశేషములను చేర్చుకోవలెను.

గర్భమునకు బాష్టుత్రాడు రక్తప్రసరణా కేంద్రముగా కనిపించినను, బిడ్డ పుట్టినపిమ్మట హార్టు కేంద్రమగుచున్నది. కాని మరికొందఱు వ్యాఖ్యాతలు హార్టునకుగాని, రక్తగొట్టములకుగాని స్వతంత్రముగా రక్తమును ప్రవహింపజేసే శక్తి లేను. ఆ యాభాగములకు వ్యాపించియున్న వాతవహనాడులు (sympathetic nervous system) ద్వారా కలుగుచున్నదిగాన నీనాడులకు పుట్టుక స్థానములుగా నున్న మెదడు (పాశ్చాత్య సిద్ధాంతము) నుగాని, హైందవవిజ్ఞాతులు చెప్పిన మణిపూరచక్రమును (solar plexus) నుగాని సర్వ సిరలకు నాభిగా భావించదగునని చెప్పుచున్నారు. నాభినిశ్చయమును గురించి త్రివిధ మతములలో నేది సత్యమయినదో బుద్ధిమంతులు విమర్శింతురుగాక.

సిరా వేధనక్రియ :- సిరా వ్యాకరణ సందర్భములోనే సిరావేధన చికిత్సల యొక్క రూపము చెప్పబడినది. క్రియాభాగమును అనుభవపూర్వకముగా వైద్యుడుగ్రహించవలెను. ఆయుర్వేదములో సిరావేధన చికిత్స కర్ణులు, అనర్ణులు, యీక్రియ నాచరించుటకు నిషిద్ధకాలము, శిరోగత, పాద, హస్తగత సిరలను, ఉదర, శ్రోణి పార్శ్వసంధి, మేధ్ర, జిహ్వలందలి సిరలను వేధించు క్రమమును, యీచికిత్సలోని ప్రమాదములున్ను, యుచితకాలమును వివరింపబడినవి. పాదదాహ, పాదహర్ష, చిప్ప, విసర్పి, వాతశోణిత, వాతకంటక, విచర్చిక, పాదదాగి, శ్లేషద, క్రోమృతశీర్ష, ఖంజ, పంగాది రోగములలో సిరావేధన చికిత్స మేలుచేయునని యున్నది.

మరియు గృధ్రసీ, గలగండ రోగులకు శాస్త్రము విధించిన సిరలనే కోసి రక్తమును వెడలించవలెను. ప్లీహ వృద్ధికి ఎడమ కూర్పర సంధి మధ్య సిరనుగాని చిటికెనవేలి మధ్యనున్న సిరనుగాని ఛేదించవలెను. యకృత్ వృద్ధిగల వానికి కుడిచేతి సిరను వేధించవలెను. అఘ్నారోగికి, జిహ్వ, తాలు, రోగములు గలవారికి, కర్ణశూల, నాసారోగ, తిమిర, అక్షిపాక రోగులకు, శిరోరోగము గలవారికిని, తృతీయక చాతుర్థిక జ్వరరోగులకును, ఆయాస్థానములందు చెప్పిన సిరలను వేధించుట వలన రోగములు త్వరలో శాంతి నొంద గలవు. ఈ సిరావేధన చికిత్సను ఆయుర్వేద వైద్యులలో నాచరించువారు యిప్పుడులేరు. నేటి ఆధునిక శస్త్ర చికిత్సా నిపుణులైనను, సకలసౌకర్య సంపత్తులలో కూడిన పెద్ద ఆసుపత్రులలో నీ సిరావేధ చికిత్సలు చేసి, వారి పరిశోధిత నిషయములను ప్రకటించమని మన మాశించ వచ్చును. ఇది యొక రకము పరిశోధనము. వారి శాస్త్రమునకుకూడ క్రొత్త దగుటవలన ఆంగ్లాయుర్వేద వైద్యశాస్త్రములు రెండును వృద్ధి జెందగలవు

22. ధమనీ వ్యాకరణమ్ (Sympathetic nerves)

‘ధమంతీతి ధమన్యః’ అనిచెప్పిన శబ్దరూక్తి ననుసరించి ధమనం అనగా గాలిచేతను పూరించుట యగునుగాన వాత వహనాడులను (స్వోసు) ధమనులని వ్యవహరించుట సుశ్చుతుని యభిమతము. ‘చతుర్వింశతి ధమన్య నాభిప్రభవా’ యని చెప్పినందున 24 ధమనులు నాభిలోనుంచి బయలుదేరి 10 ధమను లూర్ధ్వముగాను, 10 ధమను లధోముఖముగాను,

4 ధమనులు అడ్డముగాను వ్యాపించు నని చెప్పటవల్ల వీటికి నాభి (కేంద్రము centre) నెద్దానిగా మన శరీరములో చూపించదగునని ప్రశ్న కలుగుచున్నది. శాశ్చాత్మ్యల శారీర శాస్త్రము ననుసరించి వాతవహనాడు అన్నిటికి పుట్టుకస్థానము మొదడు, సుషుమ్నలుగాన వీనిని యీనాడులకు నాభి యన వచ్చునని తోచుచున్నది. 'నాభిప్రభవా అభిహితాః' యనుటవలన వాతవహనాడులకు పుట్టుకస్థానము కాదు, అని మనము తెలియదగినది. ఆనాడుల లోపల ప్రభవించుచున్న వాతశక్తి ద్రవ్యమునకు మూలాధారస్థానమని తెలియు చున్నది. అట్లయినచో యోగతంత్రకారులు వడ్చుక్రము లలోకెల్ల ప్రధానమైన మణిపూరచక్రము సర్వశారీర నాడు లకు శక్తిప్రాభవస్థానముగానున్నదని చెప్పుచున్నారు. కనుక వాతవహనాడులన్నిటికిని మణిపూరచక్రమును నాభిగా గ్రహించదగును. ఇందుండియే జీవశరీరములో వాతశక్తి (నెర్వస్ ఎనర్జీ = Nervous energy) ప్రభవించుచున్నది. (పుట్టుచున్నది). దీనిని సొలార్ ప్లెక్సిస్ అనిడాక్టరు గ్రే గారు ఎనాటమీ (శరీరగ్రంథములో) వ్యవహరించినారు. కాని ఫిజి యాలజీ గ్రంథములలో సీ చక్రముల ప్రశంసగాని వ్యాపార ములుగాని వ్రాయకపోవుట విచారించదగిన విషయము. బహుశాశాస్త్రపరిశోధకుల కీవిషయము లందుబాటుకాక పోవచ్చును. డాక్టరు లెడ్ బీటరుగారు (Dr. Lead beater) ఒక్కరేషడ్చక్రములను, నెర్వస్ కేంద్రియాలనుగా గుర్తించి వానిని తాంత్రికవిషయములతో సమన్వయించిరి.

... మణిపూరచక్రము (solar plexus) ఉదరములోపల

బొడ్డున కెదురుగా ప్రేగులచాటున వెన్నున కంటిపెట్టుకొని యున్నది. ఇందులోనుంచి నెర్వసు ఎక్జి (వాతము) పుట్టి మెదడులోకి పోయి, అచటనుండి సుషుమ్ననాడి తంతుల ద్వారా సర్వ శరీరభాగములకు ప్రసరించుచున్నది. కనుక పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు సర్వ నాడులకు కేంద్రము అని చెప్పిన మెదడు Brain) వాతశక్తికి నివాసస్థానమై (reservoir) యుండవచ్చును. కనుక నాడులకు ప్రాభవస్థానము మెదడు అనుటకంటె సోలార్ నైక్సు అని చెప్పిన, సమంజసముగా నున్నది. ఫిజియాలజీ పండితులీ చక్రమును 'ఎబ్జోమిస్ ల్ బ్రైన్' లేక 'స్మోల్ బ్రైన్' అని చెప్పటకు కారణ మిదియే కావచ్చును.

ఈ నాభిచక్రమునుండి బయలుదేరిన షడి యూర్ధ్వగత నాడులు జ్ఞానేంద్రియములకు పోయి విషయగ్రహణము చేయు చున్నవి. వీనికి నెర్వసు ఆఫ్ పెర్సెప్షన్ (Nerves of perception) అందురు. మఱికొన్ని క్రియాహేతుకములై ఉచ్ఛ్వాస, నిశ్వాసలు, రక్తసంచలనము, మాట్లాడుట, దగ్గు నవ్వు, తుమ్మ, మొదలైన కార్యములు చేయుచుండును. అధోముఖముగా వ్యాపించిన నాడులు పది మూత్ర, పురీష శుక్రాస్తవములను బయటకు నిష్క్రమింపజేయు చున్నవి. అడ్డముగా వ్యాపించిన నాలుగు నాడులు శాఖోపశాఖలై చర్మమందు వ్యాపించి స్పర్శాది సుఖ దుఃఖానుభవములను, చమటను వెదలించుటను జరిగించుచున్నవి. ఈవిధముగా చెప్పిన ధమనుల గురించిన జ్ఞానము నేటి రసాధునిక శారీర విజ్ఞానముతో విరోధము లేక సర్వసంపూర్ణముగ నున్నదని చెప్పవచ్చును.

22. ప్రోతోమూలములు.

(Sympathetic nerves related to various ducts)

సోతస్సులనగా గొట్టములు. ఇవి 11 జతలుగా మన శరీరములో వ్యాపించి ప్రాణాన్నోదక, రసరక్తసూంసమేదో మూత్రపురీష శుక్రాత్తవనులను స్థలాలలోలములకు ప్రసరింపజేయుచున్నవి. ఈ ప్రోతస్సులకు మూలములనుట చేతను అధారాధేయ పద్ధతిని ఆగొట్టముల లోపల నాయాద్రవ్యములను వహింపజేయుచున్న శక్తిప్రాసాదక నాడీతంతులని మనము గ్రహించవలసి యున్నది. ఇట్టి నాడు లెవ్వియనగా:

(1) ప్రాణవహప్రోతోమూలములు రెండు:- ఈ నాడులు హార్డు కండరములకును, రసవాహిని గొట్టములనగా రక్తనాళములకును వ్యాపించును. వీనికి పాశ్చాత్య శారీర గ్రంథములో ఇచ్చా స్వాతంత్ర నాడులు (Right and left sympathetic nerves) అని పేరు. వీనికి వేగన్ నెర్వు అందు ఏక్సిలరేటర్ నెర్వు అని కూడా అందురు. ఈరెండును కలసి గుండె చలనమును కదన పద్ధతిగా (regular rhythical action) నడిపించును. వీని కభిఘాతము సంభవించిన తక్షణమరణము కలుగును.

(2) అన్నవహ ప్రోతోమూలములు రెండు :- ఇవి ముఖము, అన్నగొట్టము, అమాశయములకు వ్యాపించును. అన్నము మ్రింగుటకు తోడ్పడుచు అమాశయములో నన్నమును వివిధజీర్ణరసములతో కలిపి జీర్ణకార్యమునకు తోడ్పడుచున్నది. ఈ నాడుల కభిఘాతము కలిగినచో కడుపుబ్బరనూ, శూల, వాంతి, మరణములు కలుగును. ఈనాడులకు గ్లాసల్

అండు గేస్ట్రిక్ నెర్వస్ Glossal and Gastric nerves అని పేరు.

(3) ఉదకవహ స్రోతస్సులు : తాలు క్లోమములకు వ్యాపించి, లాలాజలమును, ఇన్స్యూలిన్ అను హార్మోన్ ద్రవము సూరునట్లుజేసి తృష్ణచు నివర్తింపజేయును. వీని కభి ఘాతము కలిగిన తృష్ణ ఘట్టి మరణము సంభవించును. ఇవి గస్ట్రేటరీ అండ్ స్ప్లెంకిక్ నెర్వస్ (Gustatory and splanchnic nerves) కాగలవు.

(4) రసవహ స్రోతోమూలములు:- 'రసస్వహృదయం స్థానం' అని చెప్పటవలన అన్నరసము ప్రేగులలోనుంచి హృదయస్థానమునకు (హార్టులోకి) చేరుకొని రక్తముతో కలిసి సర్వ శరీరమందున సంచరించుచు వివిధధాతువులను పోషించుచున్నది. కనుక రసవాహిను అనగా రక్తనాళములనియే గ్రహించదగును. రక్తవహస్రోతస్సులకు వ్యాపించిన వేసోడైలేటార్ అండు వేసోకంస్ట్రిక్టర్ నెర్వస్ వల్లనే రక్తభ్రమణము జరుగుచున్నది. (Vasodilator and Vasoconstrictor nerves) వీని కభిఘాతము కలిగినవెంటనే శోషవచ్చి మరణము కలుగును.

(5) రక్తవహ స్రోతోమూలములు:- ఇవి పైన వివరించిన వేసోమోటారు నెర్వస్ కాగలవు. వీనిద్వారా శరీర భాగములకెంత రక్త మవుసరమగునో షరిస్థితులనుబట్టి పంపిణీ చేయుచుండును. కనుక వీనిని ట్రోఫిక్ నెర్వస్ (Trophic nerves) అనికూడ నందురు. వీని కభిఘాతము కలిగినప్పుడు అనగా వేసోడైలాటర్ నెర్వస్ ప్రభావము తగ్గుటవలన రక్త

నాళములు బిగిసికొని రక్తపారుదల నిరీక్షింపబడవలసిన నాళాగమందలి కండలకు కృశత్వము, ఒకప్పుడు కుళ్లుట (gangrene) కలుగును. వేసోకంస్ట్రైక్టర్ నెర్వుసు (vasoconstrictor) తగ్గిన స్థలమున రక్తము వెల్లువగా పారి గొట్టములు పగులుటకూడా సంభవించును. అప్పుడు రక్తస్రావములు (Hæmorrhages) కండ్లు ఎరుపు, జ్వరము, తాపము, పాండువర్ణము, వాపు కలుగును.

(6) మాంసవహస్రోత్థములములు :- ఇవి మాంసకండలను చలింపజేసి క్రియాచరణకు పురోత్సాహమున్న మోటర్ నెర్వుసు (motor nerves) కాగలవు. ఇవియు చర్మమునుకూడ కదలించజేయగలవు మరియు చర్మగతమున రసగ్రంథులు వీనిగొట్టములకు వ్యాపించి (sebaceous glands and their ducts) ఆద్రవము నూరునట్లు చేయును. వీని కభిఘాతము కలిగినప్పుడు వాపు, మాంసశోష, సిరల మధ్యగ్రంథు లేర్పడుట (varicose veins and lymphangitis) మరణము సంభవించును గనుకవీనినికూడ ట్రోఫిక్ నెర్వుసుగా (trophic nerves) పరిగణించవలసి యున్నది.

(7) మేదోవహస్రోత్థములములు :- వృక్కగ్రంథులు మేదోధాను పరిణామముతో సంబంధించినవని చెప్పితిమి, వీనికి (adrenal glands) ఎడ్రినల్ గ్లాండ్లు అనిపేరు. మూత్రపిండములపైన టోపీలవలె నతుకుకొని యున్నవి. ఈగ్రంథులకు సంబంధించిన నెర్వుసు (splanchnic nerves) మేదోవహస్రోత్థములము లగును. వీని కభిఘాతము కలిగిన మిక్కిలి చతుటపట్టుట, శరీరము జిడ్డుగానుండుట, తాలు

శోషము, శారీరస్థౌల్యము, వాపు కలుగును.

(8) మూత్రవహ స్రోతోమూలములు : ఈనాడులు మూత్రసంచి, మేడ్లములకు వ్యాపించును. వీని కభిఘాతము కలిగినచో మూత్రప్రతిబంధకము, శిశ్నమునకు స్తబ్ధత్వము లభించును.

(9) పురీషవహ స్రోతోమూలములు : ఈ నాడులు పక్వాశయము (intestines) గుదము (Rectum) లకు వ్యాపించును. వీని కభిఘాతమువలన అనాహము (కడుపు డిబ్బు) దుర్గంధయుక్తముగా నపానవాయువులు వెడలును. ప్రేగులందు స్తబ్ధత ఏర్పడి (chronic constipation) మలము యుండలు గట్టును.

(10) శుక్రవహ స్రోతోమూలములు : ఈ నాడులు స్తనములకు వృషణములకు, శుక్రవాహినులకు, శుక్రాశయములకు వ్యాపించి శుక్రప్రవర్తకములుగా నున్నవి. వీని కభిఘాతము కలిగినప్పుడు స్త్రీ పురుషులకు కామేచ్ఛ నశించును.

(11) ఆర్తవవహ స్రోతోమూలములు : ఈ నాడులు స్త్రీలకు గర్భాశయమందున్న (uterus) ఆర్తవవాహినులకును (Fallopian tubes), అండాశయ గ్రంథులకును వ్యాపించును. నెలనెలకు ఆర్తవమును వెడలించును. ఈనాడుల కభిఘాతము కలిగిన స్త్రీలు వంధ్యులగుదురు. మైధునకార్యమును సహించలేరు. ఆర్తవనాశము కలుగును.

3వ అధ్యాయము

గర్భావక్రాంతి శాస్త్రము (Embryology)

ఆధునిక శారీర శాస్త్రవేత్తలు చెప్పిన అన్నివిషయములను ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు పొందుపరచుటయేగాక, ఆధునికుల కందరాని మరికొన్ని విశేషముల గూడ ప్రదర్శించుట వలన పండితులు ఆశ్చర్యనిమగ్నులై మన పూర్వీకుల విజ్ఞానమునకు జోహారులిడుచున్నారు.

సుశ్రుత శారీరస్థానం రెండడ ఆధ్యాయములో సన్నం తానాభివృద్ధి కొఱకు సాధనములుగా నున్న శుద్ధగుక్ర, శుద్ధార్తవముల లక్షణములును, వీని దూషితలక్షణములు, అదోషచికిత్సలను సంగ్రహముగా చెప్పిన పిదప దీర్ఘాయువు, మేధ, బలవంతులగు బిడ్డలను కనదలచిన దంపతులు ముందుగా పాటించదగిన బ్రహ్మచర్యాది నియమములున్ను, ముఖ్యముగా స్త్రీ రజస్వలా కాలములో వర్జించవలసిన విషయములున్ను, వీని యుక్తిక్రమణమువల్ల గర్భమునకు రాజోయే వ్యాపత్తులున్ను, రజస్వలా నియమములు, సంభోగ నియమములు, గర్భిణ్యోపచారక్రియలు, అపచారములవలన గర్భమునకుకలుగు శారీరక మానసిక ఉపద్రవములును వివరించబడెను. మరియు కలలము, స్వాద్యాకారములు, గర్భమునకు కుబ్జత్వాది వికారములు సంభవించుటకు హేతువులును వివరించబడినవి. గర్భమునకు నిశ్వాసలు, సంతోభములు, నిద్రాదిచర్యలు, సుఖ దుఃఖానుభవములు తల్లిద్యారానే కలుగుచున్నవనికూడ వివరింపబడినవి. అన్నిటికంటెను పాశ్చాత్య పండితులకు దురవగాహ్యముగా నున్న విషయ మేమన

“గర్భస్థ శిశువునకు పూర్వజన్మలో శ్రద్ధగా నభ్యశించబడి, అతఃకరణమునందు దృఢముగా బంధింపబడిన సంస్కరణములతో కూడిన శాస్త్రజ్ఞానాది ప్రజ్ఞలు ప్రకృత దేహములో స్వాభావికముగా సిద్ధించుచున్నవి.”* జన్మపరంపర, ప్రారబ్ధ కర్మలున్నవని విశ్వసించని పాశ్చాత్యదేశస్థులకు యీవిషయ మెట్లు బోధపడును. పుట్టుకతోనే సామాన్య తల్లిదండ్రులకు పుట్టిన బిడ్డలు దివ్యదృష్టి గలవారై, మహామేధావులుగ కనిపించువారి విషయమై ఆశ్చర్యముతో జూచుటతప్ప వారు శాస్త్రీయమైన సమాధాన మియ్యలేకున్నారు. మరియు సంభోగసమయమున దంపతు లెట్టి యాహారాచార చేష్టలందు ప్రవర్తించియుండురో ఆసమయములో పుట్టిన బిడ్డ కూడ నదేగుణచేష్టలతో జనించగలదని మనవారు చెప్పిరి. కనుకనే రజస్వలా నియమములు, సంభోగ నియమములు మనవారి కత్యంత ప్రాధాన్యములుగా నున్నవి. పాశ్చాత్యశాస్త్రములో నిట్టి నియమములు లేవు.

1. శ్లో॥ *భావితః పూర్వదేహేషు సతతం శాస్త్రబుద్ధయః

భవన్తి సత్సభాయీస్తాః పూర్వజాతిస్మరా నరాః

కర్మణాచోదితో యేన తదాహ్నోతి పునర్భవే,

అభ్యస్తాః పూర్వదేహే యేతాశేవ భజతే గుణాన్॥

(సు. శా. 2 అ. 56)

2. శ్లో॥ ఆహారాచార చేష్టాభిర్యా దృశీభిః; చన్వితౌ,

స్త్రీపుంసౌ సముపేయాతాంతయోః పుత్రోఽపి తాదృశః॥

(సు. శా. 2 అ. 46)

3. శ్లో॥ ఏవంజాతో గూపవన్తో మహాసత్వాశ్చిగాయనః

భవన్తుణస్య మోక్షార్హస్యశ్చైతః పుత్రీణామితాః॥

(సు. శా. 2 అ. 33)

మనవారు బోధించిన నియమములను పాటించుచు ప్రవర్తించు దండతులకు చక్కని రూపంపులు, దీర్ఘాయుష్షులు, సత్యగుణ సంపన్నులు, తల్లిదండ్రుల కనుకూలు రగు సత్సంతానము కలుగుననుటకు సందేహము లేదు. సంభోగ విధులలో జ్యోతిర్వేద విషయములనుగూడ తీర్చినారు. ఇది హైందవులకు చాల ముఖ్యమయినది.

(2) స్త్రీ పురుష జనన కారణమును మన ఋషులు కూడ చాలవరకు చర్చించిరి. సూ॥ తత్తత్తక్ర బాహుళ్యాత్పుమానార్తవ బాహుళ్యాత్ స్త్రీ, సామ్యాదుభయోర్న పుంసకమితి” సు. శా. అని చెప్పిన వాక్యమును వ్యాఖ్యాన కర్తలు సరిగా వివరించలేదు. శుక్ర మధిక మయినప్పుడు పురుష సంతానమును, ఆర్తవ మధికమయిన స్త్రీ సంతానము రెండును సమములైన నపుంసకులు పుట్టుదురని మాత్రమే చెప్పిరి. ఇచ్చట చెప్పిన ‘బహుళ’ శబ్దము శుక్రా ర్తవములకు చెందినది. వ్యాఖ్యానకర్తలుకూడ వివరింపగైరి.

ఆధునిక విజ్ఞాన దృష్టితో విచారించినప్పుడు శుక్రద్రవ మందలి యొక బీజము (spermatozoa, బీజరూప మయిన (ovum) స్త్రీ అర్తవముతో కలిసికొని గర్భమేర్పడుచుండగా పై వాక్యములోని బహుళశబ్దమున కేమని యర్థము చెప్పవలసియుండునని సందేహము కలుగుచున్నది. నిజమే. కలిసి కొనుగవి రెండును బీజములే. అర్తవము (ovum) అనగింజలో సగము ప్రమాణముండును. శుక్రబీజము కంటికి కానరానంతటి సూక్ష్మప్రమాణము కలది. భూతయన్త్రు సామమున చూచినప్పుడు బల్లెము ఆకారముగా పొడవైన తోకతో

కన్పించును. గుండ్రముగానున్న ఆ ర్తములోనికి పురుష బీజము చొచ్చుకొని అందులో లీనమైపోవును. మరి బహుళ శబ్దము దేనికనగా:- శుక్రా ర్తవ బీజములను శక్తివంతమైన భూతయద్దముతో పరికించగా రెండింటిలోను మధ్య చుక్కలుండును. వీనికి సూక్ష్మియై యందురు. వీటిని యింకను పరిశీలించినచో సూక్ష్మియై లోపల 12 పుల్లలవంటివి జతలుగా చివరలందు మాత్రము కలిసికొని యింగ్లీషు అక్షరములలో 'వి' (V) ని బోలియుండి వాటి కోణములు కేంద్రీకరించుకొని కన్పించును. ఈపుల్లలకు 'క్రోమోసోమ్సు' (Chromosomes) అని పేరు. ఒక్కొక్క పుల్లను నిదానించి చూచినచో నవి పూసలు దారమున గ్రుచ్చబడినట్లు వరుసగా కన్పించును. ఈపుల్లలందలి ప్రతి పూసయు పితరుల దేహభాగములకు ప్రతి నిధులుగా నున్నవనియు, యీపూసలలోనుండియే శరీర భాగము లావిర్భవించు చున్నవనియు శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. పూసలకు జీనీస్ అనిపేరు (Genes). తండ్రి సంబంధములు, తల్లి సంబంధములునైన జీనీస్ గర్భములో కలిసికొని మొదట నేర్పడిన అణువులోపల తిరిగి 12 జతల పుల్లలుగా నిర్మించబడుచున్నవి. జీనీస్ సరిఖ్య రెండు బీజములలోను ఎన్నడును సమముగా నుండదు. కనుక మొదటి యణువులో నేర్పడిన 12 జతల పుల్లలలోని జీనీస్ సరిఖ్యలో స్త్రీకి సంబంధించిన జీనీస్ ఎక్కువగానుండిన స్త్రీసంతానము, పురుష బీజాణువుల సరిఖ్య యధికమయినచో పురుషగర్భ మేర్పడుచున్నదని ఆధునిక సిద్ధాంతము.

సుశృతునకు యీవివరములు తెలియవా? తెలిసి యుండినను స్థూలముగా 'శుక్రబాహుళ్యాత్పుమానార్తవ

బహుశాస్త్రి' అని చెప్పినాడా? యని సందేహము కలుగ వచ్చును. వేదములలో నెచ్చటోగాని 'ఘోరములు, భూణములు' కన్పించుచున్నటుల వింటిని. వేదవిదులను తెలుప వలసినదిగా కోరుచున్నాను. భూణశిబ్బమును వ్యవహారములో 'భూణహత్య' (abortion) అనుమాటలో వినుచున్నాము. ఊనములను కోమోసాముగాను, భూణములను జీసీస్ గాను మనము భావించవచ్చును.

* 'చరకుడు వీటిని బీజభాగములని పేర్కొనెను. కుష్ఠురోగ ప్రకరణమున యీవ్యాధి బీజభాగములను చూచి నప్పుడే యట్టి దంపతులకుపుట్టిన సంతానమునకు కుష్ఠురోగము వచ్చుచున్నదనియు, పితరులు కుష్ఠు, గ్రుడ్డి, మూక, చెవిటి, వారై నను వారి బీజాంశలు పరిశుద్ధములుగా నుండినప్పుడు పుట్టిన పిల్లల కాయావ్యాధులు, వికారములు సంభవించ వనియు సిద్ధాంతము. (Law of genetics)

* చరక సంహిత కారీగ్రంథానం 7వ అధ్యాయం 12వ సూత్రము దేహానువులందలి భాగాంశలను వివరించుచున్నది. యచ్ఛోక్తమ్ —

“యదిచ మనష్యోమనుష్య ప్రభవః, కస్మాన్నజడానిభ్యోజాతః పితౄ సదృశాయాప భవంతి, తత్రోచ్చతే - యస్యయాస్యాం గావయస్య బీజో బీజభాగ ఉపతిస్తో భవతి తస్య తస్యానియదస్య విశ్రుతిరుపజాయతే, నోపజాయతే చానుపతాపాత్. తస్మాదు భయోపపత్తి రప్యత్ర॥”

(చరక. శరీర 3 అధ్యాయ 23 సూ.)

“యదాత్మతి వృద్ధ కష్టతయాపిత్రో బీజమపి, కష్టజనక దోష దుష్టం భవతి, తదాదుష్టత్వంగాది బీజ భాగాత్ కష్ట దుష్టైవత్సగ్ జాయతే యదుక్తం - దంపత్యోః కష్ట శాపాశ్చా ద్వత్స కోణి గుణయోః సాద పత్యంతియోజ్జాతం జ్ఞేయం తదపి కుష్టిం॥”

(చరక సంహితాయాం చక్రపాణిః క. 3 అ. 15)

స్త్రీ లేక పురుష సంతానము జనించుటకు సాశ్చాత్యమును, మనవారుకూడ ననేక హేతువులను వివరించినారు. కాని యీవన్నియు పరిశోధనలకు నిలువలేదు. ఋతుకాలములో దంపతులు యుగ్మదినములలో ప్రవర్తించిన పుత్రుడు, బేసి దినములలో కలసిన స్త్రీ పుట్టునని యొక విధమయిన మతము. సంభోగ సమయమున పురుషునికి సూర్యనాడి అధికముగా ప్రవర్తించుచుండిన పురుష సంతానము, చంద్రనాడి యాడుచుండిన స్త్రీ జనించునని యోగతంత్రకారుల యభిప్రాయము. దంపతు లిద్దరికి కుడి పార్శ్వములనుండి వచ్చిన బీజములు కలిసికొన్న పురుష సంతానము, ఎడమ వైపుననుండి పుట్టిన బీజములు కలసికొనిన స్త్రీ పుట్టునని యింకొక జనవాదము.

క్రోమోసోము సిద్ధాంతమే నేటి ఆధునికుల ప్రసిద్ధవాదము. మరియు నవీనముగా ఎండోక్రైనుల సిద్ధాంతము వెలువడినది. అదేమనగా — స్త్రీ లేక పురుష సంతానము కలుగుటకు హార్మోనులు ప్రధానపాత్ర వహించుచున్నవి. ఆడహార్మోను, ఎస్ట్రోజను (estrogen) శోణిత బీజసంబంధ ద్రవ్యముయొక్క ప్రభావ మధిక మయినప్పుడు స్త్రీ శిశువు పుట్టును. పురుష హార్మోనుల ప్రభావ మధికముగా నుండిన పురుష శిశువు పుట్టునని శాస్త్రపరిశోధకులు ఋజువు చేసినారు. ఈమధ్యను న్యూయార్కు పట్టణములో చేసిన పరిశోధనా ఫలితములను చూడగా నూటికి 94 మొదలు నూరు వరకున్న అనుకొనుకట్లుగా ఫలితములు కనిపించినవి. బాగుగ ముదిరిన కోడిగుడ్లను కొంతసేపు ఆడ హార్మోనులు కలిపిన ద్రావములోనుంచి, పిమ్మట వాటిని పొదిగించగా నన్నియు

పెట్టలుగా మారినవి. మరికొన్ని కోడిగుడ్డను మగ హోర్నో నులు కలిపిన ద్రావములోనుంచి పొదిగించినప్పు డనుకొన్నట్లుగానే అన్నియు పుంజులే పుట్టినవి.

(ఆంధ్రపత్రిక 1956 సం॥ ఆగష్టు 9 తేదీ) నుండి

3. అంగప్రత్యంగములయొక్కవిర్భాగము : గర్భభారణా సంతరం గర్భిణీ లక్షణము, దోహదక్రియలు, వినాశోహము లను, ఆధునిక శాస్త్రములలోవలెనే చెప్పియున్నాడు. ఆయు ర్వేదములోని విశేష మేమనిన గర్భిణి స్త్రీయొక్క మానసిక ప్రవృత్తుల ప్రభావము బిడ్డయొక్క శారీర, మానసికాభి వృద్ధులపై చాల ప్రధానముగా నున్నదను విషయము. ఆధునిక మిడ్ నైసర్ గ్రంథములలో శారీర యచికి (bodily hygiene) యిచ్చివంత ప్రాముఖ్యము, గర్భిణి స్త్రీకి పుట్టిన కోరికలకు, మానసికప్రవృత్తుల కియ్యలేదు. *¹జీవునకు ప్రారబ్ధాను గుణమైన కోరికలే దైవవశమున గర్భిణికి కలుగుచున్న వని మనవారు చెప్పిరి.

² నాల్గవ మాసమునకు దేహనిర్మాణమంతయు పూర్తియై జరాయువుపుట్టి (మావి=(placenta) దీనితో బిడ్డయొక్క బొడ్డుత్రాడుతో (unbilical cord) సంబంధము కలుగుచున్నది. నాటినుండి తల్లిభుజించిన యాహారరసము

1. శ్లో॥ కర్మణాచోదితం జస్తూర్భవితవ్యం పునర్భవేత్,

యథాతిథా దైవయోగాద్భూతం జనయేద్భూతి॥

(సు. శా 2 అధ్యాయం 15)

2. మాతుస్తుఖలు రసవహాయాం నాథ్యం గర్భనాభి నాడీప్రతి

బుద్ధాసాన్య మాతురాహర రసప్రీతిమభివహతి॥

రక్తముతో కలసి, మావి బొడ్డుత్రాడు ద్వారా గర్భములోకి (foetus) ప్రవేశించి, దానిని పోషించుచున్నది. అంగ ప్రత్యంగము లావిర్భావించు కాలములను నిర్ణయించుటలో పాశ్చాత్యపండితులును భిన్న భిన్న మార్గముల బోయిరి. హైందవయునుకూడ విశేషముగా నీ విషయ నిర్ధారణకు చర్చలు సాగించి తుదకు 'గర్భోత్పత్తి కాలమందే సర్వాంగ ప్రత్యంగము లతిసూక్ష్మ రూపములుగా (బీజప్రాయముగా) దంపతులయొక్క బీజాణువుల లోపలనుండి ప్రవేశించినవి గనుక నీ బీజములే కాలాంతరమున నంకురించుచున్నవి.' అని చెప్పిన ధన్వంతరి మతమును సర్వ లంగీకరించిరి.

*ఇక శారీర లక్షణములు గర్భమునకు అయిదు విధములుగా లభించుచున్నవని సుశ్రుతుడు చెప్పెను. ఎట్లనగా—

(1) పైతృకభాగములు:- వెంట్రుకలు, మీసము, శరీరముపైని రోమములు, ఎముకలు, గోళ్లు, దంతములు, సిరలు, స్నాయువులు, ధమనులు, శుక్రము.

(2) తిల్లి సంబంధములు:- మాంస, రక్త, మేదస్సు, మజ్జ, హృదయ, నాభి, యకృత్ప్లివహములు, ఆంత్రములు, గుదము.

(3) రసజములు:- శరీరవృద్ధి, బలము, కాంతి, ఆరోగ్యము, రోగములు.

(4) సాత్త్విజ లక్షణములు:- పరాక్రమము, బుద్ధి.

---

* తత్రగర్భశ్య పితృజ మాతృజ రసజాత్మజ

సత్త్విజ సాత్త్విజాని శరీరలక్షణాని వ్యాఖ్యాస్యమః॥

(5) ఆత్మసంబంధములు:- ఇంద్రియములు, జ్ఞానవిజ్ఞానములు, ఆయుష్యము, సుఖదుఃఖములు. సాత్త్వికజలాయుములు దేశకాల అహారాచార సాంఘికపరిస్థితులవల్లకూడ కలుగుచున్నవి.

అంగవైకల్యములు ఘట్టుకతోనే లభించినవి ప్రారబ్ధవశమున సంభవించునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. దౌహృదీయపచార కృత్యములని కూడ చెప్పును. సూర్యచంద్రగ్రహణ వీక్షణము అంగవైకల్యములకు హేతువగునని జనులలో విశ్వాసమున్నది. ఈవిధమైన దేహభాగములసంప్రాప్తి అధునిక శాస్త్రగ్రంథములలో కన్పించదు.

ఇక జీవుడు గర్భములో నెప్పుడు ప్రవేశించుచున్నాడను విషయమును చర్చింతము.

*హృదయ నిర్మాణపూర్తి నాల్గవ మాసమున యగును. గాన దీని నధిష్టించి జీవుడు ప్రవేశించునని కొందఱు చెప్పుదురు. ఇంతకు పూర్వము జీవాత్మకు సంబంధించిన వైతన్యశక్తి పిండము నభివృద్ధిచేయుచున్నది. జీవుడు గర్భములో బ్రవేశించగానే నాల్గవమాసములో గర్భమునకు చలనాదిగతులు, తల్లియొక్క మానసిక శారీర ఖోభ జనితములైన సుఖదుఃఖము లనుభవించుట కారంభించునని అన్య శాస్త్రమతము లున్నవి. కాని జీవుడు పురుషబీజముతోనే కలిసి గర్భములో బ్రవేశించునని సుశృతుని యభిప్రాయము.

*నూ|| .....చతుర్దే సర్వాజ్ఞ ప్రత్యగ్ని విభాగః ప్రవృత్త తనోభవతి, గర్భహృద య ప్రవృత్త భావాచ్చేతనా ధాతురభి వ్యక్తోభవతి,

(ను. శా. 2 అ. 12.)

*జీవసంక్రమణ వృత్తాంతమును శృతులెట్లు చెప్పుచున్నవనగా:- మరణానంతరమున జీవుడుబుద్ధి యింద్రియములతో కలిసి పాంచభౌతికదేహమును విడిచి, సూక్ష్మధారియై, కర్మబద్ధుడై కొంతకాలము లోకాంతరమల వశించి తిరిగి భూలోకమున జన్మ ఎత్తుటకు సూర్య, మేఘముల నాశ్రయించి, వర్షముతో కలిసి భూమిపైన పడును. జలములను, తద్వారా తరులత గుల్మదుల నాశ్రయించి, మనుష్యజంతు పక్ష్యాదుల శరీరములలోకి ఆహార పానీయములద్వారా బ్రవేశించును. పురుషదేహములోకి ప్రవేశించినవి శుక్రబీజాణువుల నాశ్రయించును. క్రమముగా స్త్రీ గర్భాశయమున బ్రవేశించి స్థూలదేహము నిర్మించుకొనును. కర్మబద్ధమయిన జీవునకు ఏ దంపతుల గర్భవాసమున జనించవలెనని విధించబడినదో నట్లే జరుగును. పుణ్యవశమున ఆత్మకు స్థూలదేహము నిర్మించుకొను యవకాశము త్వరగా చిక్కును. పాపజీవులు నానాదోషులలో బ్రవేశించుచు తిరిగి బయటికి వచ్చుచు కాలమునకు కనిపెట్టుకొని నిరీక్షించుచుండును. ఈవిధమగు తపనమే యమయాతన యనబడును. ఈవిషయము లాలోచించగా పురుషుని శుక్రద్రవములో కనిపించుచున్న వేలాది బీజములు (Spermatozoa) జన్మలకొఱకు పరితపించుచున్న జీవాత్మలని మన మూహించవచ్చును

పాశ్చాత్యుల శాగీరగంధములలో జీవప్రళంస కాన

* శృతి:- “తస్మాద్వా ఆత్మన అకాశ స్సౌభూతః, ఆకాశాద్వాయుః వాయోఃగ్నిః, ఆగ్నేరాపః, అద్భ్యః పృథివీ, పృథివ్యాదౌషధయః ఔషధీభ్యోఽన్నం, అన్నాత్ పురుషః, నివాసిష పురుషాన్న రస మయః”

రాదు. వారు కర్మసిద్ధాంతమును, పునర్జన్మలెఱుఁగుటను నమ్మును. పుట్టుట, గిట్టుట అంతా ప్రకృతి కార్యకలాప మందును. (Natural Phenomina). ప్రాణముల సందర్భమున కూడ వారు మూకీభావము వహింతురు. ప్రాణము లనునవి శక్తి ద్రవ్యములనియు ఆత్మతో సంబంధించినవనియు మాత్ర మంగీకరింతురు. ఆత్మ ప్రాణముల గురించి చర్చ వేదాంత మునకు చెందినది గాని శారీరశాస్త్రమునకు సంబంధములేదని విడిచివేసినారు. ఆయుర్వేద శాస్త్రజ్ఞులకు భౌతికశాస్త్ర చర్చలకంటెను ఆధ్యాత్మిక చర్చలే ప్రధానములుగానున్నవి. హైందవుల భౌతికశాస్త్రములన్నియు నాధ్యాత్మిక చర్చలతో మేళవించియే నిర్మించుకొనిరి.

ప్రాణములు:- ప్రాణములను హైందవశాస్త్రవేత్తలే పలువిధములుగా ప్రదర్శించిరి. వేదాంతుల దృష్టివేరు. యోగశాస్త్రకారుల దృష్టివేరు. వైద్యశాస్త్రములో ప్రాణ శబ్దమును సుశృతుడు 2 వ అధ్యాయారంభములో నీవిధ ముగా నిర్వచించెను.

“అగ్నిసోమోవాాయు స్సత్త్వం రజస్తమం సంచేం ద్రియాని భూతాత్మా యితప్రాణాః॥ ఇచ్చట అగ్నిసోమో వాయువులు మన శరీరములో పిత్ర, స్నేహ వాత రూపము లుగానుండి శరీరమును జీవింపజేయుచున్నవి. కర్త వాతము. ఇంకను మనస్సు, 5 యింద్రియములు, ప్రాణశబ్దములో నిముడ్చుట వైద్యకమతమని చెప్పవలెను.

ఈవిధముగా మన హైందవ ఋషులు శారీరవిషయ ములలో సతిమఖ్యములైనవాటిని వైద్యున కుపయుక్తములగు

సంతవరకు విపులముగానే వివరించినారు. ఆధునిక శారీర గ్రంథములలో పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు ప్రత్యక్షానుభవైక విషయములకు ప్రాధాన్యమిచ్చి సుదీర్ఘ చర్చలతో సతి విపులముగా వర్ణించిరి. నైద్యునకీ జ్ఞానమెంతవర కుపయోగించు నను దృష్టి శాస్త్రనిర్మాతలకును, గ్రంథకర్తలకును లేదు. పరిశోధకుల యనుభవములోకి వచ్చిన ప్రతి చిన్నవిషయము గూడ శాస్త్రవిజ్ఞానముగానే పరిగణింపబడుచున్నది. కొత్తగా కనిపెట్టిన విషయము లెన్నియో చేర్చబడుచు, ఒక్కొక్క విషయమును గురించి ప్రత్యేక గ్రంథములుగా వెలయుచున్నవి. ఇదియే వారి శాస్త్రజ్ఞానాభివృద్ధి. ముద్రణాసౌకర్యములు శాస్త్రవిజ్ఞానమును వెదజల్లుట కెక్కుడుగా తోడ్పడుచున్నవి.

ఆరువేల సంవత్సరముల క్రిందట కాగితము ముద్రణాయంత్రములు లేని రోజులలో అగ్నివేళుడు, సుశ్శుతుడు లోకహితార్థము అమూల్యమయిన విషయములను సంగ్రహముగా సూత్రప్రాయముగా రచించి భద్రపరచి వందులకు మనమెంతయో వారికి ఋణపడి యున్నాము.

4 వ అధ్యాయము

Physiology in Ayurveda.

ఆయుర్వేదమందలి శరీర వ్యాపారతంత్ర్యం.

ఆయుర్వేదమన శరీర వ్యాపారమునకును త్రిదోషముల యొక్క సమిష్టి సహకార కలాపముగా నర్థించినారు. 'దోష ధాతు మల మూలంహి శరీరమ్' అని చెప్పినందున శరీరము వాత పిత్త క్షధము లనెడు మూడు దోషములతోను, రసరక్త మాంసమేదోఽస్థిమజ్జా శుక్రములనెడు సప్తధాతువులతోను, పురీష మూత్రస్వేదాదులైన మలములతోను కలిసి నిర్మింప బడినది. వీటిలో త్రిదోషములు ప్రధానములుగా నున్నవి. ఇవి శరీరము పుట్టుటకు, వృద్ధిజెందుటకు, నశించుటకు కారణములుగా నున్నందున ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు వీనినే ప్రాణములనికూడ నమ్ముచున్నారు. వాశాదులు మనదేహమును ధరించి పోషించుచున్నంతసేపు 'ధారయంతీతి ధాననః' అను శబ్దనిష్పత్తి ననుసరించి ధాతువులుగా వ్యవహరించ బడును. అవి కొన్ని బాహ్యంభతర కారణములచేతను దూష్యమొంది, మిగతా శరీరధాతువులను, మలములను చేరిచి వ్యాధులను కలిగించుచున్నందున 'దూషయంతీత దోషాః' అని చెప్పిన ప్రకారము త్రిదోష సౌగంధ్య సార్థకముగా చెప్పబడును. త్రిదోషములలో వాతము చాల ప్రధానమయినది. *తత్ర శరీరతంత్ర యంత్రధారి' యనుటవల్ల, శరీరమందలి

శ్లో|| *పిత్త క్షధం క్షధం క్షధం సంగమో మలధాతివః|

వాయు నాయత్ర నీయుతే త్రిత్ర సచ్చంద్ర మేఘగుణః|

(శార్దూలపటాత)

యన్ని కార్యములను చేయించునది వాతము. త్రిదోషము లెట్లు అన్నములోనుంచి పుట్టుచున్నవో, వాటి భౌతికలక్షణములు, పంచవిభాగము, ఎచ్చట నే యే కార్యములు చేయుచున్నవో మొదలగు వివరములన్నియు త్రిదోష సిద్ధాంతములో చెప్పబడినవి. ఇచ్చటా కార్యములను మోడరన్ ఫిజియాలజీ విషయములతో సమన్వయించుటకు యత్నించుదము. షడ్చక్రములు (Sympathetic ganglia of nerve plexes) మెదడు, సుఖము (Brain & Spinal cord) వాతమున కాశ్రయస్థానములు. మన శరీరమందలి ఎంజైమ్స్ హార్మోన్స్ (enzymes and hormones) పిత్తముయొక్క రూపములు. కఫము శరీరమందలి జలరూపక ద్రవ్యమునై యున్నది.

ఆయుర్వేద సంహితలలో వాతమునకు 141 సామ్య వ్యాపారములు (normal functions), 821 వికృతకార్యములు (abnormal or pathological functions) వర్ణింపబడినవి. ఈ 962 వాతకార్యములను ఆధునిక శారీర శాస్త్రము ననుసరించి చెప్పిన దశవిధవర్గములతో సమన్వయించుదము. వాశ్చాత్య శరీరగ్రంథములలో శరీరమందు జరుగుచున్న వివిధకార్యములయొక్క విభజీకరణము:- (1) మానసిక కార్యములు (mental functions) (2) ఇంద్రియ కార్యములు (functions of special sense organs) (3) హృదయము, శ్వాసాశయముల వ్యాపారము (మింగుట (functions of the heart and respiration and the act of deglutition) (4) మాట్లాడుపని (Speech) (5) అన్న జీర్ణ కార్యము (Alimentary digestion and metabolism)

(6) మలమూత్ర స్వేద బహిష్కరణ (Excretory function) (7) రసరక్తములను శరీరభాగములకు అవసరములను బట్టి కావలసిన పరిమితిలో పారించుట (Vasomotor function relating to blood Circulation) (8) కరచరణాద్యవయనముల కదలిక (motor function) (9) స్పర్శజ్ఞానమును కలిగించుకార్యము (Cutaneous-sensory function) (10) ఇతర చిల్లర కార్యములు (General functions or cell functions).

ఈపైన వివరించిన కార్యములన్నిటిని ఆయుర్వేద సిజియాలజీ ననుసరించి పంచవిధ వాయువులలో దేనికి ఏవి చెందుచున్నవో నిర్ణయించబడును.

(1) ప్రాణవాతమునకు 1, 2, 3 వర్గములకు చెందిన కార్యమును.

(2) ఉదానవాతమునకు 4 వర్గములో చూపిన మాట్లాడుపని.

(3) సమానవాతమునకు 5వ వర్గములో చెప్పిన జీర్ణకార్యము.

(4) అపానవాతమునకు 6 వర్గములకు చెందిన బహిష్కరణ వ్యాపారము. క్రిలకు రజస్సును, గర్భిణికి నెలలునిండిన పిమ్మట నొప్పలు పుట్టించి బిడ్డను త్రోసివేయుట అపానవాత కార్యములే యగును.

(5) వ్యానవాతమునకు 7,8,9 వర్గములకు చెందిన వ్యాపారములు. ఇక పదియవ వర్గమునకు చెందిన అణువులందు

సాగుచున్న కార్యము (Cell functions) వాత పితృ కఫముల సమిష్టి సహకారకృత్యమైయున్నది. 1921 సం॥రంలో డాక్టరు తేంగ్లేగారు Dr. Langley స్వతంత్ర నాడీమండలమును (autonomic nervous system) కనుగొనిరి. వీరి వ్రాతలనుబట్టి పంచవాతముల స్థానములను మనము సుళువుగా నిర్ణయించగలము. ఎట్లనగా:-

(1) ప్రాణవాతస్థానము- అనాహతచక్రము (Superficial cardiac plexes).

(2) ఉదానవాతస్థానము- విశుద్ధచక్రము Superior cervical ganglia.

(3) సమానవాతస్థానము- మణిపూరచక్రము. ఇది Semilunar and superior mesenteric ganglia.

(4) అపానవాతస్థానము- ఆధారస్వాధిష్ఠానచక్రములు Inferior mesenteric ganglia and in the Cell-stations of Collateral ganglia of solar plexes.

(5) వ్యానవాతస్థానము- ఆజ్ఞాచక్రము- Ganglia of Rihes ఇది మానసిక వ్యాపారములకు తోడ్పడును.

ఈషడ్చక్రముల గుఱించిన జ్ఞానము యోగతంత్రములలో పూర్తిగా కన్పించును. ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు వైద్యున కుపయుక్తమగునంతవఱకే నీజ్ఞానమును సంగ్రహించిరి. మన ప్రాచీనులకు నాడీమండలమును గుఱించి తెలిసినంతగా పాశ్చాత్యులకు తెలియదనుట అతిశయోక్తి కానేరదు.

2. పిత్త, కఫములయొక్క - పుష్టిక, భౌతికలక్షణములు సౌమ్యవ్యాపారములు, పంచవిభాగములు, వాని స్థానములను పాశ్చాత్య శారీరశాస్త్ర విషయములతో సమన్వయించి త్రిదోష సిద్ధాంత ప్రకరణములో వివరముగానే చెప్పబడినది. ఇక మిగిలినది

3. సప్తధాతు పరిణామపద్ధతి:- ధాతువులను యింగ్లీషున టిస్యూస్ అందురు. దేహాణువులయొక్క ఆకార నిర్మాణ పద్ధతి ననుసరించి మోడరన్ శారీరవేత్తలు (1) స్కేటుస్ టిస్యూ (2) మస్కుల్ టిస్యూ (3) గ్లాండ్యుల్ టిస్యూ (4) ఫేటీ టిస్యూ (5) బోసీ టిస్యూ (6) నర్వస్ టిస్యూ (7) బ్లడ్ టిస్యూ (8) ఎపిథీలియల్ టిస్యూ మొదలై నవి 12 వరులను విభజించిరి. ఆయుర్వేదశాస్త్రములో అణువుల యాకార నిర్మాణమునగాక దాని ప్రయోజనమునుబట్టి (1) రసధాతువు (chyle, lymph) (2) రక్తధాతువు Blood) (3) మాంస ధాతువు (muscular tissue) (4) మేదో ధాతువు (Fatty tissue) (5) అస్థి ధాతువు (Bony tissues) (6) మజ్జా ధాతువు (Bone marrow) (7) శుక్ర ధాతువు (Spermatic fluid) అని సప్త ధాతువులుగా విభజించిరి. శుక్ర ధాతువులోనుంచి ఓజస్సు పుట్టుచున్నదనియు, మనస్థూలదేహమును అన్నమయ కోశమని చెప్పిరి, అనగా అన్నము చేతనే పుట్టుచున్నది. అన్నమే పోషించుచున్నది. గనుక అన్నము మన దేహములో వివిధ జీర్ణరసములతోకూడి విపాకము చెంది రస ధాతువుగా తయారగుచున్నది. అన్నసార రసమే రస ధాతువనబడును. ఇందులో అగ్నియంశలున్నవి. ఈ

ధాత్యగ్నిచేతను రసధాతువు షక్యముకాగా నది మూడు భాగములుగా విడుచున్నది. అతిసూక్ష్మ, సూక్ష్మ, స్థూల భాగములు. అతిసూక్ష్మ భాగము హృదయ స్థానమునకు చేరుకొని యచ్చట నిలవయుండును. సూక్ష్మ భాగరసము రంజక పిత్తముచేతను షక్యమై ఎర్రని రక్త ధాతువుగా పరిణమించుచున్నది. ఈ రక్త ధాతువు యందలి అగ్ని (రక్తాగ్ని) చేతను రక్తము షచనముకాగా వాయువు ఊష్ణుల సాయమున సూక్ష్మభాగము నిగరగొట్టి షడి ముద్దగా తయారగును. ఈ మాంసధాతువు తిరిగి మాంసాగ్నిచేతను పక్వమై త్రి భాగములుగావిడి, యందలి సూక్ష్మభాగము మాంసముగా నిలిచి, అతి సూక్ష్మభాగము మేదో ధాతువుగా పరిణమించుచున్నది. ఇదే ప్రకారము ప్రతి ధాతువు ఆయాధాత్యగులచేతను, షక్యమై ఉత్తరోత్తర ధాతువులు పరిణమించుటకు హేతువులుగా నున్నవి. అనగా అన్నరసమే సప్త ధాతువులు పుట్టుటకు హేతువుగా నున్నదని యర్థము. *ఒక ధాతువులోనుంచి యింకొక ధాతువు పరిణమించుచున్నదని గ్రహించగలము. ఈ పరిణామ కార్య షద్ధతిని శాస్త్రకారులు బోధించుటకు త్రి విధ యుపమానములనిచ్చిరి. (1) క్షీర ప్రవృత్తి న్యాయము, (2) కేదార కుల్యా న్యాయము (3) ఖలేకపోత న్యాయము. మొదటి రెండును కార్యాచరణ షద్ధతిని బోధించునవిగా నున్నవి. మూడవది ధాతు పరిణామమునకు షట్టు కాలమును బోధించుచున్నది. ఈ వివరములకు చరక,

శ్లో॥ *గనాప్రక్తంతితో మాంసం మాంసాస్మేదః సజాయతే
మేదసోఽస్థి రితోమజ్జా నజ్జ్వః శుక్రింశు జాయతే॥

(సు. సూ॥ 12-10-

సుశృత, అష్టాంగ హృదయ గ్రంథములను జూడ దగును.

పాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ గ్రంథములలో ధాతువుల యొక్క వృద్ధి వేరొక తీరుగా నున్నది. అది అణువిభజన పద్ధతి (double multiplication of tissue cells).

ప్రాణయణువులు నశించుచుండగా వీటిస్థానమును క్రొత్తగాపుట్టినవి ఆక్రమించుచుండును. పుట్టిన టిస్యూ సెల్సును అన్నరసము పోషించుచుండును. అన్నరసమందలి కొంతభాగమునకు చెందిన వినిధాంశలు సెల్ ఎంజైమ్ చేతను అక్సిజన్ సాయముతో కాలిపోవుచుండును. అప్పుడు వేడి, శక్తి కలుగుచున్నవి. నీరు, బొగ్గుపులుసుగాలి, మూత్రికాలవణములు రోగర్పడి, యివి మలభూతములగుటవలన శరీరములో నుండి వెడలిపోవుచున్నవి. వేడిని, శక్తిని మనముపయోగించుకొందుము. అన్నరసమందలి మిగిలినభాగము ధాత్వణువుల నిర్మాణమునకు తోడ్పడుచున్నది అని ఫిజియాలజీ గ్రంథములు బోధించును. ఈధాతుపోషణ, వృద్ధి కార్యకలాపమునకు మెటాబాలిజమ్ (Metabolism) అనిపేరు. ధాత్వణువుల వినాశమునకు కెటాబాలిజమ్ (Ketabolism) అనియు ధాత్వణువుల నిర్మాణము (వృద్ధికి) ఎన్నబాలిజమ్ (anabolism) అనియు వేర్వేరు పేర్లున్నవి. రెండుశాస్త్రములందలి ధాతుపరిణామ పద్ధతులను జాగ్రత్తగా విమర్శించినచో నొకేవిధమని తోచును. ప్రదర్శించు పద్ధతులుచాత్రమే వేరుగా నున్నటుల కన్పించును. ఆయుర్వేదతంత్రకర్తలు సెల్ ఎంజైమ్స్ నే సప్తధాత్యులుగా భావించిరి. నాతము అణువిభసముచేయుచు వృద్ధిగావించును. కఫము అణువు

పులనుకూర్చి సంధానపరచుచున్నది.

ఉపధాతువులు, మలములు:- సప్తధాతులలో రస రక్త మాంసామేదో ధాతువులు పరిణామమొందుచున్న సమయమున కొన్నియుపధాతువులుకూడ పుట్టుచున్నవని ఆయుర్వేద శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. రసముయొక్క ఉపధాతువు స్త్రీలలో న్నారవము (ఓవమ్ Ovum), బాలింతలకు స్తన్యము. రక్తధాతువులోనుంచి పుట్టిన యిపధాతువులు, సిరలు, మాంస ధాతువుయొక్క ఉపధాతువు. వసాయను చమురు, చర్మపు పొరలు స్నాయువులు (ligaments) మేదోధాతువులోనుంచి పుట్టుచున్నవి. అన్నమలము పురీషము, రసధాతుమలము కఫమనియు, రక్తమలము పిత్తమనియు, మాంసమలములు నవరంద్రములలో చేరిన వివిధ మలపదార్థములనియు, మేదస్సుయొక్క మలమే చమట యనియు, అస్థిమలములు వెంట్రుకలు, గోళ్లు యనియు, మజ్జామలము ఒంటిమీద జిడ్డు అనియు ఆయుర్వేదశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. శుక్రమత్యంత శుద్ధమగుటవలన నిందులోనుంచి మలములు పుట్టలేదు. ఈవిధమయిన వివరములు పాశ్చాత్యుల ఫిజియాలజీ గ్రంథములలో లేవు.

4వ భాగము - నిదానము

1వ అధ్యాయము

ప్రపంచములోని వివిధ శాస్త్రములందలి నిదాన పద్ధతులు:- రోగ నిశ్చయ జ్ఞానమే నిదానమనబడును. ఇంగ్లీషున డయాగ్నోసిస్ (Diagnosis), ఆయుర్వేద శాస్త్రములో రోగము కలుగుటకు వివిధ హేతువులు, ప్రధాన హేతువు, దూష్య విజ్ఞానము, రోగ ప్రాగూప లక్షణములతో కూడిన రుగ్వి నిశ్చయ పద్ధతి యని చెప్పబడినది.

నేటి కాలమున ప్రపంచములో ఆరు రకముల వైద్య శాస్త్రము లనుసరింప బడుచున్నవి. (1) ఈజిప్టు దేశీయుల వైద్యము (2) చీనావారి వైద్యము (3) యూనానీ వైద్యము (4) భారత వైద్యము - ఆయుర్వేదము (5) హోమియో వైద్యము (6) మోడరన్ అప్లోపతి వైద్యము. వీనిలో ఈజిప్టు వైద్యముల ప్రవక్తి మనకు లేదు. కనుక మన దేశములో నాచరణలోనున్న మిగిలిన నాలుగు వైద్య శాస్త్రములందలి నిదాన పద్ధతులను విమర్శింతము.

1. యూనానీ వైద్య సాంప్రదాయమున రోగ నిదానము రెండు పద్ధతుల ననుసరించుచున్నారు. (1) 'రూ' సిద్ధాంతము (Theory of Rūh) (2) ఖిల్టస్ గారి సిద్ధాంతము (Theory of Khilts). 'రూ' అను పదమునకు అరబ్బీ భాషలో గాలి లేక వాతమని యర్థము. ఆయుర్వేదములో చెప్పిన వాతదోషమే యీ సిద్ధాంతము ప్రకారం రోగ నిదానమునకు ప్రధానముగ నొనబడు చున్నది. (2) ఖిల్టస్

గారి సిద్ధాంతము ప్రకారము నాలుగు ద్రవ్యములను దోషములుగా (రోగహేతువులుగా) నెన్నబడుచున్నవి. అవి ఏమనగా:- (1) సోఘా అనగా పసుపురంగు పిత్తరసము. (yellow bile) (2) సాండా అనగా నలుపు పిత్తరసము (Black bile) (3) ఖన్ అనగా రక్తము (blood) (4) బాల్దమ్ అనగా కఫము 'phlegm')

(ఎ) 'రూ' సిద్ధాంతము :- 'రూ' (వాతము) దేహేంద్రియములను వైతన్యవంతములుగా చేయుచున్నది. ఇది మూడు స్థలములలోనుండి, మూడు పేర్లతో వ్యవహరింపబడును, నియమిత కార్యముల జేయుచున్నది. (1) హార్టు అందు లంగ్సు యున్న ఉరస్సు సందున్న వాతమునకు 'రూ హావానీ' (Ruh Hawani) అని పేరు. ఇది గుండె (Heart) ఊపిరితిత్తులను (lungs) చలింపజేయుచున్న ప్రాణవాతము. (2) మెదడులోనున్న వాతమునకు 'రూ నేఫ్ సానీ' (Ruh Nefساني) అని పేరు. ఇది రూహావానీ వాతముతో కలసి నప్పుడు మాత్రమే మనకు జాగ్రదవస్థ (conscious state) కలుగుచున్నది. (3) మూడవది యగు 'రూ టేబాయి' (Ruh Tabai) అను వాతము యకృత్ లో నున్నది. దీనికి రూహావానీ వాతసహాయము లభించినప్పుడు అన్న జీర్ణకార్యము, ధాతునిర్మాణము జరుగుచున్నవి. యూనానీ వైద్య తంత్రకర్తలు వాతమును త్రివిధములని విభజించగా నాయుర్వేద తంత్రకర్తలు పంచభాగములు చేసిరి. ఇది భారతీయుల ప్రజ్ఞావిశేషము. వాతము సర్వప్రాణులకు ప్రాణధారమయిన ద్రవ్యమని యుభయ వైద్యతంత్రకారు లంగీకరించిరి, వాతమును నెర్వు ఫోర్సుగా (Nerve force) శక్తి

ద్రవ్యముగా నాధునిక పాశ్చాత్య విద్వాంసులు పరిగణించుచున్నారు. మనుష్య జంతు వృక్ష శరీరములలో నవశ్యముగా కన్పించును. మెదడు సంగతి సృష్టి పరిణామములలో చివరను కలిగినది.

(బి) 2. ఖల్ లుగారి సిద్ధాంతము:- (Theory of Khilts) ఖల్ లు సిద్ధాంతములో చెప్పిన సోప్రా, సాండా, ఖన్ అను ద్రవ్యము లాయుర్వేద మందలి పిత్తముతో సరిగా సులతూగుచున్నవి. బాల్గమ్ అనునది కఫమని స్పష్టమగుచున్నది. ఆయుర్వేదములో కూడ దోష సంఖ్యానిరూపణములో చరక సుశ్రుతుల భేదాభిప్రాయములు కన్పించును. చరకుడు వాతపిత్త కఫములు మూడు దోషములని చెప్పగా సుశ్రుతుడు రక్తమునుకూడ చేర్చి నాలుగు దోషములని చెప్పెను.

1. Nerve force of the vegetative nervous system (the original nervoas system in the animal kingdom) for the brain comes on when the higher animals including man are evolved,

“Neither the Khilts of the Greeko-younani system nor the corresponding doshas of Ayurvedists, are not humours but hormones. Thus Dr. Adam Brock M. D., the able translator of some Galen’s books, considers that those so-called humours have some resemblance to hormones. Similarly, various Ayurvedic scholars also consider them not as humours but as hormones.”

(Dr. Ashtosh Roy - Pulse in Ayurveda)

2. హోమియో వై ద్యమందలి చికిత్సా సూత్రములు

(The homeopathic principles of treatment)

హోమియోపతి వైద్యులు, రోగహేతువులు, దోషదూష్య విజ్ఞానములతో నిమిత్తము లేకుండగనే రోగలక్షణముల ననుసరించి సరిగా నిదే లక్షణములను, ఆరోగ్యవంతుని శరీరములో విషమోతాదుల తినినప్పుడు పుట్టించగల మందు ద్రవ్యమును సూక్ష్మమోతాదులలో రోగులకిచ్చి వ్యాధినయము చేయుచుందురు. అతి సూక్ష్మమోతాదులలో తినిపించిన మందు విషమోతాదువలన కలిగిన లక్షణములకు విరుద్ధముగా బ్రవర్తించును. ఈ విధమగు చికిత్సకు తదర్థహేతు వ్యాధి విషరీతార్థకారి చికిత్సావృద్ధితి యని ఆయుర్వేదములో నందురు. ఈరకము చికిత్సను చేయువారలు పాటించవలసినవి ముఖ్యముగా నాలుగు విషయములున్నవి.

1. సారూప్యోపధములను సూక్ష్మ మోతాదులలో బ్రయోగించుట (similia similibus curantor and infinitesimal dose) .

2. ఏకవస్తు ప్రయోగము, గుణవంతముగా జేసినదానిని (use of single drug, potentialised) వాడుట.

3. చికిత్సాద్రవ్యముయొక్క శక్తి నభివృద్ధిపరచుట (drug dynamisation by mechanical means)

4. రోగియొక్క శారీర మానసిక, ప్రకృతిని నిర్ణయించుట - Study of Constitution and individualisation of each case.

ఈపై సూత్రముల ననుసరించి రోగికిచ్చిన మందేవిధముగా రోగమును నయముగావించునో, వ్యాధికి విఫలత లక్షణములను ప్రకారము సూక్ష్మద్రవ్యమునకు పుట్టించే సామర్థ్యము కలుగుచున్నదో శాస్త్రము వివరించదు. ఇవి ప్రత్యక్షమనుభవముద్వారా విశదమగుచున్నవని శాస్త్రము బోధించును. రోగహరణము మందు ప్రభావ ఫలితమని మన మూహించవచ్చును. ఈవిషయమున నొక వాదము కలదు. మిక్కిలి సూక్ష్మప్రమాణముగల ఔషధము మిక్కిలి సూక్ష్మమగు మనస్సు నాక్రమించి తన గుణములను మనస్సునందాపహింపజేయును. స్థూలమునకంటెను సూక్ష్మద్రవ్యమునకు బలమధికముగాన, బలమగు సారూప్య సంస్కారమునందిన మనస్సు రోగముయొక్క బాధలను గుర్తింపదు. రోగనివారణ సహజముగానే శరీర ధర్మమునుబట్టి జరుగును.

ఈపై న వివరించిన హోమియోసూత్రములు నాలుగు నాయుర్వేద చికిత్సలలో నిమిడియున్నవనుటకు సందేహము లేదు. ఎట్లనగా:- ఆయుర్వేదము రోగియొక్క శారీర మానసిక ప్రవృత్తులద్వారా గ్రహించి ప్రకృతి నిశ్చయముచేసి దేశ, కాల, వయోసాత్మ్యములు, శరీర బల, రోగ బలాదుల ననుసరించి చికిత్సలాచరించవలెనని యాదేశించుచున్నది. ఇదియే 4 వ సూత్రముయొక్క భావము. మందుయొక్క ప్రభావము సతిశయించుటకు మర్దన, భావనసంస్కారములు, పుతముబెట్టి భస్మీకరణమొనర్చుట, మొదలైన క్రియలు మందు కల్పనలలో చేయబడుచున్నవి. ఇది 3వ సూత్రముయొక్క భావము. ఒకవ్యాధి యే హేతువులవల్ల జనించినదో తెలిసికొని ఆహేతువులనే యుక్తిగా నుపయోగించి విఫలత

ఫలమునుబడయుట. ఉదాహరణ:- ఈతలో సంభవించిన సమ్మూఢవాతమునకు (muscular spasms) కీటిలో నీత గొట్టుటయే చికిత్స కాలినపుండ్లకు ఉష్ణగుణమును కలిగిన అగరు, శొంఠిగంధముల పట్టించుట. జడిసికొన్న ఉన్నాద రోగిని తిరిగి ఎక్కువ భయపెట్టుటద్వారా వ్యతిరేకఫలము లనుపొంది వ్యాధులను శమింపజేయవచ్చును. ఇది 1వ సూత్రమందలి భావము. చరకసంహితలో ఏకమూలికా ప్రయోగము లెన్నియోగలవు. లక్ష్మణపరిజి, సహదేవి ప్రయోజనము లెఱుగనివారు లేరు. పాము కుబుసము పొగ మూవిని వెడలించగలదు, పిల్లిపిత్తము తిమిరవ్యాధి (నేత్ర వ్యాధి)కి చికిత్సగాయున్నది. ఇంకను ఏకవస్తుప్రయోగము లెన్నో భైరాగి చిటికెలను పేరుతో కన్పించును ఇదియే సింగిల్ డ్రగ్ ట్రీట్ మెంటు

3. ఆధునిక ఆల్లోపతి వైద్యనిదాన సిద్ధాంతములు.

నేటి ఆల్లోపతి వైద్యశాస్త్రములో (మోడరన్ మెడి సిన్) పంచవిధ రోగ హేతువాదములు అమలులోనున్నవి..

- (1) సూక్ష్మకృమిసిద్ధాంతము (Bacterial theory)
- (2) హార్మోనుగ్లాండ్సువాదము (Theory of hormone glands)
- (3) రాసాయనికద్రవ్య సిద్ధాంతము (Biochemical reactions)
- (4) మానసిక హేతువులు (mental factors or Psychological theory)
- (5) సాంఘికవాదము (Sociological factors)

ఈపంచవిధ రోగ హేతువాదములను గురించి విమర్శించుచు *డాక్టరు హెరాల్డు కాక్సు అను నతడు “శారీర శాస్త్రము (Physiology), మరియు రోగ హేతువాద శాస్త్రము (Pathology) లను ఆధునిక వైద్యములో కంటెను మన పూర్వీకులే ఎక్కువ కట్టుదిట్టముగా నిర్మించుకొనినారు” అని అభిప్రాయమును వెల్లడించినాడు.

*ఇంకను డాక్టరు హ్యూలెట్ గారు తమ పెథాలజీ గ్రంథములో నీక్రింది విధముగా వ్రాసినారు. “రోగ కారణముల సంఖ్యాకములుగా నున్నవి. చాలవరకు బాహ్యకారణములని చెప్పవచ్చును. ఇవి వ్యక్తికి సంబంధించినవి కానప్పుడు వ్యక్తియొక్క పూర్వీకులకు చెందినవై యుండవచ్చును. ఈవిషయమును ఋజువుచేయుటకుగాని ఋజువుకాలేదనుటగాని వలనుపడదు.

మరియు *లండన్ పట్టణ సుప్రసిద్ధ వైద్యపుంగవుడు

---

* Thus Dr. Harold Cox, another able translator of Galen and Hippocrates had started that ‘the physiology and pathology of the ancients are built on more solid foundation than those of Modern Medicine’.

(Sydenham society publication)

* The causes of diseases are manifold and can usually be treated to external causes, acting if not on the individual on the ancestors of the individual — a proposition difficult either to prove or disprove.”

(Dr. Hewlett’s physiology)

* Thus Leonard Williams, the well known Harley st. physician of London had remarked regarding theories of Modern Medicine at present, as follows;— (See P. 153)

(హార్లీ స్ట్రీట్ ఫిజిషియన్) లియోనార్డు విలియమ్సుపండితుడు మోడరన్ వైద్యమందలి రోగ హేతువాదముల గురించి యీక్రింది విధముగా సభిప్రాయమును వెలిబుచ్చెను:-

*“నిన్నటివరకును ‘బేక్టీరియాలజీ’, సూక్ష్మక్రిమిసిద్ధాంతము సుప్రసిద్ధమై సర్వులకు శిరోధార్యముగా నుండెను. మొన్నటివరకును చాల విజయవంతముగా పెరిగిన స్వర్ణ, ఫిజియాలజీ, వైద్యశాస్త్రము లిప్పుడు తమ స్వాతంత్ర్యమును కోల్పోయి సూక్ష్మక్రిమిసిద్ధాంతమునకు దాసోహముచేయుచు తృప్తి జెందుచున్నవి. కాని కాలము తన కనిని తీర్చుకొనక మానదు. నేడో, రేపో భవిష్యత్తులో ఫిజియాలజీ శాస్త్ర వేత్తలు, వైద్యశాస్త్రనిష్ఠాతలు, చికిత్సకులు తిరుగుబాటు చేయవలసిన తరుణము రానున్నది. అట్టి సమయము నేటితోనే యీ సింపెటిటిక్ ఎండోక్రైన్ గ్లాండ్సు సిద్ధాంతముతో నారంభమయినది.” (జగ్నల్ ఆఫ్ ఆర్గనోథిరపీ) మరియు మోడరన్ వైద్యశాస్త్రములో చెప్పిన వివిధరోగ హేతుక సిద్ధాంతముల గురించి ప్రస్తావించుచు సుప్రసిద్ధ వైద్యాను

---

*“Yesterday was the day of Bacteriology. The day before the triumphant progress of surgery, physiology and medicine wrung in the Wither and quite crest fallen, contend themselves perforce with the crubs that fell from the rich microbic table of these others. But the whirlgig of time brings in its revenge. To day, tomorrow and the day after are fore ordained to the phigiologist, the physi-cian and therapeutists. Their hour has come through the agency of the sympathetic endocrine system”.

(Journal of argann-therapy)

భవశాలిమైన *డాక్టరు ముత్తుగారు తాము రచించిన క్షయ వ్యాధిని గురించిన గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసినారు:-

“రోగ హేతువుల నన్వేషించుకొనుట మనము సాగించుచున్న ప్రయాణములో చాలకాలమునుండి వ్యర్థముగా ‘బేక్టీరియాలజీ’ అనెడు మైలురాయి దగ్గరనే ఆగి పోయినాము. ఇకముందు మనకు కనుచూపు మేరలోనున్న బయోకెమిస్ట్రీ అనెడు మైలురాయి దగ్గరకు చేరుకోవలెనని నుత్సాహపడుచున్నాము. దీనికి పైన సింపటిటిక్ ఎండ్రోక్రైనాలజీ అనే మైలురాయి యున్నదని వినుచున్నాము. దీనిని కూడ నెంతవేగముగ చేరుకొందమాయని ఆతురపడుచున్నాము. దీనికి ఆవల నింకను ‘సోషియాలజీ’ని చేరుకోవలసియున్నది. ఈలోగా సైకోలజీవాస్త్రము తనను ముందుగా పరిశీలించమని మనల నాహ్వానించుచున్నది.

*ఇంకను మదరాసు గవర్నమెంటు దేశీయ వైద్య పాఠశాల ప్రిన్సిపాల్ గా నుండిన కెప్టెను. జి. శ్రీనివాస మూర్తిగారు “ఆధునిక వైద్యసిద్ధాంతములన్నియు కొలిమి యందలి మూసలో కరుగుచున్నవి” అని చమత్కారముగా శలవిచ్చినారు.

---

*“We have lingered long enough on the mile-stone of Bacteriology. We are tempted to stop at Biochemistry and sympathetic endocrinology. Further on sociology meets us and psychology beckons us.” (Dr. Muthu)

*Thus captain G. Srinivasamurthy states that “the theories of Modern Medicine are in the melting pot.”

1 సూక్ష్మక్రిములకు రోగ హేతుకత్వము

మరియు ఆరోగ్యము, అనారోగ్యపరిస్థితులకు సూక్ష్మక్రిములే కారణమనుట సరికాదు. ఏలయన కొన్ని రోగములు మాత్రమే క్రిములవల్ల కలుగుచున్నవని పాశ్చాత్యవైద్యులు నమ్ముచున్నారు. వీరిలో సూక్ష్మక్రిములు రోగఫలితముగా నుద్భవించుచున్నవి గాని నిజముగా నవి రోగములను పుట్టించలేదని నమ్మువారుకూడ గలరు. *వీరిలో ప్రముఖ శాస్త్రవేత్త, సర్ జేమ్స్ గుడ్ హార్టుగారు “రోగక్రిములు సహితము బహుశః రోగఫలితముగా పుట్టినవేగాని రోగహేతులై యుండవు” అని అభిప్రాయపడినారు. ఇటీవల పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులు కనుగొనిన విషయములను చూడగా వారుకూడను విత్తునకంటెను క్షేత్రముయొక్కస్థితికే ప్రాధాన్యత నిచ్చుచున్నట్లు తోచుచున్నది. ఏలయనగా శరీరమును మంచి యారోగ్యస్థితిలో నుంచుకొన్నచో రోగక్రిముల నెదిరించు సహజ శరీరశక్తులు ఎక్కువగానే వృద్ధిజెందును. ఈస్థితిలో ప్రమాదవశమున శరీరములోకి ప్రవేశించగలిగినను వెనువెంటనే యవి నశించునుగాని వృద్ధిజెందలేవు. శరీరధాతువులలో నీవిధమైన ప్రతిఘటనాశక్తి మిథ్యాహార విహారములద్వారా దుర్బలము లై నప్పుడుగాని లోన

---

*The statement of Sir James Good heart, a much honoured scientist, “Even bacteria are probably the results and not causes for diseases”.

The recent findings of Western Scientists attach more importance to the “soundness of soil conditions in preference to the seed.”

బ్రవేశించిన క్రిములు వృద్ధిచుగుట కవకాశములేదు. క్రిముల కనుకూలమగు షరిస్థితి ఏర్పడినదానికి ససెప్టిబిలిటీ యని (Susceptibility) అని వారిశాస్త్రములో చెప్పినారు. రోగక్రిముల నెదిరించు ప్రతిఘటనాశక్తులకు ఇమ్యూనిటీ అని పేరిడిరి. అవసరమని తోచినప్పుడీ శరీరశక్తులను కృత్రిమపద్ధతులద్వారా వృద్ధిచేసికోవచ్చునని కూడ శాస్త్రపరిశోధకులు పాపాయములచు కనిపెట్టుచున్నారు. ఈ ప్రయత్నములు యిది వరలో సూక్ష్మక్రిములే రోగములను కలిగించుచున్న వాదమును త్రోసిపుచ్చి, క్రిముల నాటంకపరచగల శరీరశక్తుల సభివృద్ధి చేసికొనుచుండుట జూడ ఔషధమునకు ప్రాధాన్యమిచ్చుటగాదా? ఈ ఆభిప్రాయమునే *డాక్టరు హార్వీ పండితుడు 1912 సం॥ములో నీవిధముగా చెప్పియున్నాడు. “మన నిదాన శాస్త్రము రోజు రోజుకి మార్పులు చెందుచునే యున్నది. అది యింకను సుస్థిరము కాలేదు. బహుశా రోగములలో కన్పించుచున్న సూక్ష్మక్రిములు రోగజనితములుగాని రోగజనకములు గావు. ముందు తరముల వారికి రోగ నిరోధము, క్రిమినాశకర ప్రయత్నములను మందుల సాయముతో జేయుట కంటె శరీర శక్తుల సభివృద్ధి పరచుకొనుట ముఖ్యముగా నుండవచ్చును.”

---

*1: Our pathology is shifting from day to day. It is not yet stabilised. Probably the 'germs' are the result of the diseased condition of the body but not the cause for disease. Moreover, increasing Vital powers of the body becomes more important here after than for the prevention of and eradication of the disease germs from the body.”
(Dr. Harvey, the great physiologist, 1912)

(1) ఈ క్రిమి సిద్ధాంతము వచ్చి సుమారు రెండు శతాబ్దములైనది. ఇంతకు పూర్వము రెండువేల సంవత్సరముల క్రిందటనే ఆయుర్వేదతంత్రకర్తలు రోగములను పుట్టించగల కొన్ని సూక్ష్మజీవులున్నవని గుర్తించినారు. అధర్వణ వేదములో నీసూక్ష్మక్రిములను, వాటి క్రూరస్వభావము ననుసరించి రక్షస్సు లనియు, పిశాచము లనియు, భూతము లనియు వ్యవహరించినారు. యక్షునాశన మంత్రములు, తక్కునాశ మంత్రములు, పిశాచనాశ మంత్రములు, రక్షోఘ్న మంత్రములను చదివినచో క్రిముల జాతులు, పేర్లు ఎన్నియో కన్పించ గలవు ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు యీ విషయము లన్నిటిని క్రోడీకరించి ఆయుర్వేదమును ఎనిమిది భాగములుగ విభజించి వానిలో భూతవిద్యా తంత్రమును పేరుతో క్రిమి విజ్ఞానమును, మంత్ర శాస్త్రముతో జోడించి వాని పారదోలుటకు కొన్ని తంత్రక్రియల నేర్పరచిరి. మన దేశములో నీ భూతవిద్య నెవలంభించువా రక్కడక్కడ యున్నారు. వీరినికూడ వైద్య సోదరులుగా పరిగణించి తోడివైద్యులతో సమాన గౌరవప్రతిష్ఠ లియ్యవలసి యుండును. ఈ సూక్ష్మ క్రిముల జ్ఞానము శల్యతంత్రజ్ఞులకు మిక్కిలి యవసరము. మిగతా ఆయుర్వేదశాస్త్ర భాగములన్నియు త్రిదోష సిద్ధాంతము ననుసరించి నిర్మింపబడినవి కనుక కాయచికిత్స (Medicine) ల నాచరించు వైద్యులకు క్రిముల కంటెను త్రిదోషములే ప్రధానములుగ నున్నవి.

(2) బయోకెమిక్ సిద్ధాంతము (Theory of Bio-chemistry) ఆరోగ్య స్థితిలో ధాతువులలో నిండిన ఏసిడ్

అల్కలీ నిష్పత్తి (acid-alkali ratio) హెచ్చు తగ్గులు చెందుటవలన రోగములు కలుగుచున్నవని ఒక సిద్ధాంతమున్నది. దీని ననుసరించి డాక్టరు షుష్లర్ గారి ద్వారాదశలవణ చికిత్సా శాస్త్రము నిర్మించబడినది. ఆయుర్వేదములో చెప్పిన పిత్త కఫవృద్ధి యవస్థలు యీ సిద్ధాంతమును లీనము చేసికోగలవు.

(3) సింపటిక్ ఎండ్రోక్రైనాలజీ సిద్ధాంతము:- ఆయుర్వేద మందలి త్రిదోష సిద్ధాంతమునకు చాల సమీపముగా నున్నదని యిదివరలో చెప్పితిమి.

(4) సోషియాలజీ సిద్ధాంతము - మనుష్యుని జీవన పరిస్థితులు, పరిసర పరిస్థితులు, మానసిక ప్రవృత్తులు సింపటిక్ ఎండ్రోక్రైను గ్రంథుల వ్యావారములపై నెంతయో ప్రభావమును కలిగియున్నవని చెప్పినందున యీ విషయముకూడను ఆయుర్వేదమందలి వ్యక్తిగత ఆరోగ్య సూత్రములు, ఆహార అభ్యాసములు, రాగాదులను విసర్జించి మనస్సును ప్రశాంతముగ ఆనందమయముగా నుంచుకోవలె చెప్పిన హితోపదేశములో నిముడుచున్నది.

(5) సై కాలజీ సిద్ధాంతము(Psychological factors)

* డాక్టరు ముత్తుగారు యీ సిద్ధాంతమును గురించి వెల్లడిం

---

*"The new psychology" says Dr. Muthu, tells us that the physical energy that is derived from food and air acts on the lower plane and that the real power that gives the driving force comes from the higher energies acting on the higher or psychic plane. The body nutrition is only

చిన అభిప్రాయము మన ఋషుల భావముతో సరిపోవు చున్నది. అదేమనగా “నవీన మానసిక శాస్త్రము, ఆహారము గాలిద్వారా మనకు లభించుచున్న భౌతికశక్తి (Physical energy) పాంచభౌతిక దేహమునకే సంబంధించినది (acts on lower plane). కొన్ని యుత్తమ దివ్యశక్తులు దేవతలు, సూర్యాది గ్రహ నక్షత్రముల ద్వారా మనకు లభించు చున్నవి. ఇవి మనస్సు, బుద్ధి, యింద్రియములపైన యధి వసించి నూతనశక్తుల నిచ్చుచున్నవి. ఈనూతన శక్తులను ప్రాణశక్తులన వచ్చును. ఈ ప్రాణశక్తులు రసరక్తాది సమస్త ధాతువుల నారోగ్యస్థితిలో నుంచుట కుపకరించ గలవు”. *ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు పైవిషయములను బాగుగా గ్రహించి మన శరీరభాగముల కధిష్ఠానదేవతలను వివరించిరి. సుశృత శారీర స్థానము 1వ అధ్యాయంలో మన శరీరములో బ్రహ్మ బుద్ధిని, ఈశ్వరుడు అహంకారమును, చంద్రుడు

intended to keep the various organs and tissues in a healthy state, so that the vital energy may freely flow through our being”.

*సూ॥ అథ బుద్ధేర్భిహ్మ, అహంకారస్యేశ్వరః మనసశ్చంద్రమాః దిశశ్రో తస్య, త్వచోనాయుః చక్షుషోన్సూర్యః రసనస్యాపః, పృథ్వీ ప్రాణస్య, వచసోగ్నిః హస్తయోరింద్రః, పాదయోర్విష్ణుః, పాయోర్మిత్రమ్, ప్రజాపతి రుపస్థస్థేతి.

(సుశృత శారీర స్థానం 1 అధ్యాయము 14 సూ.)

శ్లో॥ దేహోదేవాలయః ప్రోక్తో జీవదేవస్సనాతనః

త్యజేదజ్ఞాన నిర్మల్యం సోహం భావేన పూజయేత్ ||

(ప్రాచీన సుండి)

మనస్సును, దిక్కులు శ్రోత్రేంద్రియమును, వాయువుచర్మమును సూర్యుడు కన్నులను, పర్జన్యుడు రసనేంద్రియమును, పృథ్వి ఘ్రాణేంద్రియములను, అగ్ని దేవుడు వాగింద్రియమును, ఇంద్రుడు హస్తేంద్రియమును, నిష్ఠువు పాండేంద్రియమును, మిత్రుడను పేనుగల దేవుడు పాయురింద్రియమును, ప్రజాపతి ఉపస్థేంద్రియముల నధిష్ఠించి యుందురని చెప్పెను. న్యూనైకాలజీ శాస్త్రము (ఆధునిక మానసిక వ్యాపారతంత్రము) లో చెప్పిన విషయము ననుసరించి దేవతలందఱు మన శరీర భాగముల నధిష్ఠించి, ఆయా భాగములకు తమ శక్తులను ప్రసాదించి పుష్టివంతములుగా చేయుచున్నారని మనము గ్రహించవలసి యున్నది. అందుచేతనే 'ఓం భద్రం కర్ణేభి శ్రుణు యామ దేవాః' అని ఆరంభమైన ఋగ్వేద మంత్రము భగవంతుని సేవించుకొరకే తన యింద్రియము లన్నింటిని భద్రమైన స్థితిలో నుంచమని ఆ యా యధిష్ఠాన దేవతలను గూర్చి భగవద్భక్తుడు ప్రార్థించుచున్నాడు. అనగా మన శరీరము సర్వదేవతా మయమని గ్రహించ గలము. కనుకనే సుశృతుడు ఆపరేషనుచేయుటకు ముందుగ నాస్థలాధిష్ఠాన దేవతను గురించి అతని అనుగ్రహమును పొందుటకై కొన్ని మంత్రములను కూడ నుదహరించెను. ప్రాచీనుల నుడి ప్రకారము దేహము జీవాత్మకు నివాస స్థానము. జీవాత్మకు పరమాత్మ కభేదము. ఈ విషయమును గ్రహించిన మానవునకు సోహంభావ ముదయించి దేహము నతి పవిత్రముగా నుంచుకొనును. మరియు బాంబాయి వాస్తవ్యులు డాక్టరు వి. జె. రిలె, ఎల్. ఎం. యస్., గారు 'వేదిక్ గాడ్స్ ఏజ్ ఫిగర్స్ ఆఫ్ బయాలజీ' (Vedic gods as

figures of Biology) అను గ్రంథమును వ్రాసినారు. ఇందులో బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, ఇంద్ర, వరుణ, కుబేర, అశ్వినీ, మరుత్తులును, అగ్ని, సూర్య, చంద్రులు తమ నివాసములుగా మెదడులోని వివిధ భాగముల నేర్పర్చుకొని, ఆ యా భాగములను పుష్టి వంతముగా జేయుచు. తమ శక్తుల ద్వారా సర్వాంగములను పోషించుచున్నారని చెప్పుచు, ఆయా దేవతల క్రియా శక్తులను ఆధునిక ఫిజియాలజీలోని మెదడు, సుషుమ్న, నాడీ తంతుల శక్తులుగా సాదృశ్య పద్ధతిని (Vedic physiology of Brain and nervous system) వైదిక నాడీ విజ్ఞానశాస్త్రమును సృష్టించినారు. ఇందులో శారీరపటములుకూడా నున్నవి.

మరియు అధర్వణవేదములో హిరణ్య విద్యను గురించిన ప్రసంగకలదు. హిరణ్య మనగా దివ్యప్రాణ శక్తులని యర్థము. పరమేశ్వరునకు హిరణ్యగర్భుడని పేరుకలదు. పరమేశ్వర ప్రాసాదిత హిరణ్య పదార్థము సూర్యునిలోనికి బ్రవేశించును. తనుక సూర్యునికి కూడ హిరణ్యగర్భుడను పేరు సార్థకముగాకలదు. 'సూర్య ఆత్మా జగతః తస్మ షశ్చ' అని చెప్పుటవలన సర్వజగత్తున కాధారమైన సూర్యుని లోని హిరణ్య ద్రవ్యము, ప్రాణశక్తులు, ప్రాణికోటుల దేహములలో బ్రవేశించి జీవింపజేయుచున్నవి. మన శరీరమందలి ప్రాణశక్తులు తిగ్గినప్పుడు అస్యత్రా లభించుచున్న ప్రాణశక్తులను సంపాదించి మన శరీరములోనికి ప్రవేశ బెట్ట

వచ్చును. కనుక ప్రాపంచిక ద్రవ్యములన్నియు రోగ చికిత్స కనుకూలించును.

ఓషధు లధికముగా సూర్యుని యండలి ప్రాణశక్తులను గ్రహించి వృద్ధి జెందుచుండును. కనుక యోషధుల నుపయోగించుచున్నాము. వీనిని గివ్య భేషజములని *ఆధర్వణ వేదము చెప్పును. ఇంకను యోషధులను సేకరించునప్పుడు మనవారు ఓషధుల నాశ్రయించుకొనియున్న దేవతలను ముందుగా పూజించి వారి యనుగ్రహమును బడసి, దానిని చికిత్సగా నుపయోగించమని చెప్పినారు, ఈ విధమైన రోగ చికిత్సలు నిదానము ననుసరించి చేయబడుచున్నవి. ఈ పైన వివరించిన విషయములన్నియు సమృక్తము (Psychological beliefs) మీద నాధారపడినవి. ఆయుర్వేదములో వేదాంత విషయములు, మతాచారములు, ప్రజలలోనున్న విశ్వాసములు కలగాపులగము చేయబడినవి అని ఆక్షేపించువారు గొప్పశాస్త్రజ్ఞుడైన 1 'కార్లుపియర్సన్' గారి యుపదేశములను గమనించమని కోరుచున్నాము:- "మానవ

1. "The scope of science is to ascertain truth in every possible branch of knowledge; there is no sphere of inquiry which lies out side the legitimate field of science. To draw distinction between science and philosophy is obscurantum". (Karl Pearson's Grammar of science, vol. I page 37)

*మంత్రం— "ఆధర్వణీరాంగిర స్తీర్తవీ ఓషధయ మనవ్య జా ఉత"
అని భేషజ ద్రవ్యములు ఆధర్వణీయములు, అంగీ రసములు, దివ్యభేషజములు, ఓషధులు అని నాలుగు రకములుగా వర్ణింపబడినవి.

(ఆధర్వణ వేదం)

విజ్ఞానమునకు తోడ్పడుచున్న సర్వవిషయములను పరికించ
దగును. శాస్త్రము, వేదాంతములకు విభేదములను కల్పిం
చుట తెలివితక్కువ. ఇదివరలోవలె ఫిజిక్సు (భౌతిక
శాస్త్రమును) మెటాఫిజిక్సు (త్వశాస్త్రమును) వేర్వేరుగా
నుంచుటకు వీలుకాదు" వీనిని సమస్వయించ వలసి యుండు
నని ఆధునిక పండితు లభిప్రాయ పడుచున్నారు.

—o—

2 వ అధ్యాయము

Diagnostic methods in Ayurveda

ఆయుర్వేద నిదాన విషయములు, పద్ధతులు.

ఆయుర్వేదములో రోగ నిశ్చయజ్ఞానము కొఱకు రెండు విధములైన పరీక్షల జెప్పిరి. (1) పంచలక్షణ నిదానము (2) అప్రస్థాన పరీక్ష. మొదటి పరీక్ష వలన రోగమును సురించిన జ్ఞానమంతయు గలుగును. రెండవ పరీక్ష దోషములయొక్క నైషమ్య వివరమును మరింత ధృవ పరచును. దూష్యవిజ్ఞానమొసంగును.

పంచ లక్షణ నిదానము లేక రోగవివరముల తెలిసి కొనుటకు పంచ విధోపాయములు:- (1) నిదానము అనగా రోగము కలుగుటకు వివిధ హేతువులు (2) ప్రాగ్రూపము (3) రూపము (4) ఉపశమనము (5) సంప్రాప్తి. వీని వివరములను తెలియుదము. నిదానము (Etiology)

I నిదానము: (causes for disease)

(1) ఈ హేతువుల సంఖ్యాకములుగా నుండును. ప్రధాన హేతువులు -- నైషమ్యము జెందిన వాతపితృ కఫములు. (important causes or chief causes)

(2) వ్యభిచార హేతువు:- ఆ దోషప్రకోపమానకు సహాయ పడుచున్న స్వహేతువులు వీనికి (Helping causes or anaxillary) Causes అందురు.

(3) విప్రకృష్ట హేతువులు (Remote or distant causes)

(4) సన్ని కృష్ట హేతువులు (immediate causes).
ప్రధాన హేతువులైన వాతాదులు ప్రకోపించి శరీర ధాతువులను చెఱచుటవలన వ్యాధి కలుగుచున్నది. మన శరీరములో సౌమ్యముగా వ్యవహరించుచున్న త్రి దోషములు దూషింపబడుటకు చెప్పిన యన్ని కారణములను మన వారు మూడు వర్గములుగా విభజించిరి.

(అ) అసాత్మేంద్రియార్థసంయోగము: అనగా నొకని యింద్రియములకు సాత్మ్యముకాని (సరిపడని) విషయము లనుభవమునకు వచ్చినప్పుడు వాతాదులు ప్రకోపించును. ఇట్టి యనుభవము అతియోగ, అయోగ, మిథ్యా యోగములు కావచ్చును. ఈ మూడు రకముల యనుభవములలో నే యొక్కటి యైనను దోషముల బ్రకోపింప జేయుజాలును.

(ఆ) ప్రజ్ఞాపరాధము. అనగా తెలిసియుండియుగాని లేక అజ్ఞానము చేతగాని బుద్ధిపూర్వకముగా నారోగ్య భంగకరములైన ఆహార విహారాది ప్రవృత్తులందు మెలగుట. దీనివలన దోషములు ప్రకోపించి వ్యాధుల కలిగించును.

(ఇ) పరిణామము:- పురుష యధీనములో గాకుండ స్వాభావికముగా సంభవించు వాతాతపశీతముల నల్లను, ఋతుమార్పువల్లను, వయస్సు నిమిత్తముగానూ, సూర్యచంద్రగ్రహ ప్రభావములవల్లను, రాత్రి పగలు, భోజనాదికములకు

సంబంధించి వాతాదులు ప్రకోపించి రోగ హేతువులగుట కలదు.

వాతాదులకు ఆరు యవస్థలున్నవి. చయ, ప్రకోప ప్రసర, ధాత్వాశ్రయ, ప్రసోభట, ప్రశమనములు. ఈ యవస్థలను లక్షణముల ద్వారా తెలియవలెను. పిమ్మట నా దోషములు సామములా లేక నిరామములా? యని తెలిసి తదనుగుణముగా చికిత్స లాచరించవలెను. (ఆమ మనగా పక్షముగాక చెడిపోయిన అన్నరసము). ప్రకోపించిన రెండు లేక మూడు దోషములలో ప్రధానమెయ్యది, అనుసరణ దోషములెవ్వి (అనుబంధానుబంధ్యజ్ఞానము) యని తెలిసి కోవలెను.

త్రి దోషములు ఏక కాలములో ప్రకోపించినస్థితికి సన్ని పాత యవస్థ యందుము. ప్రకోపించిన శరీరజన్య దోషములు, ప్రకృతి దోషములు (పుట్టుకతో కలిసి లభించినవి) కలిసి కొని రోగ లక్షణములను చాల తీవ్రరూపములో ఘట్టించును. ప్రకృతి దోషములకు చికిత్సయవసరములేదు. నిజదోషములను శమింపజేసిన వ్యాధి నయమగుచున్నదికాన రోగి యే ప్రకృతికి చెందినవాడో రోగియొక్క శారీరక, మానసి కాహార యభ్యాసాది ప్రవృత్తుల నడిగి తెలిసికొన్నచో గ్రహించ వచ్చును. ఈ జ్ఞానము వలన రోగ సాధ్యాసాధ్యములను కొంతవరకు గ్రహించ వీలగును.

(2) ప్రాగ్రూపము (Prodromal symptoms or premonitory symptoms). దోషములు చయావస్థలో

నుండగానే కొన్ని స్వల్పబాధలు, లక్షణము లారంభము లగును. ఈ వ్యాధి యారంభ లక్షణములు (initial symptoms) కనిపించిన వెంటనే చికిత్స యారంభించినచో రోగము రాకుండా నాగిపోవును. లేదా మిగిలియుండిన అల్పదోషములతో వ్యాధిలక్షణములు కనిపించినను విశేషముగా బాధించక చికిత్సకు సుసాధ్యమగును. కనుక దోషవైషమ్యమును ఆరంభావస్థలోనే (చయావస్థ) గుర్తించుట అవసరము. ఆవలింతలు వాతమునకును, దాహము, ఒళ్లుమంట, అరుచి, పిత్తమునకును, ఒళ్లుబరువు, నిరుత్సాహము, నోరు తీసి, కిఫమునకు చయాలక్షణములుగా నున్నవి.

(3) రోగస్వరూపము:- (Signs and symptoms)

రోగియనుభవించు బాధలకు సిమ్టమ్సు అనియు, వైద్యుడు కనిపెట్టిన గుర్తులు, దోషములకు సంబంధించినవి పైన్సు అని యనబడును ఇవి శరీర మనస్సంబంధములు కూడ కావచ్చును. ఈ జ్ఞానమునకు తోడు దూష్యజ్ఞానము కూడ యవసర మగును. అనగ ప్రకొపించిన దోషము లేయే ధాతువుల నాశ్రయించి, యెంతవరకు చెఱచినవి, యనెడు జ్ఞానము, ఇదికూడను లక్షణములు, బాధలను గుర్తించుట ద్వారా గ్రహించవచ్చును. ఈదోషదూష్యజ్ఞానమునకు యింగ్లీషున పెథాలజీ (pathology) అనిపేరు.

రోగము ప్రధానముగా వచ్చెనా? (primary disease) లేక వేరొక వ్యాధి ననుసరించి ఘట్టినదా? (secondary to the first appeared disease) తెలియు అవసరమగును.

అను సరణవ్యాధికి కాంప్లికేషన్ (complication) అనిపేరు. రోగలక్షణములలో కొన్ని మరణసూచకము లున్నవి. వీనికి అరిష్టము లందురు. (signs of impending death) వీటిని రోగారంభమున కనిపెట్టిన నైద్యుడు తన యశస్సును కోరి నచో చికిత్స చేయక విడుచును.

(4) ఉపశయము :- ఉపశయము రెండు విధములు. వ్యాధియుష్షయము (treatment to eliminate suffering) దోషశమనము, ప్రకోపించిన వాతాదులు శమించి స్వస్థత చెందుట. శమన చికిత్సను ప్రయోగించి తద్వారా సందిగ్ధ దోషప్రకోపజ్ఞానమును కూడ పొందవచ్చును. ఇదియొక యుపాయము.

(5) సంప్రాప్తి :- (pathology) ఇది 5 విధములుగ నున్నది 1. సంఖ్యాసంప్రాప్తి 2. బలసంప్రాప్తి 3. కాల సంప్రాప్తి 4. ప్రాధాన్యసంప్రాప్తి 5. వికల్పసంప్రాప్తి. ఈ అయిదింటివలన కలిగిన జ్ఞానము రోగము యొక్కయు, దోషములయొక్కయు, వివరములను బోధించును. ఇందువలన దోషములు ఏయే యంశాలతో వృద్ధిజెందినవో, యేస్థానముల స్థూల ద్వారా ప్రసరించి, యేయేభాతువుల జ్ఞాపితవో తెలియగలదు. శాస్త్రములో ప్రతిరోగమునకు చెప్పిన యీ సంప్రాప్తిజ్ఞానము వలన బాధలు లక్షణములకు కార్యకారణ సంబంధమును గ్రహించవచ్చును. దీనికి ఆయుర్వేదీక పేథాలజీ యనవలెను.

ఆయుర్వేద పేథాలజీ దోషదూష్యజ్ఞానమును కల్పించుచుండగా పాశ్చాత్యుల పేథాలజీ శాస్త్రము దోషములను విడిచి ఒక్కదూష్యజ్ఞానమునే విశేషముగ వివరించుచున్నది. కంటితో కనిపించువరకు ధాతువులు, కోష్ఠాంగములందు రోగ ఫలితముగా సంభవించిన మాన్యులను వర్ణించియు, ఒక శతాబ్దమునుండి అణుదర్శిని యంత్రసహాయముతో (Microscopic pathology-histology) వికృతిజెందిన దేహాణువులనుకూడ వివరములుగా వర్ణించిరి. ఈ విశేషజ్ఞానమును ఆయుర్వేద వైద్యులు పాశ్చాత్యవైద్యుల సాయమున గ్రహించినమేలు గానుండును.

2. అప్తస్థాన పరీక్ష

పైన వివరించిన పంచ విధోపాయముల (పంచ లక్షణ విదానముల) ద్వారా రోగ వినిశ్చయ జ్ఞానమును బడసిన పిమ్మట వైద్యుడిచుట్ట చుట్టిన అప్తస్థాన పరీక్షా పద్ధతిననుసరించినచో ఆతనికి దోష దూష్యజ్ఞానము మరింతగా ధృవ పడగలదు. వ్రాచీనాయుర్వేద గ్రంథము లన్నిటిలోను పంచవిధ లక్షణోపాయములు బోధించబడినవి. సుమారు రెండువందల సంవత్సరముల క్రిందట వైద్యచింతామణి గ్రంథకర్త ఈ రెండవ రకము పరీక్షా పద్ధతినీ దక్షిణదేశ వైద్య గ్రంథములనుండి గ్రహించి తన గ్రంథములో వ్రాసెను ఈ తరువాత బసవరాజీయ గ్రంథములోకి వ్యాపించినది. ఆంధ్రప్రదేశ్ వైద్యులెల్లరు అప్తస్థాన పరీక్షలను చేసేయే రుగ్వినిశ్చయము చేయుచున్నారు. ఇందలి విశేషమేమనగా రోగస్థితిలో దోష్య దూష్యజ్ఞాన

మును కలిగించుటయే గాక రోగముయొక్క సాధ్యాసాధ్యములను, రోగియొక్క ఆయువును గూడ సతిసుఖవుగా నిశ్చయించ వచ్చును. ఈ పరీక్షలు ఆధునిక శాస్త్ర విజ్ఞానముతో తుల్యములుగా నున్నందున వాటి వివరము లిచ్చట తెలుపబడినవి. ఈ అప్టస్థాన పరీక్షలద్వారా లభించిన జ్ఞానమును ప్రత్యక్ష జ్ఞానమని చెప్పవలెను. పంచ లక్షణ నిదాన విషయములు చాలవరకు శాస్త్రముపై నాధారపడినవి. అప్టస్థాన పరీక్ష లెవ్వయినగా:-

- (1) నాడీ పరీక్ష (2) శరీర వర్ణాదుల పరీక్ష
(3) నాలుక పరీక్ష (4) కన్నుల పరీక్ష (5) మాట్లాడినప్పుడు కంఠధ్వని పరీక్ష (6) రోగియొక్క స్పర్శజ్ఞాన పరీక్ష (7) మల పరీక్ష (8) మూత్ర పరీక్ష.

(1) నాడీ పరీక్ష:- (Pulse examination in Ayurveda) అప్టస్థాన పరీక్షలో వైద్యునికి నాడీపరీక్ష చాల ప్రధానముగా నెన్నబడు చున్నది. ఈ పరీక్ష జ్ఞానము లేని వైద్యుడు అనుభవ వైద్యుడుగా పరిగణింప బడడు. రోగియొక్క చేతి మణికట్టు దగ్గర జొటన ప్రేలు వైపునున్న నాడిని, రేడియల్ ఆర్టరీని (Radial artery) వైద్యుడు మూడు ప్రేళ్లతో నదిమి నొక్కుచు నీ దిగువ విషయములను కనిపెట్టి ఆ కార్యములు త్రి దోషముల ప్రభావము వలన కలుగు చున్నవని భావించి వానిలో బలాబలములను నిర్ణయించుట ద్వారా త్రి దోషములయొక్క స్థితులను గ్రహించును.

వాతము రసరక్త పిత్త కఫములను సర్వశరీరభాగములకును రక్తపు గొట్టముల లోపల నడిపించుచున్నది. చలన హేతుకమయిన వాతముయొక్క సమ, వృద్ధి, క్షీణ స్థితులను నాడి చలనమందలి సమవేగ, అతివేగ, మంద గతుల ననుసరించి గ్రహించవలెను. ఈ పరీక్ష ఒక వ్రేలుతోనే సాధ్యమగును. వేగ నిశ్చయమునకు రోగియొక్క వయస్సు ప్రకృతులతో సమానముగా నున్న ఆరోగ్యవంతుని నాడి గమనమును ప్రమాణముగా తీసికొని ఆరోగ్య నాడి కుండ వలసిన వేగముకంటె సధికముగా నున్నదా? లేక తక్కువ వేగముతో నాడి పరుగెత్తుచున్నదా చూడవలెను. ఈ పరీక్ష చేయునప్పుడు రోగియొక్క మనస్సు స్థిమితముగా నుంచుకో వలెను. శరీర ప్రయాస యే మాత్రముండ కూడదు. ఆకలిగా నున్నప్పుడు, భోజనమైన వెంటనేయున్న, మలమూత్రాదులను విసర్జించిన వెంటనేయున్న, పరిశ్రమ చెందియున్నప్పుడున్న నాడి పరీక్ష చేయరాదు. ఇంకను వాతస్వభావము ననుసరించి నాడి నడకలందు వికారములు కనిపించును, ఈ గతి వికారములను మనవారు కొన్ని జంతు, పక్షి, కృముల నడకలతో పోల్చి వర్ణించిరి. వీనిని పోల్చు కోనుటకు విశేషాన భవము కావలెను. కాన పాశ్చాత్య వైద్యులు నాడి పరీక్ష చేయుటలో కనిపెట్టిన విషయములతో సరిచూచి త్రిదోష పరముగా నన్వయించుట సుఖమైన మార్గము. ఇందు వలన ఉభయ శాస్త్రములకును మేలుకలుగును. పాశ్చాత్య వైద్యులు నాడి పరీక్ష చేసేటప్పుడు గమనించు విషయము :-

(1) రేటు అనగా నిమిషమున కెన్ని నాడి కెరటములు ప్రేలి క్రిందను పరుగెత్తుచున్నవి యనువిషయమును తెలిసికొనుట. (2) రిథిమ్ అనగా కెరటములమధ్య కన్పించే యవకాశము క్రమముగా నున్నదా లేకఎక్కువ తక్కువగా నున్నదా? (3) వాల్యూమ్ అనగా నాడికెరటము చిన్నదియూ లేక పెద్దదియూ? దీనినే సన్నముగా నున్నదా లేక లావుగా నున్నదా యనికూడ నందుము. (4) టెంపన్ అనగా నాడి ప్రవాహ మెంతటి బలముతో పరుగెత్తుచున్నది.

ఈ విషయములను త్రి దోషములతో సమన్వయ పరచుటకు ముందుగా నాడి కీస్థితులు యే యే దోషములవల్ల కలుగుచున్నవో గ్రహించుదము.

(1) రేటు అనగా ప్రవాహవేగము (Speed) ఎంత? ఈ వేగము సామాన్యము, అతివేగము, మందవేగమని మూడు రకములుగా నుండును. ఇవి వాతముయొక్క సామాన్యవస్త్ర, ప్రకోపావస్త్ర, తూయావస్త్రలను తెలుపును. నాడి రేటును గడియారము సాయముతో లెక్కించి యాసంఖ్య రోగి వయస్సునకుండ వలసిన దానికంటె నధికముగా నున్నదో, తక్కువగా నున్నదో లేక సరిగానే యున్నదో కనిపెట్టవలెను. పసిపిల్లలకు నిమిషమునకు 250 నాడి దెబ్బలు కన్పించును. ఒక సంవత్సరము మొదలు 5 ఏండ్ల లోపు పిల్లలకు 200 నాడి చలనము లుండును 5 మొదలు 12 సం॥ రముల వయస్సునానికి 150 నాడి చలనములు, యిరున్నాళ్లు 100 నాడి చలనములు, 20-25 లకు 75 చొప్పున సగటున కన్పించును. అట్లు

పైన యీ సంఖ్య స్థిరమగును. ఆయా వయస్సులలోనున్న రోగుల కుండవలసిన సంఖ్యకంటె నెక్కువగా నాడీ చలనములు కనిపించినచో వాత వృద్ధి యనియు తక్కువైనచో వాతక్షయ మనియు, సమముగా నుండిన వాత బలము సమముగా నున్నదని చెప్పవచ్చును.

(2) రిథిమ్ (Rhythm) అనగా నాడి దెబ్బల మధ్యను కనిపించు విరామ కాలము. సక్రమముగా నుండిన అనగా సమానమయిన కాలములున్నచో రెగ్యులర్ రిథిమ్ అనగా ఒకసారి ఎక్కువ కాలము, మరొకసారి తక్కువ కాలములు కనిపించిన రిథిమ్ సక్రమముగా లేదనియు (Irregular rhythm) చెప్పవచ్చును. తీగెల ద్వారా ఎలెక్ట్రిసిటీ సక్రమముగా (uniform) ప్రవహించుచుండినగదా బల్బు స్థిరముగా కాంతి నిచ్చును. కరెంటు అగియాగి వచ్చుచుండిన దీపము మిణుకు మిణుకు లాడుచుండును. ఇట్లే నాడియందలి సక్రమ, అక్రమగతులుకూడ వాతవహనాడు లందలి వాత శక్తి ప్రవాహము వలన కలుగు చున్నవని గ్రహించగలము.

(3) వాల్యూమ్ (Volume) అనగా నాడిలోపల రక్తము యొక్క కెరటములు పెద్దవా లేక చిన్నవా యను విషయమును ప్రేలితో స్పృశించి సుళువుగా చెప్పగలము. పెద్ద నాడి రక్తములో కఫమధికముగా చేరుటవలన సంభవించును. రక్తమందలి జలాంశలు (కఫము) తగ్గినపుడు, సన్నని కెరటములు పరుగెత్తును. పెద్ద కెరటములు నెమ్మదిగా (slow) పరుగెత్తుగా (steadily) గా పరుగెత్తును. సన్నకెరటములు నెమ్మదిగా పరుగెత్తుచుండును.

(4) టెంషన్ (Tension) అనగా నాడీ ప్రవాహము యొక్క బలము (force or velocity);- ప్రవాహబలము హృదయ కండల కుంచితశక్తి ననుసరించియు, రక్తనాళముల స్థితి ననుసరించియు, నాళములయొక్క ఆకుంచన, వ్యాకోచముల ననుసరించి యున్నది. ఈమూడును కలసి సమిష్టిగా నాడీప్రవాహమునకు బలము నొసంగుచున్నవి. ఈ శక్తులలో దేనికి వికారము సంభవించినను మిగిలిన రెండును వికారము చెందును. హృదయకండరముల సంకోచము బలముగా నుండిన నాడీప్రవాహము బలముతో కన్పించును. లేనియెడల దుర్బలముగా నుండును. గొట్టము లారోగ్యస్థితిలో పలుచగా నుండి రబ్బరు గొట్టములవలె స్థితిస్థాపకత్వమును (elastic) కలిగి ప్రవాహమును నడిపించును. రోగస్థితిలో నీరక్తపు గొట్టములు దళసరియెక్కి స్థితిస్థాపకత్వమును గోల్పోయి సిమెంటు గొట్టములవలె తయారగుట కలదు. ఈ స్థితికి ఆర్టీరియోస్క్లెరోసిస్ అనిపేరు. తఱచుగా ముసలివారికి సంభవించును. (Arteriosclerosis in the old) చిన్నవయస్సులో కూడ సిఫిలిస్, డయాబిటీస్ రోగుల కీ విధమయిన మార్పులను చూడవచ్చును. ఇట్టివారికి నాడి చాల గట్టిగా (hard and stiff) నుండును. ఇక రక్తనాళములయొక్క సంకోచ వ్యాకోచ కార్యములు ఆగొట్టములకు ప్రసరించుచున్న (వ్యాసవాతము) వేసోమోటార్ అండు వేసోడైలేటార్ నెర్వుసు యొక్క వ్యాపారమై యున్నది. (Vasomotor nerves) ఈ నాడులశక్తి బలము సక్రమముగానుండిన నాడి సమబలముతోను, ఎక్కువ బలముతోవచ్చిన, ప్రవాహ

మెక్కువ బలముతోను, తక్కువబలముతో ప్రసరించిన ప్రవాహము క్షీణబలముతోను నడచును. అధిక బలమునకు హై బ్లడ్ ప్రెషర్ (High blood pressure) అందురు. ఇది పైన వివరించిన మూడు విధములైన శక్తు లధికమైనప్పుడే సంభవించును. ఒక దానికి వికారము కలిగిన మిగిలిన రెండును వికారవంతమగుట కలదు. బలమైన నాడి (High tension pulse) గట్టిగా స్థిరముగా కన్పించును. సుఖవుగా నొక్కబడదు. అల్పబలము గలది చాలా మెత్తగానుండి ప్రేలితో నేమాత్రము నొక్కినను ఆగిపోవుచుండును. ఈ విషయములను కనిపెట్టుటకు నాడిని మూడు ప్రేళ్లతో నొక్కుచు వదులుచు తిరిగి నొక్కుచుండ వలెను. ఎక్కువ బలముతో నొక్కినను (మోచేతికిలువైపు ప్రేలుతో) నాడి క్రిందికి త్రోసికొనివచ్చి దిగువ ప్రేళ్లక్రిందను కనిపించుచుండినచో నాడికి బలము (force or tension) చాల యధికముగా నున్నదని గ్రహించుము. చాల తక్కువ బలముతోకూడిన ఒత్తుడునకే నాడి యాగిపోవుచున్నయెడల నాడి క్షీణబలముతో పరువెత్తుచున్నదని గ్రహించగలము.

నాడి ప్రవాహముయొక్క బలము పిత్తమువలననే కలుగుచున్నది కనుక పై సచెప్పిన విధముగా పిత్తముయొక్క బలాబలములను ప్రేళ్ళతో నొక్కి నిశ్చయించ వచ్చును.

ఆధునిక వైద్యశాస్త్రములో నీవిషయమును స్పష్టముగా గ్రహించుటకు స్ఫిగ్నోమేట్రోమీటరు (sphygmomanometre బ్లడ్ ప్రెషర్ కొలుచు యంత్రము) సహాయమును తీసికొందురు.

పాశ్చాత్య వైద్యులు చెప్పినాడి విషయములు ఏయే ఔషధములకు వర్తించుచున్నవో యిచ్చట సంగ్రహింపబడును:-

1. రేటు
  2. రిథిమ్
- } వాతకార్యములు.

3. టెన్షన్ - పిత్తమువలన కలుగుచున్నది.

4. వాల్యూమ్ - రక్తము, కఫముల పరిమితి ననుసరించును.

ఇక మిగిలిన అప్తస్థాన పరీక్షలను పరిశీలనా సామర్థ్యము వివేకముగల ప్రతివారును సుఖముగా నాచరించి విషయములను గ్రహించవచ్చును. విషయగ్రహణమునకు శాస్త్రము, అనుభవము తోడ్పడుచున్నవి. 'షడ్విధోపిరోగాణాం విజ్ఞానోపాయః, తద్యథా - శ్రోతాదిభిః ప్రశ్నేనచేతి'. అని ఆయుర్వేద శాస్త్రకారులు చెప్పిరి. అనగా నీక్రింది నిదాన విషయములను, పంచలక్షణ నిదాన, అప్తస్థాన పరీక్షలను చేయుటకు వైద్యుడు రోగిని ప్రశ్నలు వేసియు, తన ఓంచేంద్రియముల సాయముతోను గ్రహించవలయును.

Urine Examination in Ayurveda

ఆయుర్వేదములో మూత్రపరీక్ష పద్ధతి

ఆయుర్వేద వైద్యులు రోగి మూత్రముపై తిలకైల మొక్క చుక్కను వేసి, అబింధు పరివర్తనములను గమనించి

రోగికి, రోగిమునకు సంబంధించిన యనేకవిషయములను గ్రహించగలుగుచున్నారు. కనుక నీవిధమున పరీక్షను ఆధునిక శాస్త్రముల దృష్టి విమర్శించు టావశ్యమగును.

ఇరీయోషద్ధతి:— ఉదయపువేళ రోగి నిద్రనుండి మేల్కొనగానే వెడల్పు మూకుడు లేక పల్చెములో మూత్రమును పట్టి ఉదయించుచున్న లేత ఎండలో దానినుంచి ఆమూత్రముపైన ఒకబొట్టు తిలతైలమును (Gingly oil) మూత్రోపరిమధ్యభాగమున మెల్లగా విడువవలెను. పిమ్మట జరిగే పరివర్తనములను పరిశీలించవలెను. పరివర్తనముల కన్నిటికిని ఫలితములను, వైద్యచింతామణి, బసవరాజేయ గ్రంథములలో వ్రాసినారు. ఎట్లనగా:-

(1) తైలబిందువు మూత్రములో మునిగిపోయినచో రోగి వారము రోజుల లోపల మరణించును.

(2) తైలబిందువు మూత్రోపరి భాగముపైన తేలియుండి బిందు రూపముగా నిలిచిపోయిన ఎడల రోగము చికిత్స కసాధ్య మగుచున్నది.

(3) తైలతందువు మూత్రోపరి భాగమున వడివడిగా వర్తులముగా వ్యాపించిన రోగము చికిత్సకు సుఖ సాధ్యమగును. త్వరలోనే నయమగును.

(4) బిందువు వర్తులముగా గాక నలుదేశలకు కొన్ని శాఖలుగా వ్యాపించినచో (నది వడిగా గాని నెమ్మది గాని వ్యాపించవచ్చును) రోగము చికిత్సకు కష్టసాధ్యముగా నుండును. వడిగా వ్యాపించిన తక్కువ కాలములోనే నయము

కాగలదు. చాలా నెమ్మదిగా ప్రవర్తించినచో రోగము యాప్యము కాగలదు (becomes chronic)

(5) బిందువుయొక్క శాఖలు వ్యాపించు దిక్కులో కూడ శుఖాశుభములు నిర్ణయింప బడినవి. ఆ శాఖలు కలిసి కొనుటవలన కొన్ని ఆకారములు పొడగట్టును. వీనిలో కొన్ని శుభాకారములుగాను మరికొన్ని యశుభములుగాను చెప్పబడినవి. ఈపైన వివరించిన తైలబిందు షరివర్తనములనుబట్టి రాబోవు ఫలితముల నెట్లు మనవాడు గ్రహించిరి యని సందేహము కలుగుచుండును. అనుభవము కావచ్చును. వారి యనుభవములు నేడు ప్రతివారికి ప్రత్యక్షము లగుచున్నందున సందేహించ నవసరములేదు. కాని ఆధునిక శాస్త్రము లేమయిన ఈపరిశీలనను విమర్శించుటకు తోడ్పడగలవా? యనిన, యిందులకు సమాధానమున కించుక ప్రయత్నింతము.

ఈ పరీక్ష చేయుటకు తిలతైలము నేల గ్రహించ వలెను! ఇతర తైలములు షనికిరావా? బిందువు తేలుట మునుగుట లోని భావమేమి? ఏపరిస్థితులలో నది తేలగలదు. మునుగుటకు కారణమేమి? బిందువుయొక్క వికాసమునకు హేతువేమి? బిందుశాఖలు వ్యాపించుదిక్కు లేవిధముగ ప్రధానము లగుచున్నవి? అవి కలిసికొనుట వలన ఏర్పడిన యాకారము లెట్లు కొన్ని శుభములు, మరికొన్ని యశుభవ లుగా నిర్ణయింపబడినవి: త్వరగావ్యాపించుట, మెల్లగా వికసించుటలో నర్థమేమి? అను ప్రశ్నలు సహజముగా ప్రతివారి కుదయించును వీనికి శాస్త్ర సమ్మతముగా సమాధాన మిచ్చినప్పుడీ పరీక్ష పైంటిఫిక్ యని అంగీకరించుట కభ్యంతర ముండదు.

ఈ పైప్రశ్నలకు సమాధానము: -

తైలబిందు సహిత మూత్రమును నీరెండలోనుంచి చూడవలెననుట బిందుపరివర్తనములను స్పష్టముగా చూడ గలుగుటకే. దీనికి బదులు టార్పిలైటును ప్రసరింపజేయ వచ్చును. తైల బిందువునే ఉపయోగించ వలెనని చెప్పిన విషయము ఆధునికుల ద్రవ్యవిజ్ఞాన శాస్త్రమునకు (physical properties) చెందిన విషయము. ఈపరిక్ష వలన మూత్రము యొక్క సాంద్రత, గురత్వములు నిశ్చయింపబడును. ద్రవ్యముల యొక గురుత్వము స్వచ్ఛమయిన ఉదకము యొక్క భారముతో సరిచూడబడుచున్నది. పాశ్చాత్యులు ఉదక భారము వెయ్యి అని అనుకొని అన్నిద్రవ ద్రవ్యములయొక్క భారమును (Density) నిర్ణయించి వాటి స్థితారతమ్యమును (relative density or specific gravity) నిశ్చయించినారు.

వివిధ ద్రవద్రవ్యములకు భారమానము (స్పీసిఫిక్ గ్రేవిటీ Specific gravity) వేర్వేరుగా నిరూపించబడినది. అన్నిటికంటెను ద్రవద్రవ్యములలో తీలతైలముయొక్క భార మానము ఉదకముయొక్క భారమానమునకు చాల సమీపముగా నున్నది. తీలతైలభారమానము 1000.8 అని నిశ్చయింపబడినది. వెయ్యి కంటె తక్కువ భారమానము కలిగిన ద్రవములన్నియు నీటిపైన తేలును. ఇంతకంటె నెక్కువ బరువుగల ద్రవ్యము లన్నియు నీటిలో మునుగును. అయితే మునుగుట తేలుట యను విషయ మీయొక్కదాని మీద నాధారపడి యుండలేదు. ద్రవ్యాణు సంధానమును బట్టికూడ మునుగుట, తేలుట లేక లీనమై పోవుట కలుగు

చున్నది. తిలత్తైల మందలి యణు సంధానము (molecular affinity or attachment) చాల దగ్గరగా కూర్చు బడుట చేతను నీటిలో లీనముగాక తేలియుండగలదు. నీటి యణువుల కంటె తేలికగా కూర్చుబడిన కిరసనాయలు, పెట్రోలు, మొదలయిన తేలిక ద్రవ్యముల నుపయోగించిన అవి నీటిలో లీనమై స్పష్టముగా కన్పించవు. ఇంతకంటె బరువైన ద్రవ్యముల నుపయోగించిన అవి తప్పక మునుగును. కనుక మనవారు మూత్రము యొక్క సాంద్రత గురుతలను కని పెట్టుటకే తిలత్తైలమును గ్రహించిరి.

తిలత్తైలము నీటిమీద తేలియుండి, బిందువు నీటిలో లీనముగాక స్పష్టముగా కన్పించును. మూత్రములో కొన్ని మూత్రికావణములు (యూరియా, యూరిక్ ఏసిడ్ సాల్టుస్) లీనమై యున్నందున నీటి కంటె మూత్ర మధిక బరువుగలది యని చెప్పవచ్చును. నీటికంటె సధిక భారముగల మూత్ర ముపై తప్పక తేలునుట నిశ్చయము. ఇక బిందు పరివర్తనా ఫలములను విమర్శింతము.

త్తైల బిందువు మునుగుట మూత్రములోని మూత్రికాలవణముల అభావమును తెలుపుచున్నది. మరియు నీటి కంటెను తేలికయైన ద్రవము మూత్రమే రోగి శరీరములో నుంచి బయటకు వచ్చుచున్నదని యర్థము. ఈపరిస్థితిలో రోగి త్వరలో మరణించుట తథ్యము. ఏల యసగా ధాతు పరిణామకార్యములోను, ఆహార పరిణామ సమయములోను ఏర్పడిన క్షేషద్రవ్యములు (Nitrogenous waste products) యకృత్లోకి పోయి మూత్రికా అవణములుగా తయారై

మూత్రము చమటలతో కలిసి పోవుచుండునని ఆధునిక ఫిజియాలజీ బోధించుచున్నది. రోగి మూత్రములో సీమూత్రికాలవణములు లేనందున యకృత్తు రోగభూయిష్టమై యా లవణములను తయారు చేయలేకున్నది అని తెలియుచున్నది. ఈ పరిస్థితులలో ఆహార, ధాతు మలములు (Waste products) శరీరములోనే నిలిచి పోవుచున్నవని యర్థమగును. మలములతో నిండిపోవుచున్న దేహము ఇంకేంతో కాలము నిలిచియుండదు గనుక త్వరలోనే మరణము సిద్ధించుట తథ్యమని మనవారు చెప్పగలిగిరి.

(2) తైలబిందు పరివ్యాప్తము రోగముయొక్క కష్టసాధ్య, సుసాధ్య, అసాధ్యములను బోధించును. ఎట్లనగా ఆరోగ్యవంతుని మూత్రములో మూత్రికాలవణములు తప్ప యితర ద్రవ్యములుండవు. ధాతుక్షయము విపరీతముగా జరుగుచున్న యన్నిరోగములలోను అనగా దీర్ఘకాలజ్వరములు, పాండురోగములలో అల్బ్యూమిన్ అనేడు పదార్థము, ఫోస్ఫేట్సు, మధుమేహరోగికి సుగర్, యకృత్ వ్యాధులలోను, పచ్చకామిర్లులోను (Jaundice) పైత్యరసము, (Bile) మూత్రమార్గమున పుండు, వాపుయన్నప్పుడు చీము, రక్తము, యీ మొదలైన విశేష ద్రవ్యములు కల్పించును. క్షీణధాతు ద్రవ్యములలో స్నేహపదార్థములున్నచో నవి మూత్రోపరిభాగమున తేలియాడును. ఈ పరిస్థితిలో తైలబిందువు తేలియుండియు వికసించజాలదు. దాని పరివ్యాప్తమును స్నేహద్రవ్యములరికట్టుచుండును. స్నేహద్రవ్యములు చాలపొచ్చుపరిమిలో నున్నవనగా దీని కాశ్రయములైన

శుక్ర, మజ్జా, మేదో ధాతువులు క్షీణించుచున్నవని యర్థము. శుక్రము దగ్గర నారంభించి పూర్వపూర్వధాతువులు క్షీణించుచున్న యక్షయ పద్ధతికి విలోమక్షయ యని పేరు, ఇట్లు క్షీణించిన ధాతువులను పునరుద్ధరించుట అసాధ్యముగాన రోగి మరణించును. మూత్రములో స్నేహద్రవ్యములు తక్కువగా నున్నను లేక చాల యల్పములుగా నుండినను చికిత్సకు రోగము కష్టసాధ్యము లేక అసాధ్యము కావచ్చును. ఈ చివరి ధాతువులను పునరుద్ధరించుటకు చాలకాలము పట్టును. కనుక రోగము యాప్యమగునని చెప్పుదుము. స్నేహద్రవ్యములు తక్కువగా నుండిన మూత్రవైషమి విడిచిన తైల బిందువు నెమ్మదిగా కొసలు బారును. అల్పదోషమున్నప్పుడు తైలశాఖలు వడి వడిగా వ్యాపించగలవు. ఇక తైల శాఖలేర్పడునప్పుడు కన్పించిన జంతు, పక్షి, మృగ, వస్తువుల యాకారములలో శుభాచంద్ర నిర్మయము కేవలానుభవము మీదనే చెప్పియున్నారని యూహించవలసి యున్నది. ఏలయనగా నే పరిస్థితులలో నెట్టి యాకారము లేర్పడుచున్నవో ఆయుర్వేద శాస్త్రము వివరించలేదు. ఆధునిక శాస్త్రములు యీ విమర్శకు తోడ్పడజాలవు.

3వ అధ్యాయము.

ఆధునిక వైద్యములో నిదాన పద్ధతులు

ఆధునిక వైద్యము నూటికి 80 వంతు రోగములు క్రిమిజన్యములని చెప్పుచున్నది మిగిలినవి యితర కారణములనల్ల కలుగుచున్నవి. కనుక క్రిమి సిద్ధాంతము నిదాన చికిత్సలకు ప్రధానముగా నున్నది. సూక్ష్మక్రిము లెన్నిరకములుగా నున్నవో అన్నిరకములవ్యాధులున్నవి. ఈరోగహేతుక సూక్ష్మక్రిములకు మైక్రో ఆర్గేనిజము అని పేరు. వీనిని అణుదర్శిని యంత్రము (Microscope) తోనే చూడవలెను. రోగక్రిములు రోగులయొక్క శరీరములో ప్రవేశించి వాని కాస్యాయములైన శరీర భాగములను స్థావర మేర్పరుచుకొని వృద్ధి చెందుచు, కొన్ని విషపదార్థములను పుట్టించును. ఈ విషపదార్థములు తామాశ్రయించిన భాగములకు వాపు పుట్టించి క్రమముగా చీమును వృద్ధిచేసి ఆభాగములను నాశనము చేయును. ఈలోపుగా శరీర శక్తులు యూరకుండవు. శరీర శక్తులకును, రోగ సూక్ష్మక్రిములకును సంఘర్షణ జరుగుచునే యుండును. ఈ పోరాటములో శరీర శక్తులు రోగక్రిముల నాశన మొనర్చెనా రోగము నయమగును లేదా క్రిములు రోగిని చిరకాలము బాధించును లేదా చంపును.

క్రిమిజన్య రోగము లన్నిటిలోను వైద్యుల దృష్టి క్రిముల రకములను రోగిశరీరద్రవములోనుంచి అనగా రక్తము కళ్ళే, మల, మూత్రాదులలో భూతయద్దసాయమున పరీక్షించి

కనుగొనుటయందే నిమగ్న మగుచున్నది. క్రిమి రకము తెలిసినచో నా క్రిమిని సంహరించుట కేర్పఱిగిన మందులను ప్రయోగించి వాటిని చంపును. అటుపిమ్మట రోగిశరీరములో రోగక్రిములు ఏ యేభాగములను ఎంతవరకు చెఱచెనో, తెలియగోరి వివిధరకముల పరీక్షలు చేయ నారంభించును. రోగముయొక్క చరిత్రను, రోగి పడుచున్న బాధలను, రోగి ప్రవృత్తి అభ్యాసములు, కటుంబ చరిత్ర మొదలయినసామాన్య విషయములను ప్రశ్నలుపేసి కనుగొన్న పిమ్మట, దూష్య జ్ఞానమును సంపాదించుటకు నీదిగువ చూపిన పరీక్షలు చేయును. అవి ఏమనగా(-

(1) Inspection — ధర్మన విధాన పరీక్ష. రోగి పరుగడియున్న యవస్థ, రోగియొక్క శరీరవర్ణాదులు వాపు, ఉబ్బు, పొండుత మొదలైన వికారములను కనిపెట్టి రోగియొక్క చేష్టల ద్వారా నాతని మానసిక ప్రవృత్తినికూడ గ్రహించును.

(2) Palpation — స్పర్శన విధాన పరీక్ష-రోగి శరీరమును తాకి, నొక్కి శరీరోష్ణపరిమితిని (normal or feverish) గ్రహించును. వాపు, గడ్డలున్నచోట నొక్కి నొప్పి యున్నదేమో గ్రహించును. (అనొప్పి యధికమయిన ఆగుర్తునకు టెండర్ నెస్ (Tenderness) అని పేరు. వాపు స్థలము గట్టిగానున్నచో లేక మృదువుగా నున్నచో తెలిసికొనును. ఒట్లు తడిగా లేక జిడ్డుగా నున్నదో. పొడిగా గరుకుగానున్నదో తెలియగలడు. మరియు గుండె కొట్టుకొనుటను,

ఊపిరితిత్తులలో రోగకావణమున పుట్టిన వికారములను, (pluritic rub) ఉదరమును నొక్కి తడిని యక్మస్త్రిహములు వృద్ధిజెందిన వేమో గ్రహించును.

(3) Percussion — అనగా తాడనపరీక్ష :- రోగి వక్షము, ఉదరముపైన వైద్యుడు వ్రేళ్లతో కొట్టినప్పుడు కలిగిన ధ్వని విశేషములను గ్రహించి అది ఎందువల్ల సంభవించునో తెలిసికొనును. ఈ పరితౌచరణమును అనుభవసిద్ధముగా నేర్వవలసియున్నది. ముఖ్యముగా నాలుగు రకముల ధ్వనులను గుర్తించ వచ్చును. అదేమనగా :-

1) గట్టి అవయవము లున్న శరీర భాగములమీద అనగా హార్టు (Heart) యక్మత్ (Liver) స్త్రిహము (Spleen) మూత్రసిండము లున్నచోటులందు వ్రేళ్లతో కొట్టినప్పుడు గట్టి ధ్వని (Dull sound) వినిపించును. 2) ఊపిరితిత్తులున్న నక్షిముమీద దెబ్బకొట్టి నప్పుడు వానిలో గాలియుండుట వలన స్వల్ప ప్రతిధ్వనితో కూడిన ధ్వని వినిపించును. దీనికి నార్మల్ లంగ్ రెజొనెన్సు (normal lung resonance) అనిపేరు. 3) గాలితో నిండిన ప్రేగులు కలిగిన యుదరము మీద కొట్టినప్పుడు ఎక్కువగా ప్రతిధ్వని కలుగును. ఈరకము ధ్వనికి టింపెనిటిక్ సౌండు (Tympanitic sound) అనిపేరు. 4) నీటితో నిండిన మూత్రాశయము, గర్భాశయము (గర్భిణ్యవస్థలో) లుండిన గిగువ పొట్టమీద కొట్టినప్పుడు గట్టిగా గాక గుల్లగా గాక మధ్యస్థ ధ్వని వినిపించును. దీనిని డల్ థడ్ అనిపేరు. వైద్యుడు ముందుగా నారోగ్యవంతుని శరీర భాగములను తడవి, కొట్టి వానియొక్క నిజస్థానముల

గుర్తించి అనుభవమును గడించిన పిమ్మట రోగి శరీర భాగములను పై విధముగా కొట్టి ధ్వనివిశేషములను గ్రహించి తద్వారా నా అవయవములలో కలిగిన వికారములను (మార్పులను) గ్రహించును.

(4) Auscultation — అనగా పైతస్కోపు యంత్ర సాయమున శ్రౌతి పరీక్ష జేయుట. రోగిమాట్లాడుచున్న కంఠ ధ్వని స్వభావమును సుళువుగానే విని గుర్తించవచ్చును. ఇక ఊపిరితిత్తులలోపుట్టిన శ్వాసజనిత ధ్వనులను, గుండెధ్వనులను అంత్రకూజనములను పైతస్కోపుతో స్పష్టముగా విని గలము. ముందుగా నారోగ్యవస్థలోనివి ఏవిధముగానుండునో గ్రహించిన పిమ్మట సీభాగములు రోగపూరితము లైనప్పుడు క్రొత్తగా పుట్టిన వికృత ధ్వనులను గ్రహించ సామర్థ్యము కలుగును. అటుపిమ్మటనీవికృతులను అన్వయించుకోవచ్చును.

5) ఎక్స్రే ఫోటోలు: ఇంతరకు వైద్యునకు దూష్య విజ్ఞానమంతయు కరతలామలక మగును. ఇట్లు నిధారణచేసి కొన్న విషయములు సందేహరహితముగా ప్రత్యక్ష మొన ర్చుకొనుటకు చెడిపోయిన శరీరభాగములను ఎక్స్రే యంత్ర కిరణముల సాయముతో ఫోటోతీయించి పరీక్షించవచ్చును. మరియు స్వయముగా కంటితో స్క్రీనింగుపద్ధతిని (screening method) జీవశరీరములో నాయాభాగముల యదార్ధరూప ములనే చలనాది కార్యములు చేయుచుండగా చూడ వచ్చును.

(6) కెమికల్ ఎగ్జామినేషన్ (Chemical examination) దూష్యవిజ్ఞానో పార్జనా సంతరముయిక రోగజనిత

వికార వ్యాపారములను తెలిసికొనుటకు రక్తమును, మలమును, మూత్రమును, కఫమును, వాంతి పదార్థమును కొన్ని రసాయనిక పరీక్షలు చేసి అందలి విశేషములను తెలిసి నుకొనును.

(7) Microscope examination:—ఇక మిగిలినది. రోగ హేతుక క్రిముల రకమును తెలిసికొనుట. ఇందుకు రోగి రక్తమును, కఫము, మలమూత్రములను భూతయద్ధముక్రింద (Microscope) పరీక్ష చేసి వానిలో సూక్ష్మ జీవాణువులు కన్పించిన యడల వాని ఆకారముల ననుసరించి గుర్తించిన పిమ్మట రుగ్వి నిశ్చయము నిస్సందేహముగా చేయును. రోగ హేతుక సూక్ష్మ క్రిములలో ముఖ్యముగా నాలుగు జాతులున్నవి. (1) బేక్టీరియా (Bacteria) భూతయద్ధముతో చూచివపుడు చిన్న నలుసులువలె కొంచెము పొడవైన పుల్లలుగా కన్పించును. (2) చిన్న చుక్కలవలె కన్పించునవి క్వాకై (Micro-coeci) యనబడును. (3) మెలికలు తిరిగిన సన్నతీగెలవలె కన్పించునవి స్పైరెల్లా (Spirilla) (4) నాల్గవ జాతిని ఫంగై (fungi)యందురు. ఒక్కొక్క జాతిలో పలురకముల క్రిములున్నవి. ఈక్రిములయొక్క ఆకార స్వభావాదులను బోధించు శాస్త్రమునకు బేక్టీరియాలజీ (Bacteriology) అని పేరు. ఈవిధముగా రోగ లక్షణములు, పరీక్షలు ద్వారా దోష దూష్యజ్ఞానము కలుగుచుండగా, ఇంకను దూష్యజ్ఞానమును తెలియఁగోరి చెడిపోయిన ఆభ్యంతర భాగములను దర్శించుటకు పలువిధములయిన యుత్రముల సాయముపేక్షించును. (many varieties of scopal instruments.)

(8) యంత్రములసాయముతో పరీక్షించుటకు (Instrumental diagnosis) అనిపేరు. వీనికి ఏషణి యంత్రము అని పేరు. డాక్టరు తటచుగా సపేక్షించు యంత్రములలో ముఖ్యము లెవ్వియనగా:-

(1) ఉష్ణమాపక యంత్రము. దీనికి థర్మా మీటర్ అని యందుము. దీనిసాయమున జ్వరోష్ణ పరిమితి స్పష్టముగా తెలియును. స్వల్ప జ్వరములు చేతి తాకుడుతో తెలియ బడవు. మరియు జ్వరమేవేళకు ఆరంభ మగుచున్నది, యెంతవరకు వృద్ధియగుచున్నది, యే వేళకు జారుట కారంభించి, ఎప్పుడు పూర్తిగా వదిలిపెట్టినది మొదలగు జ్వర వివరములు యీ యంత్రసాయమున తెలిసికొనుటకు వీలగుచున్నది. ఈ విధమైన జ్వరస్వభావముల ననుసరించి మోడరన్ వైద్యములో రోగ నిదానము చేయబడుచున్నది. కొన్ని వ్యాధులలో సతత జ్వరము (continuous fever), కొన్ని రోగములలో సతత జ్వరమ (Remittant fever), మరి కొన్నిటిలో విరామిక జ్వరము (intermittant fever) కలుగు చుండును. ఏ రోగ క్రిములు యే రకము జర్వమును కలిగించునో శాస్త్రము తెలుపును.

(2) శ్రోతీపరీక్షకు స్థైతస్కో పు గొట్టముల (Stethoscope) నుపయోగించును,

(3) దూష్యజ్ఞాన వివరములను బడయుటకు రాసాయనిక పరీక్షలు (chemical tests of body secretions, X-ray photo) ఉపకరించును. ఆయుర్వేద వైద్యులు యీ యంత్ర

సాయపరీక్షలనుకూడ తెలిసి కొనినచో అతనికి మరింత స్పష్టముగా దూష్య జ్ఞానము కలుగును.

(4) రక్తపుపోటు పరీక్షకు స్విగ్నోమేట్రోమీటర్ (Sphygmomanometer, Blood pressure reading instrument) నుపయోగింతురు. దీనిసాయమున రక్తప్రవాహము యొక్క ఒత్తుడు స్పష్టముగా దెలియగలదు. రాబోవు యనేక ప్రమాదముల నివారించుటకు వీలగును. ఆయుర్వేద వైద్యుడు ప్రేళ్ళతో నాడిని స్పృశించి కొంతవరకు గ్రహించగలిగినను యాయంత్రముకూడ నెక్కువగా సాయపడగలదు. చికిత్సా కాలములో అస్పష్టపడు యంత్రసాయములతో నాయూ విషయములను పరీక్షించుచుండిన స్వల్పమయిన మార్పులనుకూడ గుర్తించగలుగును.

(5) నాడి నడకలను గీయుటకు (Sphygmo-graph యంత్రమును, గుండె చలనములను గీయుటకు (కార్డియో గ్రాఫ్) యంత్రములున్నవి. వీని సహాయమునకూడ నపేక్షించినచో ఆయుర్వేదవైద్యునకు విశేషజ్ఞానము లభించును. నాడి యంత్రముగీసిన గీతలను త్రిదోషపరముగా సవ్యయించుకొనుటవలన త్రిదోషములయొక్క ప్రకోప, శమనాది యవస్థలు నూహామాత్రములేగాక ప్రత్యక్షములు కాగలవు.

నాడీ నడకలను యంత్రముతో కాగితముపై నిగీయించి ఆగీతలను త్రిదోషపరముగా సమన్వయించుటను గూర్చి తెలిసికొనుటకు చదవరులు కుతూహలము చెందుదురు. గాన నీవిషయము కొంచెము వివరములతో చర్చించబడును.

స్విగ్నోగ్రాఫ్ యంత్రము చిన్న రిస్ట్రవాచి యంతయుండి చేతి మణికట్టునకు కట్టబడును. దానికి కీ నియ్యగానే దానిపైన డయాల్ వడిగా తిరుగును. ఈ డయాల్ పైన ఒక రేకుగొట్టము (డ్రమ్) కార్బన్ పేపర్ చుట్టబడి, డయాల్ తో కలిసి గిరున తిరుగుచుండును. డయాల్ ప్రక్కను ఒక సూది నిలుచును. దీని యడుగునయున్న బిళ్ళసరిగా నాడిపై న నిలిచియుండును. నాడితో బాటు సూది క్రిందికిమీదికి ఎగురుచుండును. సూది యొక్క మీదికొన కొంచెము వంచబడి డ్రమ్ నకు చుట్ట బడిన కార్బన్ కాగితముపై న గీతలు గీయును. పిమ్మట కాగితమును తీసి దానిపై గీతలను ఫోటో కెమిరాతో పెద్దగా నింకొక కాగితముమీదకు తీయవచ్చును. అప్పుడా గ్రాఫ్ గీతలు ఆరోగ్యవంతుని కీదిగువ చూపిన ప్రకారము కన్పించును. (చూడు పటము)

వాతము :- ఆరోగ్యవంతునికి నిమిషమునకు సగటున 72 నాడికెరటములు పడుగెత్తును. చలనవేగము వాత కృత్యము కనుక యంత్రమొక నిమిషములో ఎన్నిసార్లు ఎగిరి పై విధముగా గీతలను గీచినదో లెక్కించవలెను. ఆరోగ్యవంతునికి 72 కెరటము లెగిరిపడుటను చూడవచ్చును. ఎక్కువ కెరటములుండిన వాతమధికమయినదనియు, తక్కువైనచో వాతబలము తగ్గినదనియు సుళువుగా గ్రహించవచ్చును.

పిత్తము :- పిత్తము కెరటమునకు బలమిచ్చుచున్నది. కెరటబలము హెచ్చినచో నకస్మాత్తుగా మీదకు లేచును. అందువల్ల ఆరంభగీతకొంచెము వాలుగా నుండుటకు

బదులుగా బలాధిక్యమునుబట్టి నిటారుగా నిలుచుటకు ప్రయత్నించుచుండును. పిత్తబలము తక్కువగా నుండిన అగ్గితకు దాని ననుసరించి వాలు హెచ్చును

కపమువల్లనే మీదికెగిరిన కెరటము తిరిగిపడి పోవుచున్నది. కఫబలము హెచ్చుగా నుండిన నాడి చాలాసేపు నిలుచును. కనుక కోణమేర్పడుటకు బదులుగా వంకరగా కన్పించును. కఫక్షయములో కెరటము తక్కువమిదికే ఎగురుటను చూడవచ్చును.

ఈప్రకారము వాతాదుల బలాబలములను యంత్రసాధనమునకూడ గ్రహించుట కవకాశ మేర్పడినది. కనుక నాయుర్వేద వైద్యులీ విషయములను తెలిసికొని ఆచరించిన ఉభయ వైద్య శాస్త్రములకు పొత్తుకలిసి వృద్ధిచెందును.

రోగ నిదానముకొరకు యంత్రముల సహాయమును గురించి డాక్టరు బ్రాడ్ బెంటుగారి (నాడీ నిదానవైద్యులు) అభిప్రాయములను డాక్టరు ఎ. టి. రాయ్ గారు వ్రాసిన 'పల్సయిన్ ఆయుర్వేద' గ్రంథమునుండి యథాతథముగా నిచ్చుట పొందుపరచడమయినది.

"There is no doubt that physicians had continued to estimate with care and accuracy the diagnostic and prognostic significance of the indications furnished by the pulse, but it was a great loss to medical science, for, it becomes impossible to transmit the knowledge gained by experience."

Page 56.

"Broadbent is clear on the point which he says that "every important variety of the pulse revealed by the

sphygmograph was recognised, described, and named before the Christian Era." He further says that "sphygmograph is rarely necessary for diagnosis and scarcely to be trusted in prognosis." Page 57

In the absence of instrumental aid and other aids for diagnosis, so common now-a-days, the ancient physicians had to fall back on the surest clinical signs of nature for interpretation of disease - the pulse..... Page 55.

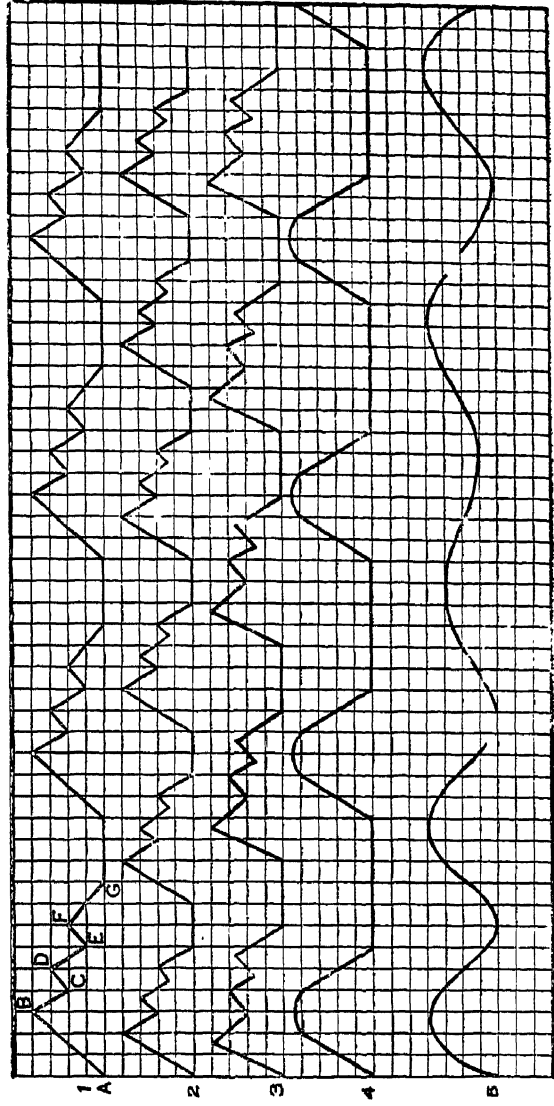
A normal pulse wave as recorded shows a sharp ascent (Vayu-pitta excitation) and a gradual descent (Vayu-Kapha depression).

By alternate stimulation of pitha and Kapha (chemical agencies), the Vayu — (cardiac nervous mechanism) is alternately excited and depressed. The Nervous mechanism of the heart is therefore secondary and not primary in producing alternate contractions and expansions of the heart. The Pitha induces muscular contraction or systole and the Kapha, dilatation or diastole. By alternate excitation and depression of Pitha and Kapha, the Rhythmic action of the heart is kept up. Pulse is therefore the result of harmonious action of two opposing chemical energies of Pitha and Kapha. The action of the heart is automatic, started by chemical agencies not nervous (the modern idea) ... ..

The sense of touch which is absolutely necessary for all medical men to develop even in modern times was almost perfected by the ancients and thus they became specialists in examining the pulse and interpreting it correctly. P. 57

It is said that the best Kavirajis can distinguish the finest shades of differences between the pulses of the five

శ్రీదోషములను నాడి నడకవల్ల గ్రహించుట.

1. ఒక గృహంను నాడి, 2. వాతాదిక్యనాడి, 3. పితృదిక్యనాడి, 4. కఫాదిక్యనాడి, 5. నన్నిపాతనాడి.

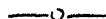

vayus, five pithas and five Kaphas, so that from pulse alone they could diagnose a case affecting an organ or a system locally, the derangement of each dosha in its three degrees (slow, moderate and severe), the vital reaction of nature to remove the [morbid conditions and the effect of treatment. Such knowledge as can be gained by experience cannot be transmitted in writing. ... ..

Broadbent says that normal variations of the pulse in health are met with quite independently of disease in both sexes and in all ages. There may be variations of circulation in the same person at different times. Unlike Ayurveda, he, however, assigns no reason for these variations to be found in health. ~ ... .. P 56.

It may, however, be noted that the touch, however delicate and well trained, may occasionally fail, but a properly acting instrument never does so, if only the student knows how to handle it properly. This is the triumph of moderners over ancients." P 80.

(A. T. Roy's 'Pulse in Ayurveda').

4వ అధ్యాయము.

త్రిదోషములకు రోగ హేతుక సూక్ష్మక్రిములకు సంబంధము

ఆధునిక వైద్యశాస్త్రములో సూక్ష్మ క్రిములు రోగోత్పాదకములని చెప్పుచున్నను శారీరక శక్తులు తగ్గినప్పుడే శరీరములోకి ప్రవేశము గనిన క్రిములు వృద్ధిచెంది రోగములను పుట్టించగలుగుచున్నవని నమ్ముచున్నారు. ప్రతికూల పరిస్థితులలో నవి నశించును. లేదా కొన్ని మొండి జాతి క్రిములు తమకనుకూల పరిస్థితులేర్పడువరకును శరీరములో కనిపెట్టుకొనియుండి తరుణము చిక్కగానే విజృంభించి రోగములు గలిగించును. క్రిముల యభివృద్ధి కాటంకపరచి, నశింపజేయు శరీరశక్తులకు వైటల్ ఫవర్సు (Vital Powers) అందురు. ఈశక్తి ద్రవ్యముల స్వరూపమెట్టిదో నిర్వచించలేదు. కాని ఈక్రిమి ప్రతిఘటనాశక్తులను (తెల్లకణముల కుండిన క్రిమి భక్షణాచార్యములోను (phagocytosis), యప్యప్లీహములు, రసగ్రంధుల (lymph glands) లోఁల క్రిమి విషములు నిర్విషములుగా మార్చబడి నశించుటలోను చూడవచ్చును. బయోకేమిస్ట్రీ సిద్ధాంతము ప్రకారము రక్తమునకుసహజముగా నుండవలసిన లవణరసము ప్రధానముగానుండిన (alkaline blood) రోగక్రిములు వృద్ధిచెందజాలవనియు, రక్తము ఆమ్లసంక్లిష్టమైనప్పుడు (acid blood) అవి యధేచ్ఛగా వృద్ధిచెందుచున్నవనియు చెప్పుచున్నారు. సూతనముగా వెలసిన ఎండోక్రైనియగ్లాండ్సు శాస్త్రము

యీ గ్రంథుల వ్యాపారమందలి ఒడుకుదుడుకులే క్రిములభి
వృద్ధిచెందుటకును యింకను పలువిధ రోగములు పుట్టుటకు
కారణమనుచున్నది.

ఆయుర్వేద శాస్త్రము మన శరీరమందలి రోగ నిరో
ధక శక్తికి 'ఊర్జ'శక్తి అని వ్యవహరించినది. ఊర్జశక్తి
(immunity) వాతపిత్తకఫముల సాయమున అన్నరస
ములోనుంచి పరిణమించిన సప్తధాతువులలో చివరిదగు శుక్ర
ధాతువులోనుంచిపుట్టిన ఓజస్సు అనేద్రవ్యమునకు గలదని
నిరూపించును. ఓజస్సు సోమగుణ ప్రధానమై శరీరమునకు
వర్చస్సును, పుష్టిని, మనస్సునకు ధైర్య సైర్యమును, దీర్ఘ
యువును ప్రసాదించుచున్నది. ఓజస్సు సమృద్ధిగానుండు
వారలారోగ్యముగా నుండును. ఓజస్సు క్షీణించిన రసాది
సప్తధాతువులు క్షీణించును. ఓజోత్పత్తికి ప్రధాన కారణము
లుగానున్న వాతపిత్త కఫములు రోగోత్పత్తికి చాల ముఖ్య
ములుగా నెన్నబడినవి. ఇవి దూషింపబడినప్పుడు సప్తధాతు
వులు దూషింపబడి ఓజోత్పత్తి జరుగదు. ఓజస్సునకు ముఖ్య
స్థానము హృదయమని (హార్టు) చెప్పబడినను అది శరీర
భాగములందు సంచరించుచు వానిని పోషించుచున్నది.
చర్మముక్రింద కనిపించుచున్న స్నేహద్రవ్యము (sebaceous
fluid) రక్తములలో ఓజోద్రవ్య మెక్కువగా నుండును.
పాశ్చాత్య వైద్యశాస్త్రములో నూతనముగా వెలసిన
ఎండోక్రైను సిద్ధాంతము ననుసరించి వృషణగ్రంథులలో
నుంచి, అంతర్వాహినిగా నూరుచున్న స్పెర్మిన్ అనేద్రవ్యము
(spermin) ఓజస్సు కార్యములన్నిటిని జేయుచున్నదని

చెప్పుచున్నది. కనుక స్పెర్మిన్ ద్రవ్యమునే మనము ఓజస్సు యొక్క రూపమని భావించవచ్చును. మరియు ఎండోక్రైను గ్లాండ్సును సక్రమముగా నడిపించుటకు ఆహారపదార్థమందలి విటమినులు చాలబాధ్యతను వహించుచున్నవని శాస్త్రవేత్తలు నిరూపించినారు. కనుక ఓజోత్పత్తికి విటమిన్ను సహకారులు కావచ్చును. ఓజస్సు బ్రహ్మచర్యము, యోగ వ్యాయామము, సదాచారములు, సదభ్యాసములు మనోదార్ఢ్యము, సాత్విక పాష్టికాహార సేవనములద్వారా వృద్ధియగుచున్నది. స్వాస్థ్య రక్షణము, ఓజోవృద్ధిద్వారా జరుగుచున్నది. కనుక ఓజస్సు లేక ఊర్జస్కర ద్రవ్యము ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలకు స్వాస్థ్య రక్షణకు ప్రధానముగా నున్నది. సూక్ష్మరోగ క్రిముల ప్రధానములు. కాసర్జేమ, గుడ్ హాప్టుగారు డాక్టరు హార్టీ పండితుడు క్రియహేతు కారణమునుగురించి వెల్లడించిన యభిప్రాయములు (169, 167 పేజీ) అధునిక వైద్యశాస్త్రావలంబకులకత్యంత ప్రమాణములు కాగలవు. ఈవిషయముల నమ్మియు నేటి యాధునిక వైద్యులింకను సూక్ష్మక్రిమి సిద్ధాంతమునే పట్టుకొని ప్రవేశించుచు, ఆ సిద్ధాంతానుసారముగా చికిత్సలో క్రిమిసంహారక మందుల ప్రయోగించి వాటిని వేటాడుచు, శరీరమును క్రిమి రహితమొనర్చుటయే రోగము నయమొనర్చుట యని సంతృప్తి జెందుట జూడ విచారము కలుగకమానదు, ఇటువైన క్రిమి సంహారక్రియలకంటెను, క్రిమి నిరోధక కార్యము (prevention) లో నిమగ్నులయ్యెదరని ఆశించుచున్నాము. అనగా సూక్ష్మక్రిములకంటె శ్రేష్ట విచారణ మవశ్యమని తెలియుచున్నది.

4వ భాగము — ఔషజ్ఞానకము

Pharmacy and Pharmacology in Ayurveda

1 వ అధ్యాయము

ఆయుర్వేదశాస్త్రములో చికిత్సాద్రవ్యములు, మొదట మూలికలతో నారంభమయినవి. చరక, సుశ్రుతాది గ్రంథములలో మందు లన్నియు ఓషధులతోనే తయారగుచుండెను. సుశ్రుతుడు పాదరసముయొక్క బాహ్యోపయోగమును మాత్రమే నొక్కచోటజెప్పెను. భావమిశ్రుని కాలము నాటికి విదేశములనుండి దిగుమతి యగుచున్న నల్లమందు, పాదరసము, లోహాదులు, కొన్ని జంతు ద్రవ్యములు చికిత్సాద్రవ్యములలో చేర్చబడినవి. చక్రదత్తుడు లోహాదుల భస్మీకరణ పద్ధతులను విపులముగా చెప్పెను.

చరక మాతానుసారముగా భేషజద్రవ్యములు మూడు రకములుగా లభించుచున్నవని యున్నది. (1) జంతుద్రవ్యములు (animal substances) (2) ఓషధులు (vegetable or herbs) (3) ఖనిజద్రవ్యములు (mineral substances)

1. జంతుద్రవ్యములలో తేనె, పాలు, మలమూత్రములు, క్రొవ్వు, మజ్జ, మాంసము, చర్మము, శుక్రము, అస్థులు, డెక్కలు, కొమ్ములు, గోళ్లు, వెంట్రుకలు, పిత్త సంబంధమయిన రాళ్లు పేర్కొనబడినవి.

2. ఖనిజద్రవ్యములలో బంగారము, వెండి, రాగి, సీసము, జసదము (zinc), లోహము (iron), యిసుక

(silica), సున్నము, మణిశిల (Realgar), వజ్రము, ఉప్పు ఇంగిలీకము (Red ocher), సావీరాంజనము (antimony), మొదలుగాగల వానియొక్క ఉపయోగములు వివరింప బడినవి.

(3) మూలికలు నాలుగు రకములని విభజింప బడినవి:—

(1) పుష్పించ కుండానే కాయలను కాచే మర్రి, జువ్వి, రావి, మేడి, పనస మొదలైనవి. (2) పుష్పించి ఫలములను కాచునవి. (3) ఓషధులు— ఒక సంవత్సరములోనే ఫలించి వెంటనే నశించునవి (4) వీరుద్ధములు చిన్నపొదలు, తీగెలు (Herbs and creepers) వీనియొక్క వేళ్లు, పట్టలు, చేవ, బంక, పాలు, తొడిమలు, ఆకురసములు, తొరములు, కాయలు, పండ్లు, పువ్వులు, బొగ్గు, చమురులు, ముళ్ళు, ఆకులు, మొగ్గలు, చివుళ్లు, మందులుగా వాడుదురు. మరియు చరకుడు 16 రకముల వేళ్లను 19 రకములు ఫలములను, 3 నిర్వాసములను, 3 పట్టలను, 4 స్నేహద్రవ్యములు అనగా:— నెయ్యి, నూనె, క్రొవ్వు, మజ్జలను, పంచ లవణములను అనగా:— సావర్చ, సైంధవ, బిడ, సముద్ర, ఔద్బిద లవణములను, జంతు మూత్రములను అనగా గొఱ్ఱ, మేక, ఆవు, బట్టె, ఏనుగు, లొట్టియ, గుఱ్ఱము, గాడిదల మూత్రములను, యీ జంతువుల పాలను, మనిషి పాలను గురించి ప్రత్యేకముగా వివరించెను.

సుశ్రుతుడు (1-37) ఓషధులను సేకరించునప్పుడు దాని పరిసరములను పరీక్షింపుమని చెప్పెను, బొరియలు,

గనులు, రాళ్ళు, పుట్టలున్న వేమో చూడవలెను. పంచ భూతాంశలలో జల పృథ్వీలెక్కువగా నుండిన స్థలమందలి వివేచనకారి యోషధులు ప్రశస్థములు, వాయ్వగును లభిక ముగా నుండి మంచిగాలి తగులుచున్న స్థలములందు పెరిగిన వమనకరోషధములు మిగులప్రశస్తములు. ఓషధుల గురించిన ప్రత్యక్ష జ్ఞానమా యా ప్రాంతమందలి పసుకాపరులు, ఆటవికులు, సన్యాసుల ద్వారా పొందవచ్చును. సుశ్రుతుడు (1-37) లో 700 మూలికలను 37 గణములుగా విభజించి వాని ప్రయోజనములను పలురోగములకు వివరించెను ఈగణముల పేర్లు గణారంభము యొక్క ఓషధి పేరుతో నుండును. మరియు మూలికలయొక్క యుపయోగములబట్టి (1-39) కూడ వీనిని వర్గీకరణ మొనర్చెను. శార్దూధర సంహితలో నీ యోషధుల గణవిభజనము పూర్తిగా నున్నది.

1. దీప నౌషధములు = (drugs which stimulate digestive secretions.)
2. పాచ నౌషధములు = (drugs which increase digestive enzymes.)
3. దీపన పాచ నౌషధములు = (drugs which digest food well)
4. సంశమ నౌషధములు = దూషిత దోషములను సమస్థితికి దెచ్చునవి.
5. అనులోమ నౌషధములు = ఆహారమును పచనము జేసి సార కిట్టములుగా విభాగించి మలమును వెడలించునవి.

6. సంస్ర నౌషధములు = ఆహార సారకీట్టములను వాటి స్థానములకు చేర్చునవి.
7. భేద నౌషధములు = మలమూత్ర బంధముల సడలించి వెడలించునవి.
8. లేచ నౌషధములు = (Purgatives)
9. వమనౌషధములు = (emetics.)
10. ఛేద నౌషధములు = ఒక దానితో నొకటి కలిసియున్న వాతాదులను విడగొట్టి వాటిని స్వస్థానములకు చేర్చునవి.
11. సంశోధ నౌషధములు = తోషములను మలములను వెడలించునవి.
12. లేఖ నౌషధములు = దోష యుక్తములైన రసాది ధాతువులను శోషింపజేసి రోగశమనము కలిగించునవి.
13. గ్రాహ్యౌషధములు = దీపన పాచన శక్తులు కలిగి యుష్ణ ప్రధానమైన ద్రవములను శోషింప జేయునవి.
14. స్తంభ నౌషధములు = రూక్ష శీత వీర్యగుణములు కలిగినవి.
15. రసాయనౌషధములు = ఆరోగ్యమునిచ్చి ముదిమి రాకుండ చిరకాలము జీవింపజేయునవి. (Elixirs)
16. వాజీకరణౌషధములు = వీర్యవృద్ధిచేసి సంభోగ శక్తి నిచ్చునవి. (aphrodisiacs)
17. ధాతువృద్ధికరౌషధములు = (Tissue builders)
18. సూక్ష్మౌషధములు = చర్మ రంధ్రములలోన బ్రవేశము గలవి.

19. వ్యవాయాషధము = శీఘ్రములో శరీర మంతట వ్యాపించిన తరువాత పాకమగునది.
20. వికాస్యాషధము = సంధిబంధములను సడల జేయునది.
21. మదకారి ఔషధము = మత్తును కలిగించునది. (Hypnotics).
22. ప్రాణహరౌషధము = (poisons)
23. ప్రమాధౌషధములు = వీనిని చెవులు ముక్కురంధ్రములలో వేసినను స్వవీర్యప్రభావములచేత దోషములు శమించును.
24. అభిష్యందౌషధములు = జిడ్డుగానుండి గురుగుణమును కలిగి రసవహస్రోతస్సుల నడ్డగించుటవలన స్థౌల్యరోగమును కలిగించును.

మరియు అధర్వణ వేదములో భేషజ ద్రవ్యములు నాలుగు రకములని చెప్పబడినది. మంత్రం॥ ఆధర్వణీరాంగి రసీరైవేర్మనుష్య జాడత ఓషధయః॥ అనగా:-

(1) ఆధర్వణీయ భేషజములు-అనగా 'ధర్వతశ్చరతి కర్మతత్ ప్రతిషేధః అధర్వః' అనుటచేతను దుఃఖ నాశనమని భావార్థము. దీనికి హిరణ్యవిద్య యనిపేరు. సూర్యుని యందలి ప్రాణద్రవ్యములకు హిరణ్యమని యందురు. ఈవిధములైన ప్రాణశక్తులు కలిగిన ఓషధులను, జంతుద్రవ్యములను, లోహముల భస్మములను, హిరణ్యవిద్యాతంత్ర సాంప్రదాయాను సారముగా రోగులకిచ్చి జీవింపజేయ వచ్చును.

(2) ఆంగీరస భేషజములు:- అంగరస ప్రతిపాదితవేదము అంగీరస విద్య. “అంగీరసః భిషక్ వేదశ్చ” అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తు, బృహదారణ్యకములోను, “అంగీరసం మన్యంతే అంగానాంహి యద్రసః” (ఛాందోగ్య 1-2-10) లోను, ఆంగిరసోఽలంగనాం హిరసః (బృహదా 1-3-8) లోను, “ప్రాణోవా అంగానాం రసః” (బృహదా 1-3-10) లోను, కన్పించుటచేతను యీ అంగీరస భేషజమును మోడరన్ మెడిసిన్ లో చెప్పిన ఎండ్రోక్రైనాలజీ సైన్సు, (endocrinology science) అని మన మూహించుట తప్పకాదు. ఈ గ్రంథిరసములు (హార్మోనులు) జంతుక్షీర, మూత్ర, పిత్త రసములలో కలిసియున్నవి. కనుక ఆయుర్వేదములో నీ రకము భేషజ ద్రవ్యములను ఓషధి చికిత్సలతో కలిపినారు.

(3) దైవీవిద్య ఆనగా ప్రాక్తన కర్మ క్షయ హేతువులైన ఉపాసక, మంత్ర, తంత్ర, జప, తపోదానాదులద్వారా రోగవిమోచనము గావించుట.

(4) మనుష్యజాడత ఓషధయః - ఆయుర్వేదములోను, మోడరన్ వైద్యములోను రోగ శమనము కొఱకు ఓషధులను, పాషాణాది లోహద్రవ్యములను యుక్తిగా ప్రయోగించుట.

ఈపై నాలుగింటిలో దైవీవిద్య నవలంబించువారు మనదేశములో భూతవైద్యులని పిలువబడుచున్నారు. భూతవిద్యనే గ్రహచికిత్స యని ఆయుర్వేద శాస్త్రములో నొక యంగముగా మనవారు పరిగణించినారు. సుశ్రుతుడు మాత్రము ఆయుర్వేద శాస్త్రములో భూత, గ్రహశబ్దములను

రోగ హేతుక సూక్ష్మక్రిములుగా భావించమని ఆదేశించుచున్నాడు.

ఇక ఆధర్వణియ విద్యలేక హిరణ్యవిద్యను గురించి సంగ్రహముగా ప్రస్తావించవలసియున్నది. ఋగ్వేదమంత్రం (1-7-46) పేజి 20 సూక్తములను పరికించిన త్రివిధ దివ్య భేషజము లర్థించబడినటుల తెలియుచున్నది. అవేమనగా :- (1) త్రిదివ్య భేషజములు-సూర్య, చంద్ర, అగ్ని. (2) త్రిపార్థివ భేషజములు - ఆకాశ, దిక్, ఋతువు. (4) త్రిమర్భ్య భేషజములు-పృథ్వి, జల, విద్యుత్తులు.

ఈ 9 ది లోను విరాట్ ప్రాణశక్తులధికముగా నున్నందున వీనిని నవప్రాణ ద్రవ్యములందురు. “సూర్య ఆత్మా జగత స్త స్థుషశ్చ” అనుటవల్లను, జ్యోతిరమృతం మధ్యేభ్యః ఉద్యంతూర్వ రస్మిరాతనోతి” అని పాఠముండుటచేతను సూర్యుడు తనయందలి అమృతమును (ప్రాణశక్తులు) సహస్ర కిరణములద్వారా వర్షింపజేయగా నవి పై న జెప్పిన తొమ్మిది ద్రవ్యములలో బ్రవేశించుచున్నవి. ఆకాశ, దిక్, ఋతువుల లోని ప్రాణశక్తులను గ్రహించి స్థావర జంగమ ప్రాణులు వృద్ధిజెందుచున్నది. ఇక పృథ్విలోకి ప్రవహించిన ప్రాణ శక్తులు హరితార్జునాయములలో నధికముగా లభించును. హరితము=బంగారము. అర్జున=రజితం, వెండి. అయము=ఇనుము.

ఔషధులకు రాజు చంద్రుడు. చంద్రునిలో నవప్రాణ ద్రవ్యములను గ్రహించి ఔషధులు వృద్ధియగుచున్నవి. ఈదిగువ చూపిన ప్రకారము ఒక్కొక్కజాతి ఔషధి

యొక్కొక్క రకము ప్రాణశక్తి సధికముగా గ్రహించినందున వానికి సార్థక నామము లియ్యబడెను.

- 1 అగ్ని ప్రాణమధికముగా గలది - చిత్రమూలము
- 2 సూర్య   ,,   ,, - అర్క (జిల్లేడు)
- 3 చంద్ర   ,,   ,, - సోమ, అమృత-తిప్పతీగె.
- 4 పృథ్వీ   ,,   ,, - ధాత్రి (ఊశిరిక)
- 5 ఆపః   ,,   ,, - జల (కురువేరు)
- 6 వ్యోమ   ,,   ,, - ఇంద్ర (కొడిశపాల)
- 7 అంతరిక్ష   ,,   ,, - ఆకాశవల్లి (సీతామ్మవారి నూలుపోగులు.
- 8 దిశః   ,,   ,, - కకుభః (మద్ది)
- 9 అర్థవ   ,,   ,, - ఆదిత్య (పుష్కరమూలము)

ఇట్లే జంతు, పక్షి, మనుష్య దేహములుకూడ నీ సవ ప్రాణద్రవ్యములను గ్రహించి సర్దిల్లుచున్నవి. కాని ఒక్కొక్క జాతి యొక్కొక్క ప్రాణము సధికముగా గ్రహించుటకలదు. ఉదా:- గోవు సూర్యప్రాణమును, మేక అగ్నిప్రాణము సధికముగా గ్రహించును.

ఇక రోగుల శరీరములలోనేయే ప్రాణశక్తులు తగ్గినవో నిదానించి ఆప్రాణశక్తు లధికముగానుండిన జంతు, పక్షి ఓషధులద్వారా తిరిగి లోపము నుద్దరించుట భేషజము కాదా. డాక్టరు సుస్లెగ్గారి ద్వాదశ లవణాచిత్ర మూదిరిగానే నేర్పరియైన వైద్యుడు స్వర్ణ, రజత, అయోధస్యములు,

పైన చెప్పిన 9 ఓషధుల చూర్ణములతో సర్వరోగములు చికిత్సించవచ్చును.

ఇక మణిధారణము కూడను యీ ప్రాణశక్తి సిద్ధాంతము ననుసరించియే యున్నది. సవగ్రహములకు ప్రీతి కరములైన వజ్ర వైఢూర్య, మరకత మాణిక్యములను మనవారు అలంకారముగా ధరించుచుండినను వాటి ప్రభావము వానిని ధరించిన వారికి లభించుచునే యున్నది. పవడములు మంచి ముత్యములకు కూడ నిట్టి శక్తియే కలదు. కనుక వీనిని ధరించుట ఆరోగ్యము కొరకే యని తెలిసికొందము. కొన్ని వృక్ష శకలములకు మణి శబ్దము సార్థముగా వ్యవహారమున నున్నది. వీనినే తావేదులు కట్టుట, కొన్ని రోగముల దుబ్బితముగా వృక్ష ముణులను ధరించు మాత్రమున నయము కాగలవు. అందరకు తెలిసినది కోరింతదగ్గు రోగులకు మెడలో కోరింత తీగెను కట్టుట. కొండజాతివారు పలు రకముల తీగెలను దండకు కడియముగా ధరింతురు. కౌశిక సూత్రములలో రాజయక్షరోగులకు వరుణ వృక్ష శలాకను, యత్నోది సర్వరోగములకు దశ వృక్షశలాకను మంత్ర సహితముగా తయారైన బంగారు, వెండి, రాగి రేకులతో తావేదులు చేసి కట్టవలెను అని యున్నది. 'శతవారో అనినశత్' ఇతి సంతతి కులక్షయ గ్రహజుష్ట యిత్యాది ఉపద్రవేషు శతవారం అభిమంత్ర్య పునః సూక్తం జపిత్యాబధ్నియాత్॥ అని కౌశిక సూత్రములు బోధించుచున్నవి.

ఈ మణిధారణ విషయమై ఆధునిక విద్యావంతులు నమ్మకుండినను ప్రాణశక్తుల విషయములో సందరును నమ్మ

వలసి వచ్చును. ఏలయన ఏటమ్ ఎనర్జీ, స్ట్రాక్లియర్ ఎనర్జీలను కనుగొనుచున్న శాస్త్ర పరిశోధకులు యీ ప్రాణశక్తులను గ్రహించుట కెంతయో శ్రమపడ నక్కరలేదు.

హైడ్రోజనుబాంబు ప్రేలుడు ఫలితంగా ప్రపంచము లోని మానవ, జంతు, వృక్షములలోని తత్వములే మారి పోవుచున్నాయని శాస్త్రజ్ఞులు చాటుచున్నారు. ఎక్సురే ఆల్ట్రా కిరణ ప్రసారమువలన మనుష్య దేహములలో ధార్మిక శక్తి విశేషముగా బ్రవేశించి కేన్సర్ మొదలైన క్రొత్త రోగములను పుట్టించగలవట, కొన్నివేల సంవత్సరముల క్రిందట హైందవ ఋషులు లోకహితార్థముబోధించిన హిరణ్య విద్యను మనమేల యపయోగించుకొనరాదు?

ఇక ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు యుక్తిసాధనముగా నిర్మించుకొనినిభేషజ ద్రవ్యముల గురించి విచారితము రోగ హేతువులలో మొదటిది కర్మ సిద్ధాంతము. కర్మాచుభవము కాకుండ రోగమునకు విముక్తిలేదని చాలమంది నమ్మకము. కాని మనపూర్వులు కర్మవిపాకమునకు సహితము కొన్ని యుపాయములను బోధించిరి. ఆయుషదేశమే దైవవ్యపాశ్రయ చికిత్సగా చరకుడు ప్రతిపాదించెను - అనగా భక్తి సయమములతో భగవంతుని ప్రార్థించుట. అనన్య చింతనతో కూడిన భక్తి సహిత ప్రార్థనలకు సాధించరాని కార్య మెద్ది కలదు? (More things are wrought by prayer than the world can dream of) అని ఒక ఆంగ్లకవి చెప్పినాడు. గాంధీ మహాత్ముడును 'రామనామ సంకీర్తనమే సర్వరోగము

లకు దివ్యోపధ' మని పునరుద్ధాటించినాడు. చరకుడు చెప్పిన యుక్తి వ్యపాశ్రయచికిత్స ద్వివిధములుగా నున్నవి.

- (1) శారీరక రోగములకు ఔషధాన్న విహారచికిత్స,
- (2) మానసిక రోగములకు సత్వావజయ చికిత్స (psycho-therapy).

2వ అధ్యాయము

అయుర్వేద ఔషధ గుణ నిశ్చయము.

(Pharmacognacy in Ayurveda)

ఆధునిక పరిశోధకులవలె నాయుర్వేద తంత్రకర్తలు జంతువులకు, పక్షులకు ఔషధ ద్రవ్యములిచ్చి దేహాయంత్ర వ్యాపారముల మీద వాటి ప్రభావమును కనిపెట్టలేదు. పాశ్చాత్యులు కూడను సుమారు 200 సం॥ నుండి జంతు పరిశోధనల జేయుచు ద్రవ్యగుణమును గ్రహించుచున్నారు. ఇంతకు పూర్వము మనుష్యులచే తినిపించి వాని కార్యములను కనిపెట్టుచుండిరి. ఈ అనుభవైకజ్ఞాన మొకరినుండి యింకొకరికి వ్యాప్తి నొందుచుండెను. ఈవిధముగా లభించిన జ్ఞానమునకు ప్రేడిషనల్ లేక ఎంపిరికల్ నాలెడ్జి (Traditional or empirical knowledge) అని పేరు. ఇందువల్ల నొక చికిత్సా ద్రవ్యమొక రకము వ్యాధిని నయముచేయగలదని తెలియునేగాని అదే విధమముగాదేహాయంత్ర వ్యాపారములను మార్పుజేసి సుఖమును కలిగించును? అద్రవ్యమునకు రోగహరశక్తివ హేతువులవల్లకలిగినది? అనెడు నిర్దుష్టమయిన జ్ఞానము కలుగలేదు. అందువైని కొందరు బుద్ధిమంతులు చికిత్సా ద్రవ్యమును మొదట నారోగ్యముగా నుండిన జంతువులకు, పక్షులకు, మనుష్యులకు తినిపించి, దాని ప్రభావమును వివిధ దేహాయంత్ర భాగములమీదను కనిపెట్టి, పిమ్మట

ద్రవ్యమందలి ప్రధానాంశములను (active principles) రసాయనికోపాయములచేతను విడదీసి, దానియొక్క విషమోతాదులను, సామ్యముగా వ్యవహరించగల కనిష్టమోతాదులను నిర్ణయించుచున్నారు. ఈవిధముగా పరిశోధన పరిశీలనలద్వారా కలిగిన నిశ్చిత జ్ఞానమునకు 'రేషనల్ నాలెడ్జి' (Rational knowledge) అనగా హేతువాద పూర్వకజ్ఞానమని పేరు. ఏ అయిదారు మందుల విషయముననోతప్ప, పాశ్చాత్య వైద్యమందలి మందులన్నిటికి వైన చెప్పిన విధముగా ద్రవ్యగుణ నిశ్చయము గావించబడినది. కనుక మోడరన్ మెడిసిన్ 'సైంటిఫిక్ మెడిసిన్' అనికూడ వ్యవహరించుచున్నారు.

ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు హైందవ సాంప్రదాయానుసారముగా ద్రవ్యగుణ నిశ్చయమును ప్రత్యక్షానుభవములతోను, తాంత్రిక సిద్ధాంతముల ననుసరించి యుక్తివాదముతోను, అప్తవాక్య ప్రమాణములననుసరించియు, చేసినారు. కనుక నాయుర్వేదీయ ద్రవ్య గుణపాఠము సశాస్త్రీయమనియే చెప్పవలెను. ఔషధ ద్రవ్యమందలి పంచ భూతాంశలను నిర్ణయించియు, ద్రవ్యములయొక్క రస, గుణ, వీర్య, విపాక, ప్రభావములను అనుభవముద్వారా కనిపెట్టియు, వేదవాక్యములను ప్రమాణములుగ నంగీకరించియు ద్రవ్యగుణ నిశ్చయ మొనర్చినారు. ఈవిషయములను యీ గ్రంథములో రెండవభాగములో పంచభూత, మద్రస సిద్ధాంతములలో వివరముగా చూడదగును.

1. ద్రవ్యము-రసము :- ద్రవ్యములందలి వివిధ రసము

లను మన జిహ్వోద్రియము కనిపెట్టగలదు. ఇందుకు పాశ్చాత్య శాస్త్రపరిశోధకు లింతవరకు యంత్రసాధనములను కనిపెట్టలేదు. ఒక్క పులుపు, ఉప్పు, తీపి, రుచులవిషయములో నవి యధికముగానున్న ద్రవ్యములను వాసనబట్టికూడా గ్రహించవచ్చును. ఈ మొదటి రెండురసములు చాల స్వల్పముగా నున్నప్పుడు రసాయనికోపాయము నొకదానిని శాస్త్రవేత్తలు సూచించినారు. అదేమన:- ఎరుపు, నీలిరంగుల లిట్మస్ కాగితములతో ద్రవ ద్రవ్యమును పరీక్షించుట. (Red and blue litmus paper test). పులుపు ద్రవములో నీలిలిట్మస్ కాగితమును ముంచినప్పుడది ఎరరంగుగా మారును. (దీనికి acid reaction అనిపేరు). నీలిరంగు కాగితము ఎర్రగా మారినప్పుడల ఆల్ కలైన్ రీయాక్షన్ (క్షార యుక్తమని) అని తెలియవలెను. మిగతా రుచులను కనిపెట్టుటకు అవకాశములేదు. తీపికి చీమలు చేరునుగాన నీయుపాయముతో కొంత గ్రహించవచ్చును. మిగిలిన ద్రవ్యరసములను నోటిలో వేసికొనియే తెలియవలెను.

ఆహారపదార్థముల నాశ్రయించుకొనియున్న వృక్షసములు పంచభూత సమ్మేళనమువలన ఏర్పడుచున్నవని ఆయుర్వేద తంత్రములు బోధించును. పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు రసములను (రుచులను = Tastes) ద్రవ్యాశ్రితగుణములుగా చెప్పిరి. వీని స్వరూపము వారికందుబాటులో లేదు. గనుక అన్నజీర్ణవిషయమై పదార్థములమీద వివిధ జీర్ణరసములందలి ఎంతై ముప్పుయొక్క రాసాయనిక పరివర్తనమే (Chemical change) అన్నజీర్ణ కార్యమని చెప్పుచున్నారు. ఇకపదార్థము

లందలి షడ్రసములపై నీ ఎంజైముయొక్క పరివర్తనా పద్ధతి నింత వరకు కనిపెట్టలేదు.

ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలకు, ఆహార, ఔషధద్రవ్యము లందలి షడ్రసములు ద్రవ్యగుణ నిరూపణమునకు చాల ప్రధానములుగానున్నవి. మరియు షడ్రస భూతాంశలతోనే వాతాద్ది త్రిధాతువులుఘట్టించుచున్నవని సిద్ధాంతీకరించిరి. పదార్థములతోబాటు షడ్రసములకూడ మన శరీరములో పితృగ్ని చేతను పచనమగుచున్నవని వినరించిరి. పాచకభాగాంశమైన పితృమును జఠరాగ్నియని న్యవహరించినారు. సౌకర్యము కొరకు యీ అగ్ని ద్వివిధములని చెప్పుచు, ఆహారపదార్థములను జీర్ణముచేయుదానిని పాచకాగ్నియనియును, షడ్రసములను విపాకమొందించు అగ్నిని జఠరాగ్నియనియు త్రంత్రకారులు చెప్పినారు. పాశ్చాత్య ఫిజియాలజీ గ్రంథములలో చెప్పిన వివిధ ఎంజైములనే పితృగ్ని స్వరూపములని మనము గుర్తించినప్పుడు, యీఎంజైము పదార్థములతోబాటు షడ్రసములనుకూడ విపాకమొనర్చుచున్నవని మనమూహించుట తప్పకాదు. ఈవిషయము పాశ్చాత్య పండితులకు తెలియక పోవచ్చును. అంతమాత్రమున ఆయుర్వేద సిద్ధాంతము తప్పు యనుటగాని అసంభవమనుటగాని బుద్ధిమంతుల లక్షణముకాదు. అహారపదార్థములందలి పంచభూతాంశలతో శారీర ధాతువులైన రసరక్తాదులు నిర్మింపబడుచున్నవి. షడ్రసములందలి పంచభూతాంశలతో వాతపితృ కఫములేర్పడి రసరక్తాది శారీర ధాతువులను పోషించుచున్నవని చెప్పిన ఆయుర్వేదము శాస్త్రముకాదా? పంచభూతములు, షడ్రసములను

గురించి నజ్జానమే పాశ్చాత్యులకు లేనప్పుడు, యిక త్రిదోష జ్ఞానమెట్లు అలవడును. ప్రత్యతౌనుభవ విషయములను మాత్రమే నమ్ముదుము. అనుమాన, ఆప్తవాక్యములపై నాధారపడి నిర్మించిన సిద్ధాంతము లంగీకరించబడవు. అని చెప్పట మూఢత్వమును వెల్లడిచేయును. పాశ్చాత్యుల శాస్త్రములలో మాత్రము కొన్ని సిద్ధాంతములను (Hypothesis) నమ్ముటలేదా? అవన్నియు ప్రత్యతౌనుభవ ముతో ఋజువైనవా? ప్రతి శాస్త్రము మొదట కొన్ని ఊహలతో నారంభమగును. ఈయూహలు బుద్ధివికాసము, అనుభవములతో పరిశోధన పరిశీలనాపూర్వకముగా ఋజువగుచుండును. గనుక సత్యాన్వేషణాపరులు ఆయుర్వేద సిద్ధాంత విషయములను జాగ్రత్తగా పరిశీలింతురుగాక.

(2) ద్రవ్యగుణము :- దేహయంత్రకార్యములు గుణములు కావు. ఈకార్యములొక ద్రవ్యప్రభావమువలన జరుగుచున్నవిగాన ద్రవ్యము నాశయించుకొనియున్న మహత్తర ప్రభామును కలిగిన ద్రవ్యవిశేషములని చెప్పవలెను. దీనిని గుణ శబ్దముచేతనువ్యవహరించుచున్నారు. సాంఖ్యులు ప్రకృతికంటె భిన్నమైనగుణము పదార్థమనియు, అవ్యక్త ప్రకృతి (మూల ప్రకృతి)తో కలిసి యున్నదనియు చెప్పదురు. ఇది ప్రకృతి పరిణామద్రవ్యము లన్నిటియందును అనుసరించును. కనుక పాంచభౌతిక దేహము, మనస్సునకును సంక్రమించి సర్వచేష్టలకును మానసిక ప్రవృత్తులకును కారణభూతముగా నున్నది. సృష్టి పదార్థములన్నియు పాంచభౌతికము లగుటంజేసి ఆహార బోషధ ద్రవ్యము లన్నిటిలోను నున్నది. సత్య, రజ, తమో

గుణాంశల ప్రధానములుగా సీద్రవ్యములు త్రివిధములుగా నున్నవి. నిత్యము సాత్వికాహారమును భుజించు వారిలో సాత్విక గుణాంశ లభివృద్ధి జెందును. ఇట్లే మిగతా గుణములుకూడ వృద్ధియగుచున్నవి. రజోగుణము చురుకుతనమును స్వాతికగుణమును, తమోగుణాంశ లధికముగాగల ద్రవ్యములకు జడత్వము కలిగించునని మనవారు అనుభవపూర్వకముగా చెప్పిన విషయము. మరియు ఆహారాషధములకు వీర్యము, విపాకము, ప్రభావములున్నవి. వీని వివరములకు చూడు పేజీ 80, 81, లు. ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు వేలకొలది ఓషధులు, జంతు పక్షి మాంసాదులు, ఖనిజలోహములు, వివిధరకముల భక్ష్యభోజ్యములయొక్క రస, గుణ, వీర్యవిపాక, ప్రభావములను అనుభవపూర్వకముగా నిర్ణయించి ద్రవ్య నిఘంటువుల వ్రాసియున్నారు. వారి అనుభవములను మనము పొందుటయే మనవంతు. ఈవిషయమున సందేహము లనవసరము. క్రొత్త వస్తువులకు నేటి వైద్యులుగాని ముందుతరమువారు గాని వారుసూచించిన మార్గముల ననుసరించి ద్రవ్యగుణ నిశ్చయ మొనర్చి, ఆయుర్వేద సాంప్రదాయము ప్రకారము వానిని వాడుకొనుట కెట్టి యభ్యంతరము లేదు. స్వానుభవ పరీక్షాపద్ధతియే శ్రేష్టమయినది. కొన్ని తీవ్రతరకాషధముల విషయమున జంతు పక్షుల మీద పరీక్షోధనలుసల్పి, గుణ నిశ్చయముచేయవలసి యుండునని ఆయుర్వేద తంత్రకారులు కూడ నుడివినారు.

ద్రవ్యగుణ నిశ్చయము కేవలము జంతు పక్షి పరీక్షోధనాలయములో సాగనేరదు. ఏలయనగా జంతువులు పక్షులు,

ద్రవ్యానుభవములను మధ్యమంగా మానసిక ప్రభావములను ప్రకటించలేవు. అయిన నీ పరిశోధనలు కొంత మార్గదర్శకములుగా నుపచరించును.

—•—•—•—

3. అధ్యాయము

Pharmacy in Ayurveda

ఆయుర్వేదములో ఔషధకల్పనము.

ప్రత్యేక విశిష్ట ప్రభావము కలిగిన మూలికలు యే కొలదియో తప్ప విగిలిన ఓషధులను సంపుటిచేసి యిచ్చుటయే ఆయుర్వేద సాంప్రదాయము. ఏక వస్తుప్రయోగములు చాల తక్కువగా నున్నవి. ఏలయనగా రోగములు తటచుగా ఏక దోష జనితములు కావు. ద్వంద్వజ, సన్నిపాతజములుండును. మరియు నీ దోషములు అంశాంశ భేదములతో ప్రకోపించుట కలదు ఈ సంసర్ల భేదములన్నిటికిని తదనుగుణమైన ఏక వస్తువు లభించుట కష్టము గనుక బహుద్రవ్యములు సంయోగ పరచి మందును సిద్ధము చేయుదురు. ఒకే యోగమును రోగావసరములనుబట్టి అనుపాన భేదములతో నుపయోగింతురు. ప్రయోగ సౌకర్యము నిమిత్తము ఒకే యోగమును పలురూపములుగా తయారు చేయుటయు కలదు బహువస్తు సంపుటీ కరణములో రెండు ఊదేశములిమిడి యున్నవి. (1) గుణాధిక్యము కలిగించుట (2) ప్రధాన ద్రవ్య మందలి దుష్టణములేమైన యున్నచో వానిని సంస్కరించుట.

తయారైన మందులకు సామాన్యముగా పేర్లు గుణసార్థకములుగా నుండును. కొన్ని మందుల పేర్లు ఆయోగ మందలి ప్రధాన ద్రవ్యనామముతోగాని మరికొన్నిటికి ద్రవ్య సంఖ్య సూచక నామములుగాని, యిక కొన్నిటికి ఉపయుక్త

రోగ నామములుగాని వ్యవహరించిరి. ఉదా:- వాత గజాం
క్షయం, కఫకేశరి, వైత్యాంతక రసం, అశ్విప మాతులుంగ
గుటిక, అమృత ప్రాశమ్మతం, దశాంగఘృతం, దశమూలా
రిష్ట, పరీఫలిత నాశన తైలం మొదలైనవి.

ఇక తాయారైన మందుల స్వరూపములను యింగ్లీషు
పేర్లతో వివరింతము.

1. ఘృతములు=(Medicated Ghee).
2. తైలములు=(Medicated oils).
3. కాషాయములు, క్వాధలు = (Decoctions & infusions).
4. చూర్ణములు=(Powders)
5. భస్మములు=(Calcined metallic preparations)
6. పిల్ల, గుటిక=(Pill).
7. మోదకము=పంచదార లేక బెల్లము చేర్చి నోటిలో
నుంచుకొని చప్పరించదగిన మందులు=
(Confections).
8. ఖజ్జలీ మందులు=(a combination of metallic
Charnams with mercury and Sulphur).
9. వంట ఔషధములు=(Chemical compound for-
med after boiling on fire, of different
ingredients including mercury and Sulphur
or arsenic).

10. పుటపాక ఔషధము = (medicines burnt in a pit with cow-dung cakes).
11. కల్కము = (Paste of plant parts bruised on a stone).
12. స్వరసము = (fresh juice expressed from leaves or barks of plants or exudations).
13. తేన్మ్యములు = (medicines that can be licked).
14. యవాగులు = (meal 'sauce with medicinal stuffs).
15. ఆసవారిష్టము = (a fermented drink of honey, Syrup and water prepared with medicinal stuffs).
16. కాంజికము = (fermented rice grual).
17. తేజములు = (Ointments for external use only).
18. కలికములు, వర్తులు = (medicines applied to eyes).
19. సింధూరములు = (Oxides of metals which appear red).
20. షంచలవణములు = (the five varieties of earthy salts).
  1. సౌవర్చలవణము = (a black salt being the precipitate after mixing the two solutions of common salt (Sea salt) and of rock salt).

2. సైంధవలవణము=(Rock salt obtained from the Indus region).
3. బిజాలవణము=(a black salt got by mixing common salt in the decoction of Myrobalans, soda added and boiled to Crystallisation).
4. సముద్రలవణము=(Common table salt got by epeporating sea water).
5. ఔద్భిద లవణము=(Desert salt).
21. రసాషడములు=(Mercurial Compounds).
22. క్షౌరసత్వములు = (active ingredients of plant having caustic Properties).
23. పార్థివ ద్రవ్యములు = (metals and non-metals and their compounds obtained from earth and mines). వీనిలో చాల రకములున్నవి. అవి

ఏమనగా:—

షటిక (alum), నవాసారము (ammonium chloride) బంకణము (Borax) దీనిని వెలిగారమని కూడ నందురు. సూరేకారము (Potassium nitrate), కాసీసము (iron Sulphate) మైలతుత్తము (Copper Sulphate), తుత్తము (Zinc Sulph) మృద్ధాక్షుశింగు (Red oxide of lead), సఫేదు (white oxide of lead), కాంతము (Magnetic Stone), సావీరాంజనం (antimony), సావీరము (crude mercury chloride), తాళకము (trisulphide of arsenic), పుణిశిల (penta sulphide of

arsenic), ఉల్లిపాపాణము (white arsenic or arsenious acid), గౌరీపాపాణము, ఇంగిలీకము (Sulphide of mercury), రస సిందూరము (red oxide of mercury) మొదలైనవాటిని, మరియు వజ్రాది నవరత్నములను, ప్రవాళము (corals), మంచిముత్యములు, ముత్యపు చిప్పలను (pearls) నేటి కాలమున ఆయుర్వేద వైద్యులు తెలుసుగా మందుల తయారీలో వాడుచున్నారు.

ఈపైన వివరించిన ఔషధ ద్రవ్యములును, యోగ కల్పనలును ఆయుర్వేదములోను, మోడరన్ వైద్యములోను నించుమించుగా నొకేతీరుగా నున్నవి. కాని మోడరన్ వైద్యములో పాదరస సంబంధమయిన మందులు లోపలికిచ్చునవి మూడుమాత్రమే. (1) కేలమిల్ (2) సోవీరద్రావకము (Liquor mercury Perchloride and (3) liquor hydragryri iodide). మందులను తయారుచేయుటకు కూడ పాదరసము సాయ మపేక్షించరు. ఆయుర్వేద వైద్యములో పాదరసముతో తయారుచేసిన మందులసంఖ్య అపరిమితముగా నున్నది. ఈరసౌధములను తయారుచేసి ప్రయోగించలేని వైద్యుడు నీరసుడుగా భావింపబడుచున్నాడు. 'రసవైద్యం భవేద్దివ్యం' అనికూడా చెప్పినారు. అనగా పాదరసము దేవతా సంబంధమయిన మహాత్తర శక్తులుగల ద్రవ్యమని మనవారి యభిప్రాయము. కనుక నిచ్చట పాదరసము, రసౌషధ కల్పనలనుగురించి వివరముగా చర్చించబడును.

పాదరసము (Mercury and its compounds)

క్రీస్తుశకము 15, 16 శతాబ్దములలో భావమిశ్రునిచే ఫిరంగి

జబ్బులో (Syphilis) లోపలికి చుట్టకును, పై పూతలతోను ఆరంభమయినది. దీనితో బాటు యితరలోహాదులు కూడ వాడుకలోకి వచ్చినవి. చక్రదత్తుని కాలమున లోహాదుల సంస్కరణ, భస్మీకరణ పద్ధతులు విస్తరించబడెను. అన్ని లోహములకంటెను పాదరసము మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదని మనవారు గుర్తించి దీనికి లోహరాజమని పేరు పెట్టిరి. (King of metals) ఏలయనగా - (1) ద్రవరూపక లోహ మిదియొక్కటియే. 320 డిగ్రీల వేడికి ఆవిరిగా మారి మీదికెగయును. (2) పాదరసమునకు ఆశు, వ్యవాయి, వికాసి గుణములున్నవి. (3) దీనికి మూలికా సంబంధమును కల్పించి పుతము బెట్టినపుడు మూలికలయొక్క రోగహరశక్తి నది గ్రహించి, మూలిక కాలిపోగా పుతానంతరమున తాను భస్మమై నిలుచును. ఈ ఒక్క విషయమే ఆయుర్వేద వైద్యుల నాకర్షించినది. ఎందుకనగా ఓషధులన్ని దేశములందును అన్ని ఋతువులలోను లభించవు. వాని నెంతో శ్రమతో సంపాదించి నిలవచేసికొండమనిన ఆరుమాసముల కవి నిర్వీర్యములగుచున్నవి. కనుక పాదరసమును గురించి తెలియనిరోజులలో వైద్యులు మూలికలను సేకరించుట కెక్కువ బాధపడుచుండెడివారు. నేడు రససహాయమున మూలికలందలి రోగహరశక్తిని ఎంతకాలమైనను భద్రపరచ గలుగుచున్నారు. పాశ్చాత్యవైద్యములో మందులను నిలవచేయుటకు ఆల్కహాల్ (alcohol) ఎంత యుపయోగకారిగా నున్నదో ఆయుర్వేదవైద్యునకు పాదరసమంతగా నుపయోగపడుచున్నది.

జౌషధోపయుక్తమగుటకు పాదరసమునకు అష్టాదశ సంస్కారములు చేయవలెనని తంత్రకారులు చెప్పినారు. అప్పుడది దివ్యరసాయనమగును. ఇట్టిదానిని మనవారు అమృతమని వ్యవహరించిరి. ఈ యమృతపాన మొనర్చిన వారల కష్టసిద్ధులు లభించును. ఇతరమందులతో కలుపుకొనుటకు కనీసము మొదటి ఎనిమిది సంస్కారములైనను చేయవలెను. ఈ సంస్కారక్రియల ప్రయోజనమేమన - పాదరసములో స్వతస్సిద్ధముగా సప్తకంచుక దోషములు, కొన్ని సంస్కరదోషము లున్నవి. ఈ దోషములు స్వేదన, మర్దన, మూర్ఛన, ఉత్థాపన, దీపన, పాతన, జారణాది సంస్కారముల ద్వారా తొలగిపోవును. పిమ్మట దానిని మందులతోవాడు కొనుట కుపయోగించును. ఈ శ్రమలుపడలేక నైద్యులు కొందఱు జారణసంస్కారముతో పాదరస దోషములన్నియు నశించినట్లేయని తలంచి ఇంగిలీకములో గంధకజారణము భూమిలోనే జరిగినదిగనుక హింగుళాకృష్ణరసమును దీసికొని మందులలో వాడునున్నారు. రససంయోగమువలన యితరౌషధములు శరీరములోకి శీఘ్రగతిని వ్యాపించి మంచి ఫలితములనిచ్చుచున్నవి. శీఘ్రగతిని శరీరములోకి ప్రవేశించిన పాదరసము, యితరలోహభస్మములు తిరిగి బయటకంత తేలికగారాలేవు. ప్రతిరోజు నిచ్చుచుండిన మోతాదులో కొంచెము కొంచెము శరీరములోనిలిచి, అది పెద్దమొత్తమై చివరకు బాధించుట కలదు. ఈ కార్యమునకు క్యుములేటివ్ యాక్షన్ (cumulative action) అందురు. ఇట్టిది సంభవించకుండ రోగియొక్క శరీరతత్వము వనుసరించి చాలచిన్న మోతాదులలో ప్రయోగించుటమేలు. కొన్ని తత్వముల

వారికి చాలచిన్నమోతాదులుకూడ సరిపడవు. నోట నీరు
కారుచు చిగుళ్లు వాచును. కీళ్లనొప్పులువచ్చును. మందు
సరిపడకుండుటకు ఇడియోసింక్రసీ (idiosyncrocy) అని
పేరు. పెద్దవారికంటె పసిపిల్లలు పెద్దమోతాదులను భరించ
గలరు. ఏలయన వారు త్రాగుచున్న చనుపాలు పాదరసపు
టణువులను శరీరములోనుంచి త్వరగా తొలగించుచుండును.

4వ అధ్యాయము

ఔషధ ప్రయోగ పద్ధతులు.

Methods of administration of medicines.

ఆయుర్వేదశాస్త్ర ప్రకారము రోగికి ఔషధ చికిత్స
నారంభించుటకు ముందు శరీరములో ప్రకోపించియున్న
వాతాది దోషములను, మలములను, కొంతవరకు విడగొట్టి
బహిష్కరించుటకుగాను పంచకర్మ లాచరించవలసియున్నది.
పంచకర్మ తెవ్వియనగా:- (1) విరేచనము (Purging) (2)
రక్తమోక్షణము (3) వమనక్రియ (inducing vomitting) (4)
వస్తిక్రియ (enemata) (5) సస్యక్రియ (snuffing medi-
cines). వస్తికర్మ మూడు విధములుగా నున్నది (a) నిరూహ
వస్తి (b) స్నేహికవస్తి లేక అనువాసనవస్తి (c) ఉత్తరవస్తి-
అనగా పురుషులకు మూత్రమార్గములోని, స్త్రీలకు యోని
మార్గములోకి ముందు ద్రవ్యములను సాధనములతో నెక్కిం-
చుట, మిగిలిన రెండు వస్తిక్రియలు అనగా నిరూహ, అను

వాసన వస్తులను స్త్రీ పురుషులకు గుదమార్గములోకి ఎక్కించవలెను. నస్యక్రియ కూడ రెండు రకములుగా నున్నది. (1) శిరోవిరేచనక్రియ (2) స్నేహన లేక బృంహణనస్యక్రియ. స్నేహనక్రియ శాహ్యభ్యంతర భేదములచేతను రెండు విధములుగా నున్నది. స్వేదక్రియలు 13 రకములుగా నున్నవి. ఈపంచకర్మలు ప్రతిరోగికి చెయ్యవలసిన పనియండదు. రోగావసరమునుబట్టి, రోగియొక్క అర్హతనుబట్టి కొన్నిటినిగాని అన్నిటినిగాని చెయ్యవలెను.

ఇక మందులను ప్రయోగించు పద్ధతులు సుమారు 14 రకములుగా నున్నవి. ఏరోగి కేది యవసరమో అపద్ధతిని మందును ప్రయోగించవలెను

- I సామాన్య పరిస్థితులలో మందును అనుపాన సహితముగా తినిపించుట జరుగుచుండును (Oral method).
- II ధూమపానక్రియ - ఉబ్బసరోగులు మందు దినుసుల పొగను పీల్చుట (Smoking medicinal stuffs).
- III కవలగ్రహణము లేక గండాపధారణము (gargling).
- IV. అశ్చోతనక్రియ (Eye instillations of medicinal drops).
- V అంజనక్రియ లేక కలికము వేయుట (application of medicinal pastes to conjunctiva).
- VI ప్రలేపము = application to the skin (annointing).
- VII లేపనము = Smearing to the skin అనులేపనము.

VIII అభ్యంగ = baths of various kinds.

IX రసాయన = Elixirs.

X దాహక్రియ = Cauterisation and branding.

XI శస్త్రక్రియ = operation (Surgery).

XII శలాక్యతంత్రము = Surgery of eye, ear, nose and throat)

XIII రక్తమోక్షణక్రియ (blood letting)

XIV ఇంజక్షన్ క్రియ (Injection method)

ఈ పద్ధతులన్నియు నించుమించుగా మోడరన్ వైద్యములోకూడ చేయబడుచున్నవి. చివరి పద్ధతిని మోడరన్ వైద్యులను చూచి ఆయుర్వేదవైద్యులు నేడు ఆచరించుచున్నారు. ఆయుర్వేదీయ మూలికలలో నుండి తయారైన యింజక్షను మందు లిప్పుడు లభించుచున్నవి. కలికములు, నస్యములు, వస్త్రీక్రియలు, ఫలవర్తులు, అనులేపములు యింజక్షను తుల్యములనియే చెప్పవలెను. చర్మమును గుచ్చి, కండలోకిని, రక్తనాళములోకిని సూది పిచికొరిత్రో మందు ద్రవ్యములను శరీరములోని కెక్కించుట అశాస్త్రీయమని కొందఱు ఆయుర్వేదపండితులు వాదించుదురు. *అసాధారణ పరి

నూ|| *చర్మకషాయః కల్మం బిల్వ సమం మూర్ధ్నికాక పదస్య కృత్వా దద్ధ్యాత్కైమి కటుకల్పల ప్రథమనంచ ఛాగం గవ్యం మాహిషం వా మాంసం కాక్కుట మేవ వా దద్ధ్యాత్కాక పదే తస్మిన్ తతః సంక్రమతే విపం.

(చరక. చికిత్సా 23 అధ్య. స్లో 66-67)

స్థితిలో అనగా రోగి స్పృహదప్పి మందును మ్రింగలేని పరిస్థితిలో మన పూర్వులు కాకపద పద్ధతిని నెత్తిమీద గంటు బెట్టి ఆ గాయములోకి అతి సూక్ష్మ మోతాదు మందును (సూదిమొన కంటుకొన్న ప్రమాణము) రుద్దుచుండిరి. దీనికి సూచీముఖ ప్రయోగమని పేరు.

చరకుడు విషయము యొక్క మత్తుచే శవమువలె నుండు మనుజునకు శిరస్సుపై న కాకియొక్క పాదమువంటి యాకారముగ గంటుపెట్టి దానిపై ఒకఫలప్రమాణము సంబంధము కల్గము నుంచి కట్టుకట్టవలెను. లేక మేక, ఆవు, దున్న గొట్టె, కోడి, మొదలగువాని మాంసములను వేసి కట్టిన శరీరమందలి విషము పై న కట్టిన మాంసములోకి వ్యాపించును. మార్చుంగిని, త్రికటుకములు, కాయఫలము వీటిని నస్యము చేయించవలెను. *సుశ్మతుడుగూడ నిదేవిధముగ చెప్పెను.

కాకపద పద్ధతిని సరాసరి రక్తములోనికి ప్రవేశింపదగిన మందులసంఖ్య ఆయుర్వేద గ్రంథములలో చాల తక్కువగానే కన్పించును. నారాయణాస్త్రము, బ్రహ్మాస్త్రము, పాశుపతాస్త్రము మొదలయినవి. వీనిని అవసాన దశలలోనే వాడుదురు. ఈమందులను ఆధునిక యంత్రసాధనములైన సూది పిచికారితో (hypodermic syringe) నెక్కించుట కేమి యభ్యంతర ముండును? ఇదే ప్రకారముగా నితర

*నూత్ర|| తాను అప్రతిపచ్య మానాను మూర్ఛి కస్త్రేణ శస్త్రవిత్ | కుర్యాత్ కాకపదాకారం ప్రణమే వంచకాస్త్రం విద్ సుక్తంచక్రమాంసం వానిక్షిపేత్ చాస్యమూర్చిని- చక్రవృత్త కషాయం వాకల్గంగా కుశలీ భిషక్ ||
(సుశ్మత-కల్పస్థానం. 5 అధ్యాయ 46—47)

ఆయుర్వేద మందులను, మూలికాస్వరసములను, తొరసత్వములను శుద్ధజలములోనో (Distilled Water) రెక్టిఫైడ్ స్పిరిట్ లోనో లేక ఈథర్లోనో కలుపుకొని యింజక్షనులు చేయవచ్చుచుగదా! అయితే ఈ మందులు బాధించకుండా కొంచెము మాగుప్పలు చేసికోవలసి యుండును. 1930 సె||రం. లోర్నూస్నీ పట్టణ సుప్రసిద్ధవైద్యులు పండిత రాధా గోవింద మిశ్రగారు ఆయుర్వేద మందులను యింజక్షనులుగా తయారు చేసి అనేక రోగులకు వాడి వాటిని ప్రచారములోకి తెచ్చినారు. ఆయుర్వేద వైద్యులు విదేశీ మందుల తత్త్వములను తెలియకుండ నింజెక్షనులు చేయుచుండుట ఊహింప దగినది కాదు. మోడరన్ వైద్యసాంప్రదాయమెఱిగి, ద్రవ్యతత్త్వమును తెలిసికొని, రోగియొక్క జీవమే ప్రధానముగా వాటిని వాడినను వాడవచ్చును. కాని ఆ మందుల గుణములను కార్యములను ఆయుర్వేదాను సారముగా — అనగా వాతాదులపైని వాటి ప్రభావముల గుర్తించి వాడుచుండుట మెచ్చదగిన విషయము. ఇందువలన నిజముగా నాయుర్వేద చికిత్సా శాస్త్రము ముందడుగు వేయుచున్న దనవచ్చును. మోడరన్ వైద్య దృష్టితోనే ఆ మందులను వాడుచుండిన ఆయుర్వేదశాస్త్రమునకు తిరోగతి యే పట్టును. క్రొత్త మందులను క్రొత్త పద్ధతులను ఆయుర్వేదీయములుగా నొనర్చుకొని వాడుట కెట్టి యభ్యంతరము లేదు. “శ్లో|| తదేన యుక్తం భైషజ్యం యదారోగ్యాయ కల్పితే ||” అని చరకుని ఆదేశము.

మోడరన్ మెడిసిన్ లో పాదరస సంబంధములైన మందులు రెండు మూడు మాత్రమే గలవు. వీని నతిసూక్ష్మ

మోతాదులలో మాత్రమే యుపయోగింతురు. ఆయుర్వేద వైద్యులు యుపయోగించుచున్న రసభస్మము, సావీరము, రస కర్పూరము, రసపర్పటి మొదలైన ప్రయోగములను చూచి మోడరన్ వైద్యులు (Allopathy Doctors) ఆశ్చర్యపడుచుందురు. ఆధునిక రసాయన పేత్రలు రసాషధములను పృథక్ పరణమొనర్చి, వానికి రసాయనాది యద్భుత మహత్వము లెట్లు కలుగుచున్నవో విమర్శించుటకు ప్రయత్నములు చేసి విఫలమైనారు. ఆయుర్వేద వైద్యులు సర్వలోహములను, పాపాణద్రవ్యములను శుద్ధిచేసిన పాదరసముతో సంపుటి చేసి పుత్రము పెట్టుచుందురు.* “లోహభస్మములు రస సహాయముతో తయారైనవి శ్రేష్ఠములనియు, యింకొక లోహముతో చేర్చి తయారు కాబడినది అధమమును, దుర్గుణ ప్రదమనియు, ఓషధుల సాయముతో తయారైన లోహభస్మములు మధ్యములనియు మనవారి యభిప్రాయము,”

ఇక రసమును మూలికలతో బంధించి భస్మమొనర్చి నప్పుడా భస్మమునకు ఆ మూలికా గుణము సంక్రమించుచున్నది. ఈ విషయమును ఆధునిక రసాయన శాస్త్రము కనిపెట్టజాలదు. కలకత్తాలో కేంబెల్ హాస్పిటలులో ప్రధాన వైద్యులుగా నుండిన డాక్టరు హేమచంద్రసేన్ ఎం. డి. గారి అనుభవము నిచ్చుట తెలుప వలసి యున్నది. ఈ డాక్టరు గారు అల్లోపతి వైద్యులైనను ఆయుర్వేదశాస్త్ర ముండెక్కువ

* శ్లో॥ లోహాణా మారణం శ్రేష్ఠం సర్వేషాం రసభస్మనా । మూలిభిర్మధ్యమం ప్రాచుః కనిష్ఠం గంధకాధిభిః । అఃలోహేన లోహస్య మారణం దుర్గుణప్రదం. (రసరత్న సముచ్చయం 5 అధ్యాయం.)

అభిమానముగలవారు. వైద్యులు తయారుచేసిన ఆయుర్వేద మందులను తఱచుగా తమ రోగుల కిచ్చుచుండిరి. ఒకసారి ఆయుర్వేద మిత్రుడు మ్రంగకాయల రసముతో వర్ధించి పుత మొనర్చిన రసభస్మమునిచ్చి, సూదిమొన ప్రమాణము మనుష్యులకు తినిపించినచో వెంటనే విశేషముగా వాంతులొన ర్చునని చెప్పెను. డాక్టరుగారు ఆసభ్యముయొక రసాయన సంయోగ వివరములను (Chemical Composition) తెలియగోరి ఆభస్మమును గవర్నమెంటు రసాయనశాలాధికారి అయిన హువర్ (Govt. Chemical examiner) గారికి పరీక్ష నిమిత్త మిచ్చెను. ఆయన దానిని రెండు మూడు సార్లు పరీక్షించి యీ భస్మము కేలోమిల్ (Mercury subchloride) అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అందుపైని హేమచంద్రసేనుగారు కేలోమిల్ ను సూక్ష్మ మోతాదులలో తినిపించినప్పుడు (fraction of a grain dose) వాంతులను కట్టించును గదా, యీ భస్మమును సూదిమొన ప్రమాణము తినిపించిన వెంటనే వాంతుల నెట్లు కలిగించు చున్నది? కనుక విశేషద్రవ్య మెద్దియో నిందులో కలిసియున్నది. ఆవిశేష ద్రవ్యమే వాంతుల గలిగించుచున్నది. కనుక దానిని మీ పరిశోధన శాలలో కనిపెట్ట గలరా! యని అడుగగా తాను రెండు మూడు సార్లు భస్మమును పృథక్కరణముచేసిననియు, యీభస్మముయొక్క విశేషగుణమును కనిపెట్టుటకు రసాయన శాస్త్రములో సాధనము లేదనియు చెప్పెను.

అందుపైని హేమచంద్రసేనుగారు పాదరసముతో సమ్మిళితమొనర్చిన ఓషధులయొక్క గుణములు భస్మమునకు

సంక్రమించగా నాయోషధి పుతములో కాలిపోవుచున్నదని సమాధానపడెను. మ్రంగకాయరసముతో తయారైన భస్మమునకు మ్రంగగుణము కలిగినది. ఆయుర్వేద మందుల యొక్క పృథక్కరణము ఆధునిక రాసాయన పద్ధతులచే చేయుట అసాధ్యమని డాక్టరు హూఫర్ గారు అభిప్రాయ పడినారు.

ఇక రసౌషధములలో పక్షుణము, మకరధ్వజము, సిద్ధమకరధ్వజ, చంద్రోదయము, పూర్ణచంద్రోదయములు సుప్రసిద్ధములు. పక్షుణములో పాదరసము 1 పాలు 6 పాళ్లు గంధకము కలిపినవి. మిగిలినవాటిలో రసము, గంధకము వివిధపాళ్ళలో కలిగి బంగారముకూడ చేర్చబడి వంటగావింప బడును. పాళ్ల భేదముచేతను వానిగుణములు వేర్వేరుగా నుండును. ముందుగా శుద్ధిచేసిన పాదరసమును శుద్ధిచేసిన బంగారు రజనుతో శాస్త్రములో చెప్పినప్రకారము చేర్చి మర్దించి పిమ్మట గంధకముచేర్చి మర్దించి యాముద్దను గాజుకుప్పెలోనుంచి వాలుకాయంత్రమున మంట మధ్యమ, తీక్షణ్గులతో వంటచేయవలెను. పాకానంతరమున గంధక మంతయు కాలిపోవును. రసము సింధూరించును. బంగారము కుప్పెయడుగున నిలిచిపోవును. ఆయుర్వేదవైద్యు లందఱును వేరుగా విడిపోయిన బంగారమును మందుతో కలిపినూరి కుప్పెలు చేయుదురు. ఢక్కా సాధనౌషధాలయమువారు మాత్రము కుప్పెయడుగున మిగిలిపోయిన బంగారమును తీసి వేసి మిగతామందునే మకరధ్వజమును పేరుతో నందఱి కంటెను చాల చౌకగా తులము 1కి రు 8 లకే యమ్ము

చున్నారు. జర్మనీవారు మకరధ్వజము తులము రెండు రూపాయల కిచ్చుచున్నారు. ఆధునికుల తయారీ పద్ధతి అశాస్త్రీయమని ఆయుర్వేద వైద్యులు చెప్పుచున్నారు. సాధనోపధాలయాధ్యక్షులు డాక్టరు మధురబాబుగారు ఆధునిక రాసాయన శాస్త్రపండితుడు (Professor of chemistry). ఈతని వాదమేమనగా మనదేశములో బంగారపుటణువులు చేరుకొనుటకు తావులేదుకనుక బంగారమును తినిపించినను అది ధాత్వణువులలో నైక్యముకాదు. తిరిగి మలమూత్రములతో బయటికిపోవుచున్నది. కనుక బంగారమును మందులతో కలిపి యిచ్చుట అనవసరము అని అధ్యక్షమధురబాబుగారి వాదన. బంగారములేకుండ తినిపించిన మందునకును బంగార సహితముగానిచ్చిన మందులకును గుణభేదము అనుభవములో కనిపించుచున్నదని ఆయుర్వేదపండితులవాదము. ఆధునిక శాస్త్రవేత్తలు చెప్పినయొక యుక్తిచేతను మకరధ్వజములో బంగారము కలియుటవసరమని తెలియుచున్నది. అదేమనగా రాసాయనశాస్త్రవేత్తల యనుభవములలో రెండుద్రవ్యములు రాసాయన మిశ్రమద్రవ్యముగా (chemical compound) నేర్పడుటకు మధ్యవర్తిగానుండి రెండు ద్రవ్యములను కలుపుటకుగాను వేరొకద్రవ్యము కొన్ని సందర్భములలో నవసరమగుచున్నదని చెప్పుచున్నారు. ఈమధ్యవర్తి ద్రవ్యమునకు కేటాలిటిక్ ఏజంటు అని పేరు. మరియు మోడరన్ ఫార్మశిస్టులు బంగారము ప్రేగులలోపుట్టి బోషధమును రక్తములోకి చేరకుండా బహిష్కరించుచున్న విషపదార్థములను (auto-toxins) అరికట్టుచున్నదనియు, ఆ విషద్రవ్యములను నిర్విషములుగా మార్చుచున్నదనియు చెప్పుచున్నారు.

(intestinal atiseptic arresting the auto-toxin and facilitating absorption of medicines. Gold prevents the growth of putrifying organisms in the intestines). ఈ విషయములనుబట్టి విచారించగా మకర ధ్వజమును తయారుచేయుటకు కెటోలిటిక్ ఏజంటుగానున్న, ప్రేగులలో పుట్టుచున్న విషపదార్థములను నిర్విషములుగా మార్చుటకును బంగారము విధిగా మకరధ్వజయోగములో కలిసియుండవలెనని తెలియుచున్నది.

లోహభస్మములను తయారు చేయుట:- మోడరన్ వైద్యములో లోహాది ధాతువులను, ఉపధాతువులను కొన్ని ఏసిడ్సుతో కలిపి లవణములుగా తయారుచేయుదురు. ఆక్సి జేషన్ పద్ధతిని భస్మములు తయారుచున్నవి. ఆయుర్వేదములో లోహాది ధాతుప ధాతువులను శుద్ధమొనర్చుటకు భావన సంస్కారములు చెప్పబడినవి. పిమ్మట మూలికారసములతో మర్ధన సంస్కారము చేసి పుత్రములుబెట్టి భస్మములు చేయుదురు. భావనసంస్కార క్రియకు మూలికాస్వరసములు, కషాయములు, నిర్యాసముల, జంతువుల, పిత్తరసములు, పాలు, మూత్రములు, మనుష్యుల చనుబాలు వాడుచుందురు. ఈశుద్ధి సంస్కారములవలన లోహాదులందలి నైజదోషములు దొలగును. ఓషధీభాగములతో కలిపి మర్దనలు చేయుటవలన మందునకు రోగహరశక్తి వృద్ధియగును. పుత్రము బెట్టినప్పుడు ఓషధీద్రవ్యము కాలిపోయినను అందలి రోగహరశక్తి భస్మమునకు సంక్రమించుచున్నది గాన ఎక్కువ గుణవంతములగుచున్నవి. పుత్రములద్వారా లోహాదులకు కారిన్యము తగ్గి, అణువులు విస్తరించి గురుత్వము నశించును. ఈపద్ధతిగా

తయారైన లోహాదుల భస్మములయొక్క ప్రశస్తతను నిరూపించుటకు వారితరము రేఖాపూర్ణము, నిశ్చంద్రికము లనెడు పరీక్షలు నిర్మించబడినవి. భస్మముయొక్క రంగుకూడ చాల ప్రధానము. అధికోష్ణమువలన మందు మాడిపోయి బొగ్గుగును. తక్కువ యుష్ణమునకు సరిగా పక్వముకాదు. ఇట్టి మందులు నిర్వీర్యములై పనిజేయవు. పుతభేదములు వాటికాలము, వంటొషధములకు కావలసిన, తీష్ణ, మధ్యమ, మందాగునులను శాస్త్రము బోధించును. ఈమందులను తయారు చేయుటకు విశేషానుభవము కావలెను.

నేటి యంత్రయుగములో కొందఱు ఫార్మశీదారులు భారీఎత్తున యంత్రముల సాయముతో చూర్ణములు, టేబ్లెట్లు తయారుచేయుచున్నారు. మర్ధనలు చేయుటకు స్వల్పకాలములో తక్కువశ్రమతో యంత్రముల నుపయోగించుచున్నారు. మందులవంట ఎలెక్ట్రిక్ ఫర్నేస్సుల (Electric furnace) పై జేయుచున్నారు. ఈ నవీన పద్ధతుల నాయు ర్వేద మందుల దయారుచేయుట అశాస్త్రీయములని కొందఱు తలంచుచున్నారు. కొన్ని మందుల మర్ధనలు వివిధ కషాయములతో ఒకదాని తర్వాత నొకటి చేర్చుచు కొన్ని మాసములకు తయారుచేయవలసి యుండును. నెమ్మదిగా ఖల్వములో మర్ధనక్రియ సాగవలెనుగాని వడివడిగా యంత్రసాయమున మర్ధనలు సలిపిన మందులు గుణవంతములు కావని చాలమంది యభిప్రాయము.

మోడరన్ వైద్యములో ఔషధకల్పనము.

మోడరన్ మెడిసిన్లో నౌషధకల్పనము లించు

మించుగా నాయుర్వేదములోవలె కన్పించును. మూలికలతో తయారుకావలసిన ద్రవములను ఆల్కహాల్ తో (రెక్టిఫైడ్ స్పిరితో) టింక్చర్లుగాను, ఎక్స్ట్రాక్టులు, స్పిరిట్లుగాను తయారు చేయుదురు. ఆల్కహాల్లు మూలికాసారములను గుంజుకొని లీనము చేసికొనును. మూలికలతో చాల వరకు మన దేశమునుండియే గొనిపోవుచుందురు. ఆల్కహాల్ ద్రవ్యము యొక్క పీర్వము చెడిపోకుండ నెంతకాలమైన నిలవయుంచును. ఆల్కహాల్ నకు అశు, వ్యవాయి, వికాసిగుణములు గలవగుట వలన మందును శీఘ్రగతిని శరీరములోకి ప్రవేశజెట్టును. మరియు మోడరన్ వైద్యములో నింకొక విశేషమున్నది. అదేమన - మూలికలందలి ప్రధాన సత్వములను విడదీసి వాటిని నోటిద్వారా యింజెక్షను పద్ధతిని ప్రయోగించుట. ఈ ప్రధాన సత్వద్రవ్యములకు ఆల్కలోయిడ్స్ (alkaloids) అనిపేరు. ఇవి నిలవయుండుటకును, నీళ్ళలో కరుగుటకును యేదేని యొక ఏసిడ్ తో కలిపి ఆల్కలాయిడ్ సాల్ట్స్ గా (alkaloidal salts) మార్చుదురు. ఈ సత్త్వాన్ని లవణము లను నీటిలో కరగించుకొని యింజెక్షను చేయుదురు. తొర సత్వములను కొన్ని ఓషధులలోనుంచి తయారుచేసి ప్రణచికీర్ణల కుపయోగించమని సుశ్రుతుడు చెప్పెను. ప్రత్యేక సత్త్వలవణము లతిచురుకు, తీక్ష్ణగుణము గలవగుటచే వీని మోతాదు లతి సూక్ష్మములుగా నుండును. ఎట్రాపిన్, హయోసిన్, స్ట్రీచనైన్ మొదలైన సత్త్వలవణములు $\frac{1}{200}$ మొదలు $\frac{1}{1000}$ వై ను మోతాదులలో నిచ్చుచుందురు. ఓషధి లోని సత్త్వపదార్థము లితర ద్రవ్యములతో కలిసియున్నందున ఓషధినంతయు ప్రయోగించిన సామ్యముగా కార్యము జరుగు

నని మనవారు ప్రత్యేకసత్త్వములను వాడలేదు. ఓషధులతో తయారైన మందులోని సత్త్వద్రవ్య పరిమితిని నిరపాయకరముగా పరిమితమొనర్చుటకు స్టేండరైజేషన్ (Standardisation of the drug) అందురు. వైద్యనిపుణులు నిర్ణయించిన స్టేండర్డు ప్రకారము దేశములోని వైద్యులు ఘర్కశీదారులు మందులను తయారుచేయువలసి యందునని ఆదేశించెదరు. స్టేండరైజు చేసిన మందులు ప్రధానసత్త్వద్రవ్యములు నియమిత పరిమితులను గలిగియున్నందున ఆమందులను నిరపాయకరముగా గరిష్ట ప్రమాణములలో నుపయోగించ వీలగును. ఆయుర్వేదమందులలోని రస, గంధక, పాషాణాదులు, ఓషధీసత్త్వ ద్రవ్యములయొక్క పరిమితులు ప్రతి మోతాదులో నెంతెంత యున్నవో తెలియనందున మోడరన్ మెడికల్ ప్రేక్టీషనర్సు యీమందులను వాడుటకు వెనుదీయుచుందురు. ఆధునిక రాసాయనశాస్త్ర మర్యాదననుసరించి ఖీష్ణఓషధులందలి ప్రధాన సత్త్వద్రవ్యప్రయోగములను గుర్తించి, దాని నిరపాయ గరిష్ట మోతాదులనెఱిగి, యిట్టి ఓషధులతో తయారైన ఆయుర్వేదమందుల కనిష్ఠ, గరిష్ఠ ప్రమాణములను నిశ్చయించుట చాల మంచిపద్ధతి. అప్పుడు నిస్సందేహముగా సర్వులు మందుల వాడుచుందురు. ఈవిధమయిన పరిశోధనలే నేడు ఆయుర్వేదాభివృద్ధి కవసరములగును. ఈ పరిశోధనలు చేయుట ఆయుర్వేద వైద్యులకు సాధ్యముకాదు. రసాయనశాస్త్రము (chemistry) వృక్షశాస్త్రము (Botony) ఔషధ విర్మాతలు (Pharmacist) పూనుకోవలసియుండును. జాతీయప్రభుత్వము యిట్టి రిసెర్చ్ యిన్ స్టిట్యూట్ స్థాపించి

ప్రోత్సహించదగును. ఇదియే ఆయుర్వేదమునకు పురోభివృద్ధి (Progress), పునర్నిర్మాణము (reorganisation) కాగలదు.

VI భాగము

ఆయుర్వేద చికిత్సలు

Fundamentals of Ayurvedic Treatment.

1 అధ్యాయం— హేతువు ననుసరించి రోగ విభజనము
ఆయుర్వేదములో చికిత్సలు రెండువిధములని చెప్పిరి:—

1. స్వాస్థ్యోర్జస్కర చికిత్సలు:— అనగా ఆరోగ్యముగా నున్న వారికి ఊర్జశక్తిని వృద్ధిచేసి రోగములను రాకుండా ప్రతిఘటించుచు, నారోగ్యము, బలము, వర్చస్సులను ప్రసాదించి ముదిమి రాకుండా దీర్ఘజీవితము కొఱకు చేసెడు రసాయన చికిత్సలు, కుటీ ప్రవేశము.

2. వ్యాధి హరణములేక శమనకారి చికిత్సలు
(ఔషధాన్న విహారములు)

చికిత్సా సాధనములు వ్యాధి హేతువుల ననుసరించి పలువిధములుగా నుండును. ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు హేతువుల ననుసరించి రోగముల నీ క్రింది విధముగా విభజించిరి.

1. నిజరోగములు:— మిథ్యాహార విహారాదుల ద్వారా ప్రకోపించిన వాతాదులు శరీరభాతువుల జెఱచి పుట్టించిన రోగములు.

2. అగంతక వ్యాధులు:- అనగా బయటనుండి శరీరముతో బ్రవేశించిన కొన్ని హేతువుల వలన జనించిన శారీరకములును, మానసికములునగు వ్యాధులు కలుగుచున్నవి. వీనికి అభిషంగ లేక సంస్పర్శ వ్యాధులని పేరు. అభిషంగ హేతువు లయిదు రకములు.

(1) భూతాభిషంగము (demonical influences) (2) శాపాభిషంగము (curses) (3) శోక, భయ, క్రోధ, మోహములు (mental emotions) (4) క్రిమి సంస్పర్శవ్యాధులు (infectious diseases) (5) విషాభిషంగము (toxins or Poisons of vegetable and animal origin introduced in to the body by eating or through bites of wild animals or creatures such as scorpion and snake bites).

3. భౌతికహేతువులు =(wind, sun, rain, fire, water, thunderbolt, electricity, and seasonal variations)

4. కాల హేతువులు =(age) వయస్సు నిమిత్తముగా పిల్లల వ్యాధులు, యువకుల వ్యాధులు, ముసలితనములో సంభవించు రోగములు స్త్రీలకు ప్రత్యేక వ్యాధులు. ఆయాకాలములలో సంభవించును.

5. వైత్తిక హేతువులు =(Hereditary influence) కొన్ని వ్యాధులు వంశపరంపరగా సంతానమునకు లభించును. క్షౌణ్ణ వాతము (Rheumatism). మధుమేహ రోగము (Diabetis) కుష్ఠ (leprosy) బొల్లి (leucoderma)

సవాయి (Syphilis) మూలవ్యాధి (Piles) మొదలైనవి వంశపరంపరా లభించును. పితరులకుండిన వ్యాధులు సంతాన మునకు పుట్టగానే కనిపించకపోయినను, ఆ వ్యాధి యంశలు శుక్ర శోణితములతో గర్భములో బ్రవేశించి తమ కనుకూల పరిస్థితు లేర్పడి నప్పుడు బయల్పడును. వ్యాధియంశలు అణగి యుండిన దేహప్రకృతికి డయాథిసిస్ (diathesis) అని పేరు. ఇట్టి రోగ ప్రకృతి శరీరులకు అల్పహేతువులు రోగోత్పాదకములుగా నుండగలవు.

6. కర్మజవ్యాధులు=పూర్వజన్మలలో చేసిన పాప కర్మలు యీ జన్మలో వ్యాధిరూపములుగా బాధించును. కర్మసిద్ధాంతమును త్రిదోష సిద్ధాంతమును తక్క మిగిలిన హేతువులను పాశ్చాత్య వైద్యశాస్త్రములో సిద్ధివిధముగా సంగీకరించినారు.

ఆయుర్వేదములో వ్యాధులన్నింటిని ఆశ్రయభేదము చేతను ద్వివిధముగా భాగించి చెప్పిరి. (1) శారీరిక వ్యాధులు (Bodily afflictions) (2) (Mental disorders) మానసిక రోగములు. శారీరిక వ్యాధులకు ప్రధాన హేతువులు ప్రకోపించిన వాత, పిత్త, కఫములు. రజస్తమోగుణములు మానసిక రోగములకు హేతువులు. మిథ్యాహార విహారము లీ రెండు రకములను వృద్ధిచేసి ప్రకోపింప జేయును. మనశ్శరీరముల కవినాభావ సంబంధము కలదు. కాన మానసిక ఖోభల వలన శరీరములో వికారములు కలుగుచుండును. శరీరము వ్యాధిచే తను పీడింపబడుచుండిన మనస్సునకు స్తిమితముండనేరదు. దృఢతర మనస్కులకు శరీరములో నెంతటి

బాధయున్నను మనస్సు నిర్మలముగా నుండుటయును, పిచ్చి వారు శరీరపోషణము సరిగా నుండిన బలముగలవారుగా నుండుటను చూడవచ్చును.

ఆయుర్వేద తంత్ర కర్తలు వైన చెప్పిన హేతువుల ననుసరించి రోగులకు చేయవలసిన చికిత్సలు త్రి విధములని చెప్పిరి.

1. యుక్తి వ్యపాశ్రయ చికిత్సలు = (medicinal treatment, proper diet and nursing).

2. దైవవ్యపాశ్రయ చికిత్సలు = జప, తప, దానములు మొదలైనవి.

3. సత్వావజయము = (psychical treatment).

ఈ త్రి విధ చికిత్సలను ప్రతి రోగమునకు జేయవచ్చును. ఒక దానికొకటి తోడ్పడి సత్వర ఫలసిద్ధి కలుగును.

1. మానసిక రోగములకు సత్వావజయ చికిత్సలు;- సత్త్వము = మనస్సును, అవజయము = వశపరచు కొనుట. అనగా రోగి యొక్క దుర్బల మనస్సును వైద్యుడు తన మనశ్శక్తి చేతను వశపరచుకొని, తన శక్తి నందు బ్రవేశపెట్టి పుష్టివంతముగా నొనర్చుట. ఇందువలన వ్యాధి నయమై మనస్వస్థత చేకూర్చును.

మోడరన్ మెడిసన్లో కూడ నీవిధమగు చికిత్స నాచరించుచున్నారు. నూరు సంవత్సరములనుండి మానసిక శక్తులను, దాని స్వస్థవ్యాపారములను గ్రహించుచున్నారు.

మానసిక తత్వశాస్త్రమునకు సైకోలజీ (psychology) అని పేరు. వైద్యుడు తన మనశ్శక్తుల సుయోగించి మానసిక వికారముల నయముచేయుటకు సైకోథెరపీ (psycho-therapy) అందురు. ఈ చికిత్సా విధానములు రెండు విధములుగా నున్నవి: -

(1) రోగిని మోహపరచుచుగా జేసి తనయధీనములో నుంచుకొనుట. దీనికి మెస్మరిజిజమ్ (Mesmerism or hypnotism) అని పేరు.

(2) రోగికి తన రోగవిషయమైన యజ్ఞానమును బోధలుద్వారా తొలగించి మనోదృఢ్యమును కలిగించుట (Education of the patient to strengthen his mind) ఇందుకు రెండు ఉపాయము లున్నవి.

(a) Assure the patient that the disease will not harm him. వ్యాధిగ్రస్తుడనను తలంపు పెట్టుకోవద్దని చెప్పుట. ఇందున కాతని మనస్సశ్యభా ప్రసరించు నటుల జేయుట. వ్యాధికి భయపడనవసరము లేదని, త్వరగా నయ మగునని వైద్యుడు నమ్మకము కల్పించుట.

(b) Auto - suggestion - వ్యాధివిషయమై యాలోచన వద్దని చెప్పుట. వ్యాధియే కాదని నమ్మించుట.

II దైవవ్యవస్థాశ్రయ చికిత్సలు: - పూర్వము యూరోపు దేశములో మతగురువులు (Bishops) యీ విధమయిన చికిత్సలు చేయుచుండిరి. దీనికి క్రీస్టియన్ హీలింగు (christian healing) అనియు, విశ్వాస చికిత్స (faith cure) అనియు నందురు. రోగి కారోగ్య మిప్పించమని దైవప్రార్థనలు చేయు

దురు. భక్తితోకూడిన ప్రార్థనలకు సాధ్యము కానిది లేదు. ఆయుర్వేదములో భక్తి, జ్ఞానము, వైరాగ్యము దేవతాప్రీతి, కొఱకు జపములు, తపస్సు, దానము లిచ్చుట, భూతదయ, షరోషకారశీలనము కలిగియుండుట, సాధనములుగా చెప్పబడెను. ఈ చివరి గుణములను వృద్ధిచేసుకొనుటకు *చరక సంహితలో రోగియొక్క జీవనపద్ధతి ప్రవర్తనా విషయములు చక్కగా బోధించ బడినవి. “సదాహార విహారముల నభ్యాసముగా గలవారును, సుఖదుఃఖములను సమబుద్ధితో ననుభవించు వారును, ప్రాపంచిక విషయములను మనస్సున కంతగా పట్టించుకొనకుండు వారును, దానశీలురును, మనస్సును నిర్మలముగాకొంచుకొను వారును, ఓరిమిగల వారును ఆపదలో నున్నవారికి సేవజేయుచుండు వారును, ఎల్లప్పుడారోగ్యముగా నుందురు.” ఈ సద్వర్తనములు మనుష్యునకు బ్రహ్మానందము నిచ్చును. ఇక ప్రారబ్ధ కర్మల ఫలితముగా వచ్చిన రోగముల నయము గావించుటకు ఆకర్మనాశకరములైన భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములతోకూడిన జపతప, దాన హోమాదులు తోడ్పడును.

III యుక్తివ్యపాశ్రయ చికిత్సలు : (Treatment of diseases through the application of logical reasoning) యుక్తి అనగా తర్కించుట. తర్కశాస్త్రము ననుసరించి ఆయుర్వేద చికిత్సలు నిర్మింపబడినవి. బుద్ధి వితరణ శక్తిచేతనే రోగోత్పాదక వివిధ హేతువులను ప్రబల హేతు

*శ్లో॥ నిత్యం హితాహం విహం నేనీ. సమీక్ష్యకారి, విషయ్యుపక్తః

దాతా సమస్సత్యపరః శ్రమాచాన్, ఆప్తోపపేవీచ భవత్యరోగః॥

(చరక సంహిత)

వును నిశ్చయించి దానికి విరుద్ధహేతువులను ప్రయోగించుటయే యుక్తివ్యపాశ్రయ చికిత్స యందురు.

1. వైశేషిక దర్శనములలో సృష్టిహేతుక మూలద్రవ్యములు ఆరుమాత్రమనియే చెప్పిరి. అవేననగా (1) ద్రవ్యము, (2) గుణము, (3) కర్మ, (4) సామాన్యము. (5) విశేషము, (6) సమవాయము. వీనికి వరుసగా నింగ్లీషున Substance, quality, action, genus, species, inhension or inseparability, respectively అందురు. చరకసంహిత సూత్రస్థానం 28 అధ్యాయములో శ్లో॥ సామాన్యంచ విశేషంచ గుణాన్ ద్రవ్యాణి కర్మచ, సమవాయంచ తత్ జ్ఞాత్వా తంత్రోక్తం విధిమాస్థితాః॥ అని చెప్పబడినది. ఇచ్చట వైశేషిక దర్శనములో చెప్పిన వరుసనుగాక ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు సామాన్య విశేషములను ముందుగా పేర్కొనినారు. ద్రవ్యగుణములయొక్క వృద్ధి హాసములకివియే కారణములుగా నున్నవి. గనుక నాయుర్వేదచికిత్సలో కార్యములీ సూత్రము ననుసరించి జరుగుచున్నందున ముందుగా సామాన్యవిశేష హేతువులను చెప్పిరి. పిమ్మట ద్రవ్యజ్ఞాన హేతుకమైన గుణమును, గుణముల కాశ్రయస్థానములైన ద్రవ్యమును, అటుపిమ్మట ద్రవ్యకార్యమును (కర్మ), చివరను పై అయిదంటికి పరస్పర సంబంధమును కలిగించుచున్న సమవాయకారణమును చెప్పిరి. రోగస్థితిలో వృద్ధిక్షయములొందిన శారీరక ద్రవ్యములకు వివిధోపాయముల ద్వారా క్రమముగా హాసవృద్ధులు కలిగించుట ఆయుర్వేదచికిత్సయందలి ప్రధాన సూత్రము. (1) ద్రవ్యముయొక్క వృద్ధిహాసములు సామాన్య విశేషముల కార్యజ్ఞానముపై

నాథారపడి యున్నది. ఎట్లనః “సామాన్యమేకత్వ కరమ్” (చ. సూ. 1ల. 44సూ) అనెడు వాక్యము ననుసరించి అనేకము లందేకత్వబుద్ధిని కలిగించునది సామాన్యమనబడును. ఇదేభావము ‘తుల్యార్థ తాహి సామాన్యం’ అను వాక్యముచే గ్రహింపబడినది. మరియు ‘సర్వదా సర్వభావానాం సామాన్యం వృద్ధికారణం’ అని (చరక సూ. 1ల. 43సూ) చెప్పిన తంత్రయుక్తి ననుసరించి మన శరీరములో దోషధాతు మలములయొక్క వృద్ధికార్యము జరుగుచున్నది. దీనిని పురస్కరించుకొని బృంహణ చికిత్సావిధాన మేర్పడినది. (Genus basing on similarity)

2. విశేషము: (Dissimilarity). విశిష్టతా జ్ఞానమును కలిగించునది విశేషమనబడును. “విశేషస్తు పృథక్త్వ కృత్” అని (చ. సూ. 1ల. 44సూ) ప్రమాణము. ఇంకను ‘విశేషస్తు విపర్యయః’ అనియును, ‘హాసహేతుః విశేషస్తు’ అనియును విశేషలక్షణము నిరూపించబడినది. అనగా భావపదార్థము లన్నింటికిని ఎల్లప్పుడు విశేషము హాసహేతువుగా నున్నది. హాసమనగా తఱుగుదల, త్నయము. ద్రవ్యగుణ కర్మలు విశేషవస్తులగు ద్రవ్యగుణ కర్మలతో చేరినప్పుడవి తఱుగిపోవును. విశేషమున కేర్పడిన యీ హాసహేతువు ననుసరించి ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు దోషధాతుగులముల త్నయమును కలిగించు క్రియలతో గూడిన లంఘన చికిత్సావిధానమును నిర్మించిరి.

ఈవిధముగా ద్రవ్య గుణ కర్మల సామాన్యవిశేషములు ద్రవ్యవృద్ధి హాసములకు హేతువులుగ నున్నందున

మన శరీరమందలి వాత, పిత్త, కఫములు, రస, రక్తాదినస్త
 ధాతువులు, మలములు ద్రవ్యములగుటంజేసి సృష్టిలో కని
 పించుచున్న చేతనాచేతన ద్రవ్యములన్నియు భేషజార్హములే
 యని మనవారు చెప్పిరి. వీనిని నేర్పుగా నుపయోగించుట
 ద్వారా రోగి శరీరములో వృద్ధిచెందిన వాతాదిధాతువులను,
 లంఘనలేక కార్యచికిత్సలచేతను తగ్గించుటయును, అవి
 హ్రాస్వమొందినప్పుడు వాటిని బృంహన చికిత్సలచేత వృద్ధి
 పరచి సమస్థితిలోనికి చేకూర్చవచ్చును. సృష్టిలో చేతనా
 చేతన ద్రవ్యములన్నియు పాంచభౌతిక పదార్థములగుటవలన
 పాంచభౌతికద్రవ్యములైన వాతాదిధాతువులకు వృద్ధిహాసలు
 కలిగించగలవు. ఈపదార్థములలో కొన్ని భోజ్యముక్తములై
 ఆహారయోగ్యములుగా నున్నవి. ఇవి శరీరధాతువులను
 పోషించును. లోహాదులు, ఓషధులు వృక్షసముల కాశ్రయ
 స్థానములుగా నున్నవి. ఇవి హితముగా భుజించగలిగివికావు.
 *వృక్షసములుకూడ పంచభూత నిర్మితములగుటంజేసిరోగావస
 రమును బట్టి యేరసప్రధానమయిన మందుల నిత్తుమో ఆరస
 మందలి భూతాంశలతో సమాన భూతాంశలను గలిగిన
 వాతాది దోషములు వృద్ధియగుచుండును,

దోషధాతు వైషమ్యమే రోగమనియును, వీనిసామ్యమే
 ఆరోగ్యమనియు సంగ్రహముగా నిర్వచింపబడినవి. కనుక
 రోగస్థితిలో రోగహేతుకములైన వాతాదులు వృద్ధిచెంది
 నప్పుడు వానిని క్షీణింపజేయు కారోగ్యోపాయములను హేతు

---

* రస దోష సన్నిపాతేతు యే రసా యైష్తోష్ఠేః సమాన గుణాః
 సమానగుణ భూయిష్ఠావా, తేతానభి వర్ధ్యయంతి.

(చరక విమానస్తానం 1 అధ్యాయం 7 సూత్రం.)

విషరీత చికిత్సయందుము. ఇట్లే ఊణించియున్న దోషములను తిరిగి బృంహణచికిత్స ద్వారా వృద్ధిబరచుటయును హేతు విషరీతచికిత్సయే యగును. ఈవిషరీత చికిత్సాపద్ధతులు (Law of contraries) అదివరకుండిన పరిస్థితికి వ్యతిరీక్త పరిస్థితిని కల్పించి సమత్వమును సాధించుట అనెడు యుక్తి ననుసరించును.

ఆయుర్వేదములోను, మోడరన్ వైద్యము (అల్లోపతి వైద్యం) లోను చేయబడుచున్న చికిత్సలన్నియు చాలవరకు యీ విషరీత చికిత్సాపద్ధతినే యనుసరించును. అసాధారణముగా కొన్నిసందర్భములలో నీ విషరీతఫలములను తుల్యగుణ ద్రవ్యప్రయోగముల వల్లనున్న, తుల్యహేతువుల నుపయోగించుటద్వారాయన్నాకూడ సాధించవచ్చును. ఈతుల్యార్థకారి ద్రవ్యములు (Law of similars) విషరీతార్థకారులగుచున్నవి. హోమియోపతివైద్యము (Homeopathy) తుల్యగుణద్రవ్య, తుల్యహేతు ప్రయోగములనే వృద్ధిచేసినది. దీనిని సారూప్యోపధ చికిత్సాశాస్త్రమనికూడ సందురు. ఆయుర్వేదమున నీరెండువిధములైన చికిత్సలు ఒక్కొక్కటి మూడేసి రకములుగా నున్నవి :-

3 రకముల విషరీతచికిత్సలు	{ 1 హేతువిషరీతచికిత్స. 2 వ్యాధివిషరీతచికిత్స. 3 హేతువ్యాధి విషరీతచికిత్స
3 విషరీతార్థకారి చికిత్సలు	{ 4 హేతువిషరీతార్థకారిచికిత్స 5 వ్యాధివిషరీతార్థకారిచికిత్స 6 హేతువ్యాధివిషరీతార్థకారిచికిత్స.

ఈవైన చెప్పిన ఆరురకముల చికిత్సలలో ప్రతిది తిరిగి
మూడేసి విధములుగా నుండును. (1) ఔషధ సేవనము
(medicinal treatment) (2) ఆహారము (Diet) (3) విహారము,
ఉపచారము (nursing).

రోగి, వైద్యుడు, ఔషధము, ఉపచారకుడు, యీ
నాలుగును భేషజమునకు పాదచతుష్టయ మందురు.

2వ అధ్యాయము

రోగచికిత్సలు

(Principles and methods of treatment)

చికిత్సాకౌశల్యము యుక్తిపై నాధారపడినది. 'నదో మైర్వి నారోగాః' అనుటవల్ల వాతాదిదోషములు వికారము చెంది రసరక్తాది ధాతువులను చెఱచినప్పుడు వ్యాధికలుగుచున్నది. సామ్యముగా దేహయంత్రపాలనము జేయుచున్న వాత, పిత్త కఫములుకొన్ని భావ్యభ్యంతర కారణముల వల్ల దూషింపబడుచున్నవి. ఈ భావ్యభ్యంతర కారణములన్నిటిని శాస్త్రకారులు 'మిథ్యాహార విహారములను' పదములో నిమిచ్చినారు. పాశ్చాత్యులు వివరించిన వివిధరోగ హేతువులను పరికించినప్పుడు యివన్నియును మిథ్యాహార విహారములలో చేరగలవు. సూక్ష్మక్రిములుగూడ నిందులో చేరును. గనుక రోగచికిత్సకు బూనుటకుముందుగా మిథ్యాహార విహారములను తొలగించి దీనికిబదులుగా హితాహార విహారముల బ్రవేశపెట్టిరి. ప్రిమ్మట రోగోపశమనము నకై ఔషధము నియ్యవలెను. హితాహార సేవనకు (Proper diet) ఆనియును, హితవిహారమునకు (Regulation of environments, habits and nursing congenial towards health) అనియు నందుము. రోగప్రధాన హేతువులుగా ప్రకొపించిన వాతాదులున్నవి గనుక నివి ప్రకొపించకుండ సక్రమాహార విహారములను ముందుగా ఆయుర్వేదములో స్వస్థవృత్త ప్రకరణమున జోధించిరి. ఇందులో నే ఋతువులలోనే రసప్రధానమైన

ఆహారపదార్థముల తీసికొనవలెనో, వ్యాయామ, షరిశ్రాంతు లెంతవరకు అవసరమో వివరింపబడినవి. జనపద సాంక్రమిక వ్యాధులు (Severe epidemic diseases) విజృంభించి నప్పుడు వ్యాధి క్రిమిలనెదిరించుటకు, క్రిమి నాశన ప్రయత్న ములకంటెను, మన శరీరశక్తులను (ఊర్జశక్తి) (vitality, disease resisting power or immunity) వృద్ధిచేసికొను టకు మనవారు రసాయనాషధ సేవనము, యోగ వ్యాయామ పద్ధతులు, శౌచ, నియమబద్ధ జీవితమును బోధించిరి. వీని ద్వారా స్వాస్థ్యరక్షణము చేసికొనవచ్చును.

ఇక రోగచికిత్సల నాచరించుటకు ఆయుర్వేదశాస్త్రము ప్రకోపించిన త్రిదోషములకు ప్రాధాన్యమిచ్చినది. శరీరము పాంచభూతికము. శరీరమందలి పంచభూతాంశలు వృద్ధిక్షయము లందినప్పుడు రోగములు కలుగుచున్నవిగా యీ పంచభూత జ్ఞానమువల్ల నేల చికిత్సచేయరాదు? త్రిదోషములేల కల్పితమయినవనిన :- సౌకర్యముకొఱకేలని చెప్పవచ్చును. ఆహార సంబంధమయిన పంచభూతాంశలే మనశరీరములో వాత, పిత్త, కఫములుగా నేర్పడుచున్నవి. ఈద్రవ్యములయొక్క ప్రళయన, చయప్రకోప స్థితులను రోగ లక్షణములద్వారా సుఖవుగా గుర్తించుటకు వీలగును. పంచ భూతాంశల వృద్ధిక్షయలను గుర్తించుట కష్టమయినప్పని. కొన్నిరోగములలో పంచభూత జ్ఞానమునుకూడ ననుసరించు టకు వీలగును. ఉదాహరణకు పాండురోగమునకు లోహ ద్రవ్య చికిత్సను విచారితము. ఆరోగ్యవంతుని రక్తములో పంచభూతాంశ లీక్కిందివిధముగా కలిసియున్నవను కొందము.

ఆరోగ్యరక్తము = 1 ఆ + 1 వా + 4 అగ్ని + 3 జ + 1 పృ. పాండురోగిరక్తము = 1 అ + 1 వా + 2 అగ్ని + 5 జ + 1 పృ.

ఇచ్చట రక్తధాతువులో కలిగిన వైషమ్యము తొలగించి సామ్యత కలిగించుటయేకద చికిత్సయొక్క ఉద్దేశము. కనుక తేజో, పృథివ్యాంశ లభికముగాను, జలాంశలు తక్కువగా నుండిన లోహము (iron) ను చికిత్సగా నిచ్చెదము. లోహమందలి భూతాంశలు = 1 ఆ + వా + 5 అగ్ని + 1 జ + 2 పృ. కనుక పాండురోగికి లోహద్రవ్యము నిచ్చుటవలన అగ్ని పృథివ్యాంశలు వృద్ధియై, జలాంశలుతగ్గి రక్తము స్వస్థతకు వచ్చుచున్నది. ఈవిధముగా నన్నిరోగములకు ప్రయోగించిన చికిత్సాద్రవ్యములను కార్యముల నిరూపించ వచ్చును. గాని సామాన్యముకాదు. దేహధాతువులయొక్క సామ్యస్థితి త్రిదోషముల యొక్క సామ్యవ్యాపారములపై నాధారపడినందున యీ త్రిదోషాను సారమైన చికిత్స లాచరించుట తేలికయైనపని. త్రిదోషములు ద్రవ్యములు, స్వతంత్రములు. ఇవిసామ్యముగా వ్యవహరించినప్పు డారోగ్యమును, వీనికి వైషమ్యము కలిగినప్పుడు రోగములు కలుగుచున్నవి. కనుక 'నదోషైర్విద్యారోగాః' అని చెప్పిరి.

మనదేహములో సంచరించుచున్న వాత, పిత్త, కఫములకు త్రివిధావస్థలున్నవి, (1) చయావస్థ - అనగా దోషములు స్వస్థానములందుండి వృద్ధిజెందుట. వృద్ధిపరిమితి, గుణాంశలలోకూడ కలుగవచ్చును (increase of quantity and quality of doshas in disproportion to each other.)

(2) ప్రకోపావస్థ :- వృద్ధిచెందిన దోషములు స్వస్థానములనుండి కదలి ఇతరభాగములకు వ్యాపించి అచ్చట బాధలను పుట్టించుట.

(3) ప్రశమనావస్థ - ప్రకోపించిన దోషములు స్వస్థత జెంది తమతమ స్థానములకు తిరిగి వచ్చుట.

దోష, దూష్యజ్ఞానమును రోగలక్షణముల ద్వారా గ్రహించితిరిగి వాటిని స్వస్థత చేకూర్చుట కొనర్చిన యుపాయములకేచికిత్సయని పేరు. దోషములయొక్క చయావస్థలోనే చికిత్సల నారంభించిన యడల స్వల్పకాలములో సుఖపుగా దోషములు స్వస్థత చెందగలవు. ఒకప్పుడు రోగము రాకపోవచ్చును, వచ్చినను స్వల్పబాధలతో నయమగును. దోషములు ప్రకోపించిన పిమ్మట దేహధాతువులుకూడ చెడిపోవును గనుక రోగము చికిత్స కసాధ్యము లేక కష్టసాధ్యమగును. దోషముల పరిమితి వృద్ధిజెందుటయేగాక ఒకప్పుడు వాటి గుణాంశలు వృద్ధిజెందుట కలదు. ఉదాహరణకు-పాలు పిత్తము (ద్రవ్యపరిమితి)ను వృద్ధిచేయును. నెయ్యి పిత్తము (పరిమితి)ను శమింపజేసి పిత్తగుణాంశయైన ఉష్ణము నధికపరచును. వాతము వృద్ధిచెందినప్పు డందలి రూక్ష, లఘు, ఖర, శీత, విశద గుణాంశలలో నొకటి లేక రెండు గుణాంశలతో వృద్ధిజెందుట కలదు. ఈవిషయములను రోగలక్షణములనుబట్టి గ్రహించదగును. జ్వరములలో వాతము రూక్షప్రధానముగా వృద్ధిచెందిన తృష్ణ పుట్టును. మలేరియా జ్వరారంభమున వాతము శీతగుణ ప్రధానముగా నుండుట వలన చలి, వణుకు కన్పించును. రజోగుణ సహితవాతము

కంఠములను (Convulsions) కలిగించును. ఇట్టి గుణాంశ శ్లేషములతో వృద్ధిచెందిన దోషములను గుర్తెరిగి అవి శమించుటకు వ్యతిరిక్త గుణాధిక్య ద్రవ్యములతో చికిత్సించ వలసి యున్నది.

రోగముయొక్క నిదాన, సంప్రాప్తి, దూష్యజ్ఞానము లేకుండా రోగమునకు చికిత్స చేయుటకు వీలుకాదు. నిదానము దోషములు వృద్ధిచెందుటకు వివిధబాహ్యభ్యంతర హేతువులను బోధించును. సంప్రాప్తిజ్ఞానము రోగిబలము, రోగబలము, అనగా ధాతువులలో దేని నాశ్రయించి యెంత వరకు చెఱచినవి, రోగియొక్క ఊర్జశక్తి, దోషములు వృద్ధిచెందుట కనుకూలములయిన వయస్సు, ఋతువు, వంశ పారంపర్య మొదలైన విషయముల బోధించును. ఈదోష దూష్య, సంప్రాప్తిజ్ఞానముతోనే వ్యాధి శమన చికిత్సల చేయనారంభించవలెను.

చికిత్సాపద్ధతులు పలు విధములుగా నున్నవి. రోగ స్వభావము, రోగియొక్క బలము, వయస్సు, కాలము, దేశము, ప్రకృతి, దోషస్వభావముల ననుసరించి తదనుగుణ మైన చికిత్సాపద్ధతిని బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు నిర్ణయించ వలెను. ఈదృష్టితో చికిత్సలను మూడు విధములుగా విభజించ వచ్చును. (1) అంఘన చికిత్స, (2) శోధ చికిత్స, (3) శమన చికిత్స.

(1) ఆమదోషములకు ముందుగా అంఘన లేని తర్పణచికిత్స కనుకూలమైన యనాగులనిచ్చి అగ్నిదీపన పాచనశక్తులను వృద్ధిచేయవలెను. ఆమము సామాన్యముగా

వారము రోజులకు పంచనమగును. ఇక దోషములు నిరామములై నిలుచును.

(2) శోధన చికిత్సలు:- అధిక పరిమితిలో వృద్ధిచెందియున్న నిరామదోషములను వివిధ శరీరమార్గములద్వారా బహిష్కరింపజేయుటకు పంచశోధన కర్మలు చెప్పబడినవి. ఎట్టి కర్మ తెలికి యవసరములొ (అర్హతార్హతలు), దుష్ప్రయోగము వలన కలిగే యుష్మద్రవముల నెఱిగి, అనుకూలమైన కర్మల నాచరించవలెను. ఇందువలన ప్రకోపించిన దోషములు చాలవరకు వెడలిపోయి స్వల్పభాగము మిగులును.

(3) దోషశమన చికిత్సలు:- మిగిలిన దోషములు శమించుటకుగాను ఔషధముల నియ్యవచ్చును.

(4) పూర్తిగా దోషములు శమించిన పిమ్మట నష్టపడిన శరీరభాతువులను పూరించుటకు తర్పణచికిత్సలు అనగా పౌష్టికములైన రసాయనోషధములు, ఘృతములు, లేహ్యములు, పౌష్టికాహారములను తినిపించవచ్చును. దీనికి బృంహణచికిత్స యనికూడ సందురు.

I ఆమసహిత దోషములను లంఘనము (ఉపవాసము లేక లంఘనతుల్యమయిన యవాగు పానీయములు) ద్వారా యున్న స్నేహ, స్వేద క్రియల ద్వారాయున్న నిరామదోషములుగా మార్చినపిదప శోధనకర్మలాచరించవలసియున్నది. స్నేహ స్వేదక్రియలు నిరామదోషములను వెడలించుటచే రోగిని సిద్ధపరచును.

(a) స్నేహన సంస్కారము:- (Preparation of the patient to undergo sodhana treatment). ఇందుకు

క్రోవు, మజ్జగ, నెయ్యి, నువ్వులనూనె వీనిలో నొకదానితో సైంధలవణము, మాంసరసము, పాలు, పాలువిరిగిన నీళ్లు చేర్చి రోగిచే త్రాగించవలెను. ఒంటికి పూయవచ్చును. కళ్లు, ముక్కు, చెవిరంధ్రములలో వేయవచ్చును. శరీరశోఫ (dropsy), సర్పదష్టము (Snakebite) విసర్పి, ఉన్మాదము (madness) మూత్రకృచ్ఛము, మలబద్ధరోగులకు శరీర బలము, జీర్ణశక్తుల ననుసరించి ఉత్తమమాత్ర (full dose) త్రాగించవలెను. కణుతులు (tumours) కాలినపుండ్లు, చర్మరోగము, కుష్టురోగులకు మధ్యమమాత్ర (medium dose) దుర్బలులకు, ముసలివారికి, చిన్నపిల్లలకు, జీర్ణశక్తి తక్కువగా నున్నవారికి, దీర్ఘకాల జ్వరపీడితులకు, దగ్గురోగులకు చిన్నమోతాదు చాలును.

(b) స్వేదన సంస్కారము:- చరకుడు 1శి రకముల స్వేదక్రియలను వివరించెను. (1) సంకర స్వేదక్రియ - వేడి యిసుక, వేడి పిడకలను గుడ్డలో మూటగట్టి, బాధయున్న స్థలమున కాపడము పెట్టుట. (2) ప్రస్తార స్వేదక్రియ - వట్టి గడ్డిపరుపుమీద బాధాకరభాగము నుంచుట. (3) నాడీ స్వేదక్రియ - ఒక గొట్టములోనుంచి నీటి ఆవిరిని బాధాకర స్థలమున పట్టుట. (4) పరిషేకము - చిదుకగొట్టిన ఓవధులతో తయారైన కషాయముతో కాపడము పెట్టుట. (5) అవగాహక్రియ-తొట్టిలోని వేడినీళ్లలో మందులనుచేర్చి యందులో కూర్చుండుట. (medicated tub bath). (6) జేంతాక స్వేదక్రియ - ఒక చిన్న గదిలో కిటికీలు, వాకిళ్లు బిగించి మంటలువేసి ఆవెచ్చని గదిలో రోగిని కొంతసేపు

యుంచుట. (7) అశ్మఘన స్వేదక్రియ - వెచ్చని రాతిపలక మీద రోగి పరుండుట. (8) కర్షూ స్వేదక్రియ - రోగి మంచము క్రింద నిప్పుల కుంపలులుంచుట. (9) కుటీ స్వేదక్రియ - గాలి చొరకుండ గదితలుపులు మూసియుంచి ఆగదిలో రోగి పరుండుట. (10) భూస్వేదక్రియ - వెచ్చని నేలపైన రోగి పరుండుట. (11) కుంభీ స్వేదక్రియ - రోగి మంచముక్రిందను మందుతోనింపిన పాత్రనుంచి దానిపైన నిప్పులు వేయుట. (12) కూప స్వేదక్రియ - ఒక లోతైన గోతిలో కట్టెలుకాల్చి, మంట లారినిపిదప నాగోతిపైన మంచమువేసికొని పరుండుట. (13) హోలాక స్వేదక్రియ - కాల్చిన పిడకనిప్పులను మంచముక్రింద నుంచుట. ఈస్వేదక్రియలు కీళ్ళనొప్పులు (Rheumatism) దగ్గు, ఎక్కిళ్ళు (Hiccough) ఉబ్బస, చెవిపోటు, గొంతునొప్పి, తలపోటు, స్వరభంగము, మెడ ఇరువపట్టుట (Spasm of neck muscles or sprain) పక్షఘాతము (apoplexy) మలబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము, మొదలైన పలువ్యాధులలో చాల మేలు చేయును. రోగానుకూలమయిన ప్రతిక్రియ లాచరించవలెను.

II శోధనక్రియలు :- నిరామదోషములను బహిష్కరించుటకు చేయబడును.

(1) వమనక్రియ (inducing vomitting) :- కఫము ప్రకోపించిన రోగములు - అనగా విషభక్షణము (Poisoning) ఆమదోషము (కఫప్రధాన) తోకూడిన జ్వరము, శ్మయ వ్యాధి (Consumption), స్త్రీకి స్తనవిద్రాధి (abscess of female breast), అతిసారము (diarrhoea), మధుమే

హము (diabetes) అనాహము (flatulancee or tympanitis) విషూచి (cholera) కఫజీర్ణము (Phlegmatic dyspepsia) వమనానుమానము కడుపులోత్రిప్పు (nausea), విసర్పి (erysepalus), కుష్ఠము (leprosy) ఉబ్బస (Asthma) దగ్గు (cough) శీఘ్రదరోగము (elephantiasis) హృద్రోగము (heart diseases) స్థూల్యరోగము (obesity) ఉన్నాదము (mental disorders) మూర్ఛ (epilepsy) కీళ్లనొప్పులు (Rheumatism) నాసాస్రావరోగము (ముక్కుపడితము) గవదబిళ్లలవాపు (Tonsillitis) యీ మొదలైన రోగములలో వాంతిచేయించవలెను. ఇందుకు మదనఫలము మ్రంగకాయల కషాయముత్రాగించి వాంతిచేయించిన కఫముపోవును.

(2) విరేచనక్రియ :- ఇందుకు త్రివృత్తచూర్ణము (అలుతెగడ) (Ipomea turpethum) చాల ప్రశస్తమయినది. అముదమునుకూడ తలచుగా వాడుచుందురు.

జీర్ణజ్వరములు, గరము (Pisoning), ఆకలిలేకండుట, మూలవ్యాధి (piles) ఒళ్లు సీరుపట్టుట (general dropsy), యకృత్ప్రీహవృద్ధులు (enlarged liver & Splen) విద్రధి (abscess) కుష్ఠము (leprosy) భగంధరము (fistula) స్త్రీరోగములు (female diseases) విసర్పి (eczema) అనాహము, మధుమేహము, మూత్రకృచ్ఛము (Stranguary) గాయములు (wounds) ఒళ్లుకాలుట, నేత్రరోగములు, తల క్షాళ్లు, చేతులు వేడిగానుండుట, రక్తస్రావములు (hemorrhages) పచ్చకామిడ్లు (Jaundice) శూల

(colic) మొదలైన రోగములలో రోగారంభముననే విరేచన సాధనము చేయించుటమంచిది.

(3) వస్తికర్మ :- (Enemata). మూత్రసంచికి వస్తి యనిపేరు. జంతువుల మూత్రసంచితో తైల, కషాయాదులను గుదముద్వారా నెక్కించుటంజేసి యీకర్మకు వస్తి కర్మయనిపేరు కల్గినది. దోషశమనముకొఱకు చేర్చిన వస్తి ద్రవ్యములు రెండువిధములుగా నున్నవి. (1) (తైలవస్తి) అనువాసనవస్తి (2) నిరూహవస్తి (కషాయవస్తి)వీనిని గుదముద్వారా నెక్కింతురు. ఉత్తరమార్గమున అనగా పురుషుల శిశ్నమార్గముద్వారాయున్న, స్త్రీలకు మూత్రమార్గము, యోనిమార్గములను తొలినమొనర్చు వస్తికియలకు ఉత్తర వస్తియనిపేరు (irrigation or flushing or douching). నేటికాలమున లభించుచున్న Enema can, irrigator and douche nozzle ను పూర్వపువస్తి యంత్రములకు బదులుగా వాడుకొనుట తప్పకాదు. జ్వరము, అతిసారము, నేత్రరోగములు, తలనొప్పి, అపతానక వాతము, అక్షేపకవాతము (convulsions), చచ్చువాతము (paralysis) అనాహము (tympanitis) అశ్మరి (urinary calculi) శూల, వృషణములచాపు, మలబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము మొదలైన రోగములలో చేప్పిన ఔషధద్రవ్యములతో తయారైన తైల కషాయాదులను గుదములోనికెక్కించిన వాతము శమించి బాధలు నయమగును. ముందుగా కషాయవస్తిజేసి, దోషములు శమించినపిమ్మట అను వాసనవస్తి చేయవలెను. వస్తి కర్మజేయుటవలన 76 రోగముల యుష్మద్రవములు సంభవించగలవని సుశ్రుతుడు చెప్పెను.

(4) సస్యకర్మ:- శీరోరోగములకును, గొంతు, ముక్కు రోగములకును ఓషధుల చూర్ణములను పీల్చుటగాని లేక ఓషధీరసములను ముక్కురంధ్రములలో వేయుటగాని లేక ఓషధులతో తయారైన తైలములనైన పీల్చదగును. ప్రయోజనమునుబట్టి సస్యక్రియలు రెండువిధములుగా నున్నవి. (1) శోధన సస్యక్రియలు (purifying and purging) (2) స్నేహన లేక బృంహణ సస్యక్రియలు. యివి ఆచరణభేదముల ననుసరించి మూడు విధములు - (1) అవపీడనము: అనగా ముక్కులోకి ఓషధీరసములను పిండుట. (2) ప్రథమసము: అనగా ఔషధ చూర్ణముల బీల్చుట. (3) ప్రతిమర్షము: అనగా మందుద్రవము నెగపీల్చుట.

పైన వివరించిన చికిత్సా క్రమముయొక్క వరుస నీ దిగువ సూచించడమైనది.

1. హేతు నివారణము (Remove the cause).

2. అమదోషములను నిరామములుగా నొనర్చుటకు లంఘనాది క్రియలు -

3. స్నేహ, స్వేదక్రియలు (preliminary to Sodhana).

4. పంచశోధనక్రియలు (elimination of doshas)

5. శమనక్రియ (medicinal treatment).

6. బృంహణక్రియ (Supporting the body tissues and vitality through Rasayanas and nutritious diet).

3వ అధ్యాయము

మోడరన్ మెడిసిన్ లో చికిత్సా సూత్రములు

Fundamental principles of treatment in modern medicine.

మోడరన్ వైద్యములో చికిత్స 'విశేషస్తు విపర్యయః' అను సూత్రము (law of contraries) ననుసరించి నది. శారీరవిజ్ఞానము, (anatomy and physiology) దూష్య విజ్ఞానము (pathology), రోగములు కలుగుటకు వివిధ హేతుజ్ఞానములపైన వారి చికిత్సాశాస్త్ర మభివృద్ధి జెందినది. హేతువుల ననుసరించిన రోగ విభజన మెట్లనిన:-

1. సాంక్రామిక వ్యాధులు=Infectious diseases.
2. శారీరవ్యాపార దోషజనితములు=Metabolic diseases.
3. ఆహార ద్రవ్యాంశల లోపమువలన పుట్టిన రోగములు= food deficiency diseases.
4. ఆంగతుక వ్యాధులు - భౌతిక హేతు జన్యములు=Diseases from physical agencies, accidents and bites of animals and creatures.
5. మానసిక క్షోభ జనిత వ్యాధులు=psychological diseases arising from emotional origin.
6. అంతర్వాహిని గ్రంథుల వ్యాపారదోష జన్యములు=diseases of endo-crine glands & disfunction.
7. విషభక్షణజనిత వ్యాధులు=toxicology.

8. వంశ పరంపరా లభించిన వ్యాధులు=Hereditary diseases.

ఇక పైన వివరించిన వివిధ రకముల వ్యాధులకు మోడరన్ వైద్యములో చికిత్సలయొక్క యుద్దేశము తెల్పి యనగా:-

1. హేతు నివారణము=Removal of the cause.
2. క్రిమి సంహారక, క్రిమివిష బహిష్కరణోపాయములు=Anti Bacterial and antitoxic treatment through administering antibiotics and chemo-therapeutic medicines and vaccines and seerums.
3. సప్తద్రవ్య పూరణ చికిత్సాపద్ధతి=suplimental and substitution therapy by administering glandular products and vitamines.
4. మానసిక చికిత్సలు=psycho - therapy.
5. వ్యాధిహరణ చికిత్సలు=Symptomatic treatment.
6. బృంహణ చికిత్సలు=Supporting treatment by giving tonics, nutritious food etc.
7. రోగ నిరోధక చికిత్స= preventive treatment such as antitetanus vaccine and anti rabies seerum and small pox vaccine and B. C. G. vaccine for prevention of Tuberculosis.

మోడరన్ వైద్యములో నాచరించుచున్న వివిధ చికిత్సాసాధనములు :- (1) ఔషధచికిత్స=medicinal

treatment (2) పథ్యము=diet (3) ఉపచార క్రియలు=nursing methods. ఇవి ఎవ్వియనగా - విశ్రాంతి=Rest, physical and mental, వ్యాయామము=exercise, మర్దనలు=massage, పట్టు వేయుట=use of plasters and ointments, కాడములు=fomentations, స్నానములు=steam bath, water bath, (simple or medicated), అచూచణ cupping, వమన, రేచనక్రియలు use of emetics and purgatives, ఔషనప్రయోగముirrigation and flushing methods, ధూమప్రయోగము=fumigation మొదలైనవి. ఇంకను శస్త్రకర్మలలో దుష్టరక్తము, చీము, నీరును వెడలించు క్రియలు (aspiration and letting out impure blood, pus and water collected inside cavities). శస్త్రచికిత్సలు (cutting operations), వర్ణచికిత్సలు (colour treatments), కిరణప్రాసార చికిత్స (light exposure), రేడియం చికిత్సలున్నవి.

అల్లోపతి యాయుర్వేద వైద్యములలో రోగముల విభజనము, చికిత్సాపద్ధతులు, వాని యుద్దేశము లించు మించుగా నొకేతీరుగా కనిపించును. రోగములు కలుగుటకు ఎనిమిది హేతువులనుచెప్పి హేతువునుసరణముగా చికిత్సల జేయుటను అల్లోపతి వైద్యములో చూడవచ్చును. ఆయుర్వేద శాస్త్రములో రోగవిభజనము హేతువుల ననుసరించి ఆరువిధములని చెప్పియు, రోగనిదాన, సంప్రాప్తి, చికిత్సలు వాతాది త్రిదోషములను పురస్కరించుకొని నిర్మింపబడినవి. కాన సర్వరోగములను హేతువులతో నిమిత్తములేకుండ

త్రిదోషానుసారముగా చికిత్స జేయవచ్చును. సాశ్చాత్య వైద్యములో నూటికి 80 వంతు రోగములు సూక్ష్మక్రిమి ప్రధానములై యుండగా ఆయుర్వేదజ్ఞులు యీ సూక్ష్మక్రిములను ఆగంతుక హేతువులలో చేర్చి, చికిత్సావిషయమున వాటి యవసరమే జేదను చున్నారు. వేరే క్రిమిసంహార మందుల ప్రయోగము ఆయుర్వేదచికిత్సలో నవసరమగుటలేదు. ప్రకోపించిన వాతాదులను చికిత్సాసాధనముల ద్వారా సమస్థితికి దెచ్చినప్పుడు శరీరశక్తులు రోగోత్పాదక సూక్ష్మక్రిముల నణచివేయును. అవి వృద్ధిజెందుట కవకాశములేక శరీరములోనే చచ్చును. క్రిమివిషములను బహిష్కరించుటకు ఆయుర్వేదవైద్యులు చేయుచున్న స్వేదనక్రియలు, వమన రేచన క్రియలు తోడ్పడుచునే యున్నవి. వాతాదులు సామ్యస్థితిలో వ్యవహరించునప్పుడు అంతర్వాహినీ గ్రంథుల వ్యాపారములు సక్రమముగానే జరుగునుగనుక ఈగ్రంథుల ప్రసక్తి ఆయుర్వేదశాస్త్రములో చెప్పనవసరము కన్పించదు. క్రొత్తగావచ్చిన విటమిన్ చికిత్సలు మనవారి పథ్యాపథ్య విషయమందిమిడియే యున్నవి.

ఇటుపైని కొన్నిముఖ్య రోగములకు మోడరన్ వైద్య-ఆయుర్వేదచికిత్సా పద్ధతులను వివరించి వాటిసామరస్యములు, వైరుధ్యములు, విశిష్టతలు తెలుపబడును.

4వ అధ్యాయము

జ్వరము = fevers.

ఆయుర్వేదములో జ్వరమును ప్రత్యేకవ్యాధిగా పరిగణించినారు. చాలవ్యాధులకిది ప్రధానలక్షణముగా నున్నది. శరీరశక్తులకును త్రిదోషములకును జరుగుచున్న సంఘర్షణ ఫలితమని చెప్పవచ్చును. ఇది శరీరములోనుంచి ప్రకృతి దోషములను (మలములను) పారదోలుటకు చేయుచున్న ప్రకృతికార్యము. నోటియరుచి, ఆకలి మందగించుట, మల బద్ధము, చమటబట్టకుండుట, బడలిక, ఆవులింతలు తలనొప్పి, ఒళ్లునొప్పలు, నిరుత్సాహము, శరీరములో నుండవలసిన మామూలువేడికంటె సధికముగా పెరుగుట యీ మొదలైన పరిస్థితికి జ్వరమనిపేరు కలిగినది. శరీరోష్ణము పెరుగుదల యన్నిజ్వరస్థితులలోను విధిగానుండనక్కరలేదు. గాన ఆయుర్వేదవైద్యుని కీనిషయము ప్రధానముకాదు. మోడరన్ వైద్యములో దేహోష్ణముయొక్క పెరుగుదలకు వైరెక్సియా (pyrexia) అను శబ్దము ప్రత్యేకించబడినదిగాన ఆయుర్వేదజ్ఞులు యీలక్షణమువినా మిగిలిన లక్షణములన్నియు కలిపి యున్నస్థితిని జ్వరమనిచెప్పుట తప్పుకాదు. చాల జ్వరములలో దేహోష్ణపరిమితి పెరుగుదల కన్పించును.

ఆయుర్వేదములో జ్వరనిదాన, సంప్రాప్తులు

1 జ్వరనిదానము : Etiology of fever in Ayurveda.

జ్వరముకలుగుటకు ప్రధానహేతువులు ప్రకోపించిన

వాత, పిత్త, కఫములు. వీనిని ప్రకోపింపజేయుచున్న అభ్యంతర హేతువులను సన్నికృష్ట (immediate causes) విప్రకృష్ట (Remote causes) వ్యభిచార హేతువులుగా (helping causes) విభజించవచ్చును. వీనిసన్నిటిని 'మిథ్యాహార విహారములలో నిచుడ్చవచ్చును. మరియు ఆగంతుకములైన మానసిక క్షోభలు జ్వరమును కలిగించును.

మోడరన్ వైద్యశాస్త్రములో జ్వరముపుట్టుట కీదిగువ కారణములను చెప్పిరి :-

(1) సూక్ష్మక్రిములు ప్రధాన హేతువులు. జ్వరమును కలిగించునవి క్రిమిజన్య విషపదార్థములు (Bacterial toxines) గాని క్రిములుగావు. ఒక్కొక్కవ్యాధి కొక్కొక్క సూక్ష్మక్రిమిరకము హేతువుగా నున్నదని నిరూపించబడినది. ప్రత్యేకక్రిమి రకమువలన కలిగిన ప్రత్యేకరకము జ్వరమునకు స్పెసిఫిక్ ఇన్ ఫెక్షన్ ఫీవర్ (Specific infectious fever) అందురు.

(2) స్థావర, జంగమవిషములు (Poisons of vegetable and animal origin). ఈవిషజనిత జ్వరములకు రీయాక్షనరీఫీవర్స్ అనిపేరు.

(3) మానసిక క్షోభలవలన పుట్టిన జ్వరములు (fevers of psychic origin)

(4) హేతువు నిరూపించరాని జ్వరములు (fevers of doubtful origin).

పాశ్చాత్యుల జ్వరచికిత్సా విధానములో మొదటి సూత్రము హేతుబహిష్కరణము గనుక మొదటి మూడు

రకముల జ్వరములు చికిత్సకు సాధ్యములుగా నున్నవి. నాల్గవదియగు హేతు నిరూపణముగాని జ్వరము అసాధ్యముగా పరిగణింప బడుచున్నది.

2. జ్వరసంప్రాప్తి: (Pathology of fever in Ayurveda):-

శ్లో॥ మిథ్యాహారవిహారాభ్యాం దోషాహ్యమాశయాశ్రయాః
బహిర్నిరస్య కోష్ఠాగ్నిం జ్వరదాస్యూరసానుగాః॥

(మాధవనివాసం.)

మిథ్యాహారవిహారములచేతను ప్రకోపించిన వాతపిత్త కఫములు ఆమాశయము నాశ్రయించి అచ్చటి యగ్నిని బయటికితఱిమి రసస్రోతస్సులద్వారా సర్వశరీరమందును వ్యాపించుచున్నవి అని భావము. ఇచ్చట 'జ్వరదాస్యూరసానుగాః' అనుటవల్ల ప్రకోపించిన వాతాదులు అన్న రసముతో కలిసి దానిని చెఱచుటవలన అన్నిజ్వరములు మొదట రసధాతువునాశ్రయించియే పుట్టుచున్నవని యర్థము. పిమ్మట యాప్యమయిన కొలదిని రక్తగత, మాంసగత, మేదోగత, అస్థిగత, శుక్రగత జ్వరములుగా మారవచ్చును.

మరియు మనవారు జ్వరోత్పత్తిక్రమమును పౌరాణికముగా కూడ వివరించుటకలదు. అదేమనగా- శ్లో॥ దక్షా
వచూన సంక్రుద్ధ రుద్రనిశ్శ్వాససంభవః॥ (మాధవనివాసం.)

పౌరాణికగాథ సుప్రసిద్ధమయినదిగనుక హైందవులు సుళువుగానమ్ముదురు. ఆధునిక శాస్త్రవేత్తలకు దిగ్భ్రమమును కలిగించును. ఈ కథను ఆయుర్వేదపరముగా నన్వయించుకోవలెను.

మోడరన్ వైద్యశాస్త్రములోని జ్వరసంప్రాప్తి.

భక్షణ, శ్వాసలు, గాయములద్వారా శరీరములో ప్రవేశించిన విషపదార్థములుగాని, (Bacterial toxins) శరీరములోపల పుట్టినవిగాని (auto toxins) రక్తముతో కలిసి మెదడులోకిపోయి అచ్చటనున్న దేహోష్ణకేంద్రముల వ్యాపారములను చెఱచుటవలన జ్వరముపుట్టుచున్నది. ఎట్లునగా మెదడులో నుష్ణవ్యాపారమునకు సంబంధించిన మూడుకేంద్రములున్నవి.

(1) ఉష్ణజనితకేంద్రము (Thermogenetic centre) ఇది 'పాన్సు', అను మెదడుభాగము. మెదడుయడుగున నున్నది.

(2) ఉష్ణమాపకకేంద్రము (Thermo-lytic centre) మెదడు ఉపరిభాగము (Cerebral cortex) లో నున్నది.

(3) మనస్సు యధీనములో నీపై రెండింటి వ్యాపారములున్నవి. గనుక నిది బేలెన్సింగ్ సెంటర్ అనవచ్చును.

ఇక రససహిత దూషిత రక్తము మెదడులో ప్రవహించునప్పుడు విషప్రభావమువలన దేహోష్ణమునకు సంబంధించిన మూడు కేంద్రములలో నేయొక్కటి చెడినను జ్వరమధికముగ శరీరములో పుట్టి తాపమును కలిగించును. కేంద్రములను చెఱచుట యుగా వాటి షనులకు చురుకు (Stimulation) గాని అణచివెట్టుట (depression) గాని కావచ్చును. ఉష్ణోత్పత్తి కేంద్రమునకు చురుకువచ్చిన యధికోష్ణము పుట్టును. మాపక కేంద్రమునకు చురుకుపుట్టిన ఉష్ణము చర్మగతమై బయటికి పోవుచుండును.

ఇది యణచిపెట్టబడిన, చలి వణుకు వుట్టును. ఈకార్యములు రక్తనాళములకు వ్యాపించిన నాడులు (Vasomotor nerves) ద్వారా జరుగుచున్నవి.

ఈరెండు వైద్యములలో భిన్నపద్ధతులుగా వివరింపబడిన జ్వరోత్పత్తిని సమన్వయించుటకు ప్రయత్నించెదము.

ఆయుర్వేదములో 'దోషాహ్యామాశయాశ్రయాః' అని చెప్పటవలన ప్రకోపించిన దోషము ఆమాశయములోకి వచ్చి అచ్చటి జఠరాగ్నిని చెఱచి అన్నరసము నాశ్రయించి రక్తముతోకలిసి సర్వ శరీరమందును సంచరించునప్పుడు దుష్టరసము మొదట చర్మగత సిరలను పీడించుటవలన చలి, గగుర్పాటులు పుట్టి పిమ్మట చర్మగత రక్తస్రోతస్సులు వికసించును. ఇచ్చట "కోష్ఠాగ్ని"యను శబ్దమునకు కాయాగ్ని లేక వైశ్వానరాగ్ని యని యర్థము. దీనిని మెటాబాలిక్ హీట్ (Metabolic heat) అందురు. సర్వప్రాణులకు యీ వేడి కొంత పరిమితములో నెల్ల వేళల నుండును. మనుష్యులకు సామాన్యోష్ణము 98.4° (normal temperature) 'జ్వరదాస్యూరసానుగాః' అనుటవల్ల దుష్టరసముద్వారా శరీరగత రక్తస్రోతస్సులు వికసించి వేడి చర్మముద్వారా బయటికి వెడలిపోవును. అధికోష్ణము చర్మగత మగుటయే జ్వరము. దుష్టరసము ధాత్వణువుల లోపలికి ప్రవేశించినప్పుడందలి శరీరశక్తులకును విషపదార్థములకును సంఘర్షణ సాగుచుండగా నిరంతరముగా నధికవేడి పుట్టుచున్నది, గనుక నీయుభయవాదులకును జ్వరోత్పత్తి విషయమున భిన్నాభిప్రాయము లేదు.

ఇక 'దక్షావమాన సంకృద్ధ గుద్ర నిశ్వాససంభవః' అని చెప్పిన పౌరాణిక గాథను శాస్త్రవిషయముతో సమన్వయము చేయుదము,

మన శరీరధాతువులను పోషించుచున్న దక్షపదార్థము అన్నరసము. గనుక 'అవమానదక్షుడు' ప్రకోపించిన దోష సహితరసము, ఇది రుద్రునికి కోపకారణ మయ్యెననిన మన శరీరములో రుద్రస్థానమేమనిన మెదడు అడుగునయున్న పాంస్సు (pons) అనేడు ఉష్ణజనిత కేంద్రస్థానము (Thermogenetic centre). త్రిదోషములతోకూడిన రసము (రక్తము) *పాంస్సునకు చురుకు (Stimulation) చేయగా మామూలు కంటె నెక్కువగా నుష్ణమును పుట్టించి జ్వరముగా పరిణమించును. ఈవిధముగా హైందవుల యే శాస్త్రముగాని వేదాంత, పౌరాణిక, మత విషయములు, జీవితసమస్యలతో పెనవైచుకొని కనిపించును. ఇందువలన క్లిష్టమైన శాస్త్రవిషయములు పామరులకు సుబోధకమగుటయేగాక నావిషయములతి భక్తిశ్రద్ధలతో నాచరణ యోగ్యములగును.

3. ఆయుర్వేదములో జ్వరచికిత్సలు:- జ్వరముయొక్క జాతిరకము, దోషావస్థల ననుసరించి జ్వరచికిత్సలు చేయబడును.

I నిరామ లేక సామజ్వరమునకు చికిత్స:- జ్వరారంభమున దోషములు సాధారణముగా ఆమముతోకూడియుండును. ఆమమనగా నపక్వాన్నరసము, దోషములయొక్క

* (చూడు డాక్టరు వి. జె. రిలేగారి 'వైదిక దేవతలు' ఆమ గ్రంథము (The Vedic Gods as figures of Biology).

సామనిరామ స్థితులను లక్షణములనుబట్టి తెలియదగును.

1. దోషములు నిరామము లగువరకు తీవ్రమయిన చికిత్సలు చేయరాదు. అనగా శోధనక్రియ లాచరించుటగాని, తీవ్రమయిన మందుల నిచ్చుటగాని కూడదు. లంఘనములు, యవాగులు, దీపన పాచనౌషధములనిచ్చి ఆమము పచనమై దోషములు నిరామస్థితికి వచ్చువరకును వేచియుండవలెను.

2. దోషములు నిరామములైన పిమ్మట శోధనక్రియ లాచరించవచ్చును. కఫదోష మెక్కువగానుండిన వమనము, పిత్తదోష మధికమైన విరేచన సాధనము చేయించవలెను. జ్వరసమయములో విరేచనమగుటకు మందునియ్యకూడదు. వేడినీళ్లు త్రాగించవలెను.

II. జ్వరకాలము ననుసరించి జ్వరనామములు :-

(1) సవజ్వరము - జ్వరారంభముమొదలు 3 రోజులవరకు.

(2) తరుణ జ్వరము - ,, 7 ,,

(3) మధ్యమజ్వరము - ,, 14 ,,

(4) జీర్ణ జ్వరము లేక పురాణజ్వరము ,, 21 ,,

III దోషప్రాధాన్యము ననుసరించి వాతజ్వర, పిత్తజ్వర, కఫజ్వరము అని 3 రకములు, రెండేసిదోషములుప్రధానములుగా కలిసినజ్వరములు 3 రకములు, మూడుదోషములుఏక కాలమున ప్రకోపించిన సన్నిపాతజ్వరము, అగంతుకజ్వరము మొత్తము ఏనిమిది రకములుగానున్నవి. సన్నిపాతజ్వరము 7, 10, 12 రోజులలో ప్రాణముల హరించును లేదా కాలము దాటినపిమ్మట విడుచును. దోషబలము ననుసరించి తీవ్ర

లక్షణములతో నారంభమయిన జ్వరము చికిత్స కసాధ్యమగును. లేదా కష్టసాధ్యముగా నుండును. ఒకవేళ నయమయినను శాశ్వతముగా నంగవైకల్యము లేర్పడుట కలదు. కర్ణికాగ్రంధుల వాపు ప్రాణోపద్రవకరము. దోషోల్బణమును బట్టి 13 రకముల సన్నిపాతజ్వరములు గుర్తించబడినవి.

IV విషమజ్వరములు :- అనగా ఒకసారి సామాన్య జ్వరమువచ్చి అది తగ్గుచున్నసమయమున అనగా ప్రకోపించిన దోషములు శమించి స్వస్థానములకు చేరుకొనులోపుగా రోగి అపథ్యములను చేసినయడల అనగా గురుపదార్థముల దినుట, అధికపరిశ్రమ, మైథునాది క్రియలొనరించినప్పుడు యింకను శేషించియున్న దోషము లొక్కసారిగా విజృంభించి విషమజ్వరమును కలిగించును. ఇవి అయిదురకములని చెప్పిరి :- (1) సంతతజ్వరము (continuous fever) ఆరంభ దినముమొదలు 7, 10, 12 రోజులు విరామములేకుండా జ్వరముకాచును. ఈజ్వరము సామాన్యము. రసధాతువు నాశ్రయించి యుండును.

(2) సంతతజ్వరము :- (Intermittant fever) రక్తము నాశ్రయించుకొని పగలొకసారి, రాత్రియొకసారి గాని, పగలు రెండుసార్లు, రాత్రి రెండుసార్లుగాని జ్వరము వచ్చుచు విడుచుచుండును. ఇది మోడరన్ వైద్యములో చెప్పిన కాలాజార్ ఫీవర్ (Kalazar) కావచ్చును.

(3) అన్యేదుష్కజ్వరము :- ఇది మాంసధాతువు నాశ్రయించును 24 గంటలలో నెప్పుడోయొకసారి తగిలి

విడుచుచుండును. దీనికి ఏకాహికజ్వరము (quotidian fever) అనిపేరు.

(4) తృతీయక జ్వరము : (Tertian fever) దినము విడిచి దినము జ్వరము వచ్చి విడిచుచుండును. మేదోధాతువు నాశ్రయించి పుట్టును.

(5) చాతుర్థిక జ్వరము (quartan fever) ఎముకలను మూలుగనాశ్రయించి యుండును. ప్రతి నాల్గవరోజున జ్వరము వచ్చును. లేదా మొదటిరోజు, నాల్గవరోజు విడిచి మధ్యను రెండురోజులు విడువకుండ కాచును. ఇది చాలా ప్రమాద మయినది.

(6) ప్రలేపక జ్వరము : (Hectic fever) (సుశ్శుత) ఇది యొకరకమైన అసాధ్య జ్వరము. సంతత జ్వరమునే పోలి యుండును. చాలారోజులు పీడించి చివరకు చంపును. వాత బలాసక జ్వరము దీనికి సంబంధించినదే.

ఈప్రకారము జ్వరముయొక్క జాతి, భేద, నవ, తరుణ, మధ్యమ, పురాణాది యవస్థలను కనిపెట్టి దోషానుగుణముగా ఔషధానోపక్రియలచే దోషముల శమింపజేసి, అవి స్వస్థతజెందిన పిమ్మట రోగికి బలమును చేకూర్చుటకు రసాయనోషధముల (tonics) నియ్యవలెను.

ఆధునిక వైద్యశాస్త్ర ప్రకారము జ్వరచికిత్సలు

Treatment of fevers according to Modern
Medicine

ఈచికిత్సలు మూడు విధములుగా నున్నవి:-

(1) స్పెసిఫిక్ ట్రీట్ మెంటు (specific treatment)
హేతువు తెలిసినప్పుడు అక్రిమినాశన, క్రిమివిషహర చికిత్స
లాచరించుట.

(2) బాధోపశమన చికిత్స (palliative or symp-
tomatic treatment)

(3) బృంహణ చికిత్స (Supporting vital funct-
ion)

(1) అధునిక వైద్యములో నూటికి 80 వంతు జ్వర
ములు సూక్ష్మక్రిముల వల్ల కలుగుచున్నవని కనుగొనినారు.
ఈ రోగక్రిములు రోగి శరీరములో రక్తము, కళ్ళై, చీము,
మలమూత్రములలో నివాసములుగా నుండును గనుక సీద్రవ
ములను సూక్ష్మవస్తుదర్శిని యంత్రసాయముతో పరీక్షలు
సలిపి రోగహేతుకమయిన సూక్ష్మక్రిమిని దర్శించిన పిమ్మట
నారోగ క్రిమిని నశింపజేయుటకు నిశ్చయింపబడిన ఔషధ
ముల బ్రయోగింతురు. దీనికి స్పెసిఫిక్ ట్రీట్ మెంటు అని
పేరు. క్రిమిజ్ఞానము తెలియని జ్వరములకు బాధోపశమన
చికిత్సలు మాత్రము శరణ్యము లగును. క్రిమిని కనిపెట్టు
లోపుగా లంఘనాది చికిత్స లాచరించుచుండురు.

(2) బాధోపశమన చికిత్సలు: (Symptomatic or
palliative treatment) సామాన్య జ్వరములో
అధిక దేహోష్ణమును తగ్గించుటకు (antipyretic) చికిత్సో
పాయము లాచరింతురు. శీతలోపచారములు - మంచు తలకు
కట్టుట (icebag to the head) తడిగుడ్డలతో ఒడ్డుతుడు
చుట (cold sponging) నుదురుపైన చల్లగా నావిరియగు

ద్రవములతో తడిపిన గుడ్డనుంచుట (evaporating lotions to fore head) చల్లనిసీళ్లు ఎనిమాచేయుట (cold enemata) చేయుచు, చమటమూత్రము లధికపరచుటకు డయాఫార్మిక్ మిక్చర్ ను త్రాగించెదరు. నిద్రానాశనమునకు, శూలబాధ నివారణకు, తలనొప్పి, ఒళ్లునొప్పలు బాధలు శమించుటకు బ్రోమైడ్ మిక్చరు త్రాగించవచ్చును. ఇంకను బాధలు మిక్కుటమైన మార్పియూ యింజక్షను చేయవచ్చును. బాధలు తెలియకుండజేసి, ప్రలాపము (delerium) తగ్గించి సుఖముగా నిద్రపట్టును.

క్రిమి నాశనముతోబాటు క్రిమి విషములకు విరుగుడు ద్రవ్యములను (anti-toxic seerums) ప్రయోగించుటకలదు. శరీరమును శోధించుక్రియలు, అనగా విరేచనాధనము, స్వేద మూత్రరేచనకారి మందుల ప్రయోగము క్రిమి విషములను బహిష్కరించుటకు తోడ్పడును.

స్పెసిఫిక్ ట్రీట్ మెంటులలో క్విన్వైన్ మందు నేటికిని మలేరియాజ్వరమునకు ప్రశస్తముగా నున్నది. టైఫోయిడ్ చికిత్సకు క్లోరోమైసిన్, ట్యయరోగమునకు స్ట్రెప్టొమైసిన్ యింకను పలురకముల క్రిముల సశింపచేయగల ఆరోమైసిన్ ట్రైరోమైసిన్ మందురకములు యిప్పుడు లభించుచున్నవి.

పెనిసిల్లిన్ మందు సర్వరోగ నివారిణిగా పరిగణింపబడుచున్నది. ఇది పలురోగ క్రిములను నాశనము చేయగలదు. చీముక్రిములు, న్యూమోకాకై, మెనింజోకాకై, గనోకాకై క్రిములను, మంపు, యిన్ ఫ్లూయింజా, రుమేటిక్ ఫీవర్ లకు హేతువులైన సూక్ష్మక్రిములను పెనిసిల్లిన్ నిర్మూలించును.

మరియు సల్ఫాడ్రగ్సుకూడ సూక్ష్మక్రిములను చాలవరకు ప్రతిఘటించగలవు.

5వ అధ్యాయము.

2 అతీసారము, గ్రహణి, విషూచి, కలరారోగములకు చికిత్సలు.

Diarrhoea, Vishuchi cholera and dysentery.

ఆధునిక వైద్యచికిత్స.

1 ఈవ్యాధులకు హేతువులైన సూక్ష్మక్రిములు ఆహార పానీయములద్వారా శరీరములోకి ప్రవేశించును గనుక వీనికి వాటర్ బొర్ను డీసీజెస్ (Water - born diseases) అందురు. వ్యాధి ప్రబలముగా నున్నప్పుడు శరీరమందలి జలాంశలు నిర్గమించుటవలన శోష, ప్రాణాపాయముకలుగును (dehydration) గనుక విరేచనములను వాంతులను తగ్గించవలెను. రోగక్రిములను బయటికి వెడలించవలెను. ఈరెండు పనులుకలిసి వచ్చునట్లుగా స్వల్పసంగ్రహణి గుణమునుకలిగిన ఔషధద్రవ్యములను విరేచనౌషధముతో కలిపి ఇయ్యవలెను. తటచుగా ఆముదమును తుమ్మజిగురుతో మర్దించి, టింఛర్ కేంఫర్ కో కలిపి త్రాగించెదరు. ఈపరస్పర విరుద్ధకార్యములుగల ద్రవ్య సంఘటివలన సౌమ్యముగా పరిసాగి వ్యాధి యొక్క ఉరవడి కొంతతగ్గును. శోధనముకూడా జరుగును. (Both elimination and sedation). నాడి చాల దుర్బలముగానుండి తృప్తజాస్తీగా నున్నప్పుడు ఉప్పునీరు, గ్లూకోజు

ద్రవములను (Saline glucose solution) రక్తనాళములలోని కెక్కించి నాడికి పుష్టికలిగి దాహము, ఆయాశముతగ్గుచు.

2. మల పరీక్షలో గుర్తించిన సూక్ష్మక్రిమి రకమును బట్టి ఆరకక్రిములతో తయారైన సీరమ్ మందులున్న యెడల (anti-bacterial and antitoxic serum) యింజెక్షనులు చేయవచ్చును. బంక విరేచనములైన ఎమిబ్రాక్రిములను చంపుటకు ఎమిటిన్ యింజెక్షనులు ప్రశస్థములు. క్రిమిజన్యాతి సారములో పైగాన్ పంటిడిసెంట్రీక్ సీరమ్ మందు పని చేయును.

3. కేవలము అజీర్తివలన సంభవించిన అతిసార రోగమునకు ముందుగా నాముదమును త్రాగించి కడుపును శోధించిన పిమ్మట సంగ్రహణ గుణముగల వగరు ద్రవ్యములనిచ్చి వ్యాధిని నయముచేయవలెను. ఇందుకు బిస్మత్ సబ్ నైట్రేటు, టింక్చర్ కేంఫర్ తో కలిపిన మిక్చర్ బాగా పని చేయును. వగరురస ప్రధాన ఓషధులతో తయారైన కషాయము (vegetable astringent decoction) చాల మేలు చేయును. డైల్యూట్ యాసిడ్ను కూడ సంగ్రహణి గుణము కలది.

ఆయుర్వేదములో చెప్పిన విషూచి రోగ లక్షణములకును, మోడరన్ వైద్యమందలి కలరా లక్షణములకును యింఛుక భేదముండుటవలన రెండిటిని వేర్వేరు వ్యాధులుగా పరిగణించక తప్పదు. విషూచి రోగమును మోడరన్ మెడిసిన్ లో చెప్పిన ఫుడ్ పోయిజనింగు లేక టామైన్ పోయిజనింగు (food poisoning or ptomain poisoning) గా పోల్చు

వచ్చును. దీనికి శోధన, వ్యాధిహరణ చికిత్సలు చెయ్యవలసి యున్నది. కలరా వ్యాధి ప్రత్యేక క్రిమివలన (cholera vibrio) కలుగుచున్నది. ఇది సాంక్రామిక వ్యాధి. ఆయుర్వేదములో జనపదధ్వంసక వ్యాధిగా (epidemic infectious disease) చెప్పబడినది. ఇట్టి వ్యాధులు జనులలో నొక్కసారిగా వస్తూపానములు, గాలి, పరిసరముల దూషింపబడినందున సంభవించునని ఆయుర్వేదము బోధించును.

అతిసారము, గ్రహీణి, విషూచి, కలరా రోగములకు ఆయుర్వేదములో నొకవిధమయిన కట్టుబాటులతో దోషానుసారముగా చికిత్సలు, శోధన, శమన, వ్యాధిహరణావధములనుపయోగించి తదనుకూలమైన పథ్యము ఉపచార క్రియలు చెప్పబడినవి. వ్యాధి శమించిన పిమ్మట అగ్నిదీపనావధములను బృంహణ చికిత్సలనాచరించవలెను.

మోడరన్ వైద్యములో కలరా రోగికి ఉప్పునీళ్ళను (hypertonic saline solution) తగినంత పరిమితిలో పరిస్థితులు చక్కబడేవరకు రక్తనాళములోకి నెమ్మదిగా (slow intravenous injection by drip method) నెక్కింతురు. ఈ క్రియవలన తృష్ణ, (thirst), ఒళ్లు పీకుట (cramps) తగ్గును నాడికి పుష్టి బలము చేకూరును. గుండెకు బలమిచ్చుటకు వైద్రవములో గ్లూకోజు, ఎడ్రినలిన్ కలుపవచ్చును. ఈ చికిత్స పద్ధతిని ఆయుర్వేద వైద్యులు కూడ నాచరించి యీ దారుణరోగము నెదుర్కొని మృత్యువాత బడకుండ అనేకమంది రోగులను రక్షింపవచ్చును.

ఆయుర్వేదచికిత్స:- అతిసారము, గ్రహణి, విషూచి, కలరా వ్యాధులకు లక్షణములనుబట్టి ప్రకోపించిన దోషములను నిశ్చయించి, యాదోషము లామముతోకూడియుండును గనుక మొదట లంఘనచికిత్సలు చేసి, పిమ్మట దీపన పాచ నౌషధములనిచ్చి, దోషములు పక్షమైపిదప సంగ్రహశౌషధములను, దోషశుభ్రనౌషధములను సంపుటిజేసి యిచ్చి స్వీకృత వ్యాధి శమించును. బాగుగా నాకలి, జీర్ణశక్తికలిగిన తరువాత పుష్టికరాహారములను, బలవర్ధకౌషధముల నియ్యవచ్చును. వ్యాధి మధ్యలో నుపద్రవములు కనిపించినచో ముందుగా వీనికి చికిత్సలుచేసి, అవి శమించినపిదప వ్యాధికి చికిత్సను చేయవలెను. మూత్రబంధము, మూత్రాభావము (Suppression of urine) ఏర్పడి, నాడి సన్నగిలి, శ్వాస లధికముగానున్నస్థితిలో నాయుర్వేదవైద్యులు సెలైను గ్లూకోజు సొల్యూషను రక్తనాళములోకి ఎక్కించుట తప్పకాదు. ఇట్లే డిసెంటరీరోగులకు దోషానుసారముగా నాయుర్వేద మందులను కుటజ, బిల్వ కలిసినవి ప్రయోగించియు ఎమిటిన్ యింజెక్షనులుకూడ చేసిన సత్వరముగా రోగమును జయించవచ్చును. ఎమిటిన్ ద్రవ్యము కుటజవిత్తులు, చెట్టు పట్టలోనుంచి విడదీసినది (chief alkaloid). from holarina Antidysentrica.)

రీవ అధ్యాయము

అజీర్ణము, అగ్నిమాంద్యము, పరిణామశూల,
కడుపులోపుండు.

Dyspepsia, indigestion and duodenal ulcers.

నిదానము (ఆయుర్వేదము):- అజీర్ణ రోగములు దోష ప్రకోప హేతువు ననుసరించి నాలుగు రకములని చెప్పబడినవి.

(1) ఆమాజీర్ణము (2) వాతాజీర్ణము (3) పిత్తాజీర్ణము (4) కఫాజీర్ణము ఈవివిధ వ్యాధులలో చెప్పిన లక్షణములనుబట్టి మోడరన్ వైద్యములో చెప్పిన వ్యాధులపేర్లతో వీనిని సరిపెట్టవచ్చును.

1. ఆమాజీర్ణము అనగా డిస్ పెప్సియా=Atonic Dyspepsia or mucous dyspepsia.
2. వాతాజీర్ణము=indigestion due to hypermotility of the stomach.
3. పిత్తాజీర్ణము=అహ్లాధిక్యవ్యాధి (hyperacidity of the stomach).
4. ఆమాశయ, గ్రహణి వ్రణములు=Gastric and duodenal ulcers.
5. కఫాజీర్ణము=mucous dyspepsia.

ఆయుర్వేదచికిత్సలు:- ఆమాజీర్ణమునకు, కఫాజీర్ణమునకు మొదట లంఘన, పాచన చికిత్సలుచేసి, పిమ్మట వ్రణన

విరేచనాదులగు శోధన చికిత్స లాచరించిన తరువాత దోషములు శమించుటకుగాను కఫహరౌషధములు కలిసిన యష్టపీఠ్య ప్రధాన యగ్నిదీప నౌషధముల నియ్యవలెను. శ్వాభి హేతువులను ముందుగా తొలగించుటవసరమగును. కఫవృద్ధి కరములయిన గురు శీత గుణాహారములను, ఒగటినిద్రను విసర్జించవలెను. శౌంకి, పిప్పలి చేర్చిన మజ్జిగ త్రాగుటమంచిది.

వాతాజీర్ణ రోగులకు వాతశమనౌషధములు కలిసిన ఘృతమును త్రాగించవలెను. చేదు, వగరు, ద్రవ్యములతో తయారైన కషాయములు త్రాగిన మేలుచేయును.

పితౄజీర్ణ రోగులకు పిత్తమును వృద్ధిచేయు ఆహారములను మానిసించి, పిత్తశామక ద్రవ్యముల తినిపించవలెను. వాంతి చేయించకూడదు, ఘోరద్రవ్యముల నిచ్చుటవలన అధికామ్లము నశించగలదు. పిత్తహరౌషధములతో తయారైన స్నేహ, ఘృతములను సేవించుచుండిన రోగము శమించును. పెరుగువైన నీళ్ళుత్రాగుట మంచిది.

ఆధునిక వైద్యచికిత్సలు= Modern treatment

పాశ్చాత్య వైద్యములోకూడను రోగ హేతుకాహారమును విడిచిపెట్టి ఆమాజీర్ణమునకు లంఘనము చేయించి దీపన పాచనౌషధముల (Carminatives & digestants) నిచ్చెదరు. వాతాజీర్ణములో వాతప్రకోప హేతువును (Nervous irritability) తొలగించి అటుపిమ్మట వాతము శమించుటకు (nervous sedatives) నల్లమందు టింక్చరు, హయోసియామస్ టింక్చరు, లైకరుమార్పియా, స్లోరోటోన్,

కెనాబిన్ యిండికా టింక్చరు, కొకేను మొదలైన మందు లిచ్చెదరు.

కఫజీర్ణము (Phlegmatic or mucous dyspepsia)

మొదట లంఘనము చేయించి, గురుపదార్థముల వర్జించి, ఆమాశయములో సధికముగా నిలవయున్న కఫద్రవమును నెడలించుటకు వమనము చేయింతురు. సోడాడప్పు చేరెడు సుమారు ఒకశేరు వేడినీళ్లలో కరిగించి దీనిని కడుపు నిండా త్రాగించి గొంతుక కెలికిన చక్కగా వాంతియగును. రబ్బరుగొట్టమును మ్రింగించి (Stomach wash tube) తద్వారాకూడ నుప్పు నీళ్ళను కడుపులోకి పోయవచ్చును. తిరిగి ఆనీరు గొట్టముద్వారానే కఫసహితముగా బయటికి వెడలును. ఈక్రియకు 'లేవేజి' (Lavage or Stomach wash) అనిపేరు. ఆయుర్వేద వైద్యులు మ్రంగ కషాయమును వాంతిచేయించుట కుపయోగించెదరు. పిమ్మట అగ్ని దీపనోపధములను, జీర్ణకారియగు 'పిప్పిన్' మందు నిచ్చెదరు.

పితృజీర్ణమునకు మోడరన్ వైద్యములో దాని యవస్థల ననుసరించి చికిత్సలు చేయుదురు ఆరంభావస్థలో.

(a) అధికామ్ల పరిస్థితి నెదుర్కొనుటకు (hyperchloridria) ఔరద్రవ్యప్రయోగ మొనర్తురు. సోడాబైకార్బోనేట్, బిస్మత్ కార్బోనేట్, మెగ్నీషియం కార్బోనేట్లు ప్రశస్థములయిన ఔరద్రవ్యములు. వీనిని చూర్ణములుగానో లేక మిక్చరుగానో ఇయ్యవచ్చును. వీనితో రూక్షగుణముగల టింక్చరు బెలడోనాగాని, దీని సంబంధమయిన లైకరు ఎట్రా

పిన్ ద్రవమునుగాని కలిపిన మరియు గుణవంతమగును. ఆమ్ల వృద్ధికరములైన పులుపు, కారము, పప్పు దినుసులు, మాంసాహారములను రోగము పూర్తిగా నయమగు వరకును వర్జించవలెను. మజ్జిగ త్రాగుట మంచిది. అన్నము జీర్ణమయిన పిమ్మట కూడ సధిశముగా నూరిన ఆమ్ల ద్రవము మిగులుచుండుట చేతను కడుపులో మంట, శూలనొప్పి, పుల్లని త్రేసుపులు కలుగుచున్నవి. కనుక నీవ్యాధిని పరిణామ శూల యందురు.

(b) ఈవ్యాధికి రెండవ యచస్థ కడుపులో పుండు పుట్టుట (Gastric and duodenal ulcers): అధికామ్లము అమాశయగ్రహణి లోపలి పొరలను నాశనము చేసి ప్రణములను పుట్టించును. అధికామ్లము కు విరుగుడుగా నైన చెప్పిన డ్యూరములను, కెయోట్స్ బెబ్బోనా వండుల నియ్యవలెను. కురుపు గ్రహణి భాగములో పుట్టి ర. ప్యమయినప్పుడు (Gastro-Jejunostomy) అనెడు ఆపరేషను జేయుదురు. ఇందువల్ల అమాశయములోనుంచి ఆమ్లరస సహితముగా అన్నము సరాసరిగా సన్నప్రేగులలోకి జారిపోవును. గ్రహణి భాగమునకు విశ్రాంతి కలిగినందున కురుపు మానును.

7వ అధ్యాయము

ప్రమేహ రోగములు

Metabolic disorders resulting in tissue waste and the appearance of abnormal ingredients or constituents in the urine.

మూత్రవికారములతో కూడిన రోగమునకు ప్రమేహ రోగ మందురు. అనేక వ్యాధులలో ప్రమేహ లక్షణములు కనిపించుటయు కలదు. ధాతుశీర్ష మెక్కువగా జగుగుచున్నప్పుడు, ఏ ధాతువులు క్షీణించుచున్నవో ఆ ధాతు సంబంధ మయిన ద్రవ్యము మూత్రముతో కలసి పోవుచుండును. ఆయుర్వేదములో 10 కఫదోషము వలనను, 6 పితృత్రవికారము వలనను 4 వాతప్రకోపవలనను మొత్తము 20 రకముల ప్రమేహ వ్యాధులు పుట్టుచున్నవని గుర్తించబడినవి. మూత్రముయొక్క రంగు, చిక్కదనము, గురుత్వము, పాత్రలో మూత్రమును పోసి నిలువ యుంచినప్పుడు అడుగునకు దిగిన పదార్థస్వభావమును బట్టిన్ని ప్రమేహనామములు కల్పించబడినవి. మోడరన్ వైద్యములోకూడ సుమారు ఇరవైకిపైగా మూత్రవికారములు పేర్కొన బడినవి. వీనికి యూరినరి డిజార్డర్సు (urinary disorders) అనిపేరు. కనుక నుభయ వైద్యశాస్త్రములందలి మూత్రసామాన్య లక్షణములనుబట్టి, ఆయుర్వేదముతో చెప్పిన ప్రమేహరోగ ములకు వరుసగా నింగ్లిషు పేర్లు తెలుపబడును.

1 పది కఫదోషమువల్ల పుట్టిన ప్రమేహరోగములు.

(1) ఉదకమేహము=polyuria

- (2) ఇక్ష్మమేహము = advanced stage of diabetes mellitus
- (3) సాంద్రమేహము = albuminuria
- (4) సురామేహము = phosphoturia
- (5) పిష్టమేహము = chyluria
- (6) శుక్రమేహము = spermatoriaoea
- (7) శనై ర్మేహము = stranguary
- (8) శీతమేహము = cold urine
- (9) సికతామేహము = oxaluria or stones in the urine
- (10) లాలామేహము = puss in the urine as in gleet.

II ఆరు పిత్తమేహ రోగములు :-

- (1) క్షౌరమేహము = alkalinuria
- (2) కాలమేహము = black urine as occurs in black water fever (haemoglobinuria)
- (3) నీలమేహము = indicanuria
- (4) శోణితమేహము = haematuria
- (5) మాంజిష్ఠమేహము = acetonuria
- (6) హరిద్రమేహము = bile in the urine

III నాలుగు వాతజన్యమేహములు :-

(1) వసామేహము =	} fat in the urine known as lyposuria
(2) హస్తమేహము =	
(3) మజ్జామేహము =	
(4) మధుమేహము =	glycosuria as in diabetes mellitus

ఆయుర్వేదములో దూష్యధాతు నిశ్చయము మూత్రవికార లక్షణములు, అనగా అందలి విశేషద్రవ్య జ్ఞానముతోనే చేయబడినదని చెప్పవచ్చును. ఎట్లనగా —

1 ఉదకమేహరోగములో మూత్రముపై న విడిచినతైల బిందువు మునుగుచుండుటచేతను నీటికంటెను తేలికయైన యతి ఫలుచని ద్రవము మూత్రలవణ రహితమై శరీరములోనుంచి వెడలుచున్నది. కఫాధిక్యమువలన యకృత్ నందలి మూత్రికా లవణములను తయారుచేసే పిత్తాగ్ని క్షీణించినదనియు, మూత్రాభావ మేర్పడినదిగనుక ప్రధాన యంత్రమయిన (Vital organ) యకృత్ (liver) దోషయుక్తమయినదని గ్రహించగలము

2 ఇక్షుమేహములో మూత్రము (ఇక్షురసము) చెరుకు రసముయొక్క రంగును, మధురవాసనకలిగి యుండును. మధుర వాసన, అందలి చక్కెర పదార్థము (glucose or sugar) అధికాంశలో పోవుచుండుట వలనను, రంగు ఎసి టోన్ అనెడు విశేషద్రవ్యము వలనను కలిగినవి. ఈలక్షణములు మధుమేహ రోగముయొక్క చివరిదశలో సంభవిం

చును. అనగా రక్త, మాంస, మేదోధాతువులు దూష్య మొందినవి.

3. సాంధ్రమేహము. మూత్రమునకు సాంధ్రత అనగా అధిక బరువు, చిక్క-దనములు అందలి విశేషద్రవ్యములైన అల్బూమిన్, ఫోస్ఫేటులవల్ల కలిగినవి. అల్బూమిన్ పదార్థము జీవపదార్థము. కోడిగ్రడ్డు లోపలి తెల్లనిచొన వంటిది. దేహమందలి ప్రతి అణువు లోపల నుండును. దీనికి టిస్యూ అల్బూమిన్ (tissue albumen) అందుము. మరియు ఆహారపదార్థములందలి అల్బూమిన్ పదార్థము రక్తములో నుండును. దీనికి బ్లడ్ అల్బూమిన్ (blood albumen) అని పేరు. ఇదియే టిస్యూ అల్బూమిన్ గా పరిణితి జెందును. ఇవి మూత్రముతో కలిసిపోవుచున్న వనగా బ్లడ్ అల్బూమిన్ పరిణామము జరుగక నిలిచిపోయినదనియును, అదియే మూత్రముద్వారా పోవుచున్నదనియును గ్రహింతుము. మరియు మధుమేహ రోగికి ధాతుశీర్ష కాద్య మధికముగా జరుగు చున్నందున (increased Katabolism) అక్షీణ ధాతువులకు సంబంధించిన అల్బూమిన్ ద్రవముకూడ శరీరములో నుంచి బహిష్కరింపబడు చున్నదనియు తెలియ గలము. అల్బూమిన్ పదార్థము సామాన్యస్థితిలో మూత్రములో లీనమై కంటికి కన్పించదు. మూత్రమును మరగించి నప్పుడది తెల్లగా ముద్దకట్టి బరువుచే పాత్రయడుగునకు దిగి పోవును. వేడికి మూత్రములో కరిగియున్న ఫోస్ఫేటు లవణ ములుకూడ అల్బూమిన్ తో కలిసి పాత్ర యడుగునకు దిగును (precipitate) గనుక నీ రెండింటిని నిరూపించుటకు

మరగించిన మూత్రములో ఎసిటిక్ ఏసిడ్ రెండు చుక్కలను చేర్చిన వెంటనే ఫోస్ఫేటు లవణములు తిరిగి కరిగిపోయి ఆల్ బ్యూమిన్ పదార్థమొక్కటియే మిగులును. దీని పరిమితిని బట్టి రోగబలమును నిశ్చయించగలము. కనుక సాంధ్ర మేహ రోగములో దూష్యధాతువులు ముఖ్యముగా రక్తము, మాంసమని తెలిసికొందుము.

4 సురామేహము - మూత్రము కల్లువాసన వేయును అనగా ఎమ్మోనియా వాసన. (strong alkaline smell) ఫోస్ఫేటు లవణములు మూత్రము ఔరయుతమైనప్పుడు పాత్ర యడుగున దిగిపోవును. ఆన్లుయుతముగా నుండిన కరుగును. ఫోస్ఫేటు లవణ రకములు అనగా కేన్సియం మెగ్నీషియమ్ ధాతువులతో సంబంధించిన గ్లిసరో ఫోస్ఫేట్సు, ఎముకలు, మెదడు, నరములలో నెక్కువగా నుండును. ఈ ధాతువులు ఊణించుచున్నప్పు డీలవణములు మూత్రముతో కలిసి బయటికి పోవును.

5. విష్టమేహము. ఇందులో రసధాతువు ప్రధానముగా దూష్య మొందును. కనుక అన్నరసము మిగిలిన ధాతువులను పోషించకండా మూత్రముతో కలిసిపోవుచున్నది. ఇది కలిసిన మూత్రము తెల్లగా చిక్కగా పాలవలె కంటికి కనిపించును.

6 శుక్రమేహము - వాతబలముచేతను శుక్రధాతువు ఓజస్సుగా మారకుండ సంతయు శుక్రద్రవముగా తయారై మూత్రముతో కలిసి బయటికి వెడలింపబడును. ఇందువలన ఓజోక్షయముకలిగి రోగి యచిరకాలములో మరణించును.

బరువుచేతను మూత్రములో పాత్రయడుగున చిక్కగా ముద్దగా దిగిపోయి కంటికి కనిపించును. మూత్రపిండములు (kidneys) మూత్రాశయము (Urinary bladder), మూత్రమార్గము (Urethra) లోపల గనేరియా వ్యాధివలన పుండు యేర్పడిన వారికి మూత్రములో చీము కలిసియుండుట సంభవించును. దీనినిచూచి శుక్రమని భ్రమచెందుట గలదు. సందేహనివృత్తి, యీచిక్కని పదార్థమును భూతయద్ద సాయమున (మైక్రోస్కోపు) పరీక్షించిన, కాగలదు.

7. శనై ర్మేహము - ఇందులో మూత్రము చుక్కలు చుక్కలుగా బయటికి ప్రవర్తించును. దీనికి కారణము మూత్రమార్గావరోధము. గనేరియా వ్యాధివలన మూత్రనాళ మధ్యమున పుండుపుట్టి అది మానిన పిదప నాళము సన్నగిలును. ఒకొకప్పుడు బిగపట్టును. కండ పెరుగవచ్చును.

8. శీతమేహము - ఆరోగ్యవంతుని మూత్రమును గాజు గ్లాసులోకి పట్టినప్పుడు గోరువెచ్చగా నుండును. చాపసిద్ధముగానున్న రోగికి (Collapsed condition) శరీరవేడి పూర్తిగా నశించుటవలన మూత్రము చల్లగా వెడలును.

9. సికతామేహము - ఇది ఆక్సేలిక్ ఏసిడ్ అత్యధికముగ నుండిన యాహారపదార్థములను సదా తినుచుండిన వారికిని, కేల్షియం, మెగ్నీషియం సంబంధమయిన ధాతులవణము లధికముగానుండిన గోదావరిజలమును త్రాగువారికిని మూత్రమార్గములో రాళ్ళు ఏర్పడుచుండును గనుక ఆరంభములో యిసుకవంటి చిన్నరాళ్ళు. మూత్రప్రవాహముతో కొట్టుకొనివచ్చును.

10. లాలామేహము - అనగా ఉమ్మినీరువలె పిచ్చుల మూత్రము తీగలుగా సాగును. ఇట్టి మూత్రములో చీము కలిసియుండును. గనుక నీవ్యాధిని పూయమేహమనికూడ నందుము.

11. ఊరమేహము - అనగా ఊర లవణము లధికముగా గలిగిన మూత్రము. ఎమ్మోనియా వాసనగొట్టును. అనగా నిలవయుండిన మూత్రము వాసన. ఈపరిస్థితి మూత్ర సంచిలో నెక్కువసేపు నిలవయుండినందున క్రిములవల్ల మురుగుట కారంభమై దుర్గంధయుక్తమగును. ఈపరిస్థితి మూత్ర సంచికి వెలువరించే శక్తి లేనందుననే (atony of the bladder) కలుగును. అభిఘాతమువలన నీస్థితి కలుగును.

12. కాలమేహము - అనగా నల్లని మూత్రము తీవ్ర తరమయిన మన్యజ్వరము (Black water fever) లో సంభవించును. మలేరియా క్రిమి విషములు రక్తమందలి ఎర్రకణములను విఘాతముగా నాశనమొనర్చుటచేతను వానిలోని హిమోగ్లోబిన్ పదార్థము నల్లగామారి మూత్రముతో కలిసి పోవుచున్నది. ఇందులో పిత్తము, రక్తము దూష్కరద్రవ్యములుగా నున్నవి.

13. నీలమేహము - మాంసభాతువు కుల్లినప్పుడు యిండికాన్ అనెడు నీలిమందురంగు పదార్థము పుట్టుచున్నది. ఇది కలిసిన మూత్రము నీలిరంగుగా కన్పించును.

14. శోణితమేహము - రక్తనాళములు మూత్రపిండములలో పలచిట్లుటవలన రక్తము ప్రవించి మూత్రపిండముల వాపు (acute Brights' disease) వలన సిద్ధించును. రక్త

పిత్త ప్రకృతిగలవారికి (Haemophilic diathesis) కూడ కలుగవచ్చును.

15 మాంజిష్ఠమేహము - మంజిష్ఠగడ్డి నానవేసిన నీటిరంగు - అనగా కొంచెము ఎరుపు, పసుపు కలిపినరంగుతో మూత్రమువెడలును. ఈరంగు ఎసిటోన్ పదార్థమువలన కలిగినది. మాంసభాతు క్షయములోను, ప్రాతీను ఆహార దినుసులు సరిగా పక్వముకాని వారికిని ఎసిటోన్ ద్రవ్య మేర్పడుచున్నది. ఫేటు (చమురు) జీర్ణముకాని మధుమేహ రోగులకుకూడ మూత్రములో ఎసిటోన్ ద్రవ్యము కనిపించును. రక్తములో నీద్రవ్య మధికముగా నిలిచినందున మధుమేహ రోగులకు పిటికలు, రాచకురుపులు, ఒళ్లు చీమలుప్రాకినట్లు కనిపించును. క్రిమినిరోధకశక్తి వీరికితగ్గును.

16 హారిద్రమేహము-అనగా పసుపురంగు మూత్రము, మూత్రమునకు పసుపురంగుబైల్ (వైత్యరసము) కలియుట వల్ల సంభవించును. పచ్చకామిర్లు (బాక్టీస్) రోగుల మూత్రము పసుపురంగుగానుండి మలములో వైత్యరసము లేకుండ మట్టిరంగుతో వెడలును. యకృత్లో నూరిన వైత్యరసము (Bile) ప్రేగులలోకి రాకుండ రక్తగతమై యావత్తు శరీరమందును సంచరించుచు, రక్తములోనుంచి మూత్రముతో వడగట్టబడుచున్నది. ఈరక్త వైత్యమధిక మయిన చిన్నపిల్లలకు మెదడు ప్రకోపించి (Meningitis) ఆక్షేపక వాతలక్షణముతో (convulsions) చనిపొపుదురు. పెద్దవారికి భ్రమ మొదలైన పిచ్చిలక్షణములు పుట్టును. మూత్రమునకు పసుపురంగుబైల్ వలన కలిగినదో మరియితర

పదార్థములవల్ల కలిగినదో తెలిసికొనుటకు గాజుపెంకుమీద నొక చుక్క మూత్రమును వేసి దానిపక్కనే యింకొక చుక్క స్ట్రాంగునైట్రిక్ యాసిడ్ వేసి, రెండు చుక్కలు కలియునట్లుగా గాజుబిళ్ల నేటవాలుగాపట్టి, రెండును కలిసినపిమ్మట వెలుతురున కెదురుగా పట్టిచూచినచో పంచరంగులు కనిపించును. (యింద్రధనస్సురంగులు) అప్పుడా మూత్రములో బైల్ యున్నదని స్పష్టముగా చెప్పగలము.

17, 18, 19 వసా, మజ్జ, హస్తమేహముల మూడింటిలోను ఆయా ద్రవ్యములు, (క్రోవుచమురులకు సంబంధించినవి). మూత్రముమీద తేలును, మీదిభాగముమూత్రమును జాగ్రత్తగా గ్రహించి గుడ్డవత్తివేసి వెలిగించినదీపము చక్కగా వెలుగును.

20 మధుమేహరోగి మూత్రములో చక్కెర యధికముగా నుండును. అందువలన మూత్రమునకు చీమలు పట్టుట కలదు. చక్కెరపరిమితి స్వల్పముగానుండిన మనము గ్రహించుటకు మోడరన్ వైద్యములో చెప్పిన మూత్రపరీక్షా విధానమును చేయుటమంచిది. నూటికి ఎన్ని శతాంశల చక్కెర పోవుచున్నదోకూడ గ్రహించ వీలగును. ఆహారమందలి చక్కెరయంశలు జీర్ణాంతమున చక్కెర (glucose or sugar) గా మారి, ధాత్యుజ్వలలోకి పోయినపిమ్మట, ధాత్యగ్ని, ఆక్సిజన్, వాయువులసహాయముతో కాలిపోయి, ఆరోగ్యశరీరములకు జనము, వేడి (energy and heat) నిచ్చుచున్నవి మధుమేహ రోగులకు ముఖ్యముగా ధాత్యగ్ని వాతకఫములచేతను చెడినందున చక్కెర కాలిపోకుండ రక్తము

లోనే నిలిచిపోయి, మూత్రముతో కలిసి, బయటికి పోవుచుండును. ఇందువల్ల ధాతుపోషణము లేకపోవుటచేత నీరసము హెచ్చును.

మేహరోగములకు ఆయుర్వేద చికిత్స

దోషదూష్యములను నిశ్చయించినపిమ్మట స్నేహ, స్వేద, వమన, విరేచన, వస్తీకర్మలచేతను శోధించి, ధాతీఫల రసములో (ఉళిరిక = fresh juice of Myrobalan officinali) పసుపు, తేనెకలిపి త్రాగించవలెను. అటుపిమ్మట దోషదూష్యములను చక్కబఱచుటకు స్వర్ణ, అభ్రక, రజిత వంగాదులుతో తయారైన రసాషధములకు, వంటలేక కజ్జలీ మందులను రసాయన కల్పనలను యియ్యవలెను. రోగాను కూలముగా పథ్యము నియ్యవలెను. గోమూత శిలాజిత్ ప్రమేహరోగము లన్నిటికి ప్రశస్తమయిన రసాయనము మూత్రముతో కలిసి యే ద్రవ్యము పోవుచున్నదో దానిని నిలుపుచేయగల సంగ్రహణ్యౌషధములతో తయారుచేసిన కషాయములనుపై న జెప్పినరసాయనౌషధముల కనుపానముగా త్రాగించవలెను. చెడిన ధాతువులయొక్క పునఃనిర్మాణమున కనుకూలముగా బృంహణ చికిత్స లాచరించవలెను. మేహరోగములన్నియు యాప్యమైనయడల మధుమేహముగా మారగలవు. సికతామేహము, సుఖామేహరోగములు పేక్షించిన మూత్రాశ్మరి (మేహరాళ్లు) యేర్పడగలవు. ఈస్థితికి పాషాణభేది పునర్నవాది ఓషధులతో చిరకాలము చికిత్సలు చేసినను రాళ్ళు కరుగకుండినచో అపరేషను చేసి తీసివేయవలెను. సుశృత (4-7) అష్టాంగ హృదయ (4-11) అష్టాంగ

సంగ్రహము (4-13) లలో మూత్యాశ్మరి అపరేషను వివరింపబడినది.

ప్రమేహ రోగములకు ఆధునిక చికిత్స.

Allopathic treatment of Urinary disorders.

మూత్రవికారములు చాలరోగములలో సంభవించును. ఇవి ఆయారోగములయొక్క ఉపద్రవక్షణముగా (Complications) చెప్పబడును. మూత్రపిండముల వాపుతోగూడిన యుబ్బురోగము (Acute Bright's disease) ప్రధానముగా జనించవచ్చును. హృద్రోగము (Heart disease), పాండురోగము (anaemia), యుక్మద్దోషము (Liver disease and jaundice) అన్నజీర్ణ, ధాతుశీర్ష, ధాతునిర్మాణ కార్యములు (Metabolic function) సరిగాజరుగక మూత్రవికారములు సంభవించును. మానసికవికారములు (psychological factors) కూడ మూత్రవికారముల కలిగించగలవు. ప్రధానముగా మూత్రపిండముల వాపు, మూత్రాశయ వాపు, మూత్రమార్గములో పుండు పుట్టిన స్థితిలో (Gonorrhoea of urinary tract) మూత్రములలో చీము కనిపించును. ఈ రోగములకు హేతువుల ననుసరించి చికిత్సలు చేయబడును. అన్యరోగ ఫలితముగా పుట్టిన మూత్రవికార మారోగముతోనే శమించును. గనేరియా వ్యాధి క్రిమి సంస్కర్షమువల్ల కలుగుచున్నది. కనుక దీనికి ప్రత్యేక చికిత్సలవసర మగును. పెనిసిలిన్, సల్ఫాడ్రగ్సు గనేరియా క్రిములను చంపుటకు ప్రసిద్ధి కెక్కినవి. వ్యాధి యాప్యమయినప్పుడు క్రిమిహరశక్తి శరీరములో పెంపొందించుటకు గాను గనేరియా వేక్సిన్

యింజెక్షను లియ్యవలెను. మూత్రనాళము, మూత్రాశయములను క్రిమిహరిద్రవములతో (lotions) ప్రక్షాళన చేయుచు లోపలి పుండును మాన్పవలెను.

8వ అధ్యాయము

మధుమేహ రోగము

(Diabetes mellitus)

ఈ వ్యాధి శరీరతత్త్వము మొక్క వికారఫలితమని (Metabolic disorder) యుభయ వైద్యశాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఆముచ్చేదజ్జులు యీ ప్రకృతి వికారమును సరిదిద్దుటకు దోహదముగ చికిత్సల నాచరింతురు ఇందుకు రసాయనోషధములు ప్రశస్థములు. వసంతకుసుమాకరము, పంచ బాణరసము, సిద్ధమకరధ్వజము, స్వర్ణాభకవంగభస్మములు, గోమూత్రశిలాజిత్తు శరీరతత్త్వములను మార్చుటకు శక్తివంతములైన రసాయనోషధములు. మూత్రసంగ్రహణ్యోషధముల నిచ్చి మూత్రోపరిమితిని తగ్గించి, అగ్నిదీపనకార్యము ద్వారా శరీరములో శర్కర పదార్థము వినియోగముగ నుటకు జేయుటయే చికిత్సమొక్క యుద్దేశము. 50 సం॥ర పైన వయస్సుగల వారికిని, యావ్యమయినప్పడును, 10సం॥ మొదలు 20 సం॥రము లోపు వయస్సున వచ్చిన తరుణ వ్యాధులు నయముకావు. చికిత్సలు పొందుచు, పథ్య మాచరించుచున్నంతవరకు వ్యాధి అదుపులో నుండుటే గాని పూర్తిగా నివర్తించుట గుర్తభము.

మోడరన్ వైద్యశాస్త్రములో మధుమేహమునకు హేతువుల నీ క్రింది విధముగా విభజించిరి.

(1) వారసత్వము=Heridity

(2) సోమరితనము=Sedentary habits

(3) స్ట్రాప్సి, శర్కరలనధికముగా నిత్యము భుజించుట
Intake of carbo-hydrate and sugars beyond the tolerance limit for assimilation.

(4) అంతర్వాహిని గ్రంధుల వ్యాపారదోషము =
Disturbance of hormone glandular function.
ఈ రకము గ్రంధులలో ముఖ్యముగా పేంక్రియాస్ గ్రంధిలో నుంచి రావలసిన అంతరరసము (యిన్ స్యూలిన్) యొక్క అభావస్థితివలన రోగ మేర్పడుచున్నది.

(5) మానసికక్షోభలు (Psychological factors)
ఈ వైన చెప్పిన హేతువులలో నివారింపదగిన వాటిని విసర్జించి, యిక గ్రంధుల వ్యాపారములను చక్కదిద్దుటకు జంతు గ్రంధులను తినిపించియు, యిన్ స్యూలిన్ ద్రవ్యలోపమును భర్తీ చేయుటకు జంతు గ్రంధులలోనుంచి సంపాదించిన యిన్ స్యూలిన్ (Insulin) యింజెక్షనులు చేయించుచుందురు. యిన్ స్యూలిన్ యింజెక్షనులు తాత్కాలికముగా మూత్రముతో కలిసి పోవుచున్న శర్కరను (Sugar) అరికట్టి, దేహములో వినియోగ మగునట్లు చేసి, చురుకు నుత్సాహము నిచ్చును. ఒక యింజెక్షను శక్తి 8 గంటలలో తగ్గిపోవును. చెడెపోయిన గ్రంధుల వ్యాపారములను పునరుద్ధరించుటకు సాధనోపాయములు లేవు గనుక మధుమేహ రోగము చికిత్స కసాధ్యమని చెప్పినారు.

ఆమవాత క్షీళ్ల నొప్పులు

(Chronic Rheumatism & Gout)

రుమేటిక్ ఫీవర్ Rheumatic fever) క్రిమిజన్య మని మోడరన్ వైద్యశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. కాని దీర్ఘకాల బాధితముగా నున్న క్షీళ్లనొప్పులు, గనేరియా మొదలైన యితర రోగములలో నుపద్రవలక్షణములుగా సంభవించుచున్నను, ప్రధానముగా కలిగిన క్షీళ్లనొప్పులను (primary disease) రుమేటిజిమ్ (Rheumatism) అను పేరుతో వ్యవహరించుచున్నారు. ఇది క్రిమిజన్యవ్యాధి కాదు. ఆహార దోషము వల్లనే పుట్టినది. ఈ వ్యాధిలో రక్తము దూష్యమగును. సోడియం బిబోరేట్ అను లవణములు ఏర్పడి రక్తములో సంచరించుచు క్షీళ్లలో నిలిచిపోయి వాపు, నొప్పులను కలిగించునని వారి శాస్త్రము బోధించును.

ఆయుర్వేదములో నీరోగమును ఆమవాత రక్తదోష ఫలితముగా నిర్ణయించిరి. మొదట రసధాతువు ఆమద్రవ్యములతో కూడి రక్తమును చెఱచి భాధించుచున్నది. కనుక దోషములను పరిహరించుటకు లంఘన, స్వేదన, మవన, విరేచన క్రియ లుపచరించును. అగ్నిదీపనోషధముల నిచ్చిన వ్యాధి నయమగును. తైలమర్దనలు, కాపడములు బాధలను శమింపజేయును. రసపర్పటి, గుగ్గులౌషధములు శరీర శోధకములుగా పనిచేయును.

రక్తపుపోటు

(Hyper-tension or high blood pressure)

ఈ మాటను యిటీవల నిరువది సంవత్సరముల నుండి

వినుచున్నాము. రోగులను భయావహులుగా నొనర్చుచున్నది. రక్తపుపోటును కొలచు యంత్రసాధనము నడపి చిచ్చిగా తరచుగా నుపయోగించు వారును గలరు. అధిక రక్తపోటును తగ్గించుటకు మోడరన్ వైద్యములో మందులు లేవని నిస్పృహను చెందుచున్న డాక్టర్లున్నారు.

అసలు రక్తపోటు అసగా నేమి? ఆరోగ్యవంతుల కెంత యుండవలెను. అధిక రక్తపోటునకు కారణము లెవ్వి? ఆయుర్వేద శాస్త్రములో దీనికి ప్రశంస ఏమైన యున్నదా? ఈ వ్యాధికి చికిత్సయేమి? యీ మొదలైన ప్రశ్నలకు సమాధానము దెలియ కుతూహలు రున్నారు.

రక్తము రక్తనాళములోపల కొంత యొత్తుడు బలముతో ప్రతివారికి ప్రవహించును. ప్రవాహబలము (1) గుండెకాయ యొక్క పీడనశక్తి (2) రక్త పరిమితి (3) రక్తగొట్టముల స్థితిస్థాపకత్వము (4) సిరాశాఖల చివరను (కేశసళికలలోపల) అభ్యంతరముల ననుసరించి ఎక్కువగాని తక్కువగాని యగుచుండును లేక సమముగా నుండును. 25 సం॥రముల వయస్సున ఆరోగ్యవంతునకు బాహుధమనిలోని (Brachial artery) రక్తప్రవాహము యొక్క పీడనశక్తి 120" సిస్టాలిక్ 80" డయాస్టాలిక్ అని యంత్రముతో పరీక్షించి చెప్పుదురు. ఈ పీడనశక్తి యధిక మగుటకు పైన వివరించిన నాలుగు విషయములలోను దోషము లావహించవలెను. ఒక విషయము దోషయుక్త మయిన క్రమముగా మిగిలినవికూడ చెడును. ఇవి చెడుటకు బహుకారణము లున్నవి. గుండెకాయ వ్యాపారము, రక్తనాళముల స్థితిస్థాపకత్వములు ఎక్కువగా మనస్సు

యధీనములో నున్నవి. కనుక అధిక మానసిక పరిశ్రమ, మానసిక క్షోభలు అధిక రక్తపోటునకు ప్రధాన కారణము లని చెప్పవచ్చును. రక్త పరిమితి భోజన పానీయములపై నాధారపడిన విషయము. రక్తనాళశాఖల కభ్యంతరము అనేక రోగ హేతువుల వల్ల కలుగ వచ్చును. సిఫిలిస్ (Syphilis) వ్యాధి జీర్ణించిన వారికి చిన్న సిరలు దళసరి ఎక్కి, వాటిగోడలలో సున్నపు లవణము నిలువయుండి (calcium deposits or calcification of end arteries) రక్త ప్రవాహమున కభ్యంతరము కలిగించును. ఇన్ని హేతువులలోనే యొక్కటి గాని అన్నియునుగాని కలిసి కన్పించినది అధికరక్తపోటు (hypertension) వ్యాధిగా పరిణమించుచున్నది. చాల మందికి డాక్టర్లు పరీక్షించి చెప్పేవరకు వారికిట్టి వ్యాధియున్నదను సంగతి తెలియకుండును. కొందఱు దాని ఫలితముగా కొన్ని బాధల ననుభవించుచుందురు. ఈ బాధలంత భయానకములు కావు గాని ఈ వ్యాధిలో సంభవించు యుష్కద్రవములు చాల భయంకర మయినవి. ప్రాణాపాయము కూడ కలిగించును. రోగికి యధిక రక్తపుపోటు యున్నదని తెలియకుండుటయే మంచిది. రక్తపుపోటు తాత్కాలికముగా కలిగినందువల్ల వచ్చిన బాధలు స్వల్ప చికిత్సలకు నయమగుచున్నవి. రోగి చిరకాలములో స్వస్థుడగును. ఒకసారి, రోగికి రక్తపుపోటు యధికముగా నున్నదని తెలిసినా, పడేపది సారులు యంత్రపరీక్ష చేయించుకొన గోరును, అతనికి పుట్టిన మానసికాందోళనయే అధిక రక్తపు పోటును యంత్రము ద్వారా చూపుటకు కారణ మగుచున్నది. ఇతరవేళల అనగా మనస్సు స్థిమితముగా ధైర్యముగా నున్నప్పుడు రక్తపోటు

అతని వయస్సునకు తగినంతగా నుండవచ్చును. రక్తనాళ మలో కలిగిన వికారము వలన (calcified arteries)ను సిరాప్రోతస్సుల కభ్యంతరము స్థిరముగా కలిగినప్పుడును సంభవించిన రక్తపోటు ఎల్లవేళల స్థిరముగానే అధికముగా కనిపించును. ఇట్టిదానికి చికిత్స లవసర మగును. ఉపేక్షించిన యడల ననేక యుష్కద్రవములకు (complications) దారి తీయును. భయంకర మయిన ఉష్కద్రవములలో ముఖ్య మయినది (apoplexy) పక్షాఘాతము. రక్తముయొక్క యధిక ఒత్తుడునకు మెదడులోని సన్న సిరలు తట్టుకోలేక పగులును. వెంటనే రక్తము స్రవించి, గడ్డకట్టి జ్ఞానవహచలన హేతుక నాడీ కేంద్రస్థానములను (Motor and sensory nerve centres in the brain) నొక్కుట వలన వాత చలనము స్తంభించి, ఆనాడులు వ్యాపించిన శరీరభాగములు చచ్చు పడును. (paralysis of limbs) ఒకప్పుడు శ్వాసకేంద్రముల సమీపమున రక్తము చిమ్ముకొనిన ప్రాణాపాయము వెంటనే కలుగును. ఇంతటి దారుణోష్కద్రవములకు పూర్వరూపముగా నున్నది అధిక రక్తపోటు గనుక నెల్లరులు యీవ్యాధియనిన భయకంపితు లగుదురు.

చి కి త్స

(Treatment of hypertension)

మోడరన్ వైద్యములో అధిక రక్తపోటును తగ్గించుటకు చాల తీవ్రతరమగు మందులున్నవి. నైట్రేట్సు పోటును తక్షణమే తగ్గించగలవుగాని వీనివల్ల మేలుకంటెను అపకారమే ఎక్కువ జరుగుచున్నది. వెరేట్రెమ్విరిడి అను మందు

(Veratrum Viridi) గర్భిణీ స్త్రీలకు ఎక్స్క్లాసియా. యను వ్యాధి వచ్చినప్పుడు సంభవించిన అధిక రక్తపోటును తగ్గించుట కిచ్చుచున్నారు. పొటాషియం అయోడైడ్ చాలరొజు లిచ్చినప్పుడు కొంత మేలు చేయగలదు. ఈ మందులకు సాయముగా లంఘన, స్వేదన, విరేచన సాధనములను చేయుట మంచిది. రక్తమోక్షణము (Veni-section and blood letting) చాలయధికపోటువలన కలిగిన ప్రమాదవస్థల నుండి తప్పించుటకు చేయబడుచున్నది. నేడు భారత దేశీయ ఓషధి (సర్పగంధా) (Rowulfia serpentina) అధిక రక్త పోటు నమోఘముగ తగ్గించుచున్నదని మోడరన్ వైద్య శాస్త్ర పరిశోధకులు కనుగొనినారు. హిమాలయా డ్రగ్ కంపెనీ వారు తయారు చేసిన మందు ప్రశస్తి మయినది. నిరపాయకరముగా సౌమ్యముగా అధిక రక్తపోటును తగ్గించ గలదు.

ఆయుర్వేదములో నధిక రక్తపోటు ప్రళంస కాసరా దనుకొనువారున్నారు. రక్తప్రచారకార్యము వాత పిత్త కఫ ముల యొక్క సమిష్టి కార్యఫలితమని తెలిసికొని యున్నాము. వాత పిత్తాధిక్యముల వలన రక్తప్రవాహమునకు అధికమయిన బలము కలుగుచున్నది. వీనితో కఫము కూడ వృద్ధి చెంది చేరిన యడల రక్తపరిమితి యధికమై నాడి లావుగా కన్పించును. నాడియందలి యధిక బలము, పుష్టిని గ్రహించుటకు యంత్రసాయ మపేక్షించకయే మనవారు ప్రవేళితో స్పృశించి గ్రహించగలరు. నాడిపై నుంచిన మూడు ప్రవేళ్యోను మోచేతివైపు నుండిన వ్రేలుతో గట్టిగా నొక్కి కెరటము

దిగువ ప్రేళ్ళక్రింద కనిపించకుండా చేయవలెను. ఎక్కువ బలము నుపయోగించిన నాడి నిలిచిపోవును. తక్కువ బలముతో నొక్కిన క్రిందికి త్రోసికొని వచ్చును. కనుక ఒకసారి నొక్కుచు యింకొకసారి వదలుచు ఎక్కువ బలముగాక తక్కువ బలముగాక నాడికెరటము నిలుచుట కెంతటినొక్కుడు కావలెనో అంతే బలముతో నాడిని నొక్కి అరికట్టవలెను. దీని సరికట్టుట కుపయోగించిన బలమునకు సమానమయిన బలముతో నాడిప్రవాహము నడచుచున్నదని చెప్పుచుము. అనుభవము చేతను రోగికి వయస్సునుబట్టి ఆరోగ్యావస్థలో నుండవలసిన దానికంటె నెక్కువ బలముతో రక్తము ప్రవహించుచున్నదని తెలియవచ్చును. ఇదియే అధిక రక్తపోటు యనబడును. నాడి కెరటమును నిలగొట్టిన పిమ్మట దిగువ రెండుప్రేళ్ళతో కాళీ గొట్టము నిటునటు దొర్లించి నొక్కి చూచినప్పుడు గొట్టము మెత్తగానున్నదో లేక గట్టిపడి నులక త్రాడువలె నున్నదో తెలియవచ్చును. ఈపరీక్ష వలన రక్తనాళ పరిస్థితి యందలి మార్పులను గ్రహించ వచ్చును. యంత్రసాయముతో కనిపెట్టిన అధిక రక్తపోటు విషయము కంటెను స్పర్శజ్ఞానము ద్వారా సంపాదించిన జ్ఞానమే యదార్థముగా నుండగలదు. అధిక రక్తపోటు స్థితికి ఆయుర్యేంద్రవైద్యులు లంఘన, స్వేదన, వమన, విరేచనాది శోధన కర్మల ద్వారాయును, పిమ్మట దోషానుగుణ చికిత్సల ద్వారాయును చికిత్సచేయుచుందురు. షడ్గుణము, సిద్ధమకర ధ్వజము వసంతకుసుమాకరము మొదలైన రసాయనోషధములు రక్తపుపోటును సౌమ్యముగా తగ్గించగలవు. ప్రమాదకర స్థితులలో రక్తమోక్షణక్రియ నాచరించ వచ్చును.

9వ ఆధ్యాయము

రక్త వ్యాధులు

(Blood diseases)

1. Anaemias — పాండు, కామిలా రోగములు.

రక్తమందలి తేజోయంశము తగ్గి, కఫము వృద్ధియై నందున రక్తమునకు సహజమైన ఎరుపురంగు తగ్గి పలుచనగు చున్నదని ఆయుర్వేదజ్ఞులు చెప్పుదురు. రక్తమందలి తేజోయంశ లనగా హిమోగ్లోబిన్ పదార్థమని పాశ్చాత్యుల శారీర శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. ఈ పదార్థము భుజించిన యాహార మందలి లోహద్రవ్యము (organic iron) తో యుక్తతో నిర్మింపబడు చుండును. లోహద్రవ్యమును పచనము గావించి హిమోగ్లోబిన్ గా తయారుచేయుచున్న యిది రంజితాగ్ని యని ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు వ్యవహరించినారు.

పాండురోగము తొలుతనే రక్తములో పుట్టవచ్చును. కేవల రక్తదోషజనిత వ్యాధికి స్వతంత్ర పాండు (primary anaemia), పారతంత్ర వ్యాధికి (secondary anaemia) అనియు చెప్పుదుము. పారతంత్ర లేక అనుసరణపాండుపు మొదటివ్యాధి నయమయినగాని కుదరదు. స్వతంత్రపాండుపు రెండు రకములుగా కన్పించునని మోడరన్ వైద్యశాస్త్రము చెప్పును. 1. Pernicious anaemia పెర్నిషియస్ ఎనీమియా 2. Chlorosis క్లోరిసిస్. ఈ రెండును అసాధ్య వ్యాధులు. ఒకడానిలో హిమోగ్లోబిన్ పదార్థము తగ్గుచున్నది. రెండవ వ్యాధిలో రక్తమందలి ఎర్రకణములు విపరీతముగా నాశన

మొందును. ఈ ద్రవ్యనాశనమునకు ప్రధాన హేతువులు ప్రేగులలో పుట్టుచున్న నొకరకము విషపదార్థములని (auto-toxines) అని పేథాలజీశాస్త్రము బోధించుచున్నది.

చికిత్స:- రెండు వైద్యములలోను అనాది కాలము నుండి రక్తవృద్ధి కొరకు లోహద్రవ్యములను తినిపించు నాచారమున్నది. సత్ఫలితము బొందవచ్చును కాని రెండు లేక మూడు మాసములు మందు తిసవలెను. తినిపించిన లోహద్రవ్య మెవ్విధముగా రక్తవృద్ధికి తోడ్పడుచున్నదను విషయమును డాక్టరు బంజి (Dr. Bunge) గారు పరిశోధనలుచేసి ఈదీగున విషయములను కనుగొనినారు. 1) రక్తవృద్ధికి కావలసినది జీవలోహ ద్రవ్యము (organic iron). ఇది జంతు మాంస, వృక్షములలో విశేషముగా లభించుచున్నది. 2) మనము చికిత్సగా వాడుచున్న లోహద్రవ్యము (Metalic iron preparation) పార్థివద్రవ్యము. అయినను రక్తవృద్ధి జరుగుచుండుట చూచుచున్నాము. అదెట్లు సంభవించుచున్నదనగా పార్థివలోహము ప్రేగులలో పుట్టుచున్న విషపదార్థముల సరికట్టి తొలగించుట వలన ఆహారపదార్థము లందలి జీవలోహ ద్రవ్యము నిరాటంకముగా యక్యత్, రక్తములోకి చేరుచున్నవి. కొంతభాగము పార్థివలోహముకూడ యక్యత్ లోకి పోగా నచ్చటది జీవద్రవ్యముగా మార్పు జెందును. 3) ప్రేగులలో పుట్టుచున్న విషపదార్థములను auto-toxins అనికట్టుటకు చాలభాగము పార్థివలోహ ద్రవ్యము వినియోగ మగుచున్నది. ఇట్టి శక్తి యిశిర లోహములకుగూడ కలదు. పాదరసము మిక్కిలి శక్తివంత మయినది. (intestinal

antiseptic) కనుక రసావధముల ప్రయోగము, కాంత వల్లభ రసము, వడ్డుణము, మకరధ్వజము, కాసీసము రక్త వృద్ధి హేతువులుగా నున్నవి. ప్రేగులు నిర్దోషములుకాగా జీవలోహద్రవ్యము సాధికముగా గలగిన యాహార పదార్థములను తినిపించినప్పుడు రక్తవృద్ధి త్వరితముగా కలుగును. గుంటగలగర, బ్రాహ్మి, పొన్నగంటి, అపిశే, సీమనంకాయ, గోంజూర మొదలైన ఆకులలో జీవలోహద్రవ్య మెక్కువగా నున్నది. కనుక ఆయుర్వేద వైద్యులు ఈ ఆకులను తినిపించెదరు. వీటితో లోహము, ఉక్కు, కాంతములను భావన మర్దనలు చేసి పుతము బెట్టుదురు. జంతు రక్తములోను, మేక యిక్మత్ లోను జీవలోహద్రవ్యము సమృద్ధిగాలభించగలదు గనుక మోడరన్ వైద్యులు లివర్ ఎక్స్ట్రాక్టును త్రావించెదరు. ఇంజెక్షనులుచేయుచుందురు. విటమిన్ బి12 రక్తవృద్ధికి సహాయ కారి గనుక దీనిని నింజెక్షనులు చేయుచుందురు. ఈ విటమిన్ ద్రవ్యమును మనవారు మందుతయారుచేయుటలోనే సంపుటి కరణముచేయబడుచున్నది. అనుపాన ద్రవ్యరూపములుగా కూడ నిత్తురు.

రక్తపిత్తవ్యాధి (Hoemophilia)

ప్రకుపితపిత్తము రక్తముతోచేరి రక్తధాతువును చేత చును. పిత్తోష్ణముచే మాంసము ద్రవించి రక్తము సాధిక పరచి పలుచగా తయారుజేయును. నివిధ స్రోతోమార్గముల ద్వారా రక్తస్రావములు తఱచు సంభవించును. వాతబలము చేతను అధోమార్గములద్వారాయున్న, శఫోల్బణముచేతను ఊర్ధ్వమార్గములద్వారాయును, రక్తస్రావములు జరుగు

చుండును. ప్రావితరక్తము నల్లగానుండి పిత్తసంస్కర్గముచేత దుర్గంధయుక్తమగును. ఈవ్యాధి పిత్తశామక ఔషధములతో శమించగలదు.

మోడరన్ వైద్యములో నీవ్యాధి వంశపరాపరా లభించుచున్నదని యందురు. ఇట్టి శరీరతత్త్వమునకు (Hemophilic diathesis) అని పేరు. సంగ్రహణ్యౌషధ ప్రయోగములతో అసగా కేల్సీయం ఇంజెక్షనులిచ్చి రక్తప్రావముల నరికట్టుటకు ప్రయత్నించెదదు. స్కర్వీయని చెప్పిన వ్యాధి రక్తపిత్తస్థితియే యనవచ్చును. విటమిన్ సిద్రవ్యలోపమువల్ల కలిగినదని యందురు. సి. విటమిను యింజెక్షనులు ఇచ్చి నయముచేయుదురు. విటమిన్ కేద్రవ్యము రక్తప్రావముల నరికట్టును.

పచ్చకామిర్లు (Jaundice) వ్యాధిలో పైత్యరసము (Bile) రక్తముతో కలిసి సర్వశరీరమందును సంచరించును. దీని సంస్కర్గముచేతను పిత్తరక్తస్థితి ఏర్పడి తరచుగా రక్తప్రావములు సంభవించును.

10 వ అధ్యాయము

యకృత్ప్రేహ వృద్ధులు

Liver and Spleen enlargement.

యకృత్ప్రేహములు రెండును జంట, అవయవములు. రక్తాశయములని రెండు వైద్యశాస్త్రము లంగీకరించినవి. ఈ రెండును వృద్ధిజెందిన పరిస్థితిలో నొకేమందుతో నయముకాగ

లవు. యకృత్ సామాన్యముగా వృద్ధిజెందుటకు కారణము అజీర్తిరోగము గనుక దీనిని అజీర్తిబల్ల యనియు, జ్వర హేతువువలన తఱచుగా స్త్రీహము వృద్ధిజెందును కనుక స్త్రీహ వృద్ధికి జ్వరబల్ల యనియు వ్యవహరించెదరు. డొక్కయంచుల దిగువను యీ అవయవములు ప్రేలికి గట్టిగా తగిలినప్పుడు వృద్ధిజెందినవని చెప్పుదుము. కాని క్రిందికి జారినప్పుడు కూడను ప్రేలికి తగులవచ్చును. జారిపోయినదో లేక నిజముగా వృద్ధిజెందినదో దానిమీది యంచును పెర్కషన్ పద్ధతిని (Percussion) తెలిసికొనినగాని స్పష్టముగా చెప్పలేము.

యకృత్స్త్రీహ వృద్ధులకు కారణములు:- టైఫాయిడ్ జ్వరములో రెండు నొకేసారి వృద్ధియగును. మలేరియా, కాలాజాన్ జ్వరములలో స్త్రీహము ఎక్కువగా వృద్ధిజెంది కనిపించును. స్ప్లెనోమెగాలి (Splenomegaly) అను రక్త వ్యాధిలోకూడ విపరీతవృద్ధి కనిపించును. దీనికంటె యకృత్ వృద్ధి చాల తఱచుగా పిల్లలలో సంభవించును. పెద్దవారికి యరుదుగా కనిపించును.

పిల్లలకు 2-5 సంవత్సరములమధ్యను యకృత్ వృద్ధి అజీర్తిరోగమువల్లనే కలుగుచున్నది. స్టార్చి పదార్థమును శక్తికిమించి అమితముగా నిత్యము భుజింపజేసిన ప్రేగులలో జీర్ణముగాక నిలిచియుండి మురిగినందున విషపదార్థములు (auto-toxines) ఆల్కహాల్ (alcohol) పుట్టి, యవి యకృత్ లోకి పోయి దానిని చెఱచి వృద్ధిపరచును. ప్రేగులలో తయారైన అన్నరసమును పీల్చుకొనే శక్తి తగ్గిపోవుట (absorption) కూడ ఒకవిధమయిన యజీర్తి కాగలదు.

పసిపిల్లలలో సీవిధముగా ప్రేగుపొరలు చెడుటకు కారణము తటచుగా నాముదమును ప్రతిరోజు పట్టుట ఒక ముఖ్య కారణము కాగలదు. పసిపిల్లలకు పుట్టుకతోనే యకృత్ వృద్ధిజేంది యుండుటకు కారణము లిల్లిదండ్రులకు జీర్ణించి యుండిన సవాయి (Syphilis) రోగముని డాక్టర్లు చెప్ప చున్నారు.

ఇక పెద్దవానికి యకృత్ వృద్ధి మద్యపానాసక్తులలో తటచుగా సంభవించును.

యకృత్ వృద్ధికి చికిత్స హేతునిర్మూలముపై నాధార పడినది. గనుక కష్టసాధ్యముని చెప్పబడును. పరిశుద్ధమయిన యసదభస్మము (Zinc oxide) యకృత్ వృద్ధిని నయము చేయగలదని యింగ్లీషు డాక్టర్లు నమ్ముచున్నారు ఆయుర్వేద వైద్యులుకూడను జసదభస్మము, శృంగిభస్మములను, రసౌష ధముల నిచ్చుచుందురు. ఔక్కలిమందులు, జమ్మివారి మందులలో ప్రధానాంశ లివియే. 5 సం॥ముల లోపుపిల్లలకు ప్రతిరోజూ నొకేవేళ జ్వరముతగిలి విడుచుచున్నదని చెప్పి నప్పుడు మలేరియా యనుకొని తొందరపడి క్విన్లైన్ మందు నియ్యకూడదు. క్విన్లైన్ రక్తమును మరింత పాడుజేయును. శరీరశక్తుల నణచివేయును జీర్ణకోశమును బాగుపరచిన జ్వరము పిల్లలకు త్వరలో నుపశమించగలదు. యకృత్ వృద్ధి వలన సంభవించు యుష్కద్రవములు (Complications). (1) పచ్చకామిర్లు (Jaundice) (2) మలబద్ధకము (Constipation) (3) మూలవ్యాధి (piles) (4) జలోదరము (ascitis) (5) మానసికవికారములు (mental irritation)

ఉష్ణద్రవలక్షణములు కన్పించిన పిమ్మట యక్ష్మరొగము చికిత్స కసాధ్యమగును.

సుఖవ్యాధులు 11వ అధ్యాయము

Sexual diseases.

కామత్పవ్ణవీడితులు తాత్కాలిక సుఖము నపేక్షించి వ్యభిచరించుటవలన నీవ్యాధులు సంభవించును. స్త్రీ పురుషులలో నేయొకరికి యీ వ్యాధులుండినను అవి రెండవవారికి సంక్రమించును. ప్రస్తుతము మన దేశములో నీవ్యాధి వీడితుల సంఖ్య చాల పెరుగుచున్నది. మనుష్యులకు సంభవించు సుఖ వ్యాధులలో రెండురకము లతిమఖ్యములు (1) గనేరియా (Gonorrhoea) (2) సవాయి లేక ఫిరంగిరొగము (Syphilis) ప్రాచీనాయుర్వేద గ్రంథములలో సుఖవ్యాధుల ప్రసక్తి కానరాదు. మనవారికి విదేశీయులతో సంపర్కము కలిగిన పిమ్మట అనగా 16వ శతాబ్దమున డచ్చి, పోర్చుగీసులద్వారా యీరొగములు సంక్రమించినవి. ఇటీవల వ్రాయబడిన ఆయుర్వేద గ్రంథములలో నీవ్యాధులకు చికిత్సలు చెప్పబడినవి.

I గనేరియావ్యాధి (Gonorrhoea):- ఇది మూత్రనాళములో నారంభమయి క్రమముగా శరీరములోకి ప్రవేశించును. వ్యాధి సంక్రమించిన మొదటి రోజులలో మూత్రమార్గమున పుండు పుట్టి చీము స్రవించుటవలన మనవారు దీనిని పూయమేహరొగమని వ్యవహరించిరి. ఈచీములో గనేరియాక్రిములను (Gonococci) భూతయద్ద సాయమున ప్రదర్శించవచ్చును. క్రమముగా చీము రోగక్రిములు శరీరాంతర్భాగములకు వ్యాపించి వాటిని వ్యాధియుక్తములుగా

నొనర్చును. మూత్రనాళమందలి పుండు చిరకాలము బాధించును. పుండు మానిన పిదప నాళము సన్నగిలి మూత్రకృచ్ఛము (Stricture of urethra) మూత్రబంధముల (obstruction of urine) కలిగించును. మూత్రాశయము లోకి వ్యాపించి వాపును కలిగించును. శరీరగ్రంథులు వాచును, కీళ్ళు వాచును. హృదయము ఆమాశయములు చెడును.

చికిత్స:- ఆయుర్వేద వైద్యులు గనేరియావ్యాధికి విదేశములనుండి సంపాదించిన కొపైబా, చందనము, చలువ మిరియాలను వాడుచుందురు. కొపైబా విదేశములలో నీవ్యాధి నయముచేయుటకు చాల ప్రసిద్ధిచెందినది. వీని అరఖులను కూడ వాడుదురు. నేటి కాలమున పెనిసిల్లిన్ యింజెక్షనులు, సల్ఫాడ్రగు యీవ్యాధిని అమోఘముగా నయము చేయుచున్నవి.

II సవాయి లేక ఫిరంగిరోగము (Syphilis).

ఈవ్యాధి మొదట మేహనాంగములపై న పుండుతో నారంభమగును. దీనికి ఉపదంశమని మనవారు పేరు పెట్టిరి. ఇంగ్లీషున షేంకర్ (Syphanker) అందురు. చాల రోజులకు గాని మానదు. శరీరమందలి రసగ్రంథులన్నియు వాచును. రోగక్రిములు రక్తగతమై శరీరావయవ భాగములలో స్థిరవాస మొనర్చుకొని క్రమముగా వాటిని జెఱచుటవలన పలువిధ రోగములు సంభవించుచున్నవి. ఒకసారి వ్యాధి సోకిన రోగి ఆజన్మాంతము నేదో రూపముతో బాధ యనుభవించుచుండును. మరియు తండ్రి చేసిన యపచార నేరమునకు

అతని సంతానముకూడ శిశు ననుభవించవలసి యుండును. (Hereditary). ఈరోగక్రిమి కుష్టువ్యాధి సూక్ష్మక్రిమి జాతిలో చేరినది. గనుక వ్యాధి జీర్ణించిన పిమ్మట కనుపించు లక్షణములన్నియు కుష్టువ్యాధిని పోలును.

VII భాగము - శల్యతంత్రము

శస్త్ర చికిత్సలు Ayurvedic Surgery.

ఆయుర్వేదములో శస్త్రచికిత్సలు చెప్పబడెనా? యని ప్రజలు సందేహించవలసినంత దుస్థితి పట్టినది. ఆయుర్వేదములో మందులిచ్చుటేగాని చిన్న గాయమునకు కట్టు కట్టుటకు వెనుకాడుచుందురు. నేటి ఆయుర్వేదవైద్యులు. వైద్య పాఠశాలలలో శిశుశస్త్రభాగమును జదివియు నాచరణలో బెట్టకున్నారు.

సుశ్రుతుడు గొప్ప శస్త్రచికిత్సకుడు. ఈతనికి పూర్వము శస్త్రచికిత్స మనదేశములో లేదని చెప్పలేము. మహారాజుల యాస్థానములలో శస్త్రచికిత్సకులుండి, యుద్ధములలోను వేటాడుటలోను గాయముపడినవారికి ఆపరేషనులుచేసి గాయముల మాన్పుచుండెడివారు. అయితే సుశ్రుత సంహితయే శస్త్రచికిత్సా విషయమును వ్రాసిన మొదటి ప్రామాణిక గ్రంథము. అష్టాంగహృదయకర్త శస్త్రచికిత్సా విషయములను సుశ్రుతు ననుసరించియే వ్రాసెను. క్రీస్తు పూర్వము 2500 సం॥రముల నాడాచరింపబడిన శస్త్రచికిత్స పద్ధతులకును నేడు అమలులోనున్న మోడరన్ శస్త్రవిధానమునకును పరస్పరానుకూల మెంతవఱకు

కుదరగలదు? విభిన్న విశిష్ట విషయములేవి? యని పరిశోధకులు పరిశీలించి విశిష్ట విషయములు మేలుగానున్నప్పటికొకరినుండి యొక్కరు నేర్చుకొనుటవసర మగును. ఈపరిశోధనకు ప్రభుత్వాదరణము కావలెను. వైద్యపాఠశాలలలో మోడరన్ సర్జరీ పాఠములకు స్థానమిచ్చి ఆయుర్వేదీయ శస్త్రచికిత్సల సక్రద్ధజేయుట అన్యాయమగును. ఇప్పటికే నీ శాస్త్రము ఆయుర్వేద పుస్తకభాండాగారముల నలంకరించినది. ప్రజా సామాన్యమునకు అజ్ఞాతమగుటయేగాక వైద్యుల దృక్పథమునుండి క్రమముగా మాయమయినది. ఆయుర్వేద వైద్య విధ్యార్థులు పరీక్షలకొరకు మాత్రమే చదువుచుండుట విచారకరము. లోపభూయిష్ట విషయములను, అనగా మేలు సాధనోపాయములను, యస్త్రశస్త్రములను, చికిత్సాపద్ధతులను, చికిత్సాద్రవ్యములను మోడరన్ వైద్యశాస్త్రములోనుండి గ్రహించి, పట్టభద్రులగు ఆయుర్వేదవైద్యుల చరణలో బెట్టుట వారిధర్మము. నేటి మోడరన్ శస్త్రచికిత్సానిపుణులు (Modern Surgeons) కూడ వ్రణరోపణద్రవ్యములను తాము వాడుచున్న వానికంటె ప్రశస్థములని ఋజువైన వాటిని గ్రహించి తమశాస్త్రమును వృద్ధిచేసికోవచ్చును. ఆయుర్వేదపద్ధతులలో విశిష్టవిషయములను పరిశీలించవచ్చును. రెండు వైద్యశాస్త్రములందలి శస్త్రచికిత్సాపద్ధతులు, యస్త్రశస్త్రసామగ్రి, నిదానోపకరణములు, చికిత్సాపద్ధతులు సామాన్యముగానున్నవాటిని వివరించిన పిమ్మట రెండింటిలోనున్న విశిష్టవిషయములు తెలుపబడును.

ఆయుర్వేదశస్త్ర చికిత్సాపద్ధతులు

ఆయుర్వేదశస్త్రచికిత్సాశాస్త్రము రెండుభాగములుగ నున్నది. (1) శల్యతంత్రము- శరీరములో గ్రుచ్చుకొనిన బాణములు, యినుక ముక్కలు, కొయ్యలు, రాళ్లు మొదలైనవిగాని, శరీరము లోపలభాగమందు వ్యాధి ఫలితముగా పుట్టిన కురుపులు (abscess), కణుతులు (tumours) చీము, రక్తము, దుష్ప్రద్రవముగాని, బాధను కలిగించుచున్నవన్నియు శల్యములనబడును. ఈ శల్యములను కోసి, ఉపాయముగా వెలికిదీసి గాయములను మాన్పుటను బోధించు శాస్త్రభాగమునకు శల్యతంత్రమని పేరు.

(2) శలాశ్యతంత్రము (treatment of ear, eye, nose and throat by surgical means) చెవి, కన్ను, ముక్కు, గొంతుకరోగములను శస్త్రచికిత్సా పద్ధతులతో నయముచేయుటకు శలాశ్యతంత్రమని పేరు.

శస్త్రకర్మ ఎనిమిది విధములుగా నుండును.

1. ఛేద్యం=తెగ నోయుట=amputation.
2. భేద్యం=చీల్చుట=cut open, split, excise.
3. లేఖ్యం=గీచుట=incision or scarification.
4. వేద్యం=గ్రుచ్చుట=puncture or tapping.
5. ఏవ్యం=గాఢములోతును పరిశీలించుట (probing).
6. ఆహార్యం=పెల్లగించుట=Extraction. వెలికిలాగుట.

7. విస్రావ్యం=చీము, ద్రవమును వెడలించుట=drainage or aspiration.

8. సీవ్యం=కుట్లు వేయుట=Suturing.

శస్త్రకర్మకు కావలసిన పరికరములు.

యస్త్రములు (blunt instruments to catch probe and extraet foreign bodies), శస్త్రములు=cutting instruments such as knives, saws etc, ఊర ద్రవ్యములు=herbal alkaline preparations అగ్ని=fire, శలాకలు (probe and director), శృంగములు (horns for aspirating flinds), జలగలు=leeches to extract impure blood from the part పిచువు=cotton wool, ప్రోతము=Gauge cloth, సూత్రము=ligatures, ఆకులు, పట్టలు, తేనె, నెయ్యి, వస, పాలు, తైలము, పేలపిండి, కషాయములు, లేపములు, కల్కములు, విసనకర్ర, శీతోదక యుష్ణోదకములు, పాత్రలు, పరిచారకులు.

2వ అధ్యాయము

యస్త్ర శస్త్రములు.

Surgieal instruanents.

I యస్త్రములనగా శల్యముల నూడదీయుటకు వినియోగించు వివిధరకముల పటుకారులు, శోధింఘటకు పుల్లలు మొదలగునవి.

II శస్త్రములనగా కోయుటకు, గ్రుచ్చుట కుపయోగించు దారుషత్రముగల కత్తులు, సూదులు.

సుశ్శుతుడు 101 యస్త్రములను 20 రకముల శస్త్రములను వివరించెను. వాటి నిర్మాణపద్ధతి, ప్రమాణములు, ఉపయోగ విధానములు విపులముగా చెప్పబడినవి. దుష్టసాధనములవలన కలుగు నష్టములనుకూడ చెప్పెను.

యస్త్రములు=Blunt instruments.

సుశ్శుతుడు 101 యస్త్రములను 6 వర్గములుగా విభజించెను.

1. స్వస్తిక యస్త్రములు - అనగా షటుకారులు ... 24 వీనిలో 9 యస్త్రములు సింహము, పులి, తోడేలు, మొదలైన వన్యమృగములయొక్క ముఖములవంటి ముఖముగలవి. 15 కాకి, గ్రద్ద మొదలైన పక్షుల ముక్కులను బోలిన ముఖములు గలవి. ఇవన్నియు శల్యముల నూడదీయుటకు పనికివచ్చును. వీనికి యింగ్లీషున Catch forceps లని యందురు.
2. సందంశయస్త్రములు=Spincers, artery forceps. 2
3. తాల యస్త్రములు=Spoonlike for scraping ముక్కు, చెవిలో చిక్కుకొనిన శల్యముల దీయుటకు. 2
4. నాడియస్త్రములు=Tube like instruments 20 వీని ప్రయోజనములనుబట్టి యనేక రూపములుగా నుండును. ఇవి నాలుగు రకములుగా విభజింపబడినవి.

- (a) స్తోత్రోగత శ్లోధరణ నాడీయ స్త్రీములు
- (b) దర్శన నాడీయ స్త్రీములు=Speculums
ear and nose speculums=చెవి, ముక్కురంధ్రము
లను దర్శించుటకు
Anal speculum=గుదపరీక్షకు
Vaginal speculum=యోనిని దర్శించుటకు
- (c) అచూషణ నాడీయ స్త్రీములు=Catheters, trochar
and canula.
- (d) క్రియాసాకర్య నాడీయ స్త్రీములు - సుఖముగా శస్త్ర
తొరక్రియ లొనర్చుటకు (cauterization)
ఇంకను నాడీవ్రణ ప్రత్యక్షనయ స్త్రీము=irrigator
కంఠశ్లోధరణ య స్త్రీము=probang, స్తన్య
చూషణయ స్త్రీము=breast pump మొదలైనవి.
5. శ్లాకయ స్త్రీములు - ఇవి 28 రకములుగా నున్నవి.
1. గండాపదముఖ య స్త్రీము=Blunt probe
  2. సర్పఘణముఖ య స్త్రీము=Scoop
  3. శరపుంఖ య స్త్రీము=చాలన క్రియకు
  4. బడిశముఖ య స్త్రీము=Hook
  5. మూత్రమార్గశోధని య స్త్రీము=Urethral sound
  6. గర్భశంకు య స్త్రీము=Crochet
  7. య స్త్రీవర్ధకశ్లాకా య స్త్రీము=truss

6. అను య స్త్రీములు - యితర సాధనములు, ప్రవేశ్య, గోళ్లు మొదలగు య స్త్రీములతోచేయు క్రియలు.

1. నిర్హతనము=To clip out=తుంపుట
2. వ్యూహనము=to bind=కూర్చుట
3. అచూషణము=aspiration
4. ఏషణము=Searching
5. దారణము=cut open or excise.
6. ఉన్మథన=చిలుకుట లేక యిటునటు త్రిప్పట
to churn, to turn this and that way
7. పూరణ=నింపుట=to fill up
8. ఆహరణ=గ్రహించు=To extract or pull out
9. బంధన=కట్టుట=to bind
10. పీడన=నొక్కుట=to press
11. ఉన్నమన=పైకిఎత్తుట=to raise up

శస్త్రములు

Sharp and cutting instruments

ఇవి 20 రకములుగా నున్నవి. కోతపనికి గ్రచ్చుటకు పనికివచ్చును.

- (1) మండలాగ్రశస్త్రము=Sharp curret or blunt knife.
- (2) కరపత్ర శస్త్రము=రంపము=saw
- (3) వృద్ధిపత్ర శస్త్రము=Razor
- (4) నఖశస్త్రము=nail clipper

- (5) అర్ధధారశస్త్రము=half edged knife
- (6) ముడికాశస్త్రము=Tonsill or giullette
- (7) ఉత్పలశస్త్రము=long bladed knife
- (8) సూచీశస్త్రము=needle
- (9) కుశపత్రశస్త్రము=narrow bladed knife
- (10) అతిముఖశస్త్రము=Broad bladed knife
- (11) శరారిముఖశస్త్రము=scissors
- (12) అంతర్ద్దుఖశస్త్రము=Bistuary, a sharp pointed curved knife
- (13) త్రికార్చికశస్త్రము =trochar
- (14) కుంతారిపశస్త్రము=axe like knife (gum lancet.
- (15) ప్రీహీముఖశస్త్రము=puncture needle
- (16) ఆరాశస్త్రము= awl చెప్పలు కుట్టు పనిముట్టు
- (17) వేతనపత్రశస్త్రము=Narrow bladed knife
- (18) బడిశశస్త్రము=Hooked Knife
- (19) దంతశంకు లేక దంతశేఖన శస్త్రము= Dental scarifier
- (20) కటారిశస్త్రము=Scissors

బలగలు; నిప్పు, గోళ్లు, వేళ్లు, కాల్చినగడ్డి ఉపశస్త్రములగును.

రక్తస్రావము నాపుటకు పాపములు

శ్లో॥ చతుర్విధం యదే తద్ధి । రుధిరస్య నివారణమ్ ।

సంధానం స్కందనం వైవ । పాచనం దహనం తథా ।

(మృశ్మత)

1. సంధానము = అతుకులు

2. స్కందనము = మంచుగడ్డల నుంచుట

3. పాచనము = భస్మముల జల్లుట

4. దాహము = కాల్చుట ఈ ఊపాయములచేతను వ్రణ మందలి సిరలు సంకోచముపొంది రక్తస్రావము నిలుచును.

మోడరన్ శాస్త్రములో తెగిన సిరాముఖములను ఆర్థరీ ఫార్నెషన్తో కొంతసేపు పట్టియుంచిన రక్తస్రావము నిలిచిపోగలదు. పెద్దసిరలు తెగినప్పుడు వానిముఖములను ఆర్థరీఫార్నెషన్తో పట్టుకొని సిల్కుత్రెడ్ (పట్టుదారముతో) సిరాముఖములను కట్టి ఫార్నెషన్ తీసివేయవచ్చును.

3వ అధ్యాయము

బంధనములు (Bandages)

స్థలభేదముల ననుసరించి మూడు విధములుగా నుండును.

(1) దృఢబంధనము—తొడలు, పిరుదులు, చంకలు, గజ్జలు, శిరస్సునకు గట్టిగా బిగించి కట్టవలెను.

(2) సమబంధనము — కాళ్లు, చేతులు, ముఖము, చెవులు, తొమ్మ, పృష్ఠము, పార్శ్వములు, కంఠము, ఉదరము మేఢము, వృషణములు.

(3) శిథిల బంధనస్థానములు— నేత్రములు, సంధులు, బంధనప్రయోజనములు మూడు:—

1. విరిగిన అస్థులను స్వస్థస్థానమందు యథాప్రకారముంచి కదిలిపోకుండ బిగించి కట్టినచో నవి సరిగా నతుకుకొనును.

2. స్నాయు, సిరా, మాంస, చర్మములను 'చేడించిన పిమ్మట దగ్గఱగా కూర్చికట్టినచో తిరిగి యవి అతుకుకొనును.

3. కట్టిన భాగమునకు చలనము లుండవుకనుక బాధయుండదు. బంధన రకములు:—

(1) కోశబంధము=Stump bandage

(2) స్వస్థికాబంధము=Cross bandage

(3) ముత్రోలికాబంధము=figure of eight bandage

- (4) చీనబంధము= hanging loose over the eye
 (5) ధామబంధము= circular bandage
 (6) అవేల్లి తబంధము= Spiral bandage
 (7) ఖట్వబంధము= for chin గడ్డమునకు కట్టునది
 (8) విబంధనం= over chest and shoulder
 (9) స్థగికబంధనం= Round bandage over penis
 (10) వితానబంధము= turban like bandage
 (11) ఉత్సంగబంధము= Sling bandage
 (12) సోఘణబంధము= over nose and head
 (13) యమకబంధము= double bandage for arm
 (14) మండలబంధము= round bandage
 (15) ప్రచాంగిబంధము= over head and eyes.

అస్థిభగ్నములు= Bone fractures.

1. సంధిచ్యుతము= Dislocation of bony joints.
2. కాండభగ్నము= fracture of the shaft of long bones.

కాండభగ్నములు తొమ్మిదిరకములు

- (1) కర్కటకము }
 అశ్వకర్ణము } = cracked fracture
 (2) విచూర్ణితము= unseparated fracture

- (3) పిచ్చితము = malialle fracture
 (4) ఆస్థిచల్లకము = depressed fracture
 (5) కాండభగ్నము = Shaft fracture into two pieces
 (6) మజ్జానుగతభగ్నము = impacted fracture
 (7) అతిపాతితభగ్నము = Star shaped or stellate fracture
 (8) చిన్నభగ్నము = greenstick fracture
 (9) పాటితభగ్నము = Splintered fracture.
 వ్రణములు = wounds.

దోషజవ్రణములుగాక అగంతువ్రణముల పేర్లు.

- (1) చిన్నవ్రణము = Cut wounds
 (2) భిన్నవ్రణము = Ruptured wounds
 (3) విధ్రవ్రణము = penetrative wound
 (4) క్షతవ్రణము = Traumatic wound
 (5) పిచ్చులవ్రణము = Contused wound .
 (6) ఘృష్ణవ్రణము = wound caused by pressure as
 bed sore.
 (7) అగ్నిదగ్ధవ్రణము = Burns and scalds.
 (a) ప్లుప్తుము = చర్మము వివర్ణతచెందును 1 st
 degree burn
 (b) దుర్దగ్ధము = బొబ్బలెక్కును purtulation 2° ..

(c) సవ్యదగ్ధము = చర్మమంతయుకాలును... 3° ,,

(d) అతిదగ్ధము = చర్మము, మాంసము సిరలు, స్నాయువులు, సంధులు, అస్థులు కాలును.

1 విద్రధి శస్త్రక్రియావిధానము.*

Operative treatment of abscess.

చిన్నగడ్డను (abscess) ఆపరేషను చేయుటకుకూడను మనవారు శుభతిధి, వార, నక్షత్ర, ముహూర్తములను, వర్జ్య ఘడియలను చూచుకొని చేయుచుండిరి. రోగి ముండుగా బ్రాహ్మణులను, వైద్యునిపూజించి, లఘూహారమును భుజించి తూర్పుముఖముగా రోగియుండి వానికెదురుగా వైద్యుడు నిలిచి, మర్మస్థానముల తప్పించి, సిరా, స్నాయు, ధమనులు తెగకుండ ఒక్కచర్మమును మాత్రము లోతుగా నున్న చీము కనిపించువరకును అతిచురుకుగా కత్తితో రెండు

1 విద్రధి శస్త్రక్రియావిధానము

*“తత్రప్రళస్తేషు తిధి - కరణ - ముహూర్త - నక్షత్రేషుదభ్య - క్షతాన్నపాన - రత్నైరగ్నిం విప్రాన్ భిషజోర్చయిత్వా కృతబలి మంగళ స్వప్తివాచనం, లఘుభుక్తవస్త్రం ప్రాస్మఖమాతుర ముపవేశ్యయస్త్రయిత్వా, ప్రత్యజ్ఞుఃప్రవైద్య, మర్మ - సిరా - స్నాయుసప్త్యైస్థి ధమనీపరిహరన్, అసు లోమంశ స్తోనిదద్యాదాత్రాయ దగ్ధనాత్, సకృదేవాపహరేచ్ఛస్త్ర మాశుచ; మహత్స్వేచపాకేష ద్వ్యంగుళాంతరం త్ర్యంగుళాంతరం వాశస్త్ర పదము క్త్వమ్||. (సుశ్రుత)

లేక మూడు అంగుళముల పొడవున చీల్చవలెను. గడ్డ పాకముచెందిన పిమ్మటనే ఆపరేషను చేయవలెను అపక్వ విద్రధిని కోసినయడల చీమురాదు. బాధఎక్కువగును. కనుక వైద్యుడు ఆమపక్వ విద్రధిలక్షణముల గుర్తెరింగి ఆమావస్థలోనుండిన దానిని త్వరగా పక్వమగునటుల వేడి పిండికట్టు కట్టించవలెను. అది మెత్తబడిన పిమ్మట కోయ వలెను.

చిన్నఆపరేషనులకు ముందుగా రోగి లఘూహారము తినవచ్చునని చెప్పినను పెద్దఆపరేషనులు అనగా—మూఢ గర్భము, ఉదరరోగము, అర్శస్సు, అశ్మరీ, భగద్దరము, ముఖరోగములకు ఆపరేషను చేయుటకు ముందుగా నెట్టి యాహారము నియ్యకూడదు.

విద్రధి కోతవిధానము స్థలభేదముల ననుసరించియుండును. సామాన్యముగా కాళ్లు, మొండెము, చేతులపైన విద్రధికి నిలువుగా కోతనుంచవలెను (Perpendicular incision). నుదురు, గడ్డస్థలములు, శంఖములు, కనురెప్పలు, పెదవులు, చిగుళ్లు, (gums), చంకలు, గజ్జలు, ఉదరముల పైన కోయవలసినప్పుడు కోత అడ్డముగా నుంచుటమేలు. ఇందువలన గాయపుటంచులు దగ్గరగా కలిసికొని త్వరగా మానుట కవకాశముండును.

*శత్రుకర్మానంతర యువచారవిధి

కురుపును కోసినపిదప వేళ్లతో చుట్టును నొక్కి చీము సంతను బయల్పెడలించి, కషాయముతో వ్రణమునుకడిగి, దూదితో వ్రణములోపలసీరు, తడిలేకుండ నొత్తవలెను. పిమ్మట నువ్వులు నూరినముద్దలో తేనె, నెయ్యిచేర్చి చాల పలుచగాకలిపి యాద్రవములో గుడ్డవర్తిని తడిపి, వ్రణమందించి, మరికొంత నువ్వులకలమును వ్రణముపైన కప్పి గుడ్డతోబిగించి కట్టవలెను. బాధను మరపించుటకు వేదనారక్షోఘ్నఘృహ ద్రవ్యముల పొగను వ్రణమునకువేసి, రక్షోఘ్నమంత్రములను చదువవలెను. గుగ్గిలము, అగరు, సర్జరసము, వస, ఆవాలు, ఉప్పు, వేపాకు, నెయ్యిఘృహము వేయదగిన వస్తువులుగా నున్నవి.

1 కట్టువిప్పకాలము :- ఆపరేషనుచేసిన మూడవ రోజున గుడ్డకట్టును విప్పవలెను. తొందరపడి మరునాడే

*తతః శత్రుయవచార్య కీతాభిరద్భిరాశుర మాశ్వాస్య, సమస్తాత్పరి పీడ్యాఙ్గా, వ్రణచుభి మృద్యప్రత్యాల్ప కషాయేణ, ప్లోతేనోపకమాదాయ, తిలకల్కమధు సర్విప్రగాఢా మాషధయక్తాం నాతిస్నిగ్ధాం నాతిరూక్షాం వర్తిం ప్రణేదధ్యాత్, తతః కల్పేనాచ్ఛాద్యఘనాం కవలికాందత్యా, వస్త్రపట్టేన బద్ధియాత్, వేదనారక్షోఘ్నఘృహపై ఘృహపయేత్, రక్షోఘ్నైశ్చ మస్త్రైరక్షాంకుర్వీతి॥ తతోగుగ్గుల్గ - గురు - సర్జరస - వచా - గౌర - సర్వపమాణ్డైర్గణ నిమిషత్ర విమిశ్రైరాజ్యయై కై ఘృహపయేత్॥ ఆజ్యవిశేషేణ చాస్యప్రాణాన్ సమాలభేత్॥

1 నూ॥ తతఃస్పృతీయేహని విముచ్యైవయేవ బద్ధియాత్ వస్త్రపట్టేన; సచైవంత్యేరమాణోపరే ద్యుక్మోక్షయేత్॥ ద్వితీయదినస పరిమోక్షణాద్విగ్రహితో వ్రణశ్చిరారుప సంరోహతి, తీవ్రరుజశ్చభవతి॥

కట్టువిప్పటవలన బాధ ఎక్కువై రక్తము ప్రవించును. హేమంత, శిశిర వసంతయుతువులలో మూడురోజుల కొక సారిన్ని, గ్రీష్మ, వర్ష, ఋతువులలో రెండురోజులకొకసారిన్ని కట్టువిప్ప చుండవలెను.

2 వ్రణరోగణవిధి :- వ్రణము త్వరగా మానుటకు వ్రణమునకుపైనను, లోపలిభాగము నతిశుచిగా నుంచుట అవసరమగును. అజీర్ణము, అధిక వ్యాయామము విసర్జించవలెను.

శస్త్రములవలన కలిగిన గాయములందలిబాధ శమించుటకు ఆగాయమును నేతితో తడవిన శాంతించును. లేదా యష్టి మధుకమువేసి కాచిన ఘృతముతో శమించును. వ్రణి తుడు స్త్రీలతో సాంగత్యము, స్త్రీలను దర్శించుట, వారితో సంభాషణము, వారిని తాకుట మొదలైనవి మానవలెను. దోషభేదములననుసరించి వ్రణములకు యీ దిగువచెప్పిన లేపములను పూయవచ్చును.

శ్లో॥ సేమస్తే శిశిరేచైవవసస్తేచాపి మోక్షయేత్ ।

త్ర్యహోద్వ్యహోచ్ఛరీ ద్ద్రీష్మవద్వాస్యపిచ బుద్ధిమాన్ ॥

శ్లో॥ అతిపాతిషురోగేషు నేచ్ఛేద్వ్యధిమిమంభిషక్

ప్రదీప్తాగార వచ్చీప్రసంతత్ర క్షర్యాత్రపతిక్రియాం ॥

2 రోగపరిధి :- మూ॥ సచైసంత్యరీమాణః సాస్తద్దోషం రోగయేత్
సహ్యోల్లేవాప్య వచారేణాభ్యస్తరి మత్సంక్లు కృత్వా భూయోపి
కరోతి॥

శ్లో॥ తస్మాదస్తర్భహితైశ్చ సంశుద్ధం రోగయేద్ద్రవణం ।

రూఢేష్యజీర్ణ వ్యాయామవ్యవాయాదీన్ వివర్జయేత్ ॥

వాతప్రకోప వ్రణమునకు స్నిగ్ధామ్లవణ ద్రవ్యముల తోను, పిత్తప్రకోప వ్రణమును శీతలోదకముచేతను, కఫ ప్రధాన వ్రణమునకు వేడినిచ్చే యౌరద్రవ్యములతో కూడిన మూత్రముచేతను తడుపుచుండిన శాంతించును.

జనుము, ముల్లంగి, మునగ, నువ్వులు, ఆవాలు, సురాబీజము, అవిసి, చెంగల్వకోష్ఠ, కృష్ణాగరులు వ్రణ పాచన ద్రవ్యములుగానున్నవి శంఖని (దంతెన), తోడుగ, జాజి, గన్నేరు, సూర్యకాంతపుచ్చెట్టు, వీనికషాయములు, అరగ్వధాది కషాయము వ్రణశోధన కారులని చెప్పబడినవి. ఈశోధన ద్రవ్యములను ఎనిమిది రూపములుగా ప్రయోగించ వచ్చును. (1) కషాయముతో వ్రణమును కడుగుట (2) వర్తిగా నుపయోగించుట (3) కల్కము వేసికట్టుట. (4) ఘృతము (5) తైలము (6) చూర్ణములను వ్రణముపైన జల్లుట (7) పూయుట (8) ధూపమువేయుట.

వ్రణరోపణ ద్రవ్యములలో ముఖ్యము లెవ్వియన:-
మర్రి, రావి, జువ్వి బెరడులతో తయారయిన శ్రేత కషాయము, శీతకషాయము, ఘంటవసు, స్వరసము, వీనిలో దేని నైన నుపయోగించ వచ్చును.

సుశ్మృతసంహితలో నీదిగువ చెప్పిన రోగము లన్నిటికి ఆషరేషను క్రియలు విఫలముగా వర్ణించబడినవి.

- (1) మూత్రాశ్మరి=Stone in the urinary bladder
- (2) అండవృద్ధి=Hydrocele
- (3) ఆంత్రవృద్ధి=Hernia

- (4) అర్శోరోగము=Piles
 (5) కణుతులు=Tumours
 (6) బాహ్యభ్యంతర విద్రధి=External and internal , abscess.
 (7) భగంధరము=anal fistula
 (8) వ్రణములు=ulcers, gastric, duodenal
 (9) ఆగంతువ్రణములు=traumatic wounds
 (10) అస్థిభగ్నములు=Bone fractures
 (11) సంధిచ్యుతములు=Dislocation of joints
 (12) శరీరగతశల్యములు=foreign bodies stuckup in the body
 (13) శలాశ్మతంత్రము=Diseases of ear, eye, nose, and throat.
 (14) చెవి, ముక్కు, చర్మముల సతుకులు=plastic surgery.

ఈ ఆపరేషను లన్నిటిని విపులముగా వర్ణించుట యీ గ్రంథముయొక్క యుద్దేశము కాదు. నేటి మోడరన్ సర్జనులు చేయుచున్న పెద్ద ఆపరేషను లన్నిటిని క్రీ. శ. ముందు 2500 సం॥రముల నాడేచేయబడుచుండెనని వినుట కెంతయో ఆశ్చర్యము కలుగక మానదు. క్రీ. శ. 3వ శతాబ్దములో బింబిసార చక్రవర్తి యాస్థానవైద్యుడు, జీవకుడను సతడు చాల గొప్ప సర్జను అని ప్రసిద్ధి గాంచెను. ఈ వైద్యుని ఆపరేషనులను, మూఢ గర్భచికిత్సలను (Extraction of

child in difficult labours) చేసినట్లు చరిత్రాధారములు కనిపించుచున్నవి. యస్త్రశస్త్ర సాధనోపాయముల లోను చికిత్సాద్రవ్యములలోను యిండుక భేదము లుండిన యుండ వచ్చునుగాని చికిత్సా పద్ధతిలో (principles and technic of operation) ప్రాచీన సవీనశాస్త్రము లొకేతీరుగా నుండుట గమనించదగిన విషయము. సాధనోపాయము, చికిత్సా ద్రవ్యముల నుపయోగించుటలో మోడరన్ సర్జరీ ఏవిషయములలోను ప్రాచీన సర్జరీకంటె మిన్న యనిపించును? ఆయుర్వేద సర్జరీయొక్క విశిష్టత లేమి? అని విమర్శించవలసి యున్నది. ప్రాచీన సర్జనులు నేటి డాక్టర్లు చేయుచున్న పెద్ద ఆపరేషనులను కడుసమర్థతతో చేయుచుండుట నిజము. అయితే వారు రోగికి బాధ తెలియకుండ నేమి యుపాయము లాచరించుచుండిరి? నేటివలెనే క్లోరోఫారం మొదలైన మత్తుద్రవ్యముల నుపయోగించినటుల కనిపించదు. మధ్యములను త్రాగించుచుండినటుల యున్నది. దీనివలన స్పృహ పూర్తిగా తప్పి పోదు. జ్ఞానవహాళక్తి మిగిలియుండును. కనుక కోయునప్పుడు బాధ యనుభవించవలసి యుండును. (semiconscious state) రోగిని బలవంతముగా నొక్కిపట్టుకొని, త్రాళ్లతో బంధించి కోయుచుండిరి. రోగి యశక్తుడై ఆపరేషనుచేయుచున్నంతసేపు బాధ ననుభవించుచునే యుండును. నేడు మనకు లభించుచున్నకోకైను (cocaine) వంటి సంజ్ఞాహరణ ద్రవ్యములనుకూడ ప్రాచీనసర్జనులు వాడినట్లు తెలుపలేదు. ఆపరేషను యనంతరము భాధోపశమనము నిమిత్తము యష్టి మధుకమువేసి కాచిన వెచ్చని ఘృతమును గాయముపైన పూయుచుండిరి. కనుక రోగికి ఆపరేషను బాధ తెలియకుండా

పూర్తియైన సంజ్ఞానిస్సంహన ద్రవ్యములను (Narcotics and paralytic agents) వాడకుండుట పెద్దలోపమనియే మనము గ్రహించగలము.

ఇక ఆయుర్వేద శస్త్రచికిత్సలలో నాచరింపబడుచుండిన అపూర్వ విశిష్ట విషయములను కొన్నిటిని గుర్తించి, నేటి సర్జనులు వీనినాచరణలోబెట్టి, మిగుల నుపకారులుగా నున్నవాటిని గ్రహించుటమేలు. ఆవిశిష్ట విషయము లెవ్వీయనగా :-

- (1) శస్త్రకర్మకు పూర్వోపచారవిధులు - శోధనక్రియలు చేయుట.
- (2) శస్త్రకర్మ నాచరించుటకు శుభతిథి వారసక్షత్ర ముహూర్తముల నిర్ణయించుట.
- (3) ఆపరేషను చేయబోవు శరీరభాగమును ముందుగా శుద్ధపరచి, ఆప్రదేశమున కధిష్ఠాన దేవతలనుగురించి స్తోత్ర పాఠములు చదువుట.
- (4) శస్త్రక్ర్మానంతరం ఉపచారక్రియలు, రోపణవిధులు, వేదనారక్షోఘ్నదూషములు, రక్షోఘ్నమంత్రముల జదువుట, స్త్రీలతోదర్శన, స్పర్శన, సంభాషణలు వర్జించుట, పథ్యనియమములు మోడరన్ సర్జరీలోకంటెను భిన్నములుగానున్న వాటిని పరిశీలించవలసి యున్నది.

అన్నిటికంటెను ముఖ్యవిషయము శుచిత్వము (Surgical cleanliness) గదా! ఆపరేషను శౌచపరిష్కృత్యలలో నాచరించుటయేగాక గాయము మానువరకును దాని నతిశుచిగా

నుంచి కాపాడవలెను. ఈ విషయమున ఆయుర్వేద తంత్ర
కారులు చెప్పిన రోగహేతుక సూక్ష్మక్రిములు, భూషణముల సాధనము
లతో నెంతవరకు కృతకృత్యులైరి? అను విషయము పరిశోధ
నాంశము కాగలదు.

4వ అధ్యాయము

సుశృతునకు సూక్ష్మక్రిముల జ్ఞాన మపారముగా కల
దనియే చెప్పవచ్చును. రోగహేతుక సూక్ష్మక్రిములను
గురించిన జ్ఞానమునకు భూతవిద్యయని పేరు. అష్టాంగాయు
ర్వేద శాస్త్రములో నిదియొక ప్రత్యేకభాగముగా వివరించ
బడినది భూతవిద్యాలక్షణమును చెప్పనప్పుడు “సూ॥ భూత
విద్యానామ - దేవాసుర - గంధర్వ - యక్ష - రక్ష - పితృ
పిశాచ - నాగ - గ్రహోద్యుష్సప్తమ చేతసాం శాన్తికర్మ -
బలిహరణాది గ్రహోపశమనార్థమ్॥” అని నిర్వచించిరి.

(సు. సూ. 1 అధ్యాయం)

ఇంకను—

శ్లో॥ భూతానీతి కృతా సాంజ్ఞాతేమాం సంజ్ఞాప్రప
క్షభిః॥ గ్రహ సాంజ్ఞాభి భూతాని యస్మాదేత్యనయాభివక్తౌ ।
విద్యయా భూతవిద్యాత్వమత ఏవ నిరుచ్యతే॥

(సు. ఉత్తర. అమానుష ప్రతిషేధనీ యాధ్యాయం)

అని చెప్పటవల్ల భూతశబ్దము నాయుర్వేదములో సాంజ్ఞా
వాచకముగా రోగహేతుక సూక్ష్మక్రిముల నుద్దేశించి
వ్యవహరింపబడినదని తెలియుచున్నది. ఈ భూతగణములకు
దేవ, అసుర, గంధర్వ, యక్ష, పితృ, నాగ, రక్ష, పిశా
చములని పేర్లు ఆయా జాతియొక్క గుణముల ననుసరించి

యుంచబడినవి. ద్యులోకవాసులైన దేవాసుర గంధర్వులు మనుష్యులను పీడించుచున్నారనుట పొరబాటు. ఈ విషయమును సుశ్రుతుడు స్పష్టముగా నాదేశించినాడు. శ్లో॥ నతే మనుష్యైః సహసం విశంతి నవామనుష్యాన్ క్వచిదా విశంతి| నవా విశంతీతి వదంతి మోహాత్ తే భూతవిద్యా విషయా దపోహ్యైః॥

(సు. ఉత్తర. 60 అధ్య. 19 శ్లో)

దేవసంభవులైన దేవాసుర గంధర్వులు ద్యులోక వాసులు. వారు భూలోకమునకువచ్చి మనుష్యులతో కలిసి ఎన్నడు నివశించరు. వీరే మనుష్యులను పీడించుచున్నారని భ్రమచెందువారు యీ భూతవిద్యాతంత్ర విషయములను తెలిసికొనజాలరు అని స్పష్టముగా చెప్పబడినది. మరి యీ భూతగ్రహాదులెట్టివి యనగా— “శ్లో॥ తేషాం గ్రహాణాం పరి చారకాయే శోటీ సహస్రాయుత పద్మసంఖ్యాః! అస్మగ్వసా మాంసభుజః సుభీమ నిశావిహారాశ్చ తమావిశంతి॥”

(సు. ఉత్తర. 60 అధ్య. 20 శ్లో)

కోట్లకొలది యసంఖ్యాకములుగానున్న యీగ్రహములు రక్తము, మాంసములను భుజించి వృద్ధియగుచుండును. మహాపరాక్రమము గలవి. అయినను సూర్యుని వెలుతురునకు జడిసి రాత్రులందు సంచరించును. చీకటి, నీడగల తావులందు పగలంతయునుండును. మరియు శ్లో॥ పృథివ్యామంత రిక్షేచయే చరంతినిశాచరాః! దిక్షువాస్తునివాసాశ్చ పాంతుత్వాం తే నమస్కృతా॥ అనిచెప్పిరి. అనగా ఈ ఘోర్మృతీయములు నేల మీదను అంతరిక్షములోను, అన్నిదిక్కులను, పాడుపడిన చీకటి గృహము లలోను నివాసములుగా నుండును. ఇంకను

సు. శా. 10 అధ్యాయములలో సూ॥ వాతాతపవిద్యుత్ప్రభా
పాదపలత శూన్యాగార నిమ్నస్థాన గృహచ్ఛాయావిద్యోభ్య
దుర్గహోపసర్గతశ్చ బాలరక్షేత్ |, అనియును సూ॥ నిత్యమ
వరోధతశ్చన్యాత్ కృతరక్ష ఉపసర్గభయాత్, ప్రయత్న
తశ్చ గ్రహోపసర్గే భ్యోరత్యైబాలాభవతి |, అనియును క్రిమి
నివాసస్థానములు పేర్కొనబడినవి, ఈసూక్ష్మ రోగక్రిములు
ఒకొక్క కాలములో విజృంభించి జనులను పీడించుచుండు
నని యీక్రింది వాక్యములవల్ల తెలియగలదు. సూ॥కృత్యాభి
శాప రక్షక్రోధోధర్మైః ఉపధ్వస్యంతే జనపదా | .....
దోషప్రకృతి విశేషేణ కాసశ్వాసవమధు ప్రతిశ్వాసిశిరోరుగ్
జ్వరైః ఉపతప్యంతే |

ఇంకను సుశ్రుతుడు వ్రణితోపాసనీయాధ్యాయములో
ఉపసర్గకృతవ్యాధులను (dangers of wound infection)
వివరించుచు “సూ॥ హింసా విహారాణి మహావీర్యాణి
రక్షాంసి పశుపతి కుబేరానుచరాణి, మాంసశోణిత ప్రియ
త్వాత్ క్షతజనిమిత్తం వ్రణిన ముపసర్పంతి” అని చెప్పి
నందున సూక్ష్మక్రిములు మాంస రక్త ప్రియులగుటంజేసి
గాయములలోకి తటచుగా సంక్రమించునని తెలియుచున్నది.
ఇవి వేదవిహితమయిన శౌచవిధుల సతిక్రమించు వారలకును,
అశుచి, భిన్నమర్యాద, క్షతగాత్రులను పొందుచున్నవి. ఈ
రోగహేతుక సూక్ష్మక్రిములను మూడు ప్రధాన గణములుగా
గుర్తించినారు.

1. పశుపతి యనుచరులు - మనస్సు యింద్రియము
లను వికలమొనర్చి, భ్రమ, ప్రలాప, ఉన్నాదములను కలి

గించును. (Cause mental derangement)

2. కుబేరానుచరులు:- ఇవి యక్షరక్షో గణములకు చెందిన క్రిములు. శారీరిక బాధలను మాత్రమే కలిగించును. (Cause bodily suffering)

3. కుమారానుచరులు:- పసిపిల్లలను వశపరచుకొని బాధించును. ఇవియే బాలగ్రహములు (Cause children diseases).

మరియు బాంబాయిలో సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేదపండితులు పండిత మారిప్రపన్నజీశర్మగారు రచించిన రసయోగ సాగర మను గ్రంథములో క్రిమిజన్యరోగముల గురించి నీవిధముగా వర్ణించినారు.

“రోగాశాం నిదానాని అపరిసంఖ్యేయాని భవంతి। తేష్వాగంతుషు క్రిమయో విశేషేణ కారణాని అదృష్ట త్వేన తేషాం దుష్పరిహర యత్వాత్। తేష్వాంచ క్రిమిణాం పరి సర్పణ శీలత్వాత్ సర్పాయితీ। తత్తద్వేదన సమూహస్య కారణాత్ యాతుధానా యితచ నామ యజుర్వేదే స్థాపితం॥ రోగహేతుక సూక్ష్మక్రిములను ఆయుర్వేదతంత్ర కర్తలు ఆగంతుక హేతువులుగా నెంచిరి. వీనికి యాతుధానులని అధర్వణ వేదములో వ్యవహారముకలదు.

సుశుతుడు నిదానస్థానం 5 అధ్యాయములో:-

శ్లో॥ సర్వాణి కుషాణి సవాతాని సపిత్రాని స కఫాని

సక్రిమిణి చోప దిశ నై॥ అనియును- ఔషధ్విక వ్యాధుల వ్యాపన పద్ధతిని చెప్పునప్పుడు- శ్లో॥ ప్రసంగా ద్దాత్ర సంస్పర్శాత్ నిశ్వాసాత్సహ భోజనాత్। సహశయ్యా

సనాచ్ఛాపి వస్త్రమాల్యాను లేపనాత్ | కుష్ఠం జ్వరశ్చ
 శోషశ్చ నేత్రాభివ్యంద ఏవచ | ఔషధసర్వక రోగాశ్చ సంక్రా
 మంతి నరాస్తరమ్ || అని వివరించినాడు.. మరియు మలేరియా
 జ్వరమునకు రురుజ్వరమనియు, ఈజ్వరమనియు అధర్వణ
 వేదములో వ్యవహరించబడినది. ఈజ్వరమును కలిగించే
 యాతుధానులు (Malarial parasites) స్థిరనివాసములను
 చెప్పు సందర్భమున:-

ఉలూకయాతుం సుషులూకయాతుం జహిశ్వయాతు
 ముతకోకయాతుం సుపర్ణయాతు ముతగృధ్రయాతుం దృష
 యేవ వ్రణస్త్రిణదక్షిణంద్రమ్ ||

(అధర్వవేదం 8 కాండ 4 సూక్తం 22 మంత్రం)

ఉలూకము=గుడ్డగూడ; సుషులూక=గబ్బిలము;
 శ్వ=కుక్క; కోక=తోడేలు; సుపర్ణ=డేగ; గృధ్ర=గడ్డ
 యీ జంతు పక్షి శరీరములో మలేరియాక్రిము లెల్లప్పుడు
 స్థావరముగా నుండి, వీని మలముతోకలిసి బయటికివచ్చి
 జనులు త్రాగేనీళ్ళతో కలిసి మనుష్యులకు సంక్రమించు
 చున్నవి.

ఇంత స్పష్టమయిన జ్ఞానము సుశ్రుతున కలిగియుండగా
 ఆపరేషను చేసేటప్పుడు గాయములలోకి క్రిములు సంక్రమించ
 కుండ తగిన శౌచపద్ధతుల (Antiseptic methods such
 as sterilisation of hands and surgical instru-
 ments) నాచరించకుండునా? అంతంత పెద్ద ఆపరేషనులు
 జయవంతముగా చేయగలిగెనుగదా! అతడుపయోగించిన
 ఓషధి కషాయములు, ఓషధీయక్త ఘృతము, ధూపద్రవ్య
 ములలో నెట్టి క్రిమిహర శక్తులున్నవో కనిపెట్టవలసియున్నది.

క్రిముల ప్రవేశము గనినంత మాత్రమున వేదనాసామర్థ్యము వానికి కలుగదు. “నైనం ఘ్నంతి రక్షంసి న పిశాచా సహంతే దేవానా మోజః ప్రథమజంహి ఏతత్” అని చెప్పటవల్ల ఓజస్సు మిక్కిలిగా నభివృద్ధిజెందిన ఊర్జశక్తి అన్నిరకముల క్రిములను జయించుచున్నది. మరియు “.....పూర్వం హితసేవనం సాత్త్వికోల్ప తయావావి దీప్తాగ్నే స్తరుణస్యచ, స్నిగ్ధవ్యాయామ బలీనాం విరుద్ధం వితతం భవతి” (సు. హితాహితీయాధ్యాయం) ఇంకను “వ్యాయామ శీలోబలవాన్ శిశుశ్చ స్నిగ్ధో అగ్ని మాంశ్చాపి మహాశనశ్చ! అప్నోతి రోగాన్న విరుద్ధజాతాసీ అభ్యాసతో వాల్ప తయాచ జంతుః” (సు. హితాహితీఅధ్యాయం) హితాహార విహారపద్ధతుల నతిక్రమించువారలను, అసాత్త్వికముగా వ్యవహరించువారలను క్రిములు బాధించును గాని అగ్నిదీప్తి చక్కగానుండి తరుణవయస్సులోనున్నవారిని, స్నిగ్ధశరీరులను, వ్యాయామము చేయుచుండువారిని, బలిష్ఠమయినవారిని క్రిములేమియు చేయజాలవు. కనుక ఊర్జస్కరమయిన రసాయనాది ఓషధిసేవనమువలన రోగులను క్రిముల నుండి రక్షించవచ్చును.

క్రిస్తు వెనుక 18 శతాబ్దములో మైక్రోస్కోపుయంత్రము కనిపెట్టబడిన పిమ్మట మనకు సూక్ష్మక్రిమి జ్ఞానముకలుగుచున్నదిగదా. ఇంతకుపూర్వము కొన్ని వేల సంవత్సరముల క్రిందట మహర్షులకు సూక్ష్మక్రిములను గురించిన యింతటి విపులమయిన జ్ఞానమెట్లు కలిగినదని చదువరులు సందేహించవచ్చును. మహర్షులు దివ్యజ్ఞాన సంపన్నులనియు, దివ్యచక్షువు (మనస్సు)తో చూడగలిగిరనియు చెప్పిన యీరోజు

లలో నమ్మువారెవరు? ఇదంతయు ఊహగానముని నిరాకరింతురు. కాన అధర్వవేదము 4వ కాండ 20 సూక్తములో పితృచక్షయ మంత్రములో మైత్రోస్కాపువంటి 'బిబ్రిణి' యను ఒక దివ్యోషధి వారికి లభించినటుల తెలియుచున్నది.

కశ్యపుడు యాయోషధీసాయమున భూమి అంతరిక్షములో వ్యాపించియున్న సర్వరోగ క్రిములను చూడగలిగెనని యీమంత్రము చెప్పుచున్నది. కశ్యపుని వృత్తాంతము చరిత్రకతీతవిషయము. కాని క్రిస్థశకము 3వ శతాబ్దిలో బింబసారుని ఆస్థాన వైద్యుడయిన వృద్ధజీవకునికి యిట్టి మహత్తర ఓషధిలభించెనని చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. దీనిసాయమున నేటి యక్కురే యంత్రమువలె శరీరాభ్యంతర భాగములను సజీవులలోనే దర్శించగలిగి ప్రేగులలో చిక్కుకొన్నరాళ్ళు తీసివేసెనట. ఇదియు నమ్మదగిన విషయముకాదా? ఓషధుల మహత్వమును పూర్తిగా నెఱిగినవారెవరు? ఈ ఓషధియే మనకిప్పుడు లభించిన సమృద్ధి చేయవలసినదేమి?

3వ అధ్యాయము.

అల్లోపతి శస్త్రచికిత్సా విధానము

(The Modern Antiseptic Surgery)

సుమారు నూరుసంవత్సరముల క్రిందటనుంచి డాక్టరు లిప్పరుగారి సిద్ధాంతముల ననుసరించి ఆధునికపద్ధతులపైన శస్త్రచికిత్స శివవేగమున దినదినాభివృద్ధి యగుచు, నేటికి యత్యున్నతస్థాయికి వచ్చినది. ఇంతకుపూర్వము శస్త్రచికిత్స చేయబడినవారు తిరిగి స్వస్థతనొందుట యనుమానాస్పద

ముగా నుండెను. ఆపరేషనులు సక్రమముగా జయవంతముగా జరుపబడినను, గాయము చీముపట్టి రోగి చిరకాలముపంచము పట్టుటయో లేక మరణించుటయో జరుగుచుండెను. డాక్టరు పేస్చూర్ గారు సూక్ష్మక్రిమి సిద్ధాంతము లిష్టరుగారి పరిశోధనలకు దారిచూపినది. ఈయన కనిపెట్టిన నూతన శౌచపద్ధతుల (Surgical cleanliness - Sterilisation of wound, surgeon's hands and even materials relating to operation) ననుసరించి చేయబడిన ఆపరేషనులన్నియు జయవంతముగటయేగాక రోగులు అచిరకాలములో స్వస్థులగుచు వచ్చిరి. దీనికితోడుగా 1842 సం॥రములో సర్ జేమ్సుసింమ్సన్ గారు కనిపెట్టిన స్ట్రోరోఫారమ్ రోగులకు ఆపరేషను చేయునప్పు డనుభవించు చుండిన బాధను తెలియకుండా నొనర్చెను. ఈమందు సాయముతో నేడు మెదడును ఆపరేషను చేయుచున్నారు. ఉదరావయవముల నవలీలగా నాపరేషను చేయగలుగుచున్నారు. శ్వాసావయవములను, గుండెపై నకూడ నాపరేషనులు జయవంతముగా నేడు జరుగుచున్నవి. ఈరోజులలో ఆపరేషనువలన భీతి ప్రజలలోకూడ మాయమైనది. లిష్టరుగారి శౌచపద్ధతులు (antiseptic methods) రోగుల సనతికాలములో తేర్చుటకు ఎక్కువగా తోడ్పడినవి. కనుక 'డాక్టరు లిష్టరు శస్త్రచికిత్సా శాస్త్రమునకు పితయనియును; సర్ జేమ్సుసింమ్సన్ గారి స్ట్రోరోఫారమ్ ఉపమాత (hand maid of Surgery) అనియు ప్రసిద్ధములై నవి.

నూతన పరిశోధనలతో, ఆధునిక యంత్ర పరికరములతో దినదిన ప్రవర్ధమానమగుచు, విరాజిల్లుచున్న ఆధునిక

శక్త్రువైద్యములోనుంచి యుపయుక్తములగు వాటిని నెల్లను చేర్చుకొని, ఆయుర్వేదవైద్యులు కర్మపథాభ్యాస మొనరించి నచో నాయుర్వేద శాస్త్రము (శల్యతంత్రము) సంస్కరింపబడి వృద్ధికాగలదు.

ఆయుర్వేదవైద్యులు పరిగ్రహించవలసిన ఆధునిక విషయము తెల్పియినగా—

(1) క్లోరోఫారమ్ మందును ఆపరేషను చేయుటకు ముందు ఎట్టిప్రమాదములు వాటిల్లకుండ రోగికి వాసనచూపు కొశల్యమును అభ్యాస పూర్వకముగా సంపాదించుట. ఇందు వలన రోగికి బాధ తెలియకుండును. చికిత్సకునకును సుఖ కరముగా పనిచేయుటకు వీలొసంగును.

(use of chloroform)

(2) చిన్న ఆపరేషనులు చేయుటకు కొకేసు, నోవకేసు వంటి తిమ్మిరెక్కించు మందు యింజెక్షనులను ఆపరేషను చేయవలసిన భాగములందు గుచ్చి బాధ తెలియకుండ చేయుట

(3) శల్యావశిష్టములగు శరీరాంతర్భాగములయొక్క యధార్థస్థితులను తెలిసికొనుటకు ఆధునిక యస్త్రపరికరణము లను, — అనగా వివిధరకముల ఏషణీయస్త్రముల (Scopes or visual instruments and x-ray photos and Screening methods) సాయముపేషించుట.

(4) చికిత్సకుడు తనచేతులను, ఆపరేషను చేయవలసిన భాగమును, ఆపరేషను సామానులను శుద్ధిచేయవలసిన క్రమములను, నేర్చుకొనుట. (Sterilisation of surgical

VIII భాగము

ప్రసవశాస్త్రము, స్త్రీరോഗముల చికిత్సలు.

(Midwifery, gynecology and diseases of children)

సంశాఖిస్త్యుద్ధి, సంస్కృతానామ బడియులు, సంశా
నము దీర్ఘాయువును కలిగి నృకగాతులై నానోగ్యముగా
పెరుగుట, మొదలైనవి దాంషశ్యాజీవిత లక్ష్యములు.

ఈయుదేశముల నెరవేర్చుకొనుటకుగాను పురుషునకు
బ్రహ్మచర్య నియమములు, గృహస్థాశ్రమ స్వీకారము
25 సంవత్సరముల వయస్సునాటికి పిచ్చుటను శాస్త్రములు
బోధించినవి. సంస్కృతానామ, దీర్ఘాయువుగల పుత్రుల బడియ
గోరు దాంషములు స్త్రీయొక్క- ఋతుచక్రములలో శుభతిథిచార
నక్షత్ర లగ్నములను చూచుకొని మైధున క్రియకు గడంగ
వలెనని విధించిరి. కామేచ్ఛ దీర్ఘకొనుటకు చేసిన స్త్రీ
సంభోగము పశుశ్యముగా భావించబడినది.

ఋతుమతియైన స్త్రీ, శాస్త్రములలో విధించినప్రకా
రము ఋతుచర్య, సంభోగనియమములు పాటించినచో దీర్ఘ
యుష్మంతులగు సుపుత్రులను బడియును. గర్భమును ఫలించిన
పిమ్మట, దానిని సక్రమముగా పెంపొందించు భారమంతయు
స్త్రీపై నయున్నది. కనుక గర్భిణీవ్యవహారవిధులు సుశుభ
శారీరములో గర్భాన్వకాంతి సందర్భమున విపులముగా చెప్ప
బడినవి. గర్భిణీస్త్రీయొక్క- చేష్టలు, మనోప్రవృత్తులు
గర్భమునందూ ప్రతిఫలించును. కాన గర్భిణీవ్యవహార ఫలము
లను గుర్తించి, శాస్త్రమువిధించిన ప్రకారము స్త్రీ ఆహార

విహారాదుల నాచరించినచో సుగుణవంతులు, మేధావంతులు, దీర్ఘాయురారోగ్యముగల సంతానముకలుగ గలదు. పాశ్చాత్య శాస్త్రములలో మనస్సునకంటే శరీరమునకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చి, యిందుకనుగుణముగా ఆహారవిహారములందు శ్రద్ధచూపించిరి. గర్భిణ్యోపచార విధులు (Antinatal care) భావి సంతానముయొక్క ప్రకాశమునకు పునాదిగా నున్నవి.

ప్రసవకార్యము స్వాభావికముగా జరుగును. కష్టప్రసవములు వెయ్యింటి ఒదికేసులలో విధిక్మతములు (accidental). మిగిలినవి మంత్రసాని తెలివిలేకుండువలన సంభవించుచున్నవి. కవలలు పెరుగుచు ప్రసవసమయమునకు ఒకదానితోనొకటి పెనవైచుకొనుట (inter locking of the babies), మావి శిష్టస్థానమున నతుకుకొని యుండుట (placenta previa), లోపలిబిడ్డ వికారముగా పెరుగుట (Hydrocephalus), కణుతులు గర్భాశయము ననుసరించియు బిడ్డవచ్చు మార్గములోను పుట్టుట (Uterine tumours) విధిక్మతము లనబడును. మనవారు వీనిని కర్మ హేతు ఫలములని పరిగణించిరి.

అనారోగ్యముగా పృథ్వియైన గర్భము విషయములో తెలివియైన మంత్రసాని నొప్పులారంభము కాగానే ముందుగా లోపల బిడ్డ సరియైనతీరున శిరస్సు యోని మార్గముగా వచ్చుట కుద్యుక్తమైయున్నదో లేక వక్రమార్గమున నున్నదో తనివి పరీక్షించి చాకచక్యముతో గుర్తించి, వక్రమార్గమున నున్న ద్దానిని సరియైన మార్గములోకి త్రిప్పియించవలెను. ఇది

కష్టప్రసవమును నివారించు యుపాయము. పిమ్మట ప్రసవ నొప్పులు నిరాటంకముగా సాగుచుండుట కభ్యంతరములుగా నుండిన మలమూత్రావరోధములను ఉపాయము చేతను తొలగించవలెను. (catheterisation and enema) ఇందుకు మూత్రమార్గమున రబ్బరుగొట్టము నెక్కించి తీసివేసి, (తొలుతనే అముదమా త్రాగించుట మేలు) ప్రసవించుచున్న స్త్రీకి పుష్టి కరపానీయములనిచ్చి, ధైర్యమును పురిగొల్పవలెను. నొప్పులారంభ మయిన పిమ్మట ఉమ్మనీటి సంచిపగులగానే మంత్రసాని పరిశుభమయిన చేతిని యోని మార్గమున దూర్చి అయిదు వ్రేళ్లు సుఖకరముగా గర్భ ముఖద్వారములోకి పోవుచున్నవో లేదో చూడవలెను. ఇది తగినంతగా వికసించక పోయినను లేక నొప్పులూగిపోయినను లేక రక్తస్రావమధికముగా యుండినను ఉపేక్షించక, వెంటనే వైద్య నిపుణుని కొరకు కబురంపవలెను. అంతయు సక్రమముగా నున్నప్పుడు బిడ్డ శిరస్సు భగద్వారమువరకు వచ్చువరకు కనిపెట్టుకొనియుండవలెను. శిరస్సు భగద్వారముదాటి వెలుపలికి వచ్చేటప్పుడు మంత్రసాని సాహాయము అవసరమగును. నొప్పి వచ్చినప్పుడెల్ల భగ, గుద రంధ్రముల మధ్య చర్మము ఎత్తుగా ఉబ్బుచుండును. అప్పుడు మంత్రసాని అరచేతితో నా భాగమును యొత్తిపట్టుకొనిన చర్మము చినుగుటసంభవించదు. సుఖపుగా భగవ్రంగరము బిడ్డసిరస్సు పైనుండి జారి సిరస్సు బయటికి వచ్చును. పిమ్మట కొలదిసేపటికే బిడ్డయంతయు యూడి, బయట పడును.

పిమ్మట మంత్రసాని పుట్టిన బిడ్డకు శ్వాసలాడుచున్నవో లేదో చూచి శ్వాసలారంభమగుట ఆలస్యమయినయడల

గాని బబ్బుకాదు. సక్రమముగా జరిగించిన కాన్పులలో బాలింతకు ఎట్టిమందు లియ్యవలసిన ముండదు. మోడరన్ శాస్త్రము ప్రకారము ఎర్గట్ మందు రెండుపూటల పదిహేజుల వరకు త్రాగించెదరు. ముందే శయిలు పిప్పల్యాది అవలేహమును తయారుచేసి యిచ్చుచుందురు.

పుట్టిబిడ్డకు తల్లిచాలే ప్రశస్తమయిన ఆహారము. ఇది భగవద్దత్తమగుట వలన ప్రస్థమునకు నాటి యితరచాలెవ్వయు కాజాలవు కాని ప్రస్థస్థితికి వోహదగిరమైన యాహారవిహారములను తీసుకొనుటలో బాలింత శ్రద్ధవహించవలెను. ఇతరపాలపూద పెరిగిన బిడ్డలకింటె తల్లిచాలను త్రాగుచున్న పిల్లలు ఆరోగ్యముగా పెరుగుదురు.

ఆయుర్వేద శాస్త్రములో ప్రసవక్రియాచరణ పద్ధతి ప్రసూతి యుగచారములు పైన వివరించిన విధముగానే బోధించిరిగాని సంగ్రహముగా సూత్రప్రాయముగా నున్నవి. బాలోపచరణవిధులు, బాలరోగ చికిత్సలు అతివిపులముగా నుండుట జూడవచ్చును.

స్త్రీరోగ బాలరోగ చికిత్సలను ఆయుర్వేద శాస్త్రములో ప్రత్యేక భాగముగా రచించి, దీనికి కొమారభృత్యమని పేరుబెట్టి బాలగ్రహ చికిత్సలగురించి విపులముగా నే యున్నది. ఇంతటి విజ్ఞానము మోడరన్ వైద్యములోనే లేదని చెప్పవచ్చును విశేషమేమనిన ఆయుర్వేదచికిత్సలతో మంత్రశాస్త్రమును కూడ జోడించిరి. ప్రసవసమయములోను, భృష్టు కోయిగ పుష్కలము, స్త్రుక్యపాన ముప్రక్రియించునప్పుడును కొన్ని రక్షోష్ణు, పిశాచక్షయన యుద్ధిరములను చదువు

- (3) రెండు కాళ్లుకలిసి ,, ,, = both legs ,,
 (4) రెండు చేతులు ,, ,, = both hands ,,
 (5) పృష్ఠము ,, ,, ,, = breach ,,
 (6) రెండేసి భాగములుకలిసి ,, ,, = double ,,
 (7) గర్భాశయములోపల బిడ్డ అడ్డముగాతిరిగి యుండుట
 = transverse presentation
 (8) కవలలు చిక్కకొనుట = twins locked together
 or interlocked

ఈ వివిధ మూఢగర్భ స్థితుల నెదుర్కొని బిడ్డను బయటికి లాగివేయుట కుపాయములు చక్కగా వివరింపబడినవి. వీని యాచరణకు విశేషానుభవమును సంపాదించవలసి యుండును.

కర్తవ్యము :- ఆయుర్వేదశాస్త్రములో ప్రసూతితంత్ర భాగము చాల సంగ్రహముగాను, అసంపూర్ణముగాను యున్నందున విశేషవిషయములను మోడరన్ వైద్యమానుండి గ్రహించవలసియున్నది. గర్భశాస్త్రము (embryology), గర్భిణ్యోపచారములు (antinal care), గర్భవ్యాధులు (Diseases of pregnancy), సుఖప్రసవమును జరిగించుట (management of normal labour) ప్రసవానంతర మాతాశిశు సంరక్షణ పద్ధతులు (post natal care of mother and child) సూతికారోగ బాలరోగ చికిత్సలు (Diseases of puerperum and diseases of childhood), స్త్రీరోగములు - అనగా యోని, గర్భాశయరోగములు (Gynecology) విషయములు ప్రత్యేకనిపుణుల యను

భవములతో నొక్కొక్క విషయమున కొక్కొక్క ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రచురింపబడినవి. గాన ఆయుర్వేద వైద్యులు వీనినెల్ల చదివి ఆవిష్కాసముతో కర్మపదార్థ్యాని ముసరించ దగును. మూసగర్భ చికిత్సకు ఆధునిక యంత్రశస్త్ర పరికరణముల నుపయోగించుట కెట్టియభ్యంతరములేదు. లైసాల్ మొదలైన antiseptics) ద్రవములను వాడుచుండుట ప్రమాదముకాదు. ఇక గర్భిణ్యనస్థలోను, ప్రసవసమయమునను, సూతికాగోగములకు ఆయుర్వేదీయాను సాగముగా దేశీయమందులను వాడుచు, చింతకంటె త్వరితముగా మేలొనర్చునని నమ్మకముగల విదేశీయాపధములను, యింజెక్షనులను అనసరిములనుబట్టి వాడుకొనుట తప్పుకాదు. ఆప రేషనులకు మోడరన్ వైద్యుల సహాయ ముపేక్షించదగును.

IX భాగము

ఆరోగ్యశాస్త్రము

Health and Hygiene

మనస్సు శరీరములయొక్క సుఖకర స్థితియే నారోగ్యము. బాధాకరస్థితియే రోగమనబడును. *శరీరధాతువులు, వాతపిత్తకఫములు, జఠరాగ్ని, శరీరబలము, మనస్సు యింద్రియములయొక్క సౌమ్యస్థితియే ఆరోగ్యమని ఆయుర్వేదం నిర్వచించును. జీవితావసరములైన గాలి, నీరు, ఆహారములు, శుచిగానుండుట, ఆరోగ్యదాయకములుగా నుండును. వ్యాయామము, మానసిక పరిశ్రమ, విశ్రాంతి, నిద్ర, అభ్యాసములు, మలప్రవృత్తులు సరియైనపద్ధతుల ననుసరించిన్న వయస్సు, బలములననుసరించిన్ని, తగినంతగా నుండినచో ఆరోగ్యవంతులుగా నుండగలరని పాశ్చాత్యుల యారోగ్యశాస్త్రము బోధించును. కనుక ఆహార పానీయము లందు శౌచపద్ధతుల (Hygiene and Sanitation rules) నెక్కువగా వివరించిరి. ఆయుర్వేదము శరీరమునకంటె మనస్సునకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చుచున్నది. గనుక శారీరిక శౌశముతోబాటు మనస్సును శుద్ధిపరుచుకొను టవసరము.

శ్లో|| *సమదోషస్సమాగ్నిశ్చ, సమధాతుసులక్రియః|

ప్రసన్నాత్మేంద్రియమనాః స్వస్థయిత్యభిధీయతే||

(అ. హృ)

శ్లో|| నిత్యంహితాహారేవిహరి సేవీ. సమీక్ష్యకారీ, విషయేద్యసక్తః,
దాతా సమస్సత్వపః క్షమావాన్ ఆప్తోపసేవీచభవత్కరోగః|

(చరక)

కనుక వ్యక్తిగతమయిన దినచర్య, ఋతుచర్య, అహార నియమములు, బ్రహ్మచర్యవిధి, శుచిత్వము, సదాచారాభ్యాసములు సద్వర్తనము, మనస్సును నిర్మలముగా నెల్ల వేళల అనందమయముగా నుంచుకొనుట ఆరోగ్య సాధకము లని ఆయుర్వేదము స్వస్థవృత్త ప్రకరణమున విపులముగా చర్చించును. రోగములు సంభవించిన పిమ్మట, వాటి నివారణోపాయముల వెదకుటకంటె నారోగములు రాకుండ చేసికొనుటే యుత్తమ పద్ధతియని (Prevention is better than cure) మన ప్రాచీనులును నేటి మోడరన్ వైద్య పండితులును చెప్పినారు. నిత్యము హితమితాహార విహారముల ద్వారా శరీరమందలి ఊర్జశక్తి మిక్కిలి యభివృద్ధి జెంది (Vitality or disease resisting power) ఆరోగ్య పంతులుగా నుండగలరు, మిథ్యాహార విహారములే సర్వరోగములకు హేతుతులని ఆయుర్వేదము బోధించుచున్నది. మిథ్యాహారవిహారములు శరీరయంత్రమును సౌమ్యముగా నాలించుచున్న వాత పిత్త కఫములను ముందుగా దుష్టమొనర్చి నందున, యివి మిగిలిన శరీరధాతువులను నెఱచుటచే రోగములు సంభవించును గనుక వాతాదులను నెల్ల వేళల సౌమ్యస్థితిలో నుంచుకొనుటకు నిత్యము హితమితాహార సేవనము, సద్వర్తనాదుల బోధించియుండిరి. ఈవిధముగా వ్యక్తిగతారోగ్య విధుల నాచరించుచుండిన సాంఘిక రోగము లెట్లు సంభవించకుండును? సంఘశ్రేయస్సు నాలోచించువారి సంఖ్య ఎప్పుడును బహుస్వల్పముగా నుండును కనుక సాంఘిక జీవితములో నొకవ్యక్తి ప్రవర్తించవలసిన విధుల నతిక్రమించకుండ నతి భక్తిశ్రద్ధలతో నాచరించుటకు

గాను మనవారు ఆచారములను పేరుతో మనువు ధర్మశాస్త్రమును నిర్మించిరి. ఈ శౌచసంబంధమయిన ఆచారముల తిక్రమించు వారలకు పాపము సంభవించునని భయపెట్టిరి. హైందవులు పుణ్యమందాశక్తి, పాపమనిన భీతిని కలిగినవారు. కనుక సాంఘికాచార విధుల సతిక్రమణము పాప హేతువు అని చెప్పటచేతను, సర్వులు వీని సతి భయభక్తులతో నాచరింతురు. పాపభీతి తక్కువైన యూరోజులలో సాంఘికాచార విధుల సతిక్రమించు స్వార్థపరులను శిక్షించుటకు శ్రద్ధాత్మము శాసనము లొనర్చి అమలుపరచుట అవసరమగుచున్నది.

మరియు ఉపవాసములు, వ్రతములు వ్యక్తిగతమయిన ఆరోగ్యసూత్రముల నవలంబించుటకు తోడ్పడును. పండుగలు, తీర్థయాత్రలు. జాతరులు, సాంఘిక సహకార సహజ వన పద్ధతులను బోధించును. అష్టాంగ హృదయ సూత్రస్థానము స్వస్థవృత్తప్రకరణమున వ్యక్తియొక్క దినచర్య, ఋతుచర్య, ఆహార విధులు అతివిపులముగా చెప్పబడినవి. ఈ చెప్పిన ప్రకారము వర్తించు మానవున కారోగ్యము వర్ధిల్లుననుటకు సందేహములేదు. వ్యక్తి యారోగ్యమును కాపాడుకొను టెంత యవసరమో సంఘక్షేమమును కాపాడవలసిన బాధ్యతకూడ నంతకంటెను ఎక్కువ ప్రధానమని చెప్పిరి. సంఘక్షేమమును కాపాడుటలో ప్రతివ్యక్తియు సహకరించవలసియున్నది. వ్యక్తిగతారోగ్య విధులకు (personal hygiene) అవియును, సాంఘికారోగ్య శౌచ విధులకు (Social hygiene or Sanitation) అనియు

- (2) పక్షం, సఫేనం, కలుషం, సదుర్గంధం, సబుద్బుదం!
ఉష్ణం, సమృత్తికం, తూరం త్యజే దాచమనే జలం”॥
(అపస్తంబస్మృతి)
- (3) పానీయదూషకే పాపంతద్వైవ విషదాయకే!
యత్తదేకస్సలభతాం యస్యాస్యోమ మతేగతే॥
(వాల్మీకిరామాయణం - ఆయోధ్యకాండ)
- (4) దృష్టిపూతం న్యసేత్పాదం, వస్త్రపూతం పిబేజ్జలం!
సత్యపూతం వదేద్వాక్యం, మనఃపూతం సమాచరేత్ ॥
(భాగవతం - ఏకాదశస్కంధం)
- (5) నాపునూత్రం పురీషం వాష్ఠీవనం వాస ఉత్సుజేత్!
అమేధ్యలిప్తమన్యద్వా లోహితం వావిషాణివా॥
(మనుధర్మశాస్త్రం - షష్ఠాశ్వాసాధ్యాయం)
- (6) మునిదేవాలయారామ వల్మీకజలభస్మ గోమయదూర్వా
సన్యతే తసః పర్వతాశ్చభూగర్తేషు నోత్సుజేన్మల
మూతే॥ (గౌతమనూత్రం - 1వ ఖండం - మొదటిపన్నం)
- (7) “శకృన్నూత్రస్థీవనరేతాం న్యపుననిషీపేత్”
తీరదేశస్థః తౌళయేన్మలందేహజం
(గౌతమ - 9 ఖండం 1పక్షం)
- (8) సబుద్బుదాభి ర్షఫేనాభి ర్షోచ్ఛిష్టాభి ర్షతూరాభి ర్షవి
వరాభి
ర్షకలుషాభి ర్షోష్ణాభి... స్త్రీరపోహదంసంగమూఃపిబేత్ ॥
(బౌద్ధాయననూత్రం)
- (9) “అనుష్టాభి ర్షఫేనాభి... శౌచేఘ్నసర్వదాచమే॥
(నునుస్మృతి - 2 అధ్యాయం 2 శ్లోకం)

- (10) సమూత్రం పథికుర్వీత సభస్మని, సగోవజే!
సఫాలకృష్టే సజలేనచి త్యాంసచపర్వతే
(మను - 4 అధ్యాయం - 45-46 శ్లో)
- (11) సనదీతీర మానాద్యసచ పర్వతమస్తకే!
విణ్వాతస్య విసర్జనం॥
(మను. 4 అధ్యాయం 47 శ్లో)
- (12) ఆపశ్చుద్ధా భూమిగతా వై తృప్త్యం యాసుగోగ్భవేత్!
అవ్యాప్తాశ్చేద మేధ్యేన గంధవర్ణరసాన్వితా॥
(మను. 5 అధ్యాయం - 128 శ్లో)
- (13) “సతుమేహేన్నదీ చ్చాయా వత్తగోష్ఠాంబు భస్సుసు”
(యాజ్ఞవల్క్య - ఆచారకాండ 1 ప్రకరణం 124 శ్లో)
- (14) “స్త్రీవనా సృక్మశ్చున్మాత్ర రేతంస్యస్థు సస్త్రీవేత్”
(యాజ్ఞవల్క్య - 1 ప్రకరణం 137 శ్లో)
- (15) “శుచిగోతృప్తి కృత్తోయం ప్రకృతస్థం మహీగతమ్”
(యాజ్ఞవల్క్య - 1 ప్రకరణం 163 శ్లో)
- (16) “జలేదేవాలయే గోష్టే యజ్ఞభూమౌ శవక్షయే!
గర్తేపథి సదీతీరే యజ్ఞవృక్షస్య సన్నిధే! స్త్రీసన్నిధౌ
మహాకూపే దేవోద్భాససమీపతః! ఏతేషుయది
మేహేన మలమూత్రేస్పజేన్నరః! సపాపాత్మా
మహాఘోరే చిరంతివృతి దారుతే
- (ఆపస్తంబ - 2వ పటలంకాకాండ)
- (17) “యన్మయా దూషితంతోయం శారీరఘ్నం సంయుతం!
తస్యపాప విశుద్ధర్థం యత్కౌణ్ఠ తర్పయామ్యహం॥”
(ఆపస్తంబానుష్ఠానం - 3 పటలం - స్నానప్రకరణం)

(18) “స్నాత్వా రజక తీర్థేషు పునస్నానే నశుద్ధ్యతే”
 నద్యాంయచ్చ పరిభ్రష్టం నద్యాంయచ్చ వివర్జితం।
 గతప్రత్యాగతం చైవ తత్త్వోయం పరివర్జయేత్
 (వ్యాసస్మృతి)

(19) “అగ్రాహ్యస్వగ్నిమా అపోనద్యా ప్రథమవేగికాః।
 ప్రక్షోభితాశ్చ కేనాపి యాశ్చ తీర్థాద్వినిసృతాః॥”
 (యోగయాజ్ఞవల్క్య)

(20) మయాకృతం మూత్రఫూరిషశౌచం। గంధూషణక్షౌణ
 మేహనేచ। వస్త్రస్యసంక్షౌళణ జంచదుష్కృతం,
 క్షమస్యగంగే మమసుప్రసన్నా॥”
 (విశ్వామిత్రస్మృతి - 2 అధ్యాయం)

(21) “శతహస్తం పరిత్యజ్య మూత్రం కుర్యాత్తలాశయః॥
 శతద్వయం ఫురీషంతుతీర్థే చైవ చతుర్ధణం॥

(22) అషఃపూతా భవంత్యేతా వస్త్రపూతా సముద్భూతాః।
 అఘేనా (మునిశార్దూలా) నాదేయాశ్చ విశేషతః।
 జంతుభిర్మిశ్రితాహ్యప సూక్ష్మాభిస్తాన్నిహత్యతు।
 యత్పాపం సకలంచార్ధిత పూతాభిశ్చిరం లభేత్।
 తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన వస్త్రపూతం సమాచరేత్॥
 (లింగపురాణ 18 అధ్యాయం 2, 7 శ్లో)

ఈ వైసచెప్పిన ప్రమాణ వాక్యములన్నియు నీటి
 యొక్క పారిశుద్ధ్యమును కాపాడుటకు చెప్పబడినవి. ఆయు
 ర్వేదములో పానయోగ్యమైన నీటిలక్షణములను వివరించు
 నప్పుడు దేశభేదమునుబట్టి ఎచ్చటలభించిననీరు వదోషముల

వృద్ధిచేయునో చెప్పబడినది. కూపోదకము లోతుబావులలో లభించునీరు ప్రశస్థమయినది. ఇంకను వివిధరకములుగా లభించు నీటిగుణములు వివరింపబడినవి.

మరియు సాహారము విషయమున మనవారు తీసికొన్నంతగా శ్రద్ధ పాశ్చాత్యులకు తెలియదు. తేలికగా జీర్ణమగునట్టిదియు, పుష్టినిచ్చునదియు, చాలినంతగా తినుటయే పాశ్చాత్యుల సిద్ధాంతము మనవారు శరీరమును, మనస్సును వృద్ధిచేయునట్టి యాహారము కావలెనందురు. పదార్థము లందలి త్రిగుణాంశ భేదములనుబట్టి, సాత్విక, రాజస, తామసాహారములని త్రివిధములుగా ఆహారములు విభజింపబడినవి. ఇవి ఆయాగుణములను వృద్ధిచేయును కనుక వర్ణాశ్రమ ధర్మముల ననుసరించి వారు వారుకోరిన గుణాంశవృద్ధి చేయగల పదార్థములను భుజించవలెనని ధర్మశాస్త్రకారులు విధించినారు. ఈ విజ్ఞానము పాశ్చాత్యులకు తెలియదు. మరియు ఆయుర్వేదశాస్త్రము భోక్తవ్య పదార్థములను త్రిదోషములను దృష్టిలోనుంచుకొని ఒక్కొక్క ఋతువులో నొక్కొక్క రసప్రధానమైన పదార్థములను భుజించవలసినదని విధించును. ఎట్లనగా—

1 వసంతఋతువులో తటచుగా కఫమునకువృద్ధి ప్రకోపములుకలిగి యుండునుగనుక దీనిని శమింపజేయుటకు చేరుకారము, వగరు పదార్థములను తినవలెను.

2 గ్రీష్మఋతువులో వాతము వృద్ధిజైంది, వర్షకాలములో ప్రకోపించి; వాతరోగముల కలిగించుచున్నందున వాతశమన హేతువులుగానున్న మధుర పదార్థములను తినవలెను.

శి శ్రావణ మాసములో నందఱు మొలకలెత్తుచున్న గింజలను తినుటకొఱకు మొక్కపెసలు, మొక్కశనగలు వాయనము పంచిపెట్టుచుందురు. మధురాష్లు లవణరసములు వాతమును శమించును

4 శరదృతువులో పిత్తము ప్రకోపించును గనుక తీసి, చేదు పగరు పదార్థములను తినవలెను. కార్తికసోమవారము లందు ఉపవాసముండి లఘుశనము చేయవలెను.

5 హేమంతఋతువులో కఫమునకు సంకోచము వృద్ధి సంభవించును. ఈస్థితిలో వాతమునకు బలములేకుండ క్షయింపజేయుటకు మధుర, తిక్త, కషాయద్రవ్యములను సేవించవలెను. ఉదయపువేళను 10 గంటలలోపుగా భుజించుట శ్రేష్ఠము.

6 శిశిరఋతువులో కఫము ప్రకోన్నుఖమై యున్నందునను, దీనికి పిత్తము అనుసరణముగా నుండుటవలనను, పిత్తశామకములైన మధురాష్లు లవణరస ప్రధానద్రవ్యములను తినుచుండవలెను. ఉగాదినాడు వేపపువ్వు, పంచదార, లేత మామిడిపిండెలను తిను యాచారము యీసూత్రము ననుసరించి ఏర్పడినది.

ఇంతటి సునిశిత విమర్శనాజ్ఞానముతో కూడిన పథ్యా హారశాస్త్రము (dietology) పాశ్చాత్యులకు లేదు. ఇంకను మనవారు “నిత్యం హితాహార సేవీ” అనియును, మితముగాను వేళ తప్పకుండాను భుజించునని చెప్పి మాంసాహార విషయములో యీక్రింది లక్షణములుగల మాంసాదులను నిజ్జించమనిరి— సూ. మృతం కృశాతిమేధ్యంచ, వృద్ధం బాలం

విమైర్హతం! ఆగోచర భృతం వ్యాళసూదితం, మాంసం
ఉత్స్పజీత్ || ఫలభక్ష్యములలో విసర్జించవలసినవి— సూ.
పురాణమామం సంక్లిష్టం, క్రిమివ్యాడ హిమాతపైః అదేశ
కాలజం క్లిన్నం, యత్ స్యాత్ఫలమసాధుతత్ || పండ్రసయుక్త
మయిన నిత్యభోజన మెట్లుండవలెననగా—“ఊర్జస్కరం బల
కరం సోమం అన్నం ఆద్యం సోమాయీస్వాహా|| అని అన్న
ప్రాశన మంత్రము చెప్పుచున్నది. మరియు—

ఆహారముయొక్క హితాహితములకు ఎనిమిది విధము
లైన ఆహారవిధి విశేషములను (అష్టవిధ సంస్కారములను)
ఆయుర్వేదము బోధించుచున్నది. అవి యేమనగా—

1 ప్రకృతి - అనగా పదార్థములకు స్వభావముచేతనే
గురుత్వ లఘుత్వము లున్నవి. వీనిని అవసరములనుబట్టి
సంయోగాది క్రియలచేతను సంస్కరించుకోవచ్చును.

2 కరణము - అనగా పదార్థములయొక్క గురు లఘు
గుణములను యిచ్చవచ్చినట్లు నానబెట్టుట, ఉడికించుట
మొదలైన క్రియలద్వారా సంస్కరించుట.

3 సంయోగము - ద్రవ్యములకు సంయోగక్రియ
ద్వారా విశేష గుణసామర్థ్యములు కలిగించుట. విరుద్ధ
సంయోగములవలన చెడు ఫలితములుకూడ కలుగును.

4 రాశి - అనగా భోజనపరిమితి, ఇది జఠరాగ్ని
యొక్క బలము వనుసరించి యుండవలెను.

5 దేశము - ద్రవ్యములయొక్క పుట్టుక ప్రదేశ స్వభా
వము ననుసరించి వానికి గురు లఘుత్వాది గుణములు సంక్ర

మించును. జాంగల, అనూప, సమప్రదేశములందు లభించిన ఆహారపదార్థముల గుణములు వేర్వేరుగా నుండును.

6 కాలము:- అవస్థిక కాలము (రోగములననుసరించి నవి) నిత్యగ కాలము (ఋతువులననుసరించి) లలోదోషానుగుణముగా పథ్యమును నిర్ణయించవలసియున్నది.

7 ఉపయోగ సంస్థ:- భుజించుటకు ముందుగా తానిది వరలో భుజించినయాహారము పూర్తిగా జీర్ణమైనదో లేదో తెలిసికొనుట.

8 ఉషయుక్తసంస్థ:- అనగా దేశసాత్మ్యము ననుసరించి సాత్త్వికాహారమునే భుజించుట.

ఆహార విహారాదులద్వారా స్వాస్థ్యరక్షణము కొంత వఱకు సాధ్యమయినను, సద్వర్తన, సదాచార, సదభ్యాసములు, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాదులు ఉర్జితక్తిని వృద్ధిచేయుచున్నవి.

1 తే-గీ॥ తపముననుబ్రహ్మచర్యవ్రతమున| హితమితాశనమున
రసాయనాభ్యాసమునను| బెరుగు నాయువాక్రియలపై
నరుడు ప్రీతిగలుగుటయు పూర్వభవకృత కర్మఫలము॥

2 కం॥ తనలావు కధికమైనపని చేయుట అయుక్తమును
నపథ్యమునగు భోజనములు హరించునాయువు
వనితయవియు పూర్వకర్మ వశతను గలుగున్॥

(భారత-అనుశా.)

ఇక సాంకామిక వ్యాధులు ప్రబలినప్పుడు జనులు తీసికోవలసిన జాగ్రతలను చరకుడు వివరించినాడు. ఎలుకలు

ఎక్కువగా పడి చచ్చుచుండిన ప్రదేశమునుండి జనులు ఖాళీ చేసి వెళ్లిపోవ్వని సలహాచెప్పెను. ఇది మహామారి (ప్లేగు plague) గురించి చెప్పినసలహా. కలరా, మసూచిక వ్యాధులు జనులు పాపాత్ములురై వేదవిహిత కర్మల నతిక్రమించుటవల్లను, పరిసర ప్రాంతమందలి గాలి, నీరు, ఆహారము దుష్టమగుటవల్లను మారకరోగములు విజృంభించుచున్నవని నుడివెను. వీని నరికట్టు యుపాయములు తోచనప్పుడు చేయగలవనియేమి? కర్మసిద్ధాంతమును గ్రహించి యనుభవించుటయే. మానవప్రయత్నములలో భక్తిని పురస్కరించుకొని యీ మారకముల కధిపతులుగానున్న దేవతల యనుగ్రహము కొఱకు పూజలు ప్రార్థనలు, జాతరలు సలుపుటయే.

నేడు మోడరన్ వైద్యములో క్రిమి సాంక్రామిక వ్యాధుల నరికట్టుట కనేక యుపాయములు కనుగొనబడినవి—

1 రోగిని వెలిబెట్టుట =(Segregation of patient

2 రోగము ప్రబలియుండిన ప్రాంతమునుండి తరలి పచ్చ జనులను గ్రామము వెలుపల కొంతకాలము నివసింపజేయుట (quarantine)

3 ప్లేగు, కలరా, మసూచిక రోగములకు ఆయాక్రిములతో తయారైన వేక్సిన్ మందులను రోగము రాకముందే ప్రజలకందఱకు నింజెక్షనులు చేయుట inoculation for plague and cholera and vaccination for small pox)

4 రోగులను గ్రామమునకు వెలుపల న్నాసుపత్రులలో నుంచి నిపుణులచేతను చికిత్సలు, ఉపచారములు చేయించుట,

రోగుల శరీరమాలాదులు ఈగలు, జలాశయములద్వారా, ఆహారపదార్థముల ద్వారా ప్రజలకు వ్యాపించకుండ వెంట వెంటనే ఆద్రవ్యములను మంటలోవేసి కాల్చివేయుట.

5 పిచ్చికుక్క కఱచినవ్యాధికి, గాయములు తగిలిన వారికి టీటెమునన్ (ధనుర్వాతరోగము) రాకుండ వెంటనే ఆయా రోగసంబంధమయిన సీరమ్ మందుల నింజెక్షనుల చేయుట

6 ఈగోజులలో క్షయవ్యాధి (tuberculous disease) రాకుండ ముందు జాగ్రత్త తీసికొనుటకుగాను బి. సి. జి వేక్సినుమందు యింజెక్షనులిచ్చు చున్నారు. ఒక దశదాటిన పిమ్మటగాని దీనిమేలును గుర్తించజాలము.

7 చల్లగా జనులలో వ్యాపించి, ప్రజలను పీల్చి పిప్పి జేసి దీర్ఘకాలము నిస్సారవంతులుగా తయారుచేయుచున్న సాంక్రామిక క్రిమి వ్యాధులతో ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినవి మలేరియా, కలాజార్ అను జ్వరములు, శ్లేష్మదరోగము. మలేరియా, శ్లేష్మదరోగక్రిములు దోమలు కుట్టుటద్వారా మనుష్యులకు సంక్రమించుచున్నవని స్పష్టముగా తెలిసినది గాన దోమలకు స్థావరములు లేకుండా చేయుటయున్ను, దోమగ్రుడ్లను నాశనమొనర్చుటకు ప్రయత్నములు సాగుచున్నవి. కాలాజార్ (kalazar) జ్వరము నల్లులద్వారా సంక్రమించును. స్లేగువ్యాధి యీవ్యాధి తగిలి చచ్చిపడిన ఎలుకల ఒంటిమీద నుండిన యొక రకము చిన్న యీగలు కఱచుటద్వారా మనుష్యులకు వచ్చుచున్నదని కనిపెట్టిరి. హేతుసంక్రమణపద్ధతి తెలిసిన రోగములన్నిటిని మానవ

ప్రయత్నములద్వారా నిరోధించుకొనవచ్చును. రోగములను నయముచేసికోవచ్చును.

మనుష్య శరీరములలో బ్రవేశించి బాధించుచున్న చాల రకముల రోగక్రిములను సంహరించుటకు నేడు చాల శక్తివంతములయిన మందులు (Antibiotics) లభించుచున్నవి. సల్ఫాడ్రగుస్, పెన్సిలిన్ చాల క్రిములను నాశనమొనర్చగలవు. క్లోరోమైసిన్ మందువల్ల టైఫాయిడ్ జ్వరమనిన భయములేకుండ పోయినది. ట్రైప్టోమైసిన్ ఆరియోమైసిన్, టెట్రామైసిన్ మందులు (చాలరకములు) రోగక్రిములను చంపుటకు ప్రసిద్ధిగాంచినవి. ప్రమాదవశమున మనకు తెలియకుండా సంక్రమించుచున్న రోగక్రిములన్నిటిని జయించగలుగుచున్నామని చెప్పకొనుట గర్వించదగిన విషయమేయగును. కాని బుద్ధి పూర్వకముగా స్త్రీ పురుషులుకొరి సంపాదించుకొనిన శగవ్యాధి (గనేరియా), సవాయి (ఫిరంగిరోగము Syphilis) రోగులసంఖ్య మనదేశములో దినదినము పెచ్చుపెరుగుచున్నది. తగ్గుసూచనలు కనిపించలేదు. దీని సంక్రమణ విధానము ప్రజలకుకూడ తెలియును. క్రిమినాశనోపాయములను చాలకాలము క్రిందటనే వైద్య శాస్త్ర నిపుణులు కనిపెట్టినారు. అయినను యీవ్యాధులను నిర్మూలించు టసాధ్యముగానున్నది.

తీవ్రరూపముగా విజృంభించి ఒక్కసారిగా వేలాది ప్రజలను మృత్యువుపాలు చేయగల ప్లేగు, మళూచికము, కలరా, టైఫాయిడ్, మలేరియా జ్వరములే మేలనిపించును. ఇప్పుడు వీనివలన భయములేదుగాని పైన చెప్పిన రెండు

సుఖవ్యాధులు (Sexual diseases) త్వయ, కేస్సర్ వ్యాధులనివార్యముగా నున్నవి. కేస్సర్ పుండు సామాన్యముగా నందఱికి సంభవించే వ్యాధికాదు. త్వయరోగము ప్రమాద హేతువులవల్ల పుట్టును. ఇంచువల్ల వేలకొలదిజనులు బాధ పడుచుండుట నిజము. ఈరోగవిషయమున అజ్ఞానము ప్రజలకుతొలగి, తెలివిగా చికిత్సకునితో సహకరించినప్పుడు దీనిని పూర్తిగా జయించవీలగును. కాని సుఖవ్యాధుల నిర్మూలించు టెట్లు? రోగవిషయికమయిన యజ్ఞానము దీని వ్యాపకమునకు ప్రబలహేతువుకాదు. మరి చికిత్సకులతో రోగులు సహకరించకుండుటయే కారణమని చెప్పవచ్చును. ఇట్టిసహకారము కుదిరిననాడు యిప్పుడు క్రొత్తగా లభించుచున్న క్రిమిసంహారక మందులతో నిర్మూలించవచ్చునని యాశ కలుగుచుండును. వ్యభిచారవృత్తి పూర్తిగా దేశములో నిర్మూలంపబడినగాని యీ వ్యాధులు జయంపబడ జాలవు.

X వ భాగము

1వ అధ్యాయం

ఆయుర్వేదమునకు సంబంధించిన అన్యశాస్త్రములు.

ఆయుర్వేదశాస్త్ర నిర్మాణమునకు బీజరూపక విషయములు వేదములనుండి గ్రహింపబడినవి. అధర్వణవేదములో ననేక ఓషధుల గుణములు వర్ణించబడినవి. సూక్ష్మక్రిమి విజ్ఞానము (భూతవిద్య) అధర్వణవేదములో రక్షోఘ్నపిశాచక్షయ, యక్షునాశన, యాతుధాన, గ్రహమోచన మంత్రమాలలో కన్పించును. ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు తమకు కావలసిన భాగమునుమాత్రమే గ్రహించి బాలగ్రహ చికిత్సల నిర్మించుకొనిరి. ఆయుర్వేదశాస్త్ర నిర్మాణమునకు వద్దర్శనజ్ఞానమెక్కువగా తోడ్పడినది. దేహ, మానసికతత్త్వము, ఔషధద్రవ్యగుణ నిరూపణము, చికిత్సాపద్ధతులు దర్శనములను పురస్కరించుకొనియే నిర్మింపబడినవి. దేహ మానసికతత్త్వము సాంఖ్యశాస్త్రము ననుసరించి వివరింపబడినది. ఆత్మతత్త్వము నిరూపించునప్పుడు న్యాయ, పైశేషిక, వేదాంతవిషయములను తడవుచునే ఆయుర్వేద తంత్రకర్తలు స్వతంత్రించి జీవాత్మలు బహుసంఖ్యలుగానున్నవని, వానిగతి పరిమిత మొనర్చి, ప్రకృతిసంబంధమువలన కర్మపురుషుడని వ్యవహరించిరి. కర్తృత్వ భోక్తృత్వముల కధికారియగుట వలన చికిత్స కర్తృడనికూడ ప్రతిపాదించిరి. సృష్టి హేతువులను వివరించినప్పుడు అందఱి మతములను పరిగ్రహించి స్వభాము, ఈశ్వరుడు, కాలము, యిచ్ఛ, నియతి, ప్రసవ ధర్మములని ఆరు హేతువుల నంగీకరించిరి. జన్మపరంపరలు,

కర్మసిద్ధాంతములను ఆయుర్వేద మంగీకరించి రోగములు ప్రారబ్ధకర్మ ఫలితములుగా సంభవించునని పేర్కొనెను. ప్రారబ్ధకర్మ విమోచనకొరకు భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్యములు సాధనములని బోధించెను. జీవ పరమాత్మైక్యము సంగీకరించియు, (అద్వైత సిద్ధాంతము) సృష్టిలోని ఇంద్రాగ్ని, యమ, వరుణ, కుబేరాది దేవతలను మన శరీరములోని వివిధభాగముల కధిష్ఠానపతులుగా నిర్మించిరి. ఈదేవతల యనుగ్రహము సంపాదించుటకొరకు జప, తప, దాన, హోమాదుల చేయవలెనని వైదికమతమునుకూడ ఆయుర్వేదకర్తలు బోధించిరి. ప్రేత, భూత, పిశాచ, గ్రహ, వీడనకొరకు మంత్ర శాస్త్ర పఠనము, తంత్రయంత్ర శాంతిక్రియలను చెప్పిరి, పాము తేలు కాటులకు, సర్పి, బెణుకులు, వాపులు తగ్గించుటకు మంత్రశాస్త్ర మవశ్యమని ఋజువుచేసిరి.

పాతంజలియోగ శాస్త్రాభ్యాసములనుకూడ కొన్నిరోగముల నయముచేయుటకు సాధనముగా నుపయోగించుకొనిరి. సామాన్యరోగములకు యుక్తి వ్యపాశ్రయ చికిత్సలను పార్థివ, జంగమ, ఓషధీద్రవ్యములతో చేయుటను బోధించిరి. భవిష్యత్తులో రానున్నరోగములను ముందుగా గుర్తించుటకును, జననకాల గ్రహస్థితులనుబట్టి రోగము నారంభించిన తిథి, వార, నక్షత్రములనుబట్టినిని రోగములయొక్క సాధ్యాసాధ్యములను, ఆయుర్దాయమును తెలిసికొనుటకు, గండములను గ్రహించుటకును జ్యోతిర్విజ్ఞానము ప్రతివైద్యుని కవసరమని బోధించిరి. ఈవిధమయిన జ్ఞానమును కలిగినవారు రోగము రాకుండా చేసికొనుటకు ప్రయత్నించవచ్చును. ఎక్కువ

బట్టిన సూర్యాది నవగ్రహములకు శాంతులొనర్చుకొన వచ్చును. ఇంకను రోగసాధ్యా సాధ్యములు, రోగి యనుభవించిన స్వప్నములబట్టిన్ని, కొన్ని అరిష్టలక్షణముల బట్టిన్ని, సాముద్రిక లక్షణముల బట్టిన్ని చెప్పబడినవి. శకున ఫలితములుకూడ వివరింపబడినవి. ఇన్నిశాస్త్ర విజ్ఞానముల తోడ్పాటుతో నాయుర్వేదశాస్త్రము నిర్మింపబడినది.

మరియు భౌతికపదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రము (physics) రసాయన శాస్త్రము (chemistry) వృక్షశాస్త్రము (Botony) జీవజంతుశాస్త్రము (Biology) ల సాయము తోనే ఆయుర్వేదము నిర్మింపబడుట సత్యము. ఈ వివిధ శాస్త్ర పరిచయములున్నవారు ఆయుర్వేదశాస్త్ర విషయములను చక్కగా నవగాహము చేసికొనగలరు.

ఆయుర్వేదమున రోగహేతువులను వివరించునప్పుడు అగంతుహేతువులలో సూక్ష్మక్రిమీలను, అభిఘాతములను, అభిచార, అభిశాపములును చేర్చబడినవి. ఇవి మానసిక వికారములను పుట్టించి శరీరమునుకూడ బాధించును, ఈ మనోరోగములను వైద్యుడు తన మానసిక శక్తిచే తనే నయముచేయవలెను. మనశ్శక్తి మంచికార్యములకు చెడు కార్యములకుకూడ నుపయోగించవచ్చును. అభిచారకులు కొండలు తమ ఉపాసనాదేవతలను (క్షుద్రదేవతలను) ఉపాసించి తమ శత్రువులయొక్క మనస్సులను వికలమొనర్చుచుండురు. దీనినిబదిచేత ప్రయోగమందురు. ఇట్టివ్యాధులను మంత్రోచ్ఛారణ, మానసికశక్తిలద్వారానే నయముచేయదగునని వాగ్ధట (అష్టాంగ, హృదయ) నిదానస్థానములో

చెప్పబడినది.* మానసిక ధ్యానముద్వారా నితరుల నావేశింపజేయుట ఆధునిక మానసిక శాస్త్ర విజ్ఞానమునకు తెలిసిన విషయము. (Telepathy). ఇదే ప్రకారము తపఃప్రభావంతుల శాపములుకూడ రోగ హేతువులుగ నంగీకరించబడినవి. గ్రహవేశమువలన సౌమ్యముగా వ్యవహరించుచున్న వాతాది దోషములు వికారముజెంది రోగములను కలిగించును.

వైవిధ్యముగానే జననకాల, నక్షత్ర, గ్రహములు రోగ హేతువులుగ నున్నవని జ్యోతిశాస్త్రము నుడువుచున్నది. ఆయుర్వేదముకూడ నీవిషయము నంగీకరించినది. శ్లో॥.....గ్రహవేశ ద్విషగరదుష్టామ పార్వతశ్లేషగ్రహే జన్మర్ష పీడనాత్ ॥

(ఆష్టాంగహృదయ)

ఈశ్లోకములో చెప్పిన గ్రహశబ్దమునకు మూడువిధములైన యర్థముల చెప్పవచ్చును (1) నక్షత్రములు, సూర్యాది నవగ్రహములు (2) ప్రేత, భూత, పిశాచములు (3) సూక్ష్మ క్రిములు. ఈ త్రివిధరోగ హేతువులను ఆయుర్వేదమంగీకరించినది. హేతువుల ననుసరించి చికిత్సలు వేర్వేరుగా నుండును. నక్షత్రగ్రహ దోషములకు జడములు, హోమములు దానములు చేయించవలెను. ప్రేత భూత పిశాచముల పీడను విదల్చుటకు భూతవైద్యులు మంత్రోచ్ఛారణల ద్వారాను, కొన్ని తంత్రక్రియలును చేయుదురు.

శ్లో॥ *తత్రాభిచారక్షృంత్తై రాహూయమానస్యతస్యతే
పూర్వంచేతస్థతో దేహస్థతో విస్ఫోటత్పుటస్తోమైః
సదాహమూర్తైర్ఘర్షస్య ప్రత్యహంవద్ధం తేజ్వరాః॥

(ఆష్టాంగహృదయ)

సూక్ష్మక్రిమి జన్యరోగములను ఆయుర్వేదములో గ్రహవేళ రోగములనియు, భూతాభిషంగ వ్యాధులనియు వ్యవహరించిరి. ఇట్టిరోగములకు కూడను జప, తప, హోమ దానములను, బలిహరణాది క్రియల నాచరించమని ఆయుర్వేదము బోధించుచున్నది. మంత్రములను జపించుట ద్వారా రోగక్రిములనునాశనము చేయవచ్చునని చెప్పిన, నవనాగరికతా మోహితులైన విద్యాధికులు “మంత్రములకు చింతకాయలు రాలునా?” యని హేళనచేయుదురు. మంత్రసత్తా దెలిసిన వారికే యీవిషయము బోధపడగలదు. మంత్రోచ్ఛారణ వలన గాలిలో వింతయలలుపుట్టి క్రిముల నాశనముచేయు చున్నవి. ధ్వనిప్రభావము జీవకోటుల మానసిక శరీరముల పైన కలదని శాస్త్రజ్ఞు లంగీకరించిన విషయము. శ్రావ్య మయిన సంగీతము రోగులకు బాధలను మరపింపజేయును. బాంబుప్రేలుడికి హృదయచలనము లాగిపోయి మరణించినవారున్నారు. చరకుడు సాంక్రామిక రోగములు ప్రబలినప్పుడు జాతరలనుచేయు సమయమున డప్పునకులేక ఢక్కపైన కొన్ని రకముల ఓషధీ పదార్థులనుపూసి మ్రోగించమని సలహానిచ్చినాడు. ఈధ్వని విశేషమేమో మనకు దురూహ్యములుగా నున్నవి. జపము, ధ్యానములకు సాధించరానిదేమున్నది! దీని ప్రభావము మానసికతత్త్వ పదులకే తెలియును. హోమముల వల్ల రోగహేతుక సూక్ష్మక్రిములు చచ్చును. హోమద్రవ్యములనుండి వెడలిన ధూమములు క్రిమి నాశనకరములు. దానము అనగా రోగిని పీడించుచున్న రక్షుస్సులు రసరక్త మాంస ప్రియులుగనుక వానికికావలసిన బలిహరణము, వసంతమును దిగతుడిచి పారబోయుట, కోడినికోయుట మొదలైనవ

భూతత్వప్తి కార్యములు రోగక్రిములను విదలించుకొనుట కేర్పడిన యుపాయములు. బలవంతమయిన శత్రువునకు లంచమిచ్చి అనుగ్రహపాత్రులగుట, ఆశత్రువు బలవంతుడై అమాయకుడుగానుండిన మోసపుచ్చి యాపదనంచి తప్పించు కొనుట యుపాయములేకదా.

జ్యోతిశాస్త్రము - ఆయుర్వేదము.

హిందువులకు జ్యోతిశాస్త్రమనిన ఎక్కువప్రీతి, భక్తి కలవు. ఏపని చేయదలచినను ముందుగా సుమాహూర్తము నాలోచించెదరు. మంచివేళలం దాచరించినపనులు నిర్విఘ్నముగా కొనసాగును. అనుకొన్న ఫలములనిచ్చును. విష ఘడియలలో నారంభించిన ప్రయత్నములు సఫలములగుచుండును. జననకాల గ్రహసంపత్తి మానవులయొక్క జీవితములమీద ఆజన్మ మరణాంతము ప్రభావమును కలిగియున్నది. లగ్నమందలి గ్రహముల కూటమియొక్క పరివర్తనములబట్టి మానవజీవిత చర్యలు, జరుగుచుండునని జ్యోతిశాస్త్రము బోధించుచున్నది. గ్రహసంచార ప్రభావము జీవకోటులపైని ప్రసరించుచున్నదని ఆధునిక పాశ్చాత్యపండితులుకూడ నంగీకరించిన విషయము. జ్యోతిశాస్త్ర సహాయమున జీవితసంఘటనలలో భూత, వర్తమాన, భవిష్యద్విషయములను తెలిసికొన వీలగును. భూతకాలములో జరిగిన విషయములకును, వర్తమానములో జరుగుచున్న వాటికిని పరస్పర సంబంధముండును. వర్తమాన విషయములయొక్క ఫలములను భవిష్యత్తులో ననుభవించవలసి యుండును. త్రికాలములందలి సంఘటనలకు పరస్పర సంబంధమున్నందున

వీనిని తెలియుటవలన విశేషజ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఈజ్ఞానముద్వారా ప్రస్తుతము జరుగుచున్న చెడ్డవిషయములను, భవిష్యత్తులో జరుగబోయేవాటిని నిరోధించుటకు ప్రయత్నములుచేయ వీలగుచున్నది. వైద్యవిషయములో నిట్టిజ్ఞానమెక్కువగా తోడ్పడగలదు. ఎట్లనగా వర్తమానమున అనుభవించుచున్న వ్యాధి వెనుకటివ్యాధియొక్క ఫలమేయని గుర్తించినప్పుడు మొదటి హేతువుల నివారించుకోవచ్చును. వర్తమానస్థితినిబట్టి భావిస్థితి నూహించవచ్చును. జ్యోతిశ్శాస్త్రము వెనుక ననుభవించిన వ్యాధి స్వరూపమును, వర్తమానములోనుండిన దుష్టగ్రహచార సంపత్తిముందు కాలములో రాబోవుజబ్బుల స్వభావమును తెలిసికొనుటకు సాయపడుచున్నది. ఈవ్యాధులు దుష్టగ్రహచార కూటమియొక్క ఫలితములని తెలిసికొన్నప్పుడు ఆదుష్టశక్తులు శాంతించుట కొరకు జపములు, దానములు మొదలైనవి చేసికొని కొంత వరకు నివర్తించుకోవచ్చును. జ్యోతిశ్శాస్త్ర సహాయముతో రోగనిదానము చేయవీలగును. ఇందుకు సాధనములు రాసులు, గ్రహములు, నక్షత్రములు. ఈ మూడింటికి నెప్పుడును అవినాభావ సంబంధముకలదు. రాసులకు వ్యాధులకు శారీరసంబంధమెట్టిదనిన :-

	ఆధిపత్యం	వ్యాధి
1 మేషం -	తల	తలనొప్పి
2 వృషభం -	ముఖం	గొంతునొప్పి
3 మిథునం -	రొమ్మ	క్షయవ్యాధి
4 కర్కాటకం -	హృదయం	హృద్రోగములు

5 సింహం -	నడుము	మేహరోగములు
6 కన్య -	మీదిపొట్ట	అజీర్తిరోగము
7 తుల -	పొత్తికడుపు	
8 వృశ్చికం -	మూత్రావయవములు	
9 ధనస్సు -	తొడలు	
10 మకరం -	మోకాళ్లు	
11 కుంభం -	పిసూడులు	
12 మీనం -	పాదములు.	

ఇదేవిధముగా 7 ముఖ్య్రోగములు మనశరీరభాగములపై నాధిపత్యమును వహించుచున్నవి :-

- (1) రవి - కన్నులు   (2) చంద్రుడు - రొమ్ము
- (3) కుజుడు - ముక్కు   (4) బుధుడు - ఊపిరితిత్తులు
- (5) బృహస్పతి - రక్తము, మాంసము.
- (6) శుక్రుడు - మూత్రావయవములు, శుక్రకాశయము.
- (7) శని - పాదములు, అపానవాయు వ్యాపారములు.

సామాన్యముగా చాలరోగముల కజీర్తియే ప్రధాన హేతువుగానున్నది. మిథ్యాహార విహారములే వాతాదుల దూషింపజేసి శరీరభాతువులను చెఱచి అన్నివ్యాధులకు ప్రధానకారణముగ నున్నదని ఆయుర్వేదము చెప్పును. అమాశయ భాగమునకు కన్యారాశి అధిపతిగా నుండుటవల్ల అన్ని రోగములను కల్గించునది కన్యయని జ్యోతిర్వేదము చెప్పుచున్నది. స్థూలముగా రోగనిర్ణయము చేయుటకు లగ్నము లగాయతు ఆరవయింటి కధిపతిగా నుండినరాశి ఏదియున్నదో,

దానికి సంబంధించిన అవయవము రోగయుక్తమగును. రోగముయొక్క తీవ్రత, శమనములు యీరాశితో సంబంధించిన శుభపాప గ్రహములనుబట్టి యుండును.

2 అధ్యాయం

- నేటి ఆయుర్వేదభిషక్కు లాచరించుచున్న పద్ధతులు -

బ్రిటిష్ పాలనములో విదేశీయమగు అల్లోపతి వైద్యమునకెక్కువ ప్రాముఖ్యమును, సహాయమును పాలకులిచ్చుచుండుటవలన ఆవైద్య మందాదరణము ప్రజలలో నానాటికి వృద్ధియై మనదేశీయమైన ఆయుర్వేదమునకు ప్రభుత్వాదరము లేమిచే సన్నగిలుచు వచ్చినది. ఒకశతాబ్దముక్రిందట వంశ పరంపరగా వచ్చుచున్నవిద్యను కొన్ని కుటుంబములవారు మాత్రమే ఆచరించుచుండిరి. శాస్త్రాభ్యాస మరుదయ్యెను. అనుశృతజ్ఞానము, అనుభవములపై నాధారపడి వైద్యవృత్తి సాగుచుండెను శాస్త్రమునభ్యశించుటకు సరియైన గురువులు గాని, వైద్యపాఠశాలలుగాని లేవు. అందువలన శస్త్రశిలాక్య విద్యలు, మూఢగర్భచికిత్సలు అంతరించినవి. రోగములకు మందులిచ్చుట మాత్రమే మిగిలినది. దేశములో నచ్చుటచ్చుట ఎముకల సంధానపరచువారును, నేత్రవైద్యము జేయువారును, భూతవైద్యులును, మంత్రగాఢులును, మిగిలి యుండిరి. బ్రిటిషు ప్రభుత్వము జిల్లా, తాలూకాపట్టణములలో అల్లోపతీయ ఆసుపత్రుల నెలకొల్పి ప్రజలకుచితి చికిత్స లొనర్చుచుండిరి. వీనికితోడు క్రైస్తవమిషనరీలు అమెరికా, కెనడా, ఇంగ్లాండు ప్రజలయొక్క ధనసహాయముతో దేశమం

దంతట ఆసుపత్రుల నెలకొల్పి, యుచితవైద్యము చేయుచు ప్రజల నాకర్షించుచుండిరి. ఈవిదేశీ చికిత్సాలయములలో శస్త్రచికిత్సలు, ప్రసూతిచికిత్స లద్భుతముగా చేయబడుచుండెను. క్రమక్రమముగా ప్రజలు ఆపరవైద్యమునకు మోహితులై, విద్యాధికులుకూడ ఆయుర్వేదమును నిర్లక్ష్య, నిరసభావములతో జూడ నారంభించిరి. నాటువైద్యము వీరికి మోటువైద్యమాయెను. ప్రభుత్వము సుశిక్షితులగు డాక్టర్లను తయారుచేయుటకు ప్రతి రాష్ట్రకేంద్ర పట్టణములలోను ఆంగ్లవైద్యకళాశాలలను నిర్మించిరి.

ఈపరిస్థితులలో భారతీయులలో స్వాతంత్ర్యోద్యమము బయలుదేరెను. ఇండియన్ నేషనల్ కాంగ్రెసు సభ్యులలో నాయుర్వేదాభిమానులు, వైద్యులు ఆయుర్వేదోద్ధరణకు పూనుకొని, అఖిలభారతాయుర్వేద వైద్యమండలి, విద్యాపీఠముల నెలకొల్పి, ఆయుర్వేద ప్రచారమునకు బూనుకొనిరి. వైద్యరత్న డి. గోపాలాచార్యులుగారు ఆయుర్వేదసంస్థలలో చేరి మదరాసులో నొక ఆయుర్వేద కళాశాలను స్థాపించి, సుమారు 20 సం॥రములు నడిపి, చాలమంది వైద్యులను తయారుచేసిరి. ప్రతిసంవత్సరము వేలకొలది వైద్యులు శాస్త్రాభ్యాసము, కర్మపదాభ్యాసముల నొనర్చి, అఖిలభారత విద్యాపీఠమువారు జరిగించుచున్న పరీక్షలలో నుత్తీర్ణులగుచు వచ్చిరి. కలకత్తా, బొంబాయి, ఢిల్లీ, బెనారసు పట్టణములలో నాయుర్వేద కళాశాలలు వెలసినవి. సుమారు డెబ్బది సంవత్సరములలో దేశమందంతటను సుశిక్షితులగు వైద్యుల పండితులు శాస్త్రీయపద్ధతి నే విద్యను న్యూపింపజేసిరి 1923

సంగరంలో మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు ఆయుర్వేద శిరోమణి పరీక్షల నడుపుటకు నిశ్చయించి, మైలాపూరుములో నెలకొల్పిన శ్రీ వెంకటరమణాయుర్వేద కళాశాలలో విద్యార్థులను తరిఫీదుచేయుట కంగీకరించిరి. కాశీలో శ్రీ పండిత మదనమోహన మాలవ్యాగారు విశ్వవిద్యాలయము నెలకొల్పి, యందులో నాయుర్వేద బోధనకు స్థాపించిరి. కలకత్తాలో అష్టాంగాయుర్వేద కళాశాలయును, బెజవాడలో శ్రీ వెంకటేశ్వరాయుర్వేద కళాశాలయు, శ్రీరామమోహనాయుర్వేద కళాశాలయు 1923 సంగరమునాటికి నెలకొల్పబడినవి. శ్రీరామమోహన కళాశాల 1936 లో గుంటూరు నకు తరలింపబడి నేటికి దివ్యముగా సాగుచున్నది. ఈ వివిధ వైద్యకళాశాలలో వేలకొలది సుశిక్షితులగు వైద్యులు తయారగుచున్నారు. హిందూదేశ మంతటిలోను మొదటిసారిగా మదరాసు గవర్నమెంటువారు శ్రీ పానగల్లు రాజాగారికృషి వలన 1923 సంగంలోనే దేశీయ వైద్యపాఠశాల నొకదాని నెలకొల్పి L. I. M పట్టభద్రులను, ఉభయ వైద్యశాస్త్రములలో నుత్తీర్ణుల గావించుచున్నారు. 1933 సంగలో మదరాసురాష్ట్రములోనే ఆయుర్వేదవైద్యుల రిజిస్ట్రేషను ఆరంభమాయెను. 1955 నాటికి మదరాసు, ఆంధ్రజిల్లాలలో సుమారు 16 వేలకు మించిన రిజిస్టర్డ్ ఆయుర్వేదవైద్యులున్నారు. మిగిలినవారు ఆనువంశికాయుర్వేద వైద్యులు. ఈస్థితిలో ప్రప్రథమున బొంబాయి రాష్ట్రప్రభుత్వము సుశిక్షితులుగు, ప్రభుత్వాంగీకారమును బడసిన వైద్యులులేప్ప మిగిలినవారెవ్వరు నీవైద్య వృత్తి నవలంబించరాదని శాసనము గావించినది. 1956 సంగం నెలలో ఆంధ్రప్రభుత్వము ఆయుర్వేద యూనానీ

హోమియో యాక్టు నామోదించినది. ప్రైవేటు విద్యా సంస్థలను ప్రోత్సహించి, ప్రభుత్వకళాశాలల నెలకొల్పుటకు నిశ్చయించినది. ప్రస్తుతము ఆంధ్రప్రదేశ్ లో సుమారు నెయ్యి మాత్రమే ఆయుర్వేదరూరల్ డిస్పెన్సరీ లున్నవి. ఇంకను ఎక్కువగా స్థాపించవలసి యున్నది. ప్రైవేటుగావృత్తి సాగించుచున్న వైద్యులసంఖ్యకూడా నేడు చాలాంతగాలేదు.

ప్రభుత్వము ప్రజాభివృద్ధియను సారముగా ఆయుర్వేదాభివృద్ధికి తోడ్పడవలసియున్నది. నేటి ప్రజలు పాశ్చాత్య వైద్యమందు మోహితులయ్యెను, దేశీయమైన ఆయుర్వేదమందు భక్తి విశ్వాసములతోనే యున్నారు. వారికి కావలసినది సుశిక్షితులును, సార్వవిధోపయోగమైన వైద్యులు మాత్రమే. ఈవిషయమును గ్రహించి భారత ప్రభుత్వము ఉస్మాన్ కమిటీ, చోప్రాకమిటీల నియమించి పండితాభిప్రాయములను సేకరించి, వీరు సూచించిన ప్రకారము ఉభయ వైద్య విషయములతోకూడిన నూతన వైద్యపద్ధతిని (ఇంటిగ్రేషన్ ఆఫ్ మెడిసిన్స్ (integration of Medicines) సృష్టించుటకు సంకల్పించినది.

ఇక వృత్తియందున్న ఆయుర్వేదవైద్యుల స్థితి, విధానము లెట్లున్నవనగా-ప్రజాభిమతము ననుసరించి వృత్తి నాచరించినగాని ప్రతిభావంతు లనిపించుకొన లేకపోవుచున్నారు. కనుక సద్యోఫలితము లిచ్చుచున్న పాశ్చాత్య యింజెక్షను మందులను, పేజెంటు మందులను విరివిగా వాడుటకు మొదలిడిరి. ఇందువల్ల నార్థికముగా వారికి లాభదాయకముగా నుండవచ్చును గాని, శిక్షణము, ప్రభుత్వాంగీకారము

లేకుండ పాశ్చాత్య మందులను వాడుట మంచిపనికాదు. క్వేక్ వైద్యులని యప్రతిష్ఠ వచ్చును. వైద్యసాంకర్యము పసికిరాదు. వైద్యసాంకర్య మనగా ఒక కార్యము నపేక్షించి యిచ్చిన మందుయింకను శరీరములో పనిజేయుచుండగా దాని ప్రభావము ముగియకుండగానే, యీలోపుననే ఇంకొక మందు నిచ్చుటయని యర్థము. కనుక యిచ్చిన మందు శరీర ములో నెంతకాలము పనిచేయగలదో తెలిసికొనుట వైద్యుని కర్తవ్యము.

నేటి వైద్యపాఠశాలలలో ఆయుర్వేద పాఠ్యక్రమ యుతో మోడరన్ వైద్య విషయములను కలిపి బోధించవలసి యున్నదని ఆయుర్వేద విద్యార్థులును, వైద్యులును, ప్రజలును, ప్రభుత్వమును కోరుచున్నారు. ఆయుర్వేద విద్యార్థికి మోడరన్ వైద్య విషయము లెంతవరకు సమ్మిళిత మొనర్చుట యవసరమో, తెలిసిన పండితులు పాఠ్య గ్రంథముల వ్రాయుటవసరమగును. పాశ్చాత్య వైద్యవిషయముల నవలంబించుటకు, కర్మ పదాభ్యాసమందు ఆయుర్వేద విద్యార్థులకు తరిగీదు నిష్పించవలెను. మోడరన్ డాక్టర్లతో ఆయుర్వేద వైద్యులు కలిసి పనిచేయుటకు ప్రభుత్వము అవకాశములు కల్పించవలెను.

ఇదే విధముగా ఎం. బి. బి. యస్. డిగ్రీ పొందిన డాక్టర్లకు రెండుసంవత్సరముల కాలము ఆయుర్వేదశాస్త్రమును పోస్టుగ్రేడ్యూయేట్ కోర్సుగా బోధించినచో వీరివలన ఆయుర్వేద పరిశోధనలు జరిగించుట కవకాశము కలుగును. ఒకప్పుడు ఆయుర్వేదము అశాస్త్రీయము (unscientific

and incomplete) అను వాదము పాశ్చాత్య విద్యా మోహితులవల్లను, యీశ్వార్యవంతులగు మోడరన్ వైద్యుల వల్లను బ్రహ్మాండమయిన ప్రచారముగా సాగినది. నేడు యీ ఆందోళనము తగ్గినది. ఇప్పుడు పాశ్చాత్య వైద్య ప్రముఖులు ఆయుర్వేద శాస్త్రము ఆధునిక వైద్య శాస్త్రమునకు ఏవిషయములోను తీసిపోదనియు, శాస్త్రీయమనియు, సర్వసంపూర్ణ వంతమనియు అభిప్రాయములకు వచ్చిరి. చికిత్సా ద్రవ్యములలో మేలురకము మందులున్నవనియు, వానినెల్ల గ్రహించవలెననియు, మోడరన్ వైద్యావలంబకు లాశించుచున్నారు. వీని విషయములో పరిశోధనలు కావలెనని కోరుచున్నారు.

ఆయుర్వేద వైద్యులు, ఆయుర్వేద మంతటి సంపూర్ణ వంతమయిన విజ్ఞాన శాస్త్రమయినను, దినదిన పరిశోధనలతో ప్రవర్ధమానమగుచున్న మోడరన్ వైద్యమందలి యుపయుక్త విషయములను చేర్చుకొనుటకు సంసిద్ధముగా నున్నారు. నిదాన, యస్త్ర, పరికరములు, చికిత్సాద్రవ్యములను పయోగించుటకు ఉత్సాహమును జూపుచున్నారు. రెండు వైద్య శాస్త్రములును మానవ శ్రేయస్సుకొరకు నిర్మింపబడినవే గనుక విజ్ఞాన విషయమున స్వదేశ విదేశ భేదము లనవసరము. కనుక ప్రజలయొక్క శ్రేయస్సును దృష్టియందుంచుకొని ఉభయ వైద్య సాంప్రదాయపరులు కలిసిమెలసి పరస్పర సహాయ మొనర్చుకొనుచు, వైద్య విజ్ఞాన విషయములను తిలలించు న్యాయమున లేక క్షీర సీర న్యాయమున కలుపుటకు సర్వ విధముల ప్రయత్నించెదరుగాక. అప్పుడు ప్రభుత్వ సహాయము తప్పక లభించగలదు.

అనుబంధము

ఈ గ్రంథమును వ్రాయుటలో నాకు తోడ్పడిన గ్రంథములు

1. చరకసంహిత
2. సుశ్రుతసంహిత
3. అష్టాంగ హృదయం
4. శార్ఙ్గధరసంహిత.
5. అధర్వణవేదము .
6. Indian Medicine by Dr. Julius Jolly - translated by C. G. Kashkar M. A. (Tilak) from German, Vaidika Samsodhana Mandali, Poona 1951.
7. Defence of Philosophical doubt by Lord Belford.
8. Dr. S. R. Gore - presidential address delivered at all Karnatic Ayurvedic Conference 1943.
9. The New Back-ground of Science 1943
10. Grammer of Science, 3rd edition Vol. I
11. Sir James Jean.
12. Pulse in Ayurvdea by Dr. Ashtosh Roy.
13. Thridosh theory by Dr. D. N. Ray, Calcutta.
14. Ayurveda Sereeram by Dr. D. N. Benergy Calcutta.
15. Vedic gods as figures of Biology by Dr. V. G. Rele, Bombay.

శ్రీధన్వంతరి

వందనగీతము

పందే పందే శ్రీ ధన్వంతరి పందే.

౧. బ్రహ్మ మొదలుగాఁ జీమలదాఁక
వ్యాధులు నాధులు నలజడిఁగూర్పన్
గోగుల మూల్గులు ఒకటే త్రునితో
రాగము దీయఁగ బాగుగ వివో ....

||పందే||

౨. గర్భవర్తనల లక్ష్మీపుత్రుల
కామ్యము సుఖమై కిన్పించెడుగా
సమస్తజీవులు నీకడ సములే
సౌఖ్యదాతవై సాకుముదేవా! ....

||పందే||

౩. మేడలఁ బండిస గుడిసెల గుమిలిన
మృత్యువిహారము భయమే భయమే
భయపడు జీవుల శరణ్య మీవే
భారతనూనుల ప్రాణన వివో! ....

||పందే||

౪. అహో! అహో! మాధన్వంతరి అహో! అహో!
ఆయుర్యేదం బని యీ అష్టాంగంబుల నిడెగా
ధీయుతులారా! దీనతయేలా । సమస్తజాతికి సౌఖ్యము నిడమో! ||పందే||
పందే పందే శ్రీ ధన్వంతరి పందే.

శ్రీధన్వంతరి

మేలుకొలుపు గీతము

మేలుగను ధన్వంతరి! మ । మేలుకొను ధన్వంతరి! జగ
మేలుకొను ధన్వంతరి! । మేలుకొను మయా!

౧. క్షీరసాగర మేధన జన్య ప్రసిద్ధ పురుషోత్తంసదేవ!
చారుహస్తాంబిత సుధాకలశ ప్రభావిభవాధిరామా!....

||మే||

౧. ఆయురారోగ్యప్రపంబగు | నాయురామ్నాయమ్ము బల్కుచు
నవతరించి జగత్రియంబు మహాప్రళంసల నీయ వెల్లితి .... ||మే||
౩. నాఁడు చిందిన యమృతబిందులె | నేఁడు మయోషధులు పురుష!
ప్రకృతిమాత భరించిపెంచెను | భారతాంబుకు సారెబెట్టెను.... ||మే||
౪. భారతాంబిక యమృతవేదము | పాటఁ బాడుచు సారె బంచెను
ఆఖిలదేశాంగసలు సంజలు | లట్టెచావుచుఁ దమ్ముమఱచిరి.... ||మే||
౫. ఆస్యరాజుల చెవినిఁ బడి మా | యమృతవేదము శిథిలమయ్యెను
అంగరాజులు స్వరముదిద్దిరి | యది శుభప్రదమగునో కాదో.... ||మే||
౬. ఆయురామ్నాయమ్ముఁ దెలిసిన | యంద రెందఱు ద్విజన్ము లేకద
వర్ణభేదపిశాచబాధను | వైద్యులకుఁ గల్పింపబోకుము .... ||మే||
౭. క్రొత్తవైద్యం బిదె యటన్నను
ఎత్తిచూపెద మమృతవేదము
మూఁడు ముక్కల యాటసాగును
మూఁడుకాలము లేక మైనను .... ||మే||
౮. మంగళము హేలాపురీస్థిత | మంగళాలయ పూర్వవైద్యా!
మంగళము సౌఖ్యాధిదేవా! | మంగళాత్మక వేదవేద్యా!... ||మే||

ఆరోగ్య ప్రబోధ గీతము

౧. ఏలాటి పనులున్న ఎన్ని తొందరలున్న
మీ దేహపాలనను మీదియే యనియెంచి
ఆరోగ్యమార్గంబు జనులారా | అరిసి వర్తింపుఁగ్గి జనులారా!
౨. ఆ దేహమే లేక యాటలానెడి దేహి
సర్వకార్యమాలండు సహాయ్య మాదేహ
మదినిల్పు కార్యమే జనులారా! అరిసి కావింపుఁగ్గి జనులారా!

౧౨. దైవకాసనమంచుఁ దలపోసి పెండ్లాడి
ప్రజల సృష్టింపఁగాఁ బాల్పడ్డ తేజమే
అహోసారమా జనులారా ! అది దాచుకొనుఁడయ్య జనులారా!
౧౩. మీ ఓడ్డ మీను బోలి మేటియై మించఁగా
మీ పాలె త్రావించి మీ వానిగాఁజేసి
దేహసౌఖ్యం బిడుఁడు జనులారా! దేశభాగ్యము పండు జనులారా!
౧౪. ధనబలము బలమా నె? తయినాతి బలమా నె?
ఆత్మబలమే బలము అంగబలమే బలము
అదికోరి యిదికోరి జనులారా! ఆవుపాలే కొనుఁడు జనులారా!
౧౫. ధనముండెని పేదతనముండెని యెంచి
తెగదిన్న నోగమే తినకున్న నోగమే
కడుపులోపలియగ్ని జనులారా ! కడలేర్పు జాగ్రత్త జనులారా!
౧౬. సాత్వికాహారంబు సంఘ సేవయుఁ బూని
తలయూడినను పట్టుదల మానరాదంచు
చిట్టిచీమయుఁ జెప్ప జనులారా ! చీమకుట్టదెమికు జనులారా!
౧౭. బక్కచిక్కిన తెగులె బలిసిపోయిన తెగులె
బాధకై యల్లాడి పరుల వేడఁగ నేల?
పాడిపంటలభూమి జనులారా! వైద్యంబు నేయదే జనులారా!
౧౮. ఎచటఁ బుట్టినవారి కచటఁ బుట్టినచెట్టె
ఎచటఁ బెరిగినవారి కచటియాచారంబె
ఆరోగ్య మొనఁగూర్చు జనులారా! ఆయురభివృద్ధి నిడు జనులారా!
౧౯. నీరు మానె శిరోభాగమని మూర్ఛెనరు
పొరుగింటి తిండియే సరిపడదు మాకండ్రు
దగ్గరదేశ్శ్రమండు జనులారా ! కోరి భరియింబ్బిరే జనులారా!
౨౦. నిర్వియాపకముతో నిలిపివేయొండుగా
దేవదేవునిఁ దెలియు దృష్టినియజ్ఞులారా
! రంజితదేవుని భాగ్యమును సేవించు లారా ! పుత్రనిచ్చి సుఖియై జనులారా!

ఆ వైద్య మీ వైద్య మని కేరుమోగేటి
 అఖిలవైద్యముల గన్నయమ్మ యాయుర్వేద
 మా నేవయే నుఖము జనులారా ! ఆత్మవిశ్వాసులా జనులారా!
 ఆరోగ్యనూత్రమ్ము లాటంగా బాటంగా
 ఉద్ధబోసిన నాఁడే ఊకొట్టగాఁజేసె
 ఆ వైద్యమే నుఖము జనులారా ! అన్యవైద్యంబేల? జనులారా!
 నిజచందనపుఁబూత నేయి చిలికిన తిండి
 నియమతాంబూలంబు నిత్యంబుమీ కుండ
 ఆ క్రీములు ఈ క్రీములు జనులారా! అల్లతల్లడ మిడునె జనులారా!
 రాజు మారినఁ పెద్దరాజ్యాలు మారినను
 క్షీతిని ఆయుర్వేద సిద్ధాంతమే నిలుచు
 ఆత్మశత్రువునుండి జనులారా! అవతరించిన దిదియె జనులారా!
 ఋషికుమారలమంచు ఋషిగోత్రములు జెప్పి
 ఋషిమూర్తలనుగొల్చి ఋషినూత్రములు పఠింపగల
 ఋషులు కాఁదలపోయు జనులారా!
 ఋషుల వాక్య మెశుభము జనులారా !

సుఖగీతము

సఖా! సఖా! ఇహలోకనుఖం బఖిలం బిదియే యనవలెఁ గాదా?
 యెల్లఱ సమృత మిదియే కాదా? యల్లాసంబన నిదియే కాదా?
 చనువున నీప్రియ జననియె నిన్నున్ దనపాలిచ్చుచు మనిచెడి దైనన్
 నినుబుట్టించిన యీగ్రామంబే నినుఁ బ్రేమించుచుఁ బెంచెడి దైనన్.
 సఖా||
 నీతోమొలిచిన, యీమూలికయే నీయారోగ్యము నిలిపెడిదైనన్
 నీతాతల యాయుర్వేదంబే నీబాధలఁ దొలగించెడి దైనన్. సఖా||
 తొలిపల్కులు మప్పిన యాఁద్రంబే కళలను బండితుఁ జేసెడి దైనన్
 తొలిపల్కుల హిందూదేశంబే మలిజన్మమునందును నిన్ గన్నన్.
 సఖా||

కం॥ వెం॥ సుబ్బారావు, ఏలూరు